Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

БУШОК ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 341.1/.8:341.322.5

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВИ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»
Спеціальність 293 «Міжнародне право»

Дисертація
подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **О.О. Бушок**

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент
Замула Аліна Юріївна

Київ-2026

АНОТАЦІЯ

Бушок О.О. Міжнародно-правове забезпечення повоєнного відновлення держави: теорія і практика. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 «Міжнародне право». Державний університет «Київський авіаційний інститут», Київ, 2026.

Дисертація присвячена комплексному міжнародно-правовому дослідженню механізмів повоєнного відновлення держави, їх теоретичних засад, нормативного забезпечення та практики реалізації в умовах сучасних збройних конфліктів. Актуальність теми обумовлена трансформацією сучасного міжнародного правопорядку внаслідок масштабних воєнних конфліктів, зокрема збройної агресії Російської Федерації проти України, що спричинила значні гуманітарні, економічні та інфраструктурні втрати та актуалізувала проблему формування ефективних міжнародно-правових механізмів повоєнної відбудови держави.

У центрі дослідження перебувають питання правової природи повоєнної допомоги, визначення системи міжнародно-правових механізмів забезпечення повоєнного відновлення держави, особливостей діяльності міжнародних організацій та фінансових інституцій у процесах відбудови, а також міжнародно-правових аспектів відшкодування збитків, завданих збройною агресією. Визначено, що сучасний механізм повоєнного відновлення має комплексний міжгалузевий характер та охоплює норми міжнародного гуманітарного права, права міжнародних організацій, міжнародного економічного права, права міжнародної відповідальності та права Європейського Союзу.

У першому розділі дисертації досліджено теоретико-правові основи формування механізмів повоєнної допомоги державам у міжнародному праві. Проаналізовано історико-правову еволюцію міжнародних механізмів повоєнної відбудови – від Вестфальської системи до сучасних багатосторонніх форматів

міжнародної допомоги. Розкрито поняття та правову природу повоєнної допомоги як комплексної міжнародно-правової категорії, визначено її основні ознаки та функціональне призначення. Особливу увагу приділено принципам міжнародно-правового регулювання повоєнного відновлення, зокрема принципам міжнародної солідарності, координації міжнародної допомоги, сталого розвитку, законності та пріоритетності потреб постраждалої держави.

Другий розділ присвячено аналізу механізмів реалізації міжнародно-правового регулювання повоєнного відновлення держави. Досліджено роль міжнародних організацій, міжнародних фінансових інституцій та донорських механізмів у процесах відбудови постраждалих держав. Проаналізовано договірні механізми міжнародно-правового забезпечення повоєнної допомоги, а також особливості двосторонніх міжнародних угод у сфері повоєнної відбудови. Визначено основні проблеми сучасної інституційної системи міжнародної допомоги, серед яких дублювання функцій міжнародних інституцій, недостатня координація діяльності донорів та фрагментарність нормативно-правового регулювання.

У третьому розділі проведено дослідження міжнародно-правових гарантій забезпечення захисту держави у повоєнний період. Проаналізовано імплементацію європейських стандартів у національне законодавство України як один із ключових механізмів повоєнного відновлення та забезпечення сталого розвитку держави. Окрему увагу приділено міжнародно-правовим аспектам встановлення та відшкодування збитків, завданих внаслідок військової агресії, а також дослідженню правової природи міжнародних компенсаційних механізмів, зокрема Міжнародного реєстру збитків для України (RD4U). У роботі сформульовано пропозиції щодо вдосконалення міжнародно-правових та національних механізмів забезпечення повоєнного відновлення держави.

Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових та спеціально-юридичних методів наукового пізнання, зокрема діалектичний,

історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-юридичний, системно-структурний, функціональний, структурно-функціональний та прогностичний методи. Їх застосування дозволило комплексно дослідити міжнародно-правові механізми повоєнного відновлення держави, визначити закономірності їх розвитку та обґрунтувати напрями вдосконалення відповідного міжнародно-правового регулювання.

Дисертація ґрунтується на широкій джерельній базі, яка охоплює міжнародні договори, акти міжнародних організацій, резолюції Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки ООН, документи Європейського Союзу, рішення міжнародних судових установ, національне законодавство України та інших держав, офіційні звіти міжнародних організацій, а також сучасні наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників.

У результаті проведеного дослідження сформульовано авторське бачення міжнародно-правового забезпечення повоєнного відновлення держави як комплексної системи міжнародно-правових норм, принципів, інституційних механізмів та міжнародних інструментів, спрямованих на забезпечення відновлення постраждалої держави, захист її суверенітету, відшкодування завданих збитків та досягнення сталого миру і розвитку в постконфліктний період. Обґрунтовано необхідність удосконалення міжнародно-правових механізмів координації міжнародної допомоги, посилення ролі міжнародних організацій у процесах повоєнного відновлення та формування ефективних міжнародних компенсаційних механізмів.

Ключові слова: міжнародне публічне право; повоєнне відновлення держави; воєнний стан; міжнародні організації; міжнародно-правова відповідальність; судова система; Конституція України; правосуддя; міжнародні стандарти; Європейський суд з прав людини; європейська інтеграція; міжнародно-правові санкції; ООН; верховенство права; адаптація законодавства.

SUMMARY

Bushok O.O. International Legal Support for the Post-War Reconstruction of the State: Theory and Practice. – Qualifying scientific work in the form of a manuscript. Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in specialty 293 "International Law". State University "Kyiv Aviation Institute", Kyiv, 2026.

The dissertation is devoted to a comprehensive international legal study of the mechanisms of post-war reconstruction of the state, their theoretical foundations, regulatory framework, and implementation practice in the context of modern armed conflicts. The relevance of the topic is determined by the transformation of the modern international legal order caused by large-scale armed conflicts, in particular the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, which has resulted in significant humanitarian, economic, and infrastructural losses and has actualized the issue of developing effective international legal mechanisms for post-war reconstruction.

The study focuses on the legal nature of post-war assistance, the determination of the system of international legal mechanisms for ensuring post-war reconstruction of the state, the peculiarities of the activities of international organizations and financial institutions in reconstruction processes, as well as the international legal aspects of compensation for damage caused by armed aggression. It has been determined that the modern mechanism of post-war reconstruction has a complex interdisciplinary character and encompasses the norms of international humanitarian law, the law of international organizations, international economic law, the law of international responsibility, and European Union law.

The first chapter of the dissertation examines the theoretical and legal foundations of the formation of mechanisms for post-war assistance to states in international law. The historical and legal evolution of international mechanisms of post-war reconstruction – from the Westphalian system to modern multilateral formats of international assistance – is analyzed. The concept and legal nature of post-war assistance as a comprehensive

international legal category are disclosed, and its main features and functional purpose are defined. Particular attention is paid to the principles of international legal regulation of post-war reconstruction, including the principles of international solidarity, coordination of international assistance, sustainable development, legality, and prioritization of the needs of the affected state.

The second chapter is devoted to the analysis of mechanisms for implementing the international legal regulation of post-war reconstruction of the state. The role of international organizations, international financial institutions, and donor mechanisms in the reconstruction processes of affected states is examined. The contractual mechanisms of international legal support for post-war assistance, as well as the peculiarities of bilateral international agreements in the field of post-war reconstruction, are analyzed. The main problems of the modern institutional system of international assistance are identified, including duplication of functions of international institutions, insufficient coordination of donor activities, and fragmentation of the regulatory framework.

The third chapter studies international legal guarantees for ensuring the protection of the state in the post-war period. The implementation of European standards into the national legislation of Ukraine as one of the key mechanisms of post-war reconstruction and ensuring sustainable development of the state is analyzed. Particular attention is paid to the international legal aspects of determining and compensating for damage caused by military aggression, as well as to the study of the legal nature of international compensation mechanisms, including the Register of Damage for Ukraine (RD4U). The dissertation formulates proposals for improving international legal and national mechanisms for ensuring post-war reconstruction of the state.

The methodological basis of the study consists of a set of general scientific and special legal methods of scientific cognition, including dialectical, historical-legal, comparative-legal, formal-legal, systemic-structural, functional, structural-functional, and prognostic methods. Their application made it possible to comprehensively study the international legal mechanisms of post-war reconstruction of the state, determine the patterns of their

development, and substantiate directions for improving the relevant international legal regulation.

The dissertation is based on a broad source base, including international treaties, acts of international organizations, resolutions of the United Nations General Assembly and Security Council, documents of the European Union, decisions of international judicial institutions, national legislation of Ukraine and other states, official reports of international organizations, as well as modern scientific works of domestic and foreign researchers.

As a result of the conducted research, the author's vision of international legal support for post-war reconstruction of the state as a comprehensive system of international legal norms, principles, institutional mechanisms, and international instruments aimed at ensuring the reconstruction of the affected state, protecting its sovereignty, compensating for the damage caused, and achieving sustainable peace and development in the post-conflict period has been formulated. The necessity of improving international legal mechanisms for coordinating international assistance, strengthening the role of international organizations in post-war reconstruction processes, and forming effective international compensation mechanisms has been substantiated.

Keywords: international public law; post-war state reconstruction; martial law; international organizations; international legal responsibility; judicial system; constitution of Ukraine; justice; international standards; European Court of Human Rights; european integration; international legal sanctions; United Nations; rule of law; adaptation of legislation.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

статті у наукових фахових виданнях України:

1. Бушок О.О. Концепція повоєнного відновлення в історичній ретроспективі. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. №2. С. 1148-1152. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.02.172

2. Бушок О.О. Роль міжнародних організацій у повоєнному відновленні держав: практичні аспекти реалізації. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2025. №4. С. 356-361. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.04.3.51

3. Бушок О.О. Забезпечення дотримання прав людини в процесі повоєнного відновлення. *Національний вісник Ужгородського Національного Університету*. *Право. 2025. Том 5. №90. С.91-96. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.90.5.11*

4. Замула А.Ю. Бушок О.О. Міжнародні механізми подолання наслідків сексуального насильства в період постконфліктного відновлення. *Національний вісник Ужгородського Національного Університету. Право.* 2025. Том 5. №92. С.174-181. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.92.5.25 *(особистий внесок автора: дослідження міжнародно-правових механізмів подолання наслідків сексуального насильства в умовах постконфліктного відновлення; аналіз міжнародних стандартів захисту прав постраждалих осіб та практики міжнародних інституцій; формулювання пропозицій щодо вдосконалення національних механізмів правового захисту та реабілітації потерпілих – 0,18 друк. арк.)*

5. Бушок О.О. Post-war reconstruction of states in contemporary international law: the role of international organizations and the experience of Ukraine. *Європейські перспективи.* 2026. №1. С.293-300. DOI: 10.71404/EP.2026.1.37

опубліковані праці апробаційного характеру, які додатково відображають результати дослідження:

6. Бушок О.О. Роль міжнародного права в процесі повоєнного відновлення держав: аналіз теоретичних підходів та практичних викликів. *ПОЛІТ. Сучасні проблеми науки: XXIV Міжнародна науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених. Тези доповідей.* Київ: НАУ, 2024. С. 175-177

7. Бушок О.О. International Legal Support for the Post-War Restoration of the State. *The Eleventh World Congress "AVIATION IN THE XXI-st CENTURY" Safety in Aviation And Space Technologies: Тези доповідей.* Київ: НАУ, 2024. С. 5.4.25-5.4.27

8. Бушок О.О. Creation of effective international legal mechanisms to ensure post-war reconstruction of states. *Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції.* Київ: НАУ, 2024. С. 103-106.

ЗМІСТ

ВСТУП……..…….…….....12

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПОВОЄННОЇ ДОПОМОГИ ДЕРЖАВАМ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ……...……..31

1.1. Історико-правовий аспект формування механізмів повоєнної відбудови……..…….……..31

1.2. Поняття та правова природа повоєнної допомоги в міжнародному праві.....…59

1.3. Принципи та загальні підходи міжнародно-правового регулювання повоєнної допомоги……..……...…..80

Висновок до розділу 1……...……...……..……..…98

РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВИ……..…...103

2.1. Інституційні механізми повоєнного відновлення держави: роль і функції міжнародних організацій та фінансових інституцій……..…….....103

2.2. Договірні механізми міжнародно-правового забезпечення повоєнної допомоги…….……142

2.3. Особливості двосторонніх міжнародних угод у сфері повоєнної відбудови……...…..……...163

Висновок до розділу 2……..……...…185

РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД…….……191

3.1. Імплементація вітчизняного законодавства до європейських стандартів як один з механізмів повоєнної відбудови держави……..…...……...191

3.2. Міжнародно-правові аспекти встановлення та відшкодування збитків, завданих внаслідок військової агресії проти держави……...204

3.3. Правові шляхи забезпечення гарантій сталого розвитку держави в повоєнний період …….....……216
Висновок до розділу 3……229
ВИСНОВКИ…….……..……..….237
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……254
ДОДАТОК 1……...……...292
ДОДАТОК 2……...……...295
ДОДАТОК 3……...……...298

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасний міжнародний правопорядок перебуває у стані глибокої трансформації, зумовленої ескалацією збройних конфліктів та зростанням їхньої деструктивності для системи міжнародної безпеки. Такі процеси актуалізують проблему ефективності існуючих міжнародно-правових механізмів підтримання миру й безпеки, а також виявляють структурні недоліки нормативного регулювання у сфері постконфліктного відновлення держав. У цьому контексті особливого значення набуває збройна агресія Російської Федерації проти України, яка розпочалась 24 лютого 2022 року та спричинила масштабні гуманітарні, соціально-економічні та інфраструктурні втрати, а також поставила перед міжнародним правом комплекс нових викликів. Ідеться, зокрема, про питання міжнародної відповідальності держави-агресора, механізмів репарацій, правових засад відбудови постраждалої держави та ролі міжнародних інституцій у забезпеченні повоєнного відновлення. За таких умов дослідження міжнародно-правового забезпечення повоєнного відновлення держави набуває особливої теоретичної та практичної актуальності, оскільки пов’язане з необхідністю переосмислення існуючих підходів до функціонування системи міжнародного права в умовах сучасних збройних конфліктів.

Актуальність обраної теми визначається сукупністю взаємопов'язаних чинників – доктринального, нормотворчого, інституційного та практично-прикладного характеру.

З доктринального погляду проблематика міжнародно-правового забезпечення повоєнного відновлення держави перебуває на перетині кількох галузей міжнародного права. Незважаючи на значний масив досліджень, присвячених окремим аспектам постконфліктного врегулювання – міжнародно-правовій відповідальності держав, механізмам відшкодування збитків, діяльності

міжнародних організацій у зонах конфліктів – комплексна теоретико-правова інтерпретація повоєнного відновлення як самостійного правового феномену досі не отримала належного розвитку у сучасній правовій доктрині. Відсутність усталеного понятійного апарату, дискусійність питань про правову природу та галузеву належність відповідних норм, нерозробленість принципової основи регулювання у цій сфері – усе це створює значні теоретичні лакуни, заповнення яких є нагальним завданням науки міжнародного права.

Ситуацію ускладнює і та обставина, що доктринальні концепції повоєнного відновлення сформувалися переважно на основі досвіду конфліктів минулого – Другої світової війни, війни у Перській затоці, конфліктів на Балканах та в Афганістані – і не враховують якісно нових характеристик сучасних збройних протистоянь. Зокрема, вони не відображають специфіки відновлення в умовах тривалої агресії, масштабного застосування економічних санкцій як інструменту тиску на державу-агресора, використання заморожених суверенних активів для фінансування відбудови, а також безпрецедентного залучення регіональних інтеграційних об'єднань – насамперед Європейського Союзу – до процесів постконфліктного відновлення. Подолання зазначених теоретичних прогалин є одним із ключових завдань міжнародного права.

З нормотворчого погляду відсутність універсального міжнародно-правового інструменту, який би комплексно регулював відносини повоєнного відновлення держав, є очевидним і давно визнаним недоліком сучасного міжнародного права. Чинна нормативна база у цій сфері є фрагментарною: вона формується з норм міжнародного гуманітарного права, права міжнародних організацій, міжнародного економічного права, права міжнародної відповідальності та низки інших галузей, що не утворюють єдиної узгодженої системи. Наслідком такої фрагментарності стає правова невизначеність стосовно характеру й меж обов’язків суб’єктів міжнародного права у процесі повоєнної реконструкції, нечіткість критеріїв розмежування добровільної міжнародної підтримки та юридичних дій, а також

неоднорідність практики реалізації чинних норм у конкретних постконфліктних умовах.

Особливої гостроти набуває питання правового регулювання механізмів відшкодування збитків, завданих внаслідок збройної агресії. Попри те що принцип відповідальності держави-агресора за заподіяну шкоду є загальновизнаним у міжнародному праві, механізми його практичної реалізації залишаються вкрай недосконалими. Досвід формування Міжнародного реєстру збитків для України (RD4U) та перспективи створення повноцінного компенсаційного механізму свідчать про те, що міжнародне співтовариство перебуває у процесі вироблення принципово нових нормативних конструкцій.

З інституційного погляду сучасна система міжнародних організацій та інституцій, залучених до процесів повоєнного відновлення, відзначається надмірною роздрібненістю, дублюванням функцій та відсутністю ефективного координаційного механізму. Паралельне функціонування структур ООН, міжнародних фінансових інституцій, регіональних організацій та двосторонніх донорських механізмів нерідко породжує інституційну конкуренцію, знижує ефективність використання ресурсів і ускладнює забезпечення комплексного підходу до відновлення. Дослідження правових засад взаємодії зазначених інституційних акторів, розмежування їх компетенції та вироблення оптимальних моделей координації є актуальним як для теорії, так і для практики міжнародного права.

Окрему проблему становить роль Європейського Союзу у процесах повоєнного відновлення. Трансформація ЄС із переважно економічного об'єднання на повноцінного геополітичного актора, здатного акумулювати і спрямовувати значні ресурси на підтримку постраждалих держав, породжує нові правові питання щодо меж його компетенції, правової природи відповідних інструментів підтримки та їх співвідношення з нормами загального міжнародного права. Ці питання

набувають особливої практичної значущості в контексті євроінтеграційних прагнень України та перспектив використання механізмів ЄС для фінансування її відбудови.

З практично-прикладного погляду актуальність теми визначається насамперед безпосереднім зв'язком із реальними процесами, що відбуваються в Україні в умовах збройної агресії та підготовки до майбутнього повоєнного відновлення. Масштаби руйнувань, завданих Україні внаслідок агресії Російської Федерації, є безпрецедентними в новітній історії Європи. За різними оцінками, загальна сума прямих збитків вимірюється сотнями мільярдів доларів США, тоді як непрямі економічні втрати є значно більшими. Відновлення країни такого масштабу потребує не лише колосальних фінансових ресурсів, а й надійної міжнародно-правової бази, що забезпечуватиме ефективну координацію міжнародних зусиль, прозорість використання коштів, захист прав постраждалих та гарантії сталості досягнутих результатів.

Водночас Україна опинилася в ситуації, коли доводиться вирішувати правові завдання в режимі реального часу: формувати правову базу залучення міжнародної допомоги паралельно з її отриманням, вибудовувати інституційні механізми управління відновленням в умовах функціонування воєнного стану, узгоджувати національне законодавство з вимогами ЄС як передумову реалізації інтеграційних перспектив. Науково обґрунтовані відповіді на окремі правові питання мають не лише теоретичну, а й безпосередню практичну цінність для органів державної влади, залучених до зазначених процесів.

Нарешті, не можна оминути увагою і більш широкий контекст досліджуваної проблематики. Повномасштабна агресія проти України стала викликом не лише для самої постраждалої держави, а й для всього міжнародного правопорядку, заснованого на принципах Статуту ООН. Ефективна та правомірна реакція міжнародного співтовариства на цей виклик – у тому числі через механізми повоєнного відновлення – є тестом на дієздатність сучасного міжнародного права та його здатність адаптуватися до нових загроз. У цьому сенсі дослідження

міжнародно-правового забезпечення повоєнного відновлення держави набуває значення, що виходить далеко за межі окремого наукового дослідження і торкається фундаментальних питань майбутнього міжнародного правопорядку.

Сукупність наведених чинників – теоретична нерозробленість проблематики, нормативна фрагментарність чинного регулювання, інституційна недосконаліть наявних механізмів та нагальні практичні потреби держави, що переживає наслідки збройної агресії, – переконливо свідчить про актуальність обраної теми дисертаційного дослідження та необхідність її комплексного наукового опрацювання.

Теоретичну основу представленої дисертаційної роботи складають дослідження та наукові напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених різних історичних етапів, що охоплюють проблематику міжнародного права, державної публічної політики, конституційного права, теорії держави і права та інших галузей правової науки. Зокрема, серед українських дослідників яких слід назвати, праці: Стефанчука Р., Стефанчука Н, Писаренко Т., Мирончук А., Городніченка Ю., Ангел Є., Степаненко Н., Курілець О., Юрків Ю., Фесенко В., Гісем О., Бевз Т., Кресіної І., Іванова С., Кучер С., Дудар І., Срєльцову О., Нуруллаєва І., Беззуб І., Федорчук С., Баймуратова М., Кіндзерського Ю., Звєрякова М., Головатого С., Шапран О., Головахи Є., Варналій З., Перепелиці Г., Кінаш Н., Баженової О., Базів Л., Батир Ю., Лопатченко І., Біль М., Бородіної О., Барабаш В., Буроменського М., Батанову Н., Ляшенко В., Вітер О., Килин О., Стручок Н., Войтович Л., Федик М., Дука А., Старченко Г., Ємець В., Железняк Я., Запатріної І., Шатковської А., Іваненко О., Іванової К., Іванова С., Кресіна О., Касич А., Колесніченко О., Конеченкова А., Омельченко В., Котенко Я., Мигаль М., Небрат В., Нестеренко О., Опанасюк В., Орел Ю., Прочан А., Охріменко О., Попова Р., Пазюка А., Пилипенко Я., Серьогіної Д., Степаненко Н., Швець І., Фелів О., Хмарської І., Шаповал Н. та інших.

Серед зарубіжних дослідників слід виділити праці: Джон Мейнард Кейнс, Джеймс Кроуфорд, Сьюзен Маркс, Маргарет Макміллан, Мартті Коскенніємі, Ерік

Геллайнер, Крістін Грей, Найджел Вайт, Роланд Паріс, Вільям Дойл, Нгайр Вудс, Гізер Граббе, Пол Колльєр, Ніколь Болл, Рут Тейтел, Марк Пеллінг, Крістіан Томушат, Джон Мур, Астрі Сурке, Джон Бакмастер, Ларрі Мей, Джуліан Донаубауер, Дірк Герцер, Петер Нунненкамп, Ентоні Ост, Ян Клабберс, П'єр-Марі Дюпюї, Ганс Моргентау, Керол Ланкастер та інших.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дослідження безпосередньо пов'язане з реалізацією низки державних програм, стратегічних документів та міжнародних зобов'язань України у сфері повоєнного відновлення, міжнародно-правової відповідальності та євроінтеграції:

1. План відновлення України, представлений у межах міжнародної конференції з питань відновлення України в Лугано у 2022 році, визначає стратегічні напрями державної політики у сфері відбудови економіки, інфраструктури та соціальної сфери в умовах і після завершення збройного конфлікту. Дисертаційне дослідження безпосередньо пов'язане з реалізацією ключових положень цього програмного документа, зокрема в частині формування міжнародно-правових механізмів залучення зовнішньої допомоги, координації діяльності міжнародних партнерів та забезпечення прозорого й ефективного використання міжнародних ресурсів. Отримані результати можуть бути використані при розробленні пропозицій щодо вдосконалення міжнародно-договірного та інституційного забезпечення процесів повоєнної відбудови України.

2. Постанова від 18.07.2023 № 731 Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад спрямована на відновлення зруйнованої внаслідок збройної агресії інфраструктури, забезпечення повернення та реінтеграції внутрішньо переміщених осіб, а також відновлення надання публічних послуг на деокупованих територіях. Дисертаційне дослідження безпосередньо пов'язане з реалізацією положень цього нормативного акта в частині залучення міжнародної фінансової та технічної допомоги, адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів у сфері постконфліктного відновлення, а

також забезпечення ефективної координації між національними органами влади та міжнародними організаціями – донорами допомоги.

3. Резолюція ES-11/5 стала цілковито новою (порівняно з усіма попередніми "українськими" резолюціями 2014–2022 рр.) за своїм предметом. Документ посилається, зокрема, на резолюцію ГА ООН "Основні принципи та керівні положення щодо права на правовий захист і відшкодування шкоди жертвам грубих порушень міжнародного права прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права" від 16 грудня 2005 р. У резолюції вказується, що наслідками агресії Російської Федерації проти України стали людські жертви, переміщення цивільних осіб, руйнування інфраструктури та природних ресурсів, втрата державної та приватної власності, економічна катастрофа. Результати дисертаційного дослідження використано при аналізі правової архітектури Міжнародного реєстру збитків, оцінці його відповідності міжнародно-правовим стандартам та розробці пропозицій щодо вдосконалення процедур подання та розгляду заяв постраждалих фізичних і юридичних осіб.

4. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27 червня 2014 року (ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII) встановлює зобов'язання України щодо гармонізації національного законодавства з правом ЄС у широкому спектрі сфер, що безпосередньо стосуються повоєнного відновлення – від державних закупівель та управління публічними фінансами до захисту інвестицій та верховенства права. Дисертаційне дослідження безпосередньо стосується виконання положень Угоди в частині правового забезпечення євроінтеграційних реформ як складової механізму повоєнного відновлення держави та імплементації відповідних стандартів acquis communautaire у національне законодавство.

5. План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачає конкретні заходи щодо імплементації acquis ЄС у сферах, що є ключовими для повоєнного відновлення, зокрема у сфері державного

управління, боротьби з корупцією, судової реформи, управління державними фінансами та інфраструктурного розвитку. Результати дисертаційного дослідження безпосередньо використано при підготовці пропозицій щодо правового забезпечення виконання відповідних заходів Плану з урахуванням міжнародно-правових стандартів постконфліктного відновлення.

6. Рамкова угода між Урядом України та Комісією Європейських Співтовариств про реалізацію допомоги ЄС Україні в рамках інструменту Ukraine Facility на 2024–2027 роки передбачає надання Україні макрофінансової допомоги, інвестиційної підтримки та технічної допомоги на загальну суму 50 млрд євро з метою підтримки процесів відновлення, реконструкції та модернізації країни. Дисертаційне дослідження безпосередньо пов'язане з аналізом правової природи цього інструменту, його місця в системі міжнародно-правового регулювання повоєнного відновлення, а також правових механізмів забезпечення умовності та цільової спрямованості допомоги, що надається в його рамках.

7. Програма підтримки відновлення та реконструкції України в рамках Міжнародного валютного фонду, Світового банку та Міжнародного банку реконструкції та розвитку, реалізована на підставі відповідних угод між Україною та зазначеними міжнародними фінансовими інституціями, спрямована на підтримку макроекономічної стабільності та фінансування пріоритетних проєктів відновлення. Враховуючи, що переважна частина міжнародної фінансової допомоги Україні залучається саме через механізми міжнародних фінансових інституцій, дослідження міжнародно-правових стандартів їх діяльності та правової природи відповідних угод має безпосереднє значення для оцінки ефективності та правомірності реалізованих механізмів залучення зовнішнього фінансування відновлення.

8. Берлінська декларація, прийнята за підсумками зустрічі глав зовнішньополітичних відомств Великої Британії, Іспанії, Італії, Німеччини, Польщі, Франції, України та Високої представниці ЄС із закордонних справ та політики безпеки у грудні 2024 року, та Лондонська декларація, прийнята у лютому 2023 року,

закріплюють політичні зобов'язання держав-донорів щодо підтримки відновлення України та визначають принципи координації міжнародної допомоги. Дисертаційне дослідження правової природи міжнародних донорських конференцій як інструменту координації повоєнної допомоги та аналізу юридичної сили прийнятих на них документів безпосередньо пов'язане з оцінкою правових наслідків зазначених декларацій та їх місця в системі міжнародно-правового регулювання відносин повоєнного відновлення.

9. План дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки, передбачає співробітництво у сфері захисту прав людини, верховенства права та демократії як необхідних передумов сталого повоєнного відновлення. Дисертаційне дослідження безпосередньо пов'язане з реалізацією цього Плану дій та використовується при виконанні проєктів технічної допомоги Ради Європи Україні у сфері правової реформи як складової механізму повоєнного відновлення держави.

10. Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної теми «Міжнародні стандарти міжнародних організацій та їх імплементація державами-членами» (реєстраційний номер № 69-2021/150106) у межах планових наукових робіт факультету права та міжнародних відносин Державного університету «Київський авіаційний інститут».

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є здійснення комплексного аналізу міжнародно-правового механізму повоєнного відновлення держави, визначення його місця в системі сучасного міжнародного права, дослідження теоретичних засад і практики функціонування відповідних правових інструментів та інституційних механізмів, оцінка ефективності їх застосування в конкретних постконфліктних ситуаціях та розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання, інституційної архітектури та правозастосовної практики з метою забезпечення належної реалізації міжнародних зобов'язань держав у сфері повоєнного відновлення, гарантування прав постраждалої держави на

відшкодування завданої шкоди та досягнення сталого миру і розвитку в постконфліктний період.

Відповідно **до наукової мети роботи** поставлено наступні **завдання:**

– простежити історичні передумови та закономірності формування міжнародно-правових механізмів повоєнної відбудови, дослідити еволюцію відповідних правових інструментів від Вестфальської доби до сучасних багатосторонніх форматів відновлення держав;

– розробити авторську періодизацію еволюції міжнародно-правового регулювання повоєнної відбудови з виокремленням її основних етапів та визначенням характерних ознак кожного з них;

– розкрити поняття та правову природу повоєнної допомоги в міжнародному праві, встановити її конститутивні ознаки та функціональне призначення як потенційно самостійної доктринальної конструкції, що має міжгалузевий характер і поєднує елементи міжнародного гуманітарного права, права міжнародних організацій, міжнародного економічного права та інституту міжнародно-правової відповідальності;

– систематизувати та науково обґрунтувати принципи міжнародно-правового регулювання повоєнної допомоги, розробити їх дворівневу класифікацію з виділенням загальновизнаних принципів міжнародного права та спеціальних принципів, притаманних відносинам повоєнного відновлення;

– з'ясувати міжнародно-правові основи договірного регулювання допомоги державам у повоєнному стані, визначити систему джерел відповідного регулювання та виявити прогалини й суперечності чинної нормативної бази;

– провести порівняльно-правовий аналіз міжнародних двосторонніх угод про повоєнну відбудову, визначити їх типологічні ознаки, структурні елементи та місце у системі договірного регулювання постконфліктних відносин, встановити їх співвідношення з багатосторонніми міжнародно-правовими інструментами;

– охарактеризувати роль та функції міжнародних організацій та інституцій у відновленні держави після війни, здійснити розмежування їх координаційної, фінансової, нормотворчої та контрольної функцій, виявити інституційні прогалини та запропонувати шляхи підвищення ефективності міжнародного інституційного механізму відновлення;

– розкрити правову природу та значення імплементації національного законодавства до європейських стандартів як механізму повоєнної відбудови держави, проаналізувати правові засади євроінтеграційного процесу України як інструменту забезпечення незворотності реформ та сталості результатів відновлення;

– висвітлити міжнародно-правові аспекти встановлення та відшкодування збитків, завданих внаслідок збройної агресії проти держави, охарактеризувати правову архітектуру Міжнародного компенсаційного механізму для України та визначити його місце в системі міжнародно-правової відповідальності держав;

– визначити правові шляхи забезпечення гарантій сталого розвитку держави в повоєнний період, розробити концептуальну модель відповідних міжнародно-правових гарантій та обґрунтувати критерії оцінювання ефективності гарантійних механізмів на універсальному, регіональному та двосторонньому рівнях.

Об’єктом дослідження є міжнародні правовідносини у сфері повоєнного відновлення держави, що охоплюють взаємодію держав, міжнародних організацій та інших суб’єктів міжнародного права щодо надання й правового забезпечення допомоги постраждалій державі, відшкодування збитків від збройної агресії, залучення міжнародної підтримки та забезпечення сталого розвитку.

Предметом дослідження є міжнародно-правове забезпечення повоєнного відновлення держави: питання теорії та практики.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження утворює комплекс загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-юридичних методів наукового пізнання, відібраних і застосованих відповідно до специфіки

предмета, мети та поставлених завдань. Поєднання зазначених методів забезпечило всебічність і повноту дослідження, внутрішню узгодженість одержаних результатів та обґрунтованість сформульованих висновків.

Діалектичний метод слугує загальним філософсько-методологічним фундаментом дисертації. Його застосування дозволило розглядати правові механізми повоєнного відновлення не як статичні нормативні конструкції, а як явища, що перебувають у постійному розвитку, внутрішній суперечності та нерозривному взаємозв'язку з суспільно-правовою дійсністю. Діалектичний підхід визначив загальну логіку дослідження: від аналізу суперечностей між наявними правовими механізмами та реальними потребами постконфліктного відновлення – до синтезу теоретично обґрунтованих та практично орієнтованих пропозицій щодо їх удосконалення.

Системно-структурний метод застосований для дослідження міжнародно-правового механізму повоєнного відновлення як цілісної, внутрішньо організованої системи взаємопов'язаних і взаємозумовлених правових інститутів, принципів та норм. Його використання дозволило виявити системоутворюючі зв'язки між окремими елементами досліджуваного механізму, встановити місце інституту повоєнної допомоги в загальній системі міжнародного права, а також визначити характер взаємодії між його універсальним, регіональним та двостороннім рівнями.

Формально-юридичний (догматичний) метод використаний при тлумаченні, аналізі та систематизації норм міжнародних договорів, резолюцій Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки ООН, актів міжнародних організацій, рішень міжнародних судових органів і відповідного національного законодавства. Застосування цього методу забезпечило точність юридичних формулювань, коректність кваліфікації досліджуваних правових явищ та достовірність висновків щодо змісту чинних міжнародно-правових зобов'язань у сфері повоєнного відновлення.

Порівняльно-правовий метод надав можливість зіставлення моделей і механізмів повоєнного відновлення держав у різних правових системах та постконфліктних

контекстах – зокрема досвіду відновлення Іраку, Боснії і Герцеговини, Афганістану та Косово. Порівняльний аналіз дозволив виявити спільні риси та принципові відмінності відповідних механізмів, оцінити їх ефективність в конкретних умовах та обґрунтувати можливість і межі використання позитивного міжнародного досвіду в контексті повоєнного відновлення України.

Історико-правовий метод застосований при дослідженні генези та еволюції міжнародно-правових механізмів повоєнного відновлення – від перших міждержавних механізмів постконфліктного врегулювання, що сформувалися після укладення Вестфальського миру 1648 року, до сучасних багатосторонніх систем відбудови, інституціоналізованих у рамках ООН та Європейського Союзу. Застосування цього методу дозволило встановити закономірності еволюції відповідного правового регулювання та виявити детермінанти його сучасного стану.

Функціональний метод використаний для оцінювання ефективності різних правових механізмів та інституцій у досягненні цілей повоєнного відновлення держав. Його застосування дозволило розмежувати формальне існування правових інструментів та їх реальну регулятивну спроможність, виявити функціональні прогалини в чинному міжнародно-правовому регулюванні та запропонувати шляхи їх усунення.

Структурно-функціональний метод застосований при дослідженні інституційної архітектури міжнародних компенсаційних механізмів, зокрема Міжнародного реєстру збитків для України, а також при аналізі структури та функцій міжнародних організацій, залучених до процесів постконфліктного відновлення. Цей метод дозволив розкрити внутрішню організацію відповідних інституційних утворень та встановити функціональне навантаження кожного з їх структурних елементів.

Методи аналізу та синтезу використані як наскрізні інструменти дослідження на всіх його етапах: аналіз застосований для розмежування досліджуваних правових явищ на складові елементи та з'ясування їх сутнісних характеристик, тоді як синтез

забезпечив інтеграцію одержаних результатів у цілісну наукову концепцію міжнародно-правового забезпечення повоєнного відновлення держави.

Прогностичний метод застосований при обґрунтуванні перспективних напрямів розвитку міжнародно-правового регулювання у сфері повоєнного відновлення, визначенні правових шляхів забезпечення гарантій сталого розвитку України в постконфліктний період та формулюванні пропозицій щодо вдосконалення чинних міжнародно-правових механізмів з урахуванням тенденцій розвитку сучасного міжнародного правопорядку.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дослідження полягає в розробці та обґрунтуванні нової концепції міжнародно-правового забезпечення повоєнного відновлення держави, що ґрунтується на системному аналізі міжнародно-правових норм, інституційних механізмів та регулятивних засобів у цій сфері, а також на комплексному дослідженні правових підстав і практики їх функціонування на універсальному, регіональному та двосторонньому рівнях.

У результаті проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано наступні положення, висновки та пропозиції, які становлять наукову новизну:

уперше:

– сформульовано авторське визначення категорії «міжнародно-правове забезпечення повоєнного відновлення держави» як цілісної системи міжнародно-правових норм, інституційних механізмів та регулятивних засобів, спрямованих на відновлення ефективного державного контролю, а також соціально-економічної інфраструктури в постконфліктний період, що реалізується через взаємодію договірного, інституційного та звичаєво-правового рівнів регулювання;

– запропоновано концептуалізацію генезису міжнародно-правових механізмів повоєнної допомоги, засновану на їх комплексному історико-правовому аналізі, що дало змогу встановити закономірності впливу еволюції міжнародного правопорядку на трансформацію моделей повоєнної відбудови держав;

– досліджено правову природу та конститутивні ознаки повоєнної допомоги в міжнародному праві як потенційно самостійної доктринальної конструкції, що має міжгалузевий характер і поєднує елементи права міжнародно-правової відповідальності, права міжнародних організацій, права міжнародних договорів та права на сталий розвиток, формуючи sui generis нормативний комплекс;

– обґрунтовано дворівневу класифікацію принципів міжнародно-правового регулювання повоєнної допомоги, що охоплює загальновизнані принципи міжнародного права та спеціальні принципи, притаманні відносинам повоєнного відновлення: пріоритетності потреб постраждалої держави, умовності та цільової спрямованості допомоги, сталості відновлення й системної координації міжнародних зусиль;

– проведено порівняльно-правовий аналіз двосторонніх угод про повоєнну відбудову як самостійного різновиду міжнародних договорів, визначено їх типологічні ознаки, структурні елементи та місце в системі договірного регулювання постконфліктних відносин;

– розроблено концептуальну модель міжнародно-правових гарантій сталого розвитку держави у повоєнний період, що інтегрує правові, інституційні та процедурні механізми їх забезпечення на універсальному, регіональному та двосторонньому рівнях, а також обґрунтовано критерії оцінювання ефективності відповідних гарантійних механізмів.

удосконалено:

– теоретичні підходи до розмежування понять «повоєнна відбудова», «постконфліктне врегулювання» та «перехідне правосуддя» як суміжних, але самостійних правових категорій, що дає змогу усунути термінологічну невизначеність у доктрині міжнародного права та забезпечити більш чітке окреслення відповідних правових режимів;

– наукові уявлення щодо механізму міжнародно-правової відповідальності держави-агресора у контексті фінансування повоєнного відновлення постраждалої

держави з урахуванням сучасної міжнародної практики застосування репараційних механізмів та арешту суверенних активів;

– підходи до визначення критеріїв ефективності міжнародно-правових механізмів повоєнного відновлення шляхом розроблення системи індикаторів правової, інституційної та соціально-економічної відбудови, придатних для використання в міжнародній моніторинговій практиці;

набули подальшого розвитку:

– наукові погляди щодо співвідношення принципу державного суверенітету та принципу міжнародної солідарності в контексті правового регулювання повоєнної допомоги, зокрема стосовно меж допустимого зовнішнього впливу на внутрішньодержавні процеси відновлення;

– положення доктрини міжнародного права щодо ролі євроінтеграційного процесу як правового механізму закріплення результатів повоєнного відновлення та забезпечення їх незворотності в умовах асоційованого партнерства та підготовки до вступу України до Європейського Союзу;

– наукові уявлення щодо правового статусу міжнародних донорських конференцій як інструменту координації повоєнної допомоги та формування зобов'язань держав-донорів, зокрема стосовно юридичної сили прийнятих на них декларацій і комюніке, їх місця в системі джерел міжнародного права, а також співвідношення із традиційними договірними формами закріплення міжнародних зобов'язань у сфері постконфліктного відновлення.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані висновки та рекомендації можуть бути використані:

– у науково-дослідній роботі: для подальшого аналізу міжнародно-правових механізмів повоєнного відновлення держави, розвитку теоретичних засад функціонування інституту повоєнної допомоги, як наукової (доктринальної) категорії в міжнародному праві, вдосконалення понятійного апарату у сфері

постконфліктного врегулювання, а також для розробки нових наукових концепцій щодо правового забезпечення сталого розвитку держав у постконфліктний період;

– у правотворчості: для вдосконалення законодавства України щодо правового регулювання залучення та використання міжнародної допомоги у сфері повоєнного відновлення, приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів та вимог acquis ЄС, удосконалення правової бази функціонування інституційних механізмів координації відновлення, а також при розробці нових нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання відносин у сфері відшкодування збитків від збройної агресії та забезпечення гарантій сталого розвитку;

– у правозастосуванні: для використання органами державної влади, залученими до процесів координації міжнародної допомоги та управління відновленням, при тлумаченні та застосуванні норм міжнародних договорів у сфері повоєнного відновлення, а також судовими органами при розгляді справ, пов'язаних із захистом майнових прав постраждалих від збройної агресії та реалізацією компенсаційних механізмів;

– у міжнародній та дипломатичній діяльності: для використання органами виконавчої влади України при підготовці та проведенні переговорів щодо укладення міжнародних угод у сфері повоєнного відновлення, формуванні правових позицій України в міжнародних організаціях та судових установах, підготовці заяв до міжнародних компенсаційних механізмів, а також при розробці стратегій залучення міжнародної фінансової та технічної допомоги;

– у науково-освітньому процесі: для підготовки наукових публікацій, монографій та дисертаційних досліджень з проблематики міжнародно-правового забезпечення повоєнного відновлення держави, постконфліктного врегулювання та міжнародно-правової відповідальності держав за збройну агресію;

– у навчальному процесі: при викладанні дисциплін «Міжнародне публічне право», «Право міжнародних організацій», «Міжнародне гуманітарне право»,

«Право міжнародної безпеки», «Право Європейського Союзу», а також при підготовці підручників, навчальних посібників і навчально-методичних матеріалів за тематикою міжнародно-правового механізму повоєнного відновлення держави та міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею здобувача. Усі наукові результати, висновки, пропозиції та рекомендації, що містяться в роботі, отримано та сформульовано автором особисто на основі проведеного дослідження. У тих випадках, коли для підкріплення окремих положень залучалися наукові праці інших дослідників, відповідні запозичення належним чином атрибутовані та супроводжуються посиланнями на першоджерела. У разі використання колективних наукових публікацій до дисертаційної роботи включено ті ідеї та положення, що належать особисто авторові.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертаційному дослідженні, були оприлюднені, обговорені та отримали позитивну оцінку наукової спільноти на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах і наукових семінарах, присвячених актуальним проблемам міжнародного права, повоєнного відновлення держав, міжнародно-правової відповідальності та євроінтеграційних процесів України.

Публікації. Основні положення та наукові результати дослідження викладено в 8 наукових працях, зокрема 5 статтях у наукових фахових виданнях України з галузі науки, з якої підготовлено дисертацію. Крім того, серед публікацій, які додатково відображають наукові результати дисертації, 3 тези доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій різного рівня.

Структура та обсяг дисертації визначені метою та завданнями дослідження. Дисертаційна робота Бушка Олександра Олександровича на тему: «Міжнародно-правове забезпечення повоєнного відновлення держави: теорія і практика» написана українською мовою; стиль викладення наукових положень, висновків і

рекомендацій забезпечує доступність їх сприйняття та відповідає логіці здійсненого автором наукового дослідження. Наукова робота містить анотацію, вступ, три розділи, які охоплюють дев’ять підрозділів, а також висновки і перелік використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 299 сторінок, з яких обсяг основного тексту — 253 сторінки, список використаних джерел займає 37 сторінок і налічує 351 найменування, додатки займають 7 сторінок.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПОВОЄННОЇ ДОПОМОГИ ДЕРЖАВАМ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

1.1. Історико-правовий аспект формування механізмів повоєнної відбудови

Проблематика повоєнної відбудови посідає важливе місце в системі сучасного міжнародного права, оскільки безпосередньо пов'язана з питаннями міжнародно-правової відповідальності, забезпечення сталого миру, відновлення державності, функціонування публічних інституцій та гарантування прав людини. У сучасних умовах збройних конфліктів відбудова розглядається не лише як економічна чи інфраструктурна потреба, а як складний правовий та інституційний процес, що потребує узгодження національних і міжнародних механізмів регулювання.

Історичний розвиток міжнародних відносин засвідчує, що підходи до врегулювання наслідків збройних конфліктів не були сталими. Вони еволюціонували від вузького розуміння відбудови як фінансової компенсації збитків переможеною стороною до багатовимірної моделі постконфліктної трансформації, яка охоплює структурні реформи, інституційне зміцнення, забезпечення верховенства права та соціальну інтеграцію постраждалого населення. Така трансформація зумовлена усвідомленням того, що виключно репараційна модель не здатна гарантувати довготривалу стабільність і запобігти повторенню конфліктів.

Аналіз історико-правового аспекту формування механізмів повоєнної відбудови дає змогу простежити трансформацію як нормативних засад, так і інституційних форм реалізації міжнародної допомоги. Від системи репарацій, закріпленої у післявоєнних договорах початку XX століття, до інституціоналізованих багаторівневих механізмів у межах універсальних і

регіональних організацій – відповідна еволюція відображає зміну міжнародно-правової парадигми: від карально-компенсаційного підходу до комплексної моделі колективної відповідальності та міжнародної солідарності. Саме в межах цієї еволюції формується сучасне розуміння повоєнної відбудови як інтегрованого елементу глобальної архітектури безпеки та сталого розвитку.

Формування механізмів повоєнної відбудови історично відбувалося в межах класичної доктрини міжнародно-правової відповідальності держави. У традиційному міжнародному праві війна розглядалася як допустимий засіб вирішення міждержавних спорів, а її наслідки – як предмет врегулювання в мирному договорі. Відновлення зруйнованих територій та компенсація завданої шкоди не мали автономного правового статусу, а були похідними від інституту репарацій, який випливав із принципу обов'язку держави відшкодувати шкоду, заподіяну міжнародно-протиправним діянням.

У XIX – на початку XX століття репарації мали переважно матеріально-фінансовий характер і визначалися умовами мирних договорів. Вони охоплювали грошові виплати, передачу майна, територіальні поступки або інші форми матеріальної сатисфакції. Такий підхід чітко простежується, зокрема, у положеннях Версальський договір, який закріпив обов'язок Німеччини здійснювати значні виплати на користь держав-переможниць після Перша світова війна.

Класичне розуміння репарацій як правового наслідку міжнародно-протиправного діяння ґрунтовно обґрунтував Дж. Кроуфорд. У своїй фундаментальній праці State Responsibility: The General Part він зазначає, що обов'язок повного відшкодування шкоди є центральним елементом міжнародної відповідальності держави та охоплює три основні форми: реституцію, компенсацію і сатисфакцію. Така триєдина конструкція пізніше була відображена й у кодифікаційних підходах Комісії міжнародного права ООН.

Репарації після Першої світової війни, на думку Дж. Кроуфорда, формально вкладалися в логіку повного відшкодування, однак їх політичний масштаб та економічні наслідки значно виходили за межі класичної моделі відповідальності. Вони виконували не лише компенсаційну, а й санкційну та стримувальну функції, що фактично трансформувало їх у механізм перерозподілу ресурсів між переможцем і переможеним [1].

У межах тогочасної правової парадигми війна ще не була заборонена як засіб вирішення міжнародних спорів і розглядалася як допустимий інструмент реалізації державних інтересів. Відповідно, завершення війни передбачало встановлення нової рівноваги через систему матеріальних зобов'язань. Відбудова як самостійна правова категорія у цей період ще не сформувалася: вона фактично ототожнювалася з виконанням державою-переможеною своїх зобов'язань перед державами-переможцями, а не з комплексним відновленням економічної, соціальної та інституційної життєздатності постраждалого суспільства. Лише подальша еволюція міжнародного права, зокрема після Другої світової війни, поступово змістила акцент із карально-фіскального підходу до більш системного бачення післяконфліктної реконструкції.

Перша світова війна стала якісно новим явищем з огляду на масштаб людських втрат, руйнування промислової та транспортної інфраструктури, а також обсяг економічних збитків. Війна набула тотального характеру, що означало залучення до воєнних зусиль не лише армій, а й національних економік у цілому. У результаті постало питання не просто компенсації збитків, а відновлення цілих регіонів, зокрема Північної Франції та Бельгії, які зазнали значних руйнувань. Проте правовий механізм реагування на ці виклики залишався в межах традиційної репараційної логіки.

Зазначений підхід отримав своє нормативне втілення у післявоєнних договорах 1919–1920 років, насамперед у Версальський договір. У його положеннях було закріплено принцип покладення відповідальності на Німеччину

та її союзників за збитки, завдані війною. Особливе значення мала так звана «клауза про відповідальність за війну» (ст. 231), яка стала юридичною підставою для встановлення обов'язку відшкодування. У такий спосіб відбулося нормативне поєднання політичної оцінки подій із правовою конструкцією міжнародної відповідальності держави, що зумовило подальше формування механізму стягнення репарацій і діяльність спеціальних репараційних комісій [2, с. 143].

Відомий економіст John Maynard Keynes у праці The Economic Consequences of the Peace (1919) піддав різкій критиці репараційні положення, закріплені у Версальському договорі. Він стверджував, що надмірні фінансові вимоги до Німеччини є не лише економічно нереалістичними, а й створюють передумови для глибокої соціально-економічної кризи та політичної дестабілізації Європи. На його переконання, спроба поєднати морально-політичну оцінку відповідальності за війну з масштабними фінансовими санкціями суперечила принципам економічної доцільності та довгострокової стабільності.

Фактично Кейнс одним із перших сформулював тезу про небезпеку карально-компенсаційної моделі повоєнного врегулювання, в межах якої відбудова підпорядковується логіці покарання переможеної сторони, а не відновленню економічної рівноваги та інтеграції європейського простору. Його підхід започаткував інтелектуальну дискусію щодо меж допустимого репараційного тиску та необхідності врахування макроекономічних і соціальних наслідків післявоєнних рішень, що в подальшому вплинуло на трансформацію концепції відбудови у XX столітті [3].

Особливістю договору стало винесення питання репарацій за межі загальної декларації принципів та його детальна регламентація через створення спеціального органу – Репараційної комісії. Цей орган отримав повноваження визначати загальний обсяг зобов'язань, графік платежів, форми виконання та механізми контролю. Таким чином, уперше в історії міжнародних відносин було створено постійний інституційний механізм міжнародного фінансового нагляду за

виконанням державою своїх зобов’язань. У правовому вимірі це стало прообразом подальших форм міжнародного економічного контролю, хоча й мало виразно односторонній характер.

Сума репарацій, остаточно визначена у 1921 році, становила 132 мільярди золотих марок – обсяг, який істотно перевищував реальні економічні можливості післявоєнної Німеччини. Важливо, що механізм виконання зобов’язань не обмежувався грошовими виплатами. Він включав поставки вугілля, металургійної продукції, промислового обладнання, суден торговельного флоту, передачу частини залізничного рухомого складу, а також відчуження патентів та інших майнових прав. Фактично йшлося про комплексне вилучення економічних ресурсів, що мало на меті компенсувати матеріальні втрати держав-переможниць.

Водночас така модель не враховувала потребу стабілізації європейської економіки як цілісної системи. Репарації розглядалися передусім як механізм відновлення майнового балансу між конкретними державами, а не як інструмент довгострокової регіональної реконструкції. Це призвело до структурних дисбалансів: Німеччина змушена була фінансувати виплати за рахунок зовнішніх запозичень, що створювало замкнений борговий цикл та посилювало залежність від міжнародних фінансових ринків.

У 1920-х роках виконання репарацій супроводжувалося глибокими економічними потрясіннями, зокрема гіперінфляцією 1923 року, яка фактично зруйнувала грошову систему країни. Спроба примусового забезпечення виплат шляхом окупації Рурської області Францією та Бельгією стала проявом силового впливу в межах формально договірного механізму. Цей крок засвідчив політичну вразливість репараційної моделі та її залежність від балансу сил, а не лише від правових приписів.

У відповідь на поглиблення фінансової та політичної кризи було ініційовано перегляд механізмів реалізації репараційних зобов’язань. Сформувалося розуміння, що подальше застосування жорсткої примусової моделі може призвести

до повної економічної дестабілізації Німеччини та негативно вплинути на європейську економіку в цілому. У цьому контексті особливого значення набув так званий план Дауеса 1924 року, який став результатом роботи міжнародного експертного комітету під головуванням Чарльза Дауеса.

План Дауеса не скасовував зобов'язань, передбачених Версальський договір, однак суттєво змінював механізм їх реалізації. Він передбачав поетапне збільшення щорічних виплат залежно від фінансової спроможності Німеччини, стабілізацію її валюти, а також надання міжнародних кредитів, переважно з боку США, для підтримки економічного відновлення. Фактично вперше репараційна система була пов'язана з програмою макроекономічної стабілізації. Це означало частковий відхід від логіки суто примусового стягнення та перехід до моделі фінансового врегулювання, що враховувала економічні реалії.

Важливим елементом План Дауеса стало встановлення більш гнучкої системи контролю за фінансовою політикою Німеччини, включаючи нагляд за діяльністю Рейхсбанку та державного бюджету. У такий спосіб міжнародний контроль трансформувався з карального інструменту в механізм фінансової координації. Хоча суверенітет Німеччини формально не обмежувався, фактично відбулося часткове делегування контрольних функцій міжнародним структурам, що стало новим явищем для тогочасного міжнародного права [4].

Подальше загострення економічної ситуації наприкінці 1920-х років, у тому числі під впливом світової економічної кризи, зумовило необхідність нового перегляду умов. План Юнга 1929 року передбачав скорочення загального обсягу репараційних зобов'язань і розтягнення строків їх виконання майже на шістдесят років. Крім того, було ліквідовано Репараційну комісію та створено Банк міжнародних розрахунків як інституцію, покликану сприяти фінансовим розрахункам і стабілізації валютних відносин.

З правової точки зору ці зміни свідчили про поступову еволюцію репараційного механізму: від жорстко фіксованих зобов'язань до більш гнучкої,

економічно обґрунтованої системи. Репарації переставали бути виключно формою санкційного тиску і набували рис договірного фінансового регулювання, що враховувало інтереси як кредиторів, так і боржника.

Разом із тим, навіть модернізована система не змогла повністю усунути політичні ризики. Світова економічна криза 1929–1933 років та зростання внутрішньополітичної напруги в Німеччині фактично зруйнували можливості стабільного виконання довгострокових зобов'язань. У 1932 році на Лозаннська конференція репараційні виплати були практично припинені.

Таким чином, плани Дауеса та Юнга стали спробою адаптації репараційної моделі до економічних реалій міжвоєнного періоду. Вони засвідчили поступовий перехід від суто карального підходу до елементів міжнародної фінансової координації та інституціоналізації контролю. Водночас досвід їх реалізації продемонстрував обмеженість навіть реформованої репараційної системи як універсального інструменту забезпечення довгострокової стабільності, що згодом зумовило формування принципово нової концепції повоєнної відбудови після Другої світової війни.

Британський історик економіки Sally Marks у праці The Illusion of Peace: International Relations in Europe 1918–1933 (2003) доводить, що плани Дауеса та Юнга стали спробою трансформації репарацій із карального інструменту на механізм фінансової стабілізації європейської економіки. Вона підкреслює, що зазначені ініціативи фактично започаткували елементи міжнародного фінансового нагляду, які передбачали координацію бюджетної та монетарної політики Німеччини під контролем зовнішніх акторів. На думку дослідниці, ці заходи засвідчили поступове перетворення репарацій із суто санкційної категорії на складову ширшої системи міжнародного економічного врегулювання міжвоєнного періоду [4].

Надмірний тягар репарацій, економічні труднощі їх виконання та залежність від політичної кон'юнктури спричинили глибоку фінансову кризу й соціальну

нестабільність у повоєнній Німеччині. У поєднанні з внутрішньополітичними чинниками це створило підґрунтя для радикалізації політичного життя та зростання ревізіоністських настроїв. Репараційний механізм, закріплений у Версальський договір, виявився не лише інструментом юридичної відповідальності, а й фактором довгострокової економічної та політичної дестабілізації.

У науковій доктрині поступово утвердилася позиція, згідно з якою карально-компенсаційна модель повоєнного врегулювання не гарантує сталого миру, а за певних умов може провокувати нові конфлікти. Вона здатна формувати відчуття колективного приниження та несправедливості, що підживлює політичний радикалізм і прагнення до перегляду встановленого міжнародного порядку.

Історик міжнародних відносин Margaret MacMillan у монографії Paris 1919: Six Months That Changed the World (2001) підкреслює, що жорсткі репараційні умови стали одним із чинників політичної радикалізації в Німеччині, хоча й не були єдиною причиною подальших подій. На її думку, правова конструкція відповідальності у повоєнному врегулюванні тісно переплiталася з політичними компромісами, балансуванням інтересів великих держав та елементами силового тиску. Це засвідчує, що репараційний механізм 1919 року був не лише юридичним інструментом відшкодування шкоди, а й складовою ширшої політичної архітектури повоєнного порядку, в межах якої право і політика залишалися взаємозалежними [5].

Досвід Першої світової війни виявив обмеженість класичної репараційної концепції як універсального механізму повоєнного врегулювання. Відсутність системного підходу до економічної реконструкції та інтеграції переможеної держави в міжнародну економічну систему продемонструвала необхідність перегляду самої логіки правового регулювання відбудови. Саме міжвоєнний період став етапом критичного переосмислення ролі репарацій у системі міжнародних відносин і заклав передумови для формування нової моделі після Другої світової війни, заснованої на поєднанні відповідальності та міжнародної кооперації.

Після Другої світової війни відбувається якісна зміна парадигми правового регулювання повоєнної відбудови. Руйнування, спричинені війною, мали безпрецедентний масштаб: значна частина промислового потенціалу Європи була знищена, транспортні системи дезорганізовані, фінансові механізми – паралізовані, а соціальна структура суспільств – істотно порушена. За таких умов стало очевидним, що класична модель репарацій не здатна забезпечити ефективне відновлення. Відбудова починає розглядатися не лише як наслідок міжнародно-правової відповідальності, а як складова ширшої системи забезпечення міжнародного миру, економічної стабільності та політичної безпеки.

На відміну від ситуації після Першої світової війни, держави-переможниці після 1945 року не обмежилися встановленням фінансових зобов'язань для переможеної сторони. Хоча елементи репараційної моделі зберігалися (зокрема щодо Німеччини та Японії), стратегічний акцент було зміщено на створення умов для відновлення економічної спроможності європейських держав у цілому. У цьому контексті визначальне значення мав План Маршалла, офіційно відомий як Європейська програма відновлення.

Практична реалізація цієї програми демонструє принципово інший підхід до повоєнної реконструкції. У 1948–1952 роках шістнадцять європейських держав отримали фінансову, технічну та матеріальну допомогу на суму понад 13 мільярдів доларів США (у цінах того часу). Кошти спрямовувалися не на покриття боргів, а на модернізацію промисловості, відновлення енергетичної системи, реконструкцію транспортної інфраструктури та стабілізацію валют [6].

Так, у Франції за підтримки План Маршалла здійснювалася масштабна модернізація базових галузей промисловості в межах так званого плану Монне (Plan de modernisation et d'équipement), ініційованого Жаном Монне. Основний акцент було зроблено на відновленні металургійного виробництва, вугільної промисловості, електроенергетики та транспортної інфраструктури. Американська допомога використовувалася для закупівлі сучасного обладнання, сировини та

технологій, що дозволило не лише компенсувати втрати воєнного періоду, а й модернізувати виробничу базу. Внаслідок цього вже на початку 1950-х років Франція досягла довоєнного рівня промислового виробництва, а в окремих секторах – перевищила його. Важливо, що модернізація відбувалася в поєднанні з адміністративними реформами та посиленням державного планування, що забезпечило структурну перебудову економіки.

В Італії кошти програми спрямовувалися передусім на реконструкцію транспортної та енергетичної інфраструктури. Відновлення залізничної мережі, портів Генуї, Неаполя та Трієста, модернізація електростанцій і розвиток гідроенергетики стали ключовими напрямами інвестування. Практичний ефект полягав у зниженні транспортних витрат, активізації внутрішнього ринку та відновленні зовнішньоторговельних зв'язків. Допомога також сприяла стабілізації італійської ліри та реформуванню банківської системи. У ширшому контексті це заклало підґрунтя для індустріального зростання 1950–1960-х років, що отримало назву «італійське економічне диво».

У Федеративній Республіці Німеччина фінансова підтримка поєднувалася з проведенням грошової реформи 1948 року та запровадженням нової валюти – німецької марки. Стабілізація грошового обігу, лібералізація цін та підтримка малого і середнього підприємництва стали ключовими елементами економічної політики. Допомога в межах Плану Маршалла використовувалася для відновлення промислового обладнання, розвитку машинобудування, хімічної промисловості та експортоорієнтованих галузей. Поєднання внутрішніх реформ із зовнішньою фінансовою підтримкою створило передумови для стрімкого економічного зростання, яке в науковій літературі отримало назву «німецьке економічне диво» (Wirtschaftswunder) [6].

У всіх зазначених випадках фінансова допомога не мала характеру одностороннього трансферу коштів без зобов'язань. Вона супроводжувалася вимогами щодо підвищення прозорості бюджетної політики, раціонального

використання ресурсів, розвитку конкурентного середовища та інтеграції в міжнародну торговельну систему. Таким чином, відбудова здійснювалася не лише через відновлення матеріальної бази, а й через реформування інституцій та економічних правил гри.

Правова природа цієї допомоги суттєво відрізнялася від класичних репарацій. Фінансова підтримка надавалася не як санкція за протиправне діяння, а як інструмент економічної стабілізації, модернізації виробництва та інтеграції європейських економік у глобальну систему торгівлі. Допомога була організована на договірній основі, передбачала укладення двосторонніх угод між Сполученими Штатами та державами-учасницями, а також координацію економічної політики через спеціально створену Організацію європейського економічного співробітництва (ОЄЕС).

ОЄЕС виконувала функції розподілу ресурсів, моніторингу їх використання та координації національних програм відновлення. Таким чином, відбудова набувала рис багатостороннього співробітництва, заснованого на принципах партнерства, взаємної відповідальності та прозорості. Вперше в історії післявоєнних врегулювань економічна допомога поєднувалася з механізмами спільного планування та оцінки ефективності.

Важливо підкреслити, що нова модель передбачала не лише фінансові трансферти, а й інституційні зміни. Держави-учасниці брали на себе зобов’язання здійснювати структурні реформи: лібералізувати торгівлю, зменшувати тарифні бар’єри, забезпечувати валютну стабільність, реформувати систему державних фінансів. Практичним наслідком цього стало поступове формування європейського спільного ринку, а також створення перших наднаціональних економічних структур, зокрема Європейського співтовариства вугілля і сталі у 1951 році.

Отже, економічна допомога в межах Плану Маршалла поєднувала матеріальну підтримку з нормативним впливом, спрямованим на модернізацію національних правових та економічних систем. Вона не лише сприяла відновленню виробництва

й інфраструктури, а й заклала передумови для довгострокової регіональної інтеграції та стабілізації. Саме цей досвід продемонстрував, що повоєнна відбудова може бути ефективною лише за умови поєднання фінансових ресурсів, інституційних реформ і багатосторонньої координації, що стало фундаментом сучасної моделі міжнародної допомоги та реконструкції.

Паралельно з реалізацією програм економічної допомоги відбувається інституціоналізація глобальної фінансової системи, закладена рішеннями Бреттон-Вудська конференція 1944 року. Саме в цей період створені міжнародні фінансові інституції набувають реального функціонального наповнення та перетворюються на ключових суб'єктів повоєнної реконструкції. Йдеться передусім про Міжнародний валютний фонд та Світовий банк (спочатку – Міжнародний банк реконструкції та розвитку), які були покликані забезпечити валютну стабільність, фінансування відбудови та довгостроковий економічний розвиток держав.

Французький економіст і історик фінансів Eric Helleiner у праці States and the Reemergence of Global Finance (1994) аналізує формування Бреттон-Вудської системи та наголошує, що створення Міжнародного валютного фонду і Світового банку стало складовою ширшого процесу інституціоналізації економічної стабілізації як елементу міжнародної безпеки. На його думку, держави-переможниці усвідомлювали, що макроекономічна нестабільність міжвоєнного періоду безпосередньо вплинула на політичну радикалізацію та міжнародну напруженість, а тому після Другої світової війни було зроблено ставку на формування постійних інституційних механізмів координації валютної та фінансової політики. Таким чином, повоєнна реконструкція вперше була інтегрована у стабільну міжнародну фінансову архітектуру, що поєднувала економічну відбудову з цілями довгострокової безпеки [7].

Первісна мета цих інституцій полягала у забезпеченні валютної стабільності та сприянні відбудові економік, зруйнованих війною. Проте вже наприкінці 1940-х років їх діяльність набуває системного, програмно орієнтованого

характеру. Світовий банк (Міжнародний банк реконструкції та розвитку) розпочинає надання довгострокових позик, спрямованих не лише на відновлення окремих об’єктів, а й на модернізацію ключових секторів економіки.

Так, перша позика Світового банку у 1947 році була надана Франції для реконструкції транспортної та енергетичної інфраструктури, включаючи модернізацію залізниць та відновлення електростанцій. Нідерланди отримали фінансування на відбудову портів, зруйнованих під час воєнних дій, а також на реконструкцію судноплавних каналів, що мало стратегічне значення для відновлення торгівлі. Данія та Люксембург скористалися кредитними ресурсами для модернізації промислових підприємств та стабілізації національних фінансових систем.

У Федеративній Республіці Німеччина позики міжнародних фінансових інституцій використовувалися для розвитку енергетики та підтримки експортно орієнтованих галузей, що сприяло інтеграції країни в європейський економічний простір. В Австрії кошти були спрямовані на реконструкцію гідроелектростанцій та залізничної мережі, що дозволило швидко відновити транзитний потенціал держави.

Міжнародний валютний фонд, у свою чергу, забезпечував підтримку платіжних балансів держав-членів шляхом надання коротко- та середньострокових фінансових ресурсів. Це мало особливе значення в умовах дефіциту іноземної валюти та нестабільності національних грошових систем. Наприклад, у 1947–1949 роках низка європейських держав зверталася до МВФ для стабілізації валютних курсів та уникнення різких девальвацій. Така підтримка дозволяла зберігати довіру до національних фінансових систем і сприяла відновленню міжнародної торгівлі.

Крім безпосереднього фінансування, обидві інституції активно застосовували інструменти технічної допомоги. Експертні місії аналізували бюджетну політику, стан банківської системи, податкове адміністрування, пропонували рекомендації щодо реформування фінансового управління. У ряді випадків кредитування

поєднувалося з умовами щодо проведення структурних реформ – зокрема щодо валютного регулювання, банківського нагляду або лібералізації зовнішньої торгівлі.

Відбудова перестає бути одноразовим заходом, пов'язаним із завершенням воєнних дій, і перетворюється на програмно структурований процес із чітко визначеними етапами. Запроваджується практика підготовки національних планів реконструкції, погоджених із міжнародними партнерами, визначення пріоритетних секторів інвестування, оцінки ризиків та системи моніторингу використання коштів. Виникає інструментарій технічної допомоги – направлення експертів, консультування з питань бюджетної політики, банківського регулювання, податкових реформ.

Інституціоналізація фінансової допомоги означала також формування процедурної дисципліни: держави-позичальники брали на себе зобов'язання щодо звітності, прозорості використання ресурсів, проведення структурних реформ. У такий спосіб міжнародна фінансова підтримка інтегрувалася у внутрішню правову систему держав і впливала на модернізацію адміністративних та економічних інститутів [7].

У правовому вимірі це означало трансформацію самого розуміння міжнародної відповідальності та солідарності. Якщо в міжвоєнний період компенсація шкоди розглядалася переважно як обов'язок конкретної держави перед конкретними суб'єктами, то після Другої світової війни формується підхід, за яким стабільність міжнародної економічної системи є спільною цінністю. Відповідно, її підтримання потребує колективних зусиль і створення постійно діючих механізмів співробітництва.

Відбудова стає елементом архітектури колективної безпеки. Економічна співпраця розглядається як засіб запобігання новим конфліктам, оскільки взаємозалежність держав у сфері торгівлі, фінансів і виробництва знижує ризик

силового протистояння. Саме в цей період закладається концепція, згідно з якою сталий економічний розвиток є невід'ємною складовою міжнародного миру.

Правник-міжнародник Christine Gray у праці International Law and the Use of Force підкреслює, що після 1945 року економічна стабілізація почала розглядатися як складова архітектури колективної безпеки, сформованої навколо United Nations. На її думку, заборона сили та розвиток механізмів колективного реагування були доповнені усвідомленням того, що економічна дестабілізація здатна провокувати міжнародну напруженість, а отже потребує інституційного врегулювання на глобальному рівні [8].

Інституціоналізація глобальної фінансової системи після 1945 року перетворила повоєнну відбудову з епізодичного інструменту врегулювання наслідків війни на постійний напрям міжнародно-правового регулювання. Вона поєднала фінансові механізми, договірні зобов'язання та інституційну координацію, заклавши основу сучасної моделі міжнародної допомоги та постконфліктної реконструкції, у межах якої економічна стабілізація розглядається як невід'ємний елемент підтримання міжнародного миру та безпеки.

Таким чином, післявоєнний період другої половини XX століття ознаменував перехід від карально-компенсаційної моделі до моделі інституціоналізованої міжнародної допомоги. Відбудова почала сприйматися як стратегічний процес модернізації та інтеграції, що поєднує фінансові, правові та політичні інструменти. Саме ця трансформація заклала основи сучасного розуміння повоєнної реконструкції як комплексного механізму забезпечення довгострокового миру та сталого розвитку.

Фактично відбувся перехід від одностороннього примусового механізму до багатосторонньої договірної співпраці. Допомога надавалася на основі погоджених програм, що передбачали проведення внутрішніх реформ, модернізацію виробництва, розвиток інституцій управління. Відбудова вперше стала

розглядатися як інвестиція у регіональну стабільність, а не лише як механізм відшкодування минулих втрат.

Таким чином, у другій половині XX століття відбувається поступове відокремлення повоєнної відбудови від виключно репараційної конструкції. Вона трансформується у комплексний правовий інститут, що поєднує норми відповідальності держави, механізми міжнародної фінансової допомоги, принципи економічної кооперації та інституційного розвитку.

У доктринальному вимірі це означало зміну концептуального підходу: якщо раніше домінував принцип відновлення порушеного балансу між державами, то згодом на перший план вийшла ідея забезпечення сталого миру через економічну та інституційну стабілізацію. Повоєнна відбудова перестала бути лише елементом завершення війни й набула значення самостійного напряму міжнародно-правового регулювання.

Паралельно формується нова інституційна архітектура міжнародного співробітництва. Створення Організація Об'єднаних Націй закріпило принципи колективної відповідальності за підтримання миру та міжнародної стабільності. Хоча Статут ООН прямо не регламентує механізми повоєнної відбудови, закладені в ньому принципи співробітництва та розвитку стали нормативною основою для подальшого розширення відповідних інструментів [9].

Створення Організація Об'єднаних Націй стало якісно новим етапом у формуванні нормативної основи міжнародної співпраці у сфері відновлення держав, що постраждали від збройних конфліктів. Хоча Статут ООНпрямо не містить розгорнутої регламентації механізмів повоєнної відбудови, закріплені в ньому принципи підтримання міжнародного миру і безпеки, розвитку дружніх відносин між націями та міжнародного співробітництва у вирішенні економічних і соціальних проблем створили універсальну правову рамку для подальшої інституціоналізації допомоги.

Інституціоналізація міжнародної допомоги у післявоєнний період у науковій літературі безпосередньо пов’язується з формуванням універсальної системи колективної безпеки в межах ООН. Як зазначає Nigel D. White у праці The United Nations and the Maintenance of International Peace and Security (Manchester University Press, 1990), Статут ООН заклав правові підвалини для розширеного тлумачення повноважень органів Організації у сфері підтримання миру. Це тлумачення поступово охопило не лише реагування на акти агресії чи загрози миру, а й післяконфліктну стабілізацію, тимчасове міжнародне адміністрування територій, координацію гуманітарної та економічної допомоги [9].

Таким чином, у межах системи ООН відбулося концептуальне розширення змісту категорії «підтримання міжнародного миру і безпеки»: вона почала включати не тільки припинення бойових дій, а й створення умов для відновлення державності, функціонування інститутів публічної влади та забезпечення соціально-економічної стабільності. Це стало важливим кроком у трансформації повоєнної відбудови з політичної практики в елемент нормативно закріпленої міжнародної співпраці.

Насамперед ідеться про розширене тлумачення повноважень органів Організація Об'єднаних Націй у сфері стабілізації постконфліктних суспільств. Практика діяльності Ради Безпеки та Генеральної Асамблеї засвідчила поступове формування концепції «post-conflict peacebuilding», у межах якої відновлення інфраструктури, реформування сектору безпеки, підтримка верховенства права та сприяння економічному розвитку розглядаються як взаємопов’язані елементи забезпечення стійкого миру. У 2005 році створення Комісія з миробудівництва ООНстало інституційним підтвердженням того, що відбудова набуває системного характеру в межах універсальної міжнародної організації.

Розвиток концепції post-conflict peacebuilding ґрунтовно досліджений у працях Roland Paris, зокрема у монографії At War’s End: Building Peace after Civil

Conflict (Cambridge University Press, 2004). Учений підкреслює, що міжнародні організації у 1990-х роках перейшли від класичного миротворення до моделі так званого «ліберального миробудівництва», яка поєднує безпекові заходи з глибокими інституційними та економічними реформами. На його думку, відбудова перестала обмежуватися фізичним відновленням зруйнованої інфраструктури й перетворилася на складову ширшої стратегії трансформації державності, спрямованої на формування демократичних інститутів і ринкової економіки [10].

Аналогічний підхід відображено у дослідженнях Michael W. Doyle та Nicholas Sambanis, викладених у праці Making War and Building Peace: United Nations Peace Operations (Princeton University Press, 2006). Автори доводять, що ефективність миробудівництва безпосередньо залежить від комплексного поєднання безпекових гарантій, інституційної реформи та довгострокової економічної підтримки. Таким чином, у сучасному міжнародному праві та практиці ООН відбудова розглядається не як допоміжний елемент постконфліктного врегулювання, а як структурна складова забезпечення тривалого миру, що інтегрує правові, політичні та економічні механізми стабілізації [11].

У другій половині XX століття відбувається розширення інституційної бази відбудови через активізацію діяльності міжнародних фінансових інституцій. Світовий банк та Міжнародний валютний фонд започаткували практику надання цільових кредитів, програм макроекономічної стабілізації та структурної перебудови. Відновлення економіки дедалі більше інтегрується в глобальну фінансову систему, а держави, що пережили конфлікт, стають учасниками програм, які поєднують фінансову підтримку з умовами проведення інституційних реформ.

Практика 1980–1990-х років продемонструвала подальшу еволюцію цієї моделі. Відбудова в державах Балканського регіону після збройних конфліктів супроводжувалася комплексними програмами міжнародних організацій, що включали відновлення інфраструктури, реформування судової системи, створення

незалежних органів фінансового контролю та модернізацію публічного управління. Таким чином, економічна допомога поступово поєднувалася з елементами державного будівництва (state-building).

У міжнародному праві сформувався підхід, відповідно до якого відбудова розглядається не лише як реконструкція матеріальних об’єктів, а як комплексна трансформація державних інституцій, економічної моделі та системи управління. Це означає, що правові реформи, забезпечення незалежності судової влади, боротьба з корупцією та зміцнення фінансової дисципліни стають невід’ємними складовими програм відновлення.

Важливу роль у розвитку багаторівневих механізмів відіграють регіональні інтеграційні об’єднання, передусім Європейський Союз. ЄС розробив інструменти передвступної допомоги (IPA), механізми макрофінансової підтримки, фонди регіонального розвитку та програми технічної допомоги для держав-кандидатів і постконфліктних країн. Застосування принципу умовності (conditionality) означає, що фінансова підтримка надається за умови дотримання критеріїв верховенства права, демократичних стандартів і ефективного управління. Такий підхід сприяє гармонізації національного законодавства з правом ЄС та інтеграції держав у спільний економічний простір.

Окрім універсального та регіонального рівнів, формується також багаторівнева система взаємодії між державами-донорами, міжнародними організаціями та національними урядами. Відбудова реалізується через координаційні платформи, донорські конференції, трастові фонди, що дозволяє узгоджувати пріоритети та уникати дублювання фінансування. У результаті складається складна архітектура міжнародної допомоги, у якій поєднуються правові, фінансові та інституційні механізми.

Таким чином, інституціоналізація міжнародної допомоги у другій половині XX – на початку XXI століття зумовила формування багаторівневої системи повоєнної відбудови, яка охоплює універсальний рівень (Організація Об'єднаних

Націй), глобальний фінансовий рівень (Світовий банк і Міжнародний валютний фонд), регіональний вимір (Європейський Союз та інші інтеграційні об'єднання) і національний рівень реалізації програм. Еволюція цієї системи засвідчує перехід від фрагментарних ініціатив до структурованої, комплексної моделі міжнародно-правового регулювання відбудови, що інтегрує безпекові, економічні та інституційні компоненти.

Інституційне закріплення такого підходу безпосередньо пов'язується зі створенням у 2005 році Комісія з миробудівництва ООН, що стало логічним продовженням розвитку мандату United Nations у сфері післяконфліктної стабілізації. У доповіді Генерального секретаря In Larger Freedom (UN Doc. A/59/2005) наголошено на необхідності системної координації зусиль з відновлення в межах Організації, що відображає усвідомлення відбудови як складової архітектури колективної безпеки.

Водночас вагому роль у формуванні багаторівневої архітектури допомоги відіграють міжнародні фінансові інституції. Як обґрунтовує Ngaire Woods у праці The Globalizers: The IMF, the World Bank, and Their Borrowers, діяльність Світового банку та Міжнародного валютного фонду виходить за межі суто фінансової підтримки та передбачає впровадження умов інституційних реформ, що формує механізм нормативного впливу на трансформацію постконфліктних економік. Таким чином, фінансова допомога інтегрується з інституційною перебудовою, перетворюючись на інструмент структурної модернізації держав [12].

Паралельно з цим у науковій доктрині відбудова дедалі частіше розглядається крізь призму «state-building». Зокрема, Francis Fukuyama у монографії State-Building: Governance and World Order in the 21st Century наголошує, що ключовим фактором сталого розвитку після конфлікту є інституційна спроможність держави, а отже відновлення управлінських функцій, ефективності публічної адміністрації

та легітимності влади має пріоритетне значення порівняно з суто матеріальною реконструкцією.

Регіональний вимір цієї трансформації яскраво простежується у практиці Європейського Союзу. Як доводить Heather Grabbe у праці The EU's Transformative Power: Europeanization through Conditionality in Central and Eastern Europe, механізм обумовленості (conditionality) у політиці розширення ЄС поєднує фінансову та технічну допомогу з вимогами гармонізації законодавства і проведення інституційних реформ, що сприяє глибокій трансформації держав-кандидатів. У цьому контексті відбудова інтегрується з процесами європеїзації та нормативного впливу [13].

Проблема координації донорських зусиль у межах глобальної архітектури допомоги також набуває принципового значення. Paul Collier у праці The Bottom Billion акцентує на ризиках фрагментації допомоги та підкреслює необхідність узгодженості дій міжнародних акторів у постконфліктних державах. Це свідчить про те, що ефективність відбудови залежить не лише від обсягу ресурсів, а й від інституційної координації та стратегічної послідовност [14].

У підсумку, інституціоналізація міжнародної допомоги призвела до формування цілісної багаторівневої системи, у межах якої відбудова розглядається як структурний елемент глобального управління. Вона поєднує механізми колективної безпеки, фінансового регулювання, інституційної трансформації та регіональної інтеграції, що відображає еволюцію міжнародно-правового підходу від реактивного врегулювання наслідків війни до стратегічного забезпечення сталого миру та розвитку.

У 1990–2000-х роках відбувається подальша концептуальна трансформація підходів до післявоєнної відбудови. Якщо в попередні десятиліття домінував підхід, зосереджений на екстреній гуманітарній допомозі та макроекономічній стабілізації, то наприкінці XX століття формується інтегрована модель, у межах якої відбудова розглядається як довгостроковий процес структурної трансформації

держави. Теоретичне осмислення цієї еволюції ґрунтовно представлено у працях Roland Paris, який обґрунтував необхідність інституціоналізації механізмів врядування перед проведенням ліберальних реформ, а також у дослідженнях Michael W. Doyle та Nicholas Sambanis, котрі емпірично довели, що комплексні миробудівні стратегії суттєво підвищують шанси на стійкий мир. Значну роль у цьому процесі відіграла діяльність Організація Об'єднаних Націй та її спеціалізованих установ, які розвинули концепцію peacebuilding як комплекс заходів із забезпечення стійкого миру після завершення активної фази конфлікту [15, с. 790].

Концепція peacebuilding передбачає поєднання безпекових, правових, соціально-економічних та гуманітарних компонентів у межах єдиної стратегії стабілізації постконфліктного суспільства. Її нормативне закріплення та інституційне оформлення відбулося насамперед у практиці Організація Об'єднаних Націй, яка розглядає миробудівництво як невід'ємну складову підтримання міжнародного миру і безпеки. Теоретичну рамку так званого «ліберального миру» розвинув Oliver P. Richmond, який наголошував на інтеграції прав людини, належного врядування та соціально-економічної трансформації в архітектуру післяконфліктного врегулювання.

Йдеться не лише про роззброєння, демобілізацію та реінтеграцію колишніх комбатантів (DDR), а й про реформу сектору безпеки (SSR), що охоплює трансформацію збройних сил, поліції, прикордонної служби та розвідувальних органів відповідно до принципів цивільного контролю та верховенства права. У цьому контексті вагомими є напрацювання Nicole Ball, яка підкреслює, що демократичний нагляд і прозорість фінансування силових структур становлять ключову умову стабільності постконфліктної держави [16].

Правовий компонент peacebuilding передбачає зміцнення незалежності судової влади, відновлення довіри до системи правосуддя та формування ефективних механізмів захисту прав людини. У площині перехідного правосуддя

концептуальні засади були сформульовані Ruti G. Teitel, яка довела, що встановлення істини, відшкодування шкоди та інституційні гарантії неповторення є структурними елементами демократичної трансформації. Йдеться про оновлення законодавства, гармонізацію його з міжнародними стандартами, підвищення професійної спроможності суддівського корпусу та створення інституцій, покликаних протидіяти системній корупції. Відповідно, боротьба з корупцією перестає розглядатися як виключно внутрішня справа держави і набуває міжнародного виміру в межах умов надання фінансової та технічної допомоги [17].

Соціально-економічний компонент включає відновлення ринку праці, стимулювання підприємництва, реформування податкової системи, забезпечення доступу до базових соціальних послуг і відновлення довіри до фінансових інституцій. Економічна стабілізація розглядається як передумова політичної стабільності, а створення робочих місць – як інструмент запобігання повторній ескалації конфлікту. У цьому аспекті переконливими є висновки Paul Collier, який доводить, що економічна стагнація та безробіття виступають каталізаторами рецидиву конфлікту, а структурні реформи – запобіжником його повторення.

Гуманітарний вимір охоплює підтримку внутрішньо переміщених осіб, біженців, жертв порушень міжнародного гуманітарного права, а також заходи з соціальної інтеграції та примирення. У цьому аспекті peacebuilding тісно пов’язується з механізмами перехідного правосуддя та формуванням довгострокової соціальної згуртованості.

Післявоєнна відбудова перестає бути технічним процесом реконструкції зруйнованої інфраструктури і трансформується у комплексну модель системної інституційної перебудови. Вона охоплює не лише матеріальне відновлення, а й глибоку трансформацію політико-правового та соціально-економічного порядку держави. У міжнародно-правовому вимірі це означає розширення змісту міжнародної допомоги, яка дедалі більше інтегрує принципи верховенства права, належного врядування та підзвітності. У цьому контексті вагомими є ідеї Francis

Fukuyama щодо державотворення як процесу зміцнення інституційної спроможності та ефективного governance.

Подальший розвиток отримує принцип, відповідно до якого відбудова має виконувати не лише компенсаторну, а й модернізаційну функцію. Таким чином, реконструкція розглядається як можливість структурного оновлення держави та формування більш стійкої моделі розвитку. У міжнародних стратегічних документах, зокрема в межах програм розвитку системи Організація Об'єднаних Націй та політик міжнародних фінансових інституцій, поширюється підхід «build back better».

Ідея «build back better» активно інтегрується у глобальні рамкові документи зі сталого розвитку, зокрема в межах реалізації Цілей сталого розвитку, ухвалених Організація Об'єднаних Націй у 2015 році, а також корелює з положеннями Сендайська рамкова програма зі зменшення ризику лих на 2015–2030 роки. У цьому контексті післявоєнна відбудова інтегрується в ширший дискурс resilience, який у працях Mark Pelling розглядається як перехід від простого відновлення до трансформаційної адаптації суспільства [18].

Особливого значення набуває взаємозв’язок між відбудовою та принципом «good governance». Модернізаційна функція реконструкції передбачає не лише оновлення матеріальної бази, а й зміцнення процедур прийняття рішень, підвищення рівня участі громадян у формуванні політики та розвиток механізмів публічного контролю.

У сучасному розумінні післявоєнна відбудова включає багатовимірний комплекс заходів: відновлення інфраструктури; реформування публічного управління; забезпечення перехідного правосуддя; гарантування прав людини; створення механізмів притягнення до міжнародно-правової відповідальності, зокрема через співпрацю з Міжнародний кримінальний суд. Особливістю сучасної моделі є також посилення ролі регіональних організацій. Зокрема, Європейський

Союз у межах політики розширення поєднує фінансову підтримку з вимогами реформ у сфері верховенства права та боротьби з корупцією.

Таким чином, еволюція моделей міжнародної допомоги засвідчує перехід від вузького гуманітарного підходу до комплексної багаторівневої концепції, у якій післявоєнна відбудова виступає інструментом довгострокової модернізації та інституційної трансформації, що отримала належне теоретичне обґрунтування в сучасній науковій доктрині.

Аналіз історико-правового розвитку свідчить, що зміни відбулися не лише на рівні інституційних механізмів, а й у площині понятійного апарату міжнародного права. Термінологія, яка традиційно використовувалася для позначення наслідків війни, відображала переважно карально-компенсаційну логіку міждержавних відносин. Категорії «репарації», «контрибуції», «відшкодування» були тісно пов’язані з концепцією відповідальності держави-порушника та обов’язком компенсувати завдану шкоду.

Як зазначає James Crawford, репарація в міжнародному праві спрямована на повне відновлення становища, яке існувало до вчинення міжнародно-протиправного діяння (principle of full reparation), що відображає ретроспективну логіку відповідальності держави. Аналогічної позиції дотримується Ian Brownlie, який підкреслює, що інститут відповідальності історично функціонував як механізм міждержавного врегулювання шкоди, зосереджений на матеріальній компенсації та відновленні порушеного правопорядку. У цьому контексті репарації мали чітко виражений ретроспективний характер і ґрунтувалися на ідеї відновлення status quo ante шляхом реституції, компенсації або сатисфакції [19].

Після Другої світової війни, з формуванням універсальної системи колективної безпеки під егідою Організація Об'єднаних Націй, поступово утверджується інша термінологічна модель. У міжнародно-правовому дискурсі дедалі частіше використовуються поняття «відновлення», «реконструкція», «стабілізація», «миробудівництво», «постконфліктна трансформація».

На цю зміну парадигми звертає увагу Christine Bell, яка у концепції *lex pacificatoria* обґрунтовує формування самостійного нормативного масиву «права миру», в межах якого реконструкція та інституційна перебудова набувають автономного правового значення. У свою чергу, Ruti Teitel підкреслює, що сучасні постконфліктні механізми виходять за межі класичної відповідальності й спрямовані на глибоку політико-правову трансформацію суспільства. Отже, відповідні категорії мають не лише юридичний, а й політико-економічний зміст, оскільки орієнтовані на майбутнє функціонування держави, а не лише на компенсацію минулих втрат [20].

Зміна термінології відображає глибшу трансформацію парадигми міжнародного права: від двосторонньої моделі відповідальності – до багаторівневої системи колективної участі міжнародної спільноти у процесах стабілізації. Як зауважує Roland Paris, сучасні підходи до post-conflict peacebuilding орієнтовані передусім на інституційну розбудову та формування стійких державних структур, що виходить за межі суто компенсаційної логіки. Якщо раніше правові механізми концентрувалися на визначенні обсягу шкоди та розміру компенсації, то сучасний підхід акцентує увагу на відновленні інституційної спроможності держави, забезпеченні верховенства права, гарантуванні прав людини та запобіганні повторенню конфлікту.

Водночас інститут міжнародно-правової відповідальності держави за міжнародно-протиправні діяння не втратив свого значення. Навпаки, він отримав нові форми реалізації. Як підкреслює Christian Tomuschat, сучасна відповідальність держав усе частіше реалізується в умовах колективних механізмів та міжнародної солідарності, поєднуючи класичні правові інструменти з інституційною підтримкою постконфліктних суспільств. Сучасна практика демонструє створення спеціальних компенсаційних механізмів, трастових фондів, міжнародних реєстрів збитків, які фіксують шкоду, завдану агресією або іншими серйозними порушеннями міжнародного права. Такі механізми поєднують класичні елементи

відповідальності (реституцію, компенсацію, сатисфакцію) з інструментами довгострокового відновлення та інституційної підтримки, що підтверджується сучасними дослідженнями у сфері reparative justice [21].

Особливого значення набуває взаємодія між нормами про відповідальність держав і нормами міжнародного гуманітарного права та права прав людини. Як зазначає Dinah Shelton, у сучасному міжнародному праві право на ефективний засіб правового захисту та на компенсацію дедалі чіткіше визнається за індивідами, що свідчить про гуманізацію інституту репарацій. У цьому ж контексті Paolo Palchetti наголошує на розширенні суб'єктного виміру відповідальності та поступовому зміщенні акценту з абстрактної державної шкоди на конкретні порушення прав людини [22].

Проведений історико-правовий аналіз дає підстави розглядати еволюцію механізмів повоєнної відбудови не лише як послідовність окремих історичних кейсів, а як процес зміни домінуючих моделей міжнародно-правового регулювання. Критеріями такої періодизації виступають: правова основа відбудови, суб'єктний склад учасників відповідних процесів, цільове призначення міжнародної допомоги та механізми контролю за її реалізацією. На цій підставі можна виокремити три основні етапи розвитку механізмів повоєнної відбудови. Перший етап — репараційна модель (кінець XIX ст. – середина XX ст.), у межах якої відбудова ґрунтувалася на принципах міжнародно-правової відповідальності держави та реалізовувалася переважно через механізми компенсації шкоди державами-переможеними. Другий етап — донорська модель (після Другої світової війни – кінець XX ст.), що характеризувався переходом до багатосторонньої фінансової допомоги, інституціоналізацією міжнародного фінансування та використанням відбудови як інструменту економічної стабілізації і регіональної інтеграції. Третій етап — інституційно-інтегрована модель (кінець XX – початок XXI ст.), у межах якої відбудова перетворюється на комплексний процес, що поєднує економічну реконструкцію, інституційні реформи, миробудівництво та

міжнародний моніторинг. Така періодизація дозволяє простежити взаємозв'язок між трансформацією міжнародного правопорядку та розвитком механізмів повоєнної відбудови як самостійного напряму міжнародно-правового регулювання.

Таким чином, історико-правовий аспект формування механізмів повоєнної відбудови демонструє поступовий перехід від фрагментарних фінансових інструментів до системної, багаторівневої моделі, інтегрованої в сучасну архітектуру міжнародного права. Трансформація понятійного апарату відображає глибоку зміну функціонального призначення відбудови: від інструменту покарання та компенсації – до механізму забезпечення стійкого миру, розвитку та інституційної спроможності держав.

З огляду на сучасні збройні конфлікти та транснаціональні виклики, така еволюція зумовлює необхідність подальшого наукового осмислення правових засад відбудови, уточнення співвідношення між відповідальністю та солідарністю, а також вироблення узгоджених міжнародно-правових стандартів, здатних забезпечити баланс між відшкодуванням шкоди та довгостроковою стабілізацією постконфліктних суспільств.

Історико-правовий аналіз формування механізмів повоєнної відбудови засвідчує еволюцію відповідних підходів від вузького компенсаційного розуміння до комплексної моделі постконфліктної трансформації. Первісно відбудова ототожнювалася з інститутом репарацій як формою реалізації міжнародно-правової відповідальності держави за наслідки війни, що знайшло відображення у договірній практиці початку XX століття. Проте досвід міжвоєнного періоду продемонстрував обмеженість виключно фінансово-каральної моделі врегулювання наслідків збройних конфліктів.

Після Другої світової війни відбулося концептуальне переосмислення відбудови як елементу забезпечення міжнародної стабільності та безпеки. Інституціоналізація міжнародної співпраці в межах Організація Об'єднаних

Націй та діяльність міжнародних фінансових інституцій сприяли формуванню багаторівневої системи підтримки держав, що постраждали від війни. Відбудова почала розглядатися не лише як економічне відновлення, а як процес комплексного реформування державних інститутів, правової системи та соціально-економічних відносин.

Подальший розвиток міжнародного права зумовив розширення змісту поняття «післявоєнна відбудова», яке нині охоплює відновлення інфраструктури, забезпечення верховенства права, механізми перехідного правосуддя, гарантії прав людини та інституційне зміцнення державності. Водночас інститут міжнародно-правової відповідальності держави не втрачає значення, а інтегрується у сучасні механізми компенсації та відшкодування шкоди.

Таким чином, еволюція підходів до повоєнної відбудови свідчить про трансформацію міжнародно-правової парадигми: від репараційної моделі до системної, інтегрованої конструкції, що поєднує відповідальність, солідарність і стратегічну мету забезпечення сталого миру. Це створює методологічну основу для подальшого дослідження сучасних міжнародно-правових механізмів відбудови в умовах збройних конфліктів XXI століття.

1.2. Поняття та правова природа повоєнної допомоги в міжнародному праві

Збройні конфлікти спричиняють не лише безпосередні людські втрати та руйнування, а й глибоку дестабілізацію державних інституцій, економіки та соціальної структури суспільства. Відтак завершення активної фази бойових дій породжує необхідність комплексного міжнародно-правового реагування, спрямованого на відновлення функціонування держави та забезпечення умов для сталого миру. У цьому контексті повоєнна допомога виступає одним із ключових механізмів трансформації постконфліктного простору та відновлення порушеного міжнародного правопорядку.

Попри відсутність єдиного універсального визначення, повоєнна допомога поступово сформувалася у практиці держав та міжнародних організацій як самостійна категорія, що поєднує елементи міжнародного співробітництва, миробудування, економічної реконструкції та, у певних випадках, реалізації міжнародної відповідальності. З’ясування її поняття та правової природи, а також встановлення співвідношення з суміжними інститутами міжнародного права, дозволяє визначити її місце в системі сучасного міжнародно-правового регулювання постконфліктних процесів [23, с. 411].

У міжнародному праві категорія «повоєнна допомога» не має уніфікованого нормативного визначення, закріпленого в одному універсальному міжнародному договорі. Вона не кодифікована як самостійний інститут, однак її зміст поступово сформувався в практиці держав, міжнародних організацій і фінансових установ, а також у доктрині міжнародного права. Фактично йдеться про функціональну правову конструкцію, що виникла як відповідь міжнародного співтовариства на масштабні наслідки збройних конфліктів XX–XXI століть та відображає тенденцію до інституціоналізації постконфліктного відновлення як окремого напряму міжнародної співпраці.

У вітчизняній та зарубіжній доктрині відсутнє уніфіковане поняття, яке об'єднувало б увесь комплекс міжнародно-правових засобів повоєнного відновлення в єдину категорію. Термін «повоєнна допомога» традиційно використовується переважно в описовому значенні як синонім гуманітарної підтримки, програм відбудови, репарацій або донорського фінансування, без чіткого визначення його юридичного змісту. Запропонований у цьому дослідженні підхід дозволяє подолати зазначену прогалину шляхом виокремлення трьох взаємопов'язаних рівнів правового регулювання (договірного, інституційного та звичаєво-правового) і двох ключових цільових векторів (відновлення державного контролю та відновлення соціально-економічної інфраструктури). Це створює підстави для розгляду повоєнної допомоги не як

сукупності розрізнених інститутів міжнародного права, а як самостійної комплексної міжнародно-правової категорії.

Таким чином, міжнародно-правове забезпечення повоєнного відновлення держави доцільно визначати як цілісну систему міжнародно-правових норм, інституційних механізмів та регулятивних засобів, спрямованих на відновлення ефективного державного контролю, функціонування публічної влади та соціально-економічної інфраструктури в постконфліктний період, яка реалізується через взаємодію договірного, інституційного та звичаєво-правового рівнів регулювання.

У найбільш загальному вигляді повоєнна допомога використовується для позначення комплексу заходів матеріального, фінансового, технічного, інституційного та консультативного характеру, що здійснюються після припинення активної фази збройного конфлікту з метою відновлення державності, економіки, соціальної сфери, інфраструктури та забезпечення умов для сталого миру. При цьому йдеться не лише про фізичну відбудову зруйнованих об’єктів, а й про відновлення публічної влади, правової системи, механізмів захисту прав людини та інституційної спроможності держави загалом. Такий підхід свідчить, що повоєнна допомога має не лише матеріальний, а й нормативний вимір, оскільки спрямована на відновлення дії принципів верховенства права, законності та ефективного управління [24, с. 56].

У документах Організація Об'єднаних Націй повоєнна допомога розглядається як складова ширшої концепції peacebuilding (миробудування). У цьому контексті вона охоплює відновлення органів державної влади, реформування сектору безпеки, підтримку верховенства права, розвиток системи правосуддя, включно з механізмами перехідного правосуддя, а також створення економічних передумов для стабільності. Відповідні підходи відображаються у резолюціях Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки, а також у діяльності Комісії з

миробудування, що інституціоналізує комплексний підхід до постконфліктної трансформації.

З огляду на це повоєнна допомога у системі міжнародного права постає як багаторівнева категорія, що поєднує політико-правові, економічні та гуманітарні елементи. Вона формується на перетині принципів суверенної рівності держав, невтручання у внутрішні справи та водночас – міжнародної співпраці й солідарності, закріплених у Статуті ООН. Саме така подвійна природа зумовлює необхідність її доктринального осмислення як специфічної форми міжнародно-правового реагування на наслідки збройного конфлікту.

У практиці Світовий банк та Організація економічного співробітництва та розвитку повоєнна допомога здебільшого визначається як *post-conflict reconstruction and recovery assistance* – допомога з відновлення та відбудови після конфлікту. У цьому підході акцент зміщується на економічну складову постконфліктної трансформації: макроекономічну стабілізацію, відновлення бюджетної системи, реформування механізмів управління державними фінансами, забезпечення прозорості використання міжнародних коштів, реконструкцію критичної інфраструктури, відновлення енергетичного та транспортного секторів, а також створення сприятливого інвестиційного клімату.

Водночас зазначені інституції розглядають повоєнну допомогу не лише як фінансовий ресурс, а як інструмент структурної модернізації держави. Йдеться про запровадження нових стандартів публічного управління, антикорупційних механізмів, цифровізації бюджетних процесів, реформування системи публічних закупівель та підвищення інституційної спроможності органів влади. Таким чином, економічний компонент виступає ключовим елементом повоєнної допомоги, однак не вичерпує її змісту, оскільки економічна реконструкція невіддільна від правового та інституційного реформування.

У доктринальному вимірі повоєнну допомогу доцільно розглядати як міждисциплінарну правову категорію, що формується на перетині кількох галузей

міжнародного права. З одного боку, вона пов’язана з міжнародним гуманітарним правом, яке визначає правові наслідки збройного конфлікту та обов’язки сторін щодо захисту цивільного населення. З іншого – із міжнародним правом прав людини, що встановлює стандарти, які повинні бути відновлені та гарантовані в постконфліктний період. Економічний вимір повоєнної допомоги перебуває у площині міжнародного економічного права, зокрема норм, що регулюють фінансову співпрацю, кредитування, інвестиції та розвиток. Нарешті, у випадках, коли відбудова здійснюється як наслідок міжнародно-протиправного діяння, повоєнна допомога безпосередньо пов’язується з інститутом міжнародної відповідальності держав [25, с. 182].

Отже, повоєнна допомога не зводиться до фінансових трансфертів чи технічної підтримки. Вона охоплює формування нормативних, інституційних та соціально-економічних передумов для сталого функціонування держави після конфлікту, спрямоване на відновлення довіри до публічної влади, забезпечення верховенства права та інтеграцію держави у стабільний міжнародний правопорядок [26].

З урахуванням зазначеного, повоєнна допомога може бути визначена як сукупність міжнародно-правових і організаційно-практичних заходів, що здійснюються суб’єктами міжнародного права після завершення активної фази збройного конфлікту з метою комплексного відновлення держави, забезпечення ефективної реалізації прав людини, економічної стабілізації та запобігання повторному виникненню конфлікту.

Аналіз дефініційних підходів дозволяє виокремити низку характерних ознак повоєнної допомоги, які розкривають її зміст та відмежовують від інших форм міжнародної підтримки. Насамперед визначальною ознакою повоєнної допомоги є її часово-функціональна прив’язка до постконфліктного періоду, що зумовлює специфіку її правового та практичного змісту. Вона реалізується після припинення активної фази бойових дій, однак її виникнення не обов’язково

корелює з формальним укладенням мирного договору чи іншим юридичним актом, який засвідчує завершення війни. У сучасній міжнародній практиці збройні конфлікти нерідко набувають затяжного, гібридного або фрагментарного характеру, що ускладнює встановлення чіткої межі між «воєнним» і «повоєнним» періодами. Саме тому визначальним стає не формально-юридичний критерій, а фактична деескалація, зниження інтенсивності насильства та створення мінімально безпечного середовища, в якому можливе планування і реалізація програм системної відбудови.

У цьому контексті повоєнна допомога може розгортатися паралельно з процесами мирного врегулювання, політичних переговорів або запровадження режиму припинення вогню. Вона виконує стабілізаційну функцію, забезпечуючи матеріальну, фінансову та інституційну основу для переходу від фази збройного протистояння до фази мирного розвитку. Більше того, своєчасність її започаткування нерідко виступає передумовою ефективності самого мирного процесу, оскільки відсутність відновлювальних заходів може призвести до збереження соціальної напруги, економічної дестабілізації та ризику повторної ескалації. Таким чином, часовий критерій повоєнної допомоги має не лише хронологічне, а й функціональне значення, визначаючи її роль як інструменту переходу від конфлікту до сталого миру.

Важливою ознакою повоєнної допомоги є її комплексний характер, що зумовлює багатовимірність її правового та практичного наповнення. Вона не зводиться до технічної реконструкції зруйнованих об’єктів чи надання фінансових ресурсів, а передбачає системне відновлення ключових сфер життєдіяльності держави. Фактично йдеться про відтворення цілісного механізму функціонування суспільства, який зазнав руйнування або істотної деформації внаслідок збройного конфлікту.

Економічний вимір повоєнної допомоги охоплює відбудову житлового фонду, енергетичних і транспортних систем, об’єктів критичної інфраструктури,

відновлення виробничого потенціалу та забезпечення стабільності фінансової системи. Проте економічна реконструкція не може бути ефективною без паралельного інституційного відновлення. Саме тому повоєнна допомога включає заходи з відновлення функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, реформування системи публічного управління, запровадження стандартів прозорості й підзвітності, а також забезпечення безперервності надання публічних послуг.

Не менш значущим є правовий компонент. Йдеться про відновлення діяльності судової влади, прокуратури, правоохоронних органів, створення умов для доступу до правосуддя, а в окремих випадках – запровадження механізмів перехідного правосуддя. Відновлення довіри до правової системи є передумовою легітимності державної влади в постконфліктний період і важливим чинником стабілізації суспільних відносин [27].

Соціальний вимір повоєнної допомоги охоплює підтримку внутрішньо переміщених осіб, сприяння поверненню біженців, відновлення систем охорони здоров’я та освіти, забезпечення базових соціальних гарантій. Ці заходи спрямовані не лише на подолання гуманітарних наслідків війни, а й на запобігання соціальній маргіналізації постраждалих груп населення.

У безпековій площині повоєнна допомога передбачає реалізацію програм демобілізації, роззброєння та реінтеграції комбатантів, реформування сектору безпеки, встановлення цивільного контролю над збройними силами та правоохоронними структурами. Зазначені заходи мають принципове значення для недопущення повторної ескалації насильства та формування стійкого безпекового середовища.

Не менш суттєвою ознакою повоєнної допомоги є наявність міжнародного елементу, що визначає її як форму міждержавної та інституційної взаємодії у постконфліктному періоді. Вона не обмежується внутрішніми ресурсами держави, яка зазнала збройного конфлікту, а передбачає активну участь інших

суб’єктів міжнародного права – іноземних держав, міжнародних організацій, міжнародних фінансових інституцій та спеціалізованих фондів.

У цьому процесі важливу роль відіграють Організація Об'єднаних Націй, Світовий банк та Організація економічного співробітництва та розвитку, які забезпечують як фінансову підтримку, так і експертно-консультативний супровід реформ. Їх участь проявляється у наданні грантів і кредитів, розробленні стратегій відновлення, проведенні оцінки потреб постраждалої держави, координації донорських програм, а також у впровадженні стандартів належного врядування та фінансової прозорості. У ряді випадків створюються спеціальні трастові фонди або багатосторонні координаційні платформи, що забезпечують узгодженість дій різних донорів та мінімізують ризики дублювання програм.

Міжнародний елемент також передбачає запровадження механізмів моніторингу, аудиту та оцінки ефективності використання ресурсів. Це надає повоєнній допомозі рис інституційної впорядкованості та підзвітності, що має принципове значення для легітимності відновлювальних процесів як у внутрішньому, так і в зовнішньому вимірі. Водночас участь міжнародних суб’єктів не повинна нівелювати суверенітет держави-реципієнта; навпаки, вона має здійснюватися на засадах партнерства та поваги до національних пріоритетів відбудови.

Саме цей зовнішній компонент відрізняє повоєнну допомогу від суто внутрішніх програм національної реконструкції та надає їй виразного міжнародно-правового виміру. Він засвідчує, що відновлення держави після збройного конфлікту розглядається сучасним міжнародним правом не лише як внутрішня справа постраждалої держави, а як питання міжнародної стабільності та колективної відповідальності за підтримання миру і безпеки.

Повоєнна допомога має стратегічну спрямованість на довгострокову стабілізацію та інституційне зміцнення держави, що зумовлює її відмінність від короткострокових програм реагування на кризові явища. Її метою є не лише

усунення безпосередніх матеріальних наслідків війни – руйнувань інфраструктури, дефіциту бюджетних ресурсів чи розриву економічних зв'язків, – а й формування стійких механізмів публічного управління, здатних забезпечити верховенство права, належне функціонування органів державної влади та сталий соціально-економічний розвиток у перспективі.

У цьому вимірі повоєнна допомога спрямована на відновлення та зміцнення інституційної спроможності держави, тобто її здатності ефективно реалізовувати публічні функції, гарантувати права людини та забезпечувати безпеку. Йдеться про реформування адміністративної системи, запровадження сучасних стандартів врядування, удосконалення механізмів бюджетного контролю, підвищення прозорості прийняття рішень та боротьбу з корупційними практиками. Така трансформація має не фрагментарний, а системний характер, оскільки охоплює ключові інститути державності.

Особливого значення набуває відновлення довіри громадян до публічних інститутів, що зазнає суттєвої ерозії в умовах збройного конфлікту. Повоєнна допомога у цьому аспекті виступає не лише економічним або технічним ресурсом, а інструментом відновлення соціального контракту між державою та суспільством. Забезпечення доступу до правосуддя, стабільного надання публічних послуг, соціального захисту та безпеки формує передумови для легітимності влади та зміцнення демократичних процедур [27].

Окрім відновлювального виміру, повоєнна допомога виконує виразну превентивну функцію, що надає їй особливого значення у системі міжнародно-правових механізмів підтримання миру. Її завдання полягає не лише у фізичній реконструкції зруйнованих об'єктів чи відновленні економічних показників, а у подоланні тих структурних дисбалансів, які стали передумовами або каталізаторами конфлікту. Йдеться про економічну нестабільність, високий рівень безробіття та соціальної нерівності, слабкість або корумпованість

державних інституцій, системні порушення прав людини, відсутність ефективних механізмів політичного представництва та соціальну фрагментацію суспільства.

Усунення таких чинників має довгостроковий стабілізаційний ефект. Зміцнення інституційної спроможності держави, забезпечення доступу до правосуддя, гарантування основоположних прав і свобод, формування інклюзивної економічної політики та підтримка соціальної згуртованості створюють умови, за яких відновлення збройного протистояння стає менш імовірним. У цьому сенсі повоєнна допомога виступає інструментом не лише реконструкції, а й трансформації суспільства, спрямованої на запобігання повторенню конфлікту.

Таким чином, повоєнна допомога орієнтована не тільки на ліквідацію наслідків минулого, а й на формування безпечного та стійкого майбутнього. Її превентивний характер підкреслює зв'язок із ширшою метою міжнародного права – підтриманням міжнародного миру і безпеки шляхом усунення першопричин конфліктності та зміцнення засад стабільного розвитку [28].

У сукупності зазначені ознаки свідчать про те, що повоєнна допомога є складною багатовимірною категорією міжнародного права. Вона відображає еволюцію міжнародного правопорядку у напрямі посилення кооперації держав, інституційної солідарності та визнання спільної відповідальності за забезпечення сталого миру в постконфліктних суспільствах.

Правова природа повоєнної допомоги є багатовимірною та не може бути зведена до однієї правової моделі. Вона формується на перетині принципів міжнародного права, зокрема суверенної рівності держав, невтручання у внутрішні справи, співробітництва та добросовісного виконання зобов'язань, а також норм, що регулюють міжнародну відповідальність. У цьому контексті слушною є позиція Ian Brownlie, який підкреслював, що сучасне міжнародне публічне право становить систему взаємопов'язаних принципів і зобов'язань, порушення яких неминуче тягне юридичні наслідки для держави. Таким чином,

зміст повоєнної допомоги визначається як договірними механізмами, так і інституційною практикою міжнародних організацій, а в окремих випадках – імперативними наслідками міжнародно-протиправних діянь.

Передусім повоєнна допомога може ґрунтуватися на міжнародних договорах – двосторонніх або багатосторонніх, які створюють чітку правову основу для її надання та реалізації. У таких угодах сторони визначають обсяги фінансової, технічної чи експертної підтримки, порядок та цільове спрямування використання коштів, процедури моніторингу й звітності, строки виконання програм, а також умови інституційної взаємодії. Нерідко передбачаються спеціальні механізми координації, аудиту та оцінки ефективності використання ресурсів, що забезпечує прозорість та підзвітність процесу відновлення.

Договірна форма надає повоєнній допомозі чітко визначеного юридичного характеру: вона породжує взаємні права та обов’язки сторін і підпорядковується загальновизнаному принципу *pacta sunt servanda*, закріпленому у Віденська конвенція про право міжнародних договорів. Як зазначає Anthony Aust, принцип добросовісного виконання договорів є фундаментальною гарантією стабільності міжнародного правопорядку, адже саме через згоду держави виникає юридично обов’язкове зобов’язання. У разі порушення таких зобов’язань, відповідно до загальної теорії міжнародного права, настає міжнародно-правова відповідальність. Отже, повоєнна допомога у договірній формі виступає не лише політичним актом підтримки, а юридично зобов’язуючим інструментом міжнародного співробітництва з чітко окресленими нормативними параметрами та гарантіями реалізації [29].

Водночас значна частина повоєнної допомоги реалізується в межах програм міжнародних організацій, рішення яких ухвалюються на підставі їх установчих актів і внутрішніх процедур. Як підкреслює Jan Klabbers, міжнародні організації здійснюють власну правотворчу та управлінську функцію в межах наданої компетенції, а їх акти можуть формувати нормативні рамки поведінки держав-

членів. Особливу роль у цьому процесі відіграє Організація Об'єднаних Націй. Резолюції Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки можуть передбачати створення місій з відновлення, координаційних механізмів, спеціальних фондів або програм підтримки постконфліктних держав [30]. У цьому контексті Nigel D. White звертає увагу на те, що діяльність ООН у сфері підтримання миру та постконфліктного врегулювання формує специфічну правову модель, засновану на поєднанні мандатних повноважень організації та згоди держави-реципієнта. Таким чином, правова природа повоєнної допомоги набуває інституційного характеру [31].

Крім того, повоєнна допомога може виступати елементом ширшого зобов'язання держав співпрацювати з метою підтримання міжнародного миру та безпеки. Такий підхід відображає еволюцію міжнародного права у напрямі посилення принципу міжнародної солідарності. Як зазначає Rüdiger Wolfrum, сучасне міжнародне публічне право дедалі більше орієнтується на захист спільних інтересів міжнародного співтовариства, що передбачає підвищену роль кооперації у відновленні миру та стабільності. У цьому сенсі повоєнна допомога може випливати не лише з конкретного договору, а й із загального обов'язку співробітництва [32].

Особливого значення набуває ситуація, коли повоєнна допомога пов'язана з відшкодуванням шкоди, завданої міжнародно-протиправним діянням. У такому випадку її правова природа безпосередньо корелює з інститутом міжнародної відповідальності держав. Системне тлумачення цього інституту міститься у Проєкті статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння, розробленому Комісія міжнародного права. Як наголошує James Crawford, зобов'язання повного відшкодування є невід'ємним юридичним наслідком будь-якого міжнародно-протиправного діяння. У цьому контексті повоєнна допомога може набувати форми реституції, компенсації чи сатисфакції як складових механізму репарацій [1]. Аналогічно Pierre-Marie Dupuy підкреслює, що сучасна концепція відповідальності держав поєднує індивідуальний характер зобов'язань

із захистом інтересів міжнародного співтовариства в цілому, що посилює нормативне підґрунтя відбудовних процесі [33].

Отже, правова природа повоєнної допомоги є змішаною. Вона може виступати формою договірного міжнародного співробітництва, інституційним механізмом реалізації повноважень міжнародних організацій, елементом загального обов'язку співпраці та проявом принципу міжнародної солідарності або складовою механізму репарацій у межах міжнародної відповідальності. Така багатовимірність підтверджує, що повоєнна допомога є не лише політико-економічним явищем, а самостійною категорією сучасного міжнародного права з комплексною нормативною природою.

Міжнародна допомога є родовою категорією, що охоплює широкий спектр форм підтримки, які надаються однією державою, групою держав або міжнародною організацією іншій державі чи її населенню. До її змісту входять фінансова, технічна, гуманітарна, консультативна, інституційна, а в окремих випадках і безпекова підтримка. У класичній політико-правовій доктрині міжнародна допомога розглядається як інструмент зовнішньої політики та водночас як механізм сприяння розвитку. Зокрема, Hans Morgenthau у статті A Political Theory of Foreign Aidобґрунтовував, що допомога є складовою зовнішньополітичної стратегії держави і може переслідувати як політичні, так і економічні чи гуманітарні цілі [34, с. 305]. Натомість Carol Lancaster у монографії Foreign Aid: Diplomacy, Development, Domestic Politics визначає міжнародну допомогу як багатовимірний інструмент, у якому поєднуються дипломатичні інтереси, завдання розвитку та внутрішньополітичні чинники держав-донорів [35].

Отже, міжнародна допомога може реалізовуватися як у мирний період, так і в умовах кризових ситуацій, включаючи природні катастрофи, економічні потрясіння чи політичні трансформації. Її правові підстави варіюються від

міжнародних договорів і програм міжнародних організацій до односторонніх рішень держав у межах їх зовнішньої політики та міжнародного співробітництва.

Повоєнна допомога виступає спеціальним різновидом міжнародної допомоги, який має чітко окреслену функціональну спрямованість – подолання наслідків збройного конфлікту та забезпечення переходу від стану війни до сталого миру. У теорії постконфліктного миробудівництва наголошується, що така допомога виходить за межі матеріальної відбудови та передбачає глибоку інституційну трансформацію держави.

На відміну від загальної міжнародної допомоги, яка може бути орієнтована на довгостроковий розвиток або поступове реформування окремих секторів, повоєнна допомога концентрується на відновленні базових умов існування держави та суспільства: інфраструктури, системи публічного управління, судочинства, сектору безпеки, економіки та соціальної сфери. Її мета полягає не лише у відбудові матеріальних об’єктів, а й у відновленні функціональної спроможності держави здійснювати свої суверенні повноваження та гарантувати права людини. У цьому контексті Paul Collier, аналізуючи специфіку постконфліктних держав, підкреслює необхідність поєднання фінансової підтримки з програмами інституційного зміцнення та макроекономічної стабілізації [36].

Водночас повоєнна допомога характеризується підвищеним рівнем інтенсивності та комплексності. Масштаб руйнувань і соціальних втрат зумовлює необхідність швидкого залучення значних фінансових ресурсів, технічної експертизи та координації між багатьма суб’єктами. Саме тому вона часто реалізується в межах спеціально створених міжнародних платформ або координаційних форматів за участю провідних міжнародних інституцій, зокрема Світовий банк, Міжнародний валютний фонд та Організація Об'єднаних Націй. Дослідження британської політологині, фахівчині з міжнародної політичної економії та глобального врядування Нгайр Вудс свідчать про те, що

участь міжнародних фінансових інституцій у постконфліктних державах супроводжується впровадженням структурних реформ, визначенням умов надання фінансування та запровадженням механізмів контролю за використанням відповідних ресурсів [37, с. 382].

Ще однією відмінною рисою повоєнної допомоги є її тісний зв'язок із механізмами міжнародного моніторингу та умовності (conditionality). Надання ресурсів нерідко супроводжується вимогами щодо прозорості, підзвітності, антикорупційних заходів і реформування системи управління. У науковій літературі conditionality розглядається як інструмент інституційного впливу донорів на держави-реципієнти. Зокрема, Jan Willem Gunning обґрунтовує, що умовність допомоги може стимулювати структурні реформи за наявності належної внутрішньої політичної волі [38, с. 245], тоді як James Fearon і David Laitin звертають увагу на можливість посилення міжнародного адміністрування у слабких або постконфліктних державах. Така умовність зумовлена не лише прагненням забезпечити ефективне використання коштів, а й необхідністю створення інституційних гарантій неповернення до конфлікту. У цьому сенсі повоєнна допомога набуває трансформаційного характеру, оскільки спрямована на глибинну модернізацію державних інститутів [39, с. 36].

Отже, співвідношення міжнародної та повоєнної допомоги має характер загального і спеціального. Міжнародна допомога охоплює широкий спектр форм підтримки у різних умовах, що підтверджується класичною та сучасною доктриною міжнародних відносин. Натомість повоєнна допомога є її особливим різновидом, який реалізується в контексті постконфліктного відновлення, характеризується підвищеним рівнем інтенсивності, координації та нормативної обумовленості й поєднує відбудовчу, стабілізаційну та інституційну функції. Саме ця комплексність зумовлює її самостійне місце у системі сучасного міжнародного права.

Гуманітарна допомога у міжнародному праві традиційно пов’язується з нормами міжнародного гуманітарного права та спрямована на забезпечення базових потреб цивільного населення під час або безпосередньо після збройного конфлікту. Її головна мета полягає у збереженні життя, зменшенні страждань та захисті людської гідності незалежно від політичних, військових чи інших обставин. Правові засади гуманітарної допомоги закріплені насамперед у Женевських конвенціях 1949 року та додаткових протоколах до них, які встановлюють обов’язок сторін конфлікту допускати гуманітарні місії та забезпечувати захист цивільного населення. Класичним інституційним носієм гуманітарної діяльності виступає Міжнародний комітет Червоного Хреста, мандат якого ґрунтується на принципах нейтральності, неупередженості та незалежності.

Повоєнна допомога, хоча й може перетинатися з гуманітарною на початковому етапі, має іншу функціональну природу та стратегічну спрямованість. Якщо гуманітарна допомога орієнтована на негайне реагування та задоволення базових потреб – харчування, медичне забезпечення, тимчасове житло, доступ до води та санітарії, – то повоєнна допомога спрямована на структурне відновлення держави як політико-правової та соціально-економічної системи [40]. Її об’єктом виступає не лише населення, а й державні інститути, економічні механізми, інфраструктурні комплекси та система публічного управління загалом.

Суттєвою відмінністю між гуманітарною та повоєнною допомогою є часовий горизонт їх реалізації. Гуманітарна допомога надається переважно в період активних бойових дій або безпосередньо після їх припинення, коли ключовим завданням міжнародної спільноти є недопущення гуманітарної катастрофи, масової загибелі цивільного населення та різкого погіршення умов його існування. Її характер визначається терміновістю реагування, оперативністю

мобілізації ресурсів та короткостроковістю заходів, спрямованих на задоволення базових потреб [41, с. 59].

Натомість повоєнна допомога має довгострокову стратегічну спрямованість і розрахована на багаторічну перспективу. Вона виходить за межі екстреного реагування та охоплює послідовні етапи переходу від стабілізації до повномасштабної реконструкції та глибокої інституційної модернізації. Її реалізація передбачає не лише фізичну відбудову зруйнованої інфраструктури, а й комплексне відновлення функціональної спроможності держави, включаючи реформування системи публічної адміністрації, сектору безпеки, судової влади та механізмів захисту прав людини.

Таким чином, якщо гуманітарна допомога спрямована на негайне збереження життя і забезпечення мінімальних стандартів існування, то повоєнна допомога орієнтована на формування стійких інституційних та правових засад розвитку держави у постконфліктний період. Саме тривалість і глибина трансформаційних процесів визначають її самостійне місце у системі міжнародно-правових механізмів реагування на наслідки збройних конфліктів.

Функціональний критерій також дає можливість провести більш глибоке та концептуально чітке розмежування між гуманітарною та повоєнною допомогою. Гуманітарна допомога за своєю природою ґрунтується на принципах нейтральності, неупередженості та незалежності, що є базовими для міжнародного гуманітарного права. Вона не передбачає втручання у внутрішні політичні процеси держави, не ставить умов щодо трансформації її інституційної системи та не пов’язується з вимогами структурних реформ. Її єдиним легітимаційним критерієм виступає наявність гуманітарних потреб, а не характер політичного режиму чи якість публічного управління. Саме тому гуманітарна діяльність принципово відмежовується від будь-яких політичних інтересів і спрямовується виключно на захист людини як носія невід’ємних прав [42].

Натомість повоєнна допомога має інший функціональний профіль. Вона нерідко супроводжується програмами інституційних та нормативних реформ, умовністю фінансування (conditionality), міжнародним моніторингом і багаторівневими координаційними механізмами. Такий підхід зумовлений тим, що подолання наслідків збройного конфлікту потребує не лише матеріального відновлення, а й глибинної трансформації державних інститутів, які могли виявитися неспроможними запобігти конфлікту або ефективно реагувати на нього. У цьому контексті повоєнна допомога набуває виразного політико-правового виміру, оскільки її реалізація часто пов'язується з вимогами забезпечення верховенства права, прозорості та підзвітності управління, боротьби з корупцією, реформування судової системи, сектору безпеки та зміцнення демократичних інститутів [43].

Водночас гуманітарна та повоєнна допомога не є ізольованими або взаємовиключними явищами. У практичному вимірі вони формують послідовні та взаємопов'язані етапи єдиного процесу міжнародного реагування на наслідки збройного конфлікту. Гуманітарна допомога нерідко становить початкову фазу ширшої стратегії відновлення, забезпечуючи базову стабілізацію ситуації та створюючи мінімальні умови для подальших трансформаційних заходів.

На етапі активної фази конфлікту або одразу після його припинення ключовим завданням є збереження життя, підтримання базових систем життєзабезпечення та запобігання гуманітарній катастрофі. Саме гуманітарні механізми дозволяють локалізувати найбільш критичні наслідки війни, стабілізувати соціальне середовище та зменшити рівень напруги у суспільстві. У міру нормалізації безпекової ситуації короткострокові заходи екстреного реагування поступово трансформуються у середньо- та довгострокові програми реконструкції, економічного відновлення та інституційного зміцнення держави.

Такий перехід від гуманітарного реагування до повоєнної реконструкції не є автоматичним, але відображає логіку еволюції міжнародної підтримки: від

реагування на наслідки до усунення їх причин та формування стійких механізмів розвитку. Гуманітарна допомога у цьому контексті виконує роль стартового механізму, який забезпечує мінімальний рівень безпеки та соціальної стабільності, необхідний для запуску масштабніших програм реформування, модернізації та відбудови [44, с. 37].

Отже, співвідношення повоєнної та гуманітарної допомоги характеризується як взаємопов'язане, але не тотожне. Вони різняться за цільовим, часовим та функціональним критеріями, проте утворюють послідовні етапи єдиного процесу реагування міжнародної спільноти на наслідки збройного конфлікту.

Особливого теоретичного та практичного значення набуває питання про співвідношення повоєнної допомоги з інститутом міжнародної відповідальності держав, зокрема – чи може така допомога розглядатися як форма реалізації відповідальності держави-агресора. Від відповіді на це питання залежить визначення її правової природи, обов'язковості, обсягу та механізмів забезпечення виконання.

Відповідно до загальновизнаних принципів міжнародного права, держава, яка вчинила міжнародно-протиправне діяння, зобов'язана припинити порушення та забезпечити повне відшкодування шкоди, заподіяної таким діянням. Ці положення кодифіковані у Проєкті статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння, підготовленому Комісія міжнародного права та взятому до відома резолюцією Генеральної Асамблеї Організація Об'єднаних Націй. Згідно з цими положеннями, відповідальність включає обов'язок припинення протиправної поведінки, надання гарантій неповторення та здійснення повного відшкодування шкоди, яке може набувати різних форм.

У цьому контексті повоєнна допомога може виступати складовою механізму реалізації міжнародної відповідальності. По-перше, вона може набувати форми реституції, тобто відновлення становища, яке існувало до вчинення правопорушення, настільки, наскільки це є можливим. У випадку збройної агресії

це може означати відновлення зруйнованої інфраструктури, повернення незаконно вивезеного майна або відновлення порушених прав. По-друге, повоєнна допомога може мати характер компенсації, що передбачає грошове відшкодування шкоди, завданої державі, її фізичним та юридичним особам. По-третє, вона може включати елементи сатисфакції, такі як офіційне визнання порушення, вибачення, притягнення винних до відповідальності чи надання гарантій неповторення протиправних дій.

У разі, якщо повоєнна допомога надається саме державою-порушником з метою виконання обов'язку щодо відшкодування шкоди, вона має імперативний характер і випливає безпосередньо з норм міжнародного права. У такій моделі йдеться не про акт доброї волі, а про юридичний обов'язок, невиконання якого тягне за собою подальшу міжнародно-правову відповідальність.

Водночас не вся повоєнна допомога є наслідком міжнародної відповідальності. Значна її частина надається третіми державами, міжнародними фінансовими інституціями та іншими суб'єктами міжнародного права на засадах солідарності, співробітництва та підтримки міжнародного миру й безпеки. У таких випадках відсутній прямий правовий обов'язок щодо відшкодування шкоди, а допомога має добровільний характер і ґрунтується на політико-правових рішеннях донорів. Її правова природа пов'язується радше з принципом міжнародного співробітництва, ніж із інститутом відповідальності [45, с. 328].

Отже, повоєнна допомога може функціонувати у двох основних правових моделях. Перша модель передбачає її як добровільну форму міжнародної підтримки, що реалізується на підставі договорів, програм чи односторонніх зобов'язань. Друга модель розглядає її як обов'язковий елемент виконання зобов'язання щодо репарацій у межах міжнародної відповідальності держави за міжнародно-протиправне діяння. Розмежування цих моделей має принципове значення для визначення обсягу зобов'язань, джерел фінансування, механізмів

контролю та гарантій реалізації права потерпілої держави на повне відшкодування шкоди.

Проведений аналіз свідчить, що повоєнна допомога в міжнародному праві є комплексною та функціонально самостійною категорією, яка сформувалася у практиці держав і міжнародних організацій, попри відсутність її кодифікованого універсального визначення. У доктринальному вимірі вона охоплює сукупність міжнародно-правових і фактичних заходів, спрямованих на відновлення державності, інституційної спроможності, економічної стабільності та гарантування прав людини після завершення активної фази збройного конфлікту. Її визначальними ознаками є часовий критерій, комплексність, міжнародний характер та орієнтація на довгострокову стабілізацію.

Правова природа повоєнної допомоги має змішаний характер і розкривається через поєднання договірних механізмів, рішень міжнародних організацій та норм, що регулюють міжнародну відповідальність держав. Вона може виступати як форма міжнародного співробітництва та солідарності, так і як елемент виконання зобов'язань, що виникають унаслідок міжнародно-протиправного діяння.

Співвідношення повоєнної допомоги з міжнародною та гуманітарною допомогою дає підстави розглядати її як спеціальний різновид міжнародної підтримки, що виходить за межі короткострокового реагування та спрямований на структурне відновлення держави. Водночас у випадках, коли відбудова пов'язана з обов'язком відшкодування шкоди, повоєнна допомога інтегрується у механізм міжнародної відповідальності, набуваючи ознак правового обов'язку.

Отже, повоєнна допомога посідає окреме місце в системі сучасного міжнародного права як інструмент відновлення порушеного правопорядку, забезпечення стабільності та формування передумов сталого миру у постконфліктному суспільстві.

1.3. Принципи та загальні підходи міжнародно-правового регулювання повоєнної допомоги

Міжнародно-правове регулювання повоєнної допомоги сформувалося як комплексна система норм і практик, що функціонують на стику міжнародного гуманітарного права, міжнародного права прав людини, міжнародного економічного права та права міжнародних організацій. Його становлення було зумовлене необхідністю нормативного впорядкування процесів відновлення держав, які зазнали масштабних руйнувань унаслідок збройних конфліктів, а також вироблення універсальних підходів до залучення міжнародних ресурсів і координації багатосторонньої підтримки.

Особливість цього регулювання полягає в поєднанні імперативних засад загального міжнародного права, зокрема закріплених у Статут Організації Об'єднаних Націй, із договірними механізмами фінансової та технічної співпраці. Таким чином, повоєнна допомога реалізується одночасно у площині міжнародно-правових зобов'язань держав і в межах інституційних процедур, що вироблені практикою Організація Об'єднаних Націй, міжнародних фінансових установ та регіональних об'єднань.

Системність цього регулювання проявляється у взаємодії короткострокових заходів стабілізації (гуманітарне реагування, забезпечення базових соціальних потреб, підтримка функціонування критичної інфраструктури) із довгостроковими програмами реконструкції та розвитку. Йдеться не лише про відновлення матеріальних об'єктів, а й про трансформацію інституційного середовища, реформування публічного управління, зміцнення судової системи та забезпечення належних гарантій прав людини.

Повоєнна допомога у сучасному розумінні виходить за межі класичної моделі гуманітарної підтримки. Вона охоплює відновлення транспортної, енергетичної та соціальної інфраструктури, структурну модернізацію економіки, запровадження антикорупційних механізмів, удосконалення бюджетної та податкової політики, а

також інтеграцію принципів сталого розвитку в національні стратегії відбудови. Такий підхід відображає еволюцію міжнародного співтовариства від реагування на наслідки конфлікту до формування передумов для довготривалої стійкості держави.

Саме багатовимірність повоєнної допомоги зумовлює необхідність її нормативного осмислення крізь призму системи принципів, які визначають межі втручання, характер зобов'язань сторін, способи координації та критерії ефективності. Ці принципи формують правову рамку взаємодії між державою-реципієнтом і міжнародними суб'єктами, забезпечуючи баланс між повагою до державного суверенітету, вимогами належного управління та потребами постконфліктного суспільства.

Базовою засадою міжнародно-правового регулювання повоєнної допомоги є принцип суверенної рівності держав, закріплений у Статуті Організації Об'єднаних Націй. Відповідно до статті 2 цього міжнародного договору, Організація ґрунтується на принципі суверенної рівності всіх її Членів, що передбачає юридичну рівноправність держав, їх політичну незалежність та недоторканність територіальної цілісності. Класичне тлумачення цього принципу у доктрині міжнародного права запропоновано, зокрема, Ian Brownlie, який визначав суверенітет як повну юридичну незалежність держави в межах міжнародного правопорядку, за умови дотримання прийнятих нею міжнародних зобов'язань [46, с. 289]. Подібний підхід підтримує і James Crawford, наголошуючи, що суверенна рівність не означає ізольованість, а передбачає функціонування держави у системі взаємопов'язаних міжнародно-правових обов'язків [47, с. 448].

У контексті повоєнної допомоги цей принцип має системоутворююче значення. Він визначає межі допустимого впливу міжнародних акторів на внутрішні процеси відбудови та унеможливлює трансформацію механізмів підтримки у форму прихованого управління або зовнішнього адміністрування держави без належної міжнародно-правової підстави. Повага до суверенітету

означає, що міжнародна допомога не може підміняти собою здійснення державної влади, формування державної політики або реалізацію виключних компетенцій органів публічної влади.

У практичному вимірі це означає, що визначення пріоритетів відбудови, розподіл фінансових ресурсів, затвердження стратегічних документів розвитку, формування програм секторальної модернізації та проведення інституційних реформ повинні здійснюватися за активної участі та під безпосереднім керівництвом національних органів влади. Саме держава визначає ієрархію потреб, співвідношення між гуманітарними, соціальними й інфраструктурними проєктами, а також встановлює стратегічні орієнтири трансформації економічної та правової системи [48, с. 239].

Залучення міжнародних донорів і фінансових інституцій не змінює природи публічної влади як суверенної. Навіть за умов суттєвої фінансової залежності від зовнішніх джерел держава зберігає статус первинного носія суверенітету та відповідального суб'єкта міжнародного права, який самостійно вступає у міжнародні договірні відносини, приймає на себе зобов'язання та забезпечує їх виконання. У цьому контексті показовою є позиція David Kennedy, який підкреслює, що міжнародна допомога створює складну систему експертного та фінансового впливу, однак формальна й матеріальна відповідальність за результати реформ залишається за державою. Міжнародна допомога не трансформує державу у підзвітний структурний підрозділ донорської системи, а лише створює додаткові правові та фінансові можливості для реалізації її функцій [49].

Водночас така участь міжнародних суб'єктів передбачає виникнення механізмів контролю, моніторингу та оцінки ефективності використання коштів. Проте ці механізми мають допоміжний характер і не можуть підміняти дискреційні повноваження національних органів. Контроль з боку донорів є елементом договірної відповідальності та фінансової дисципліни, але не формою делегування суверенних повноважень.

Більше того, саме держава несе кінцеву відповідальність перед населенням за результати відбудови. Вона відповідає за відповідність реформ конституційним засадам, за дотримання прав людини, за збалансованість бюджетної політики та за інтеграцію міжнародної допомоги у національну систему стратегічного планування. У цьому аспекті суверенітет проявляється як функціональна спроможність держави забезпечити узгодженість зовнішньої підтримки з внутрішніми потребами розвитку [50, с. 408].

Суверенітет у цій площині проявляється не лише як право на самостійне прийняття рішень, а й як обов'язок забезпечити ефективність, послідовність та правову визначеність управління процесами відбудови. Йдеться про відповідальність держави за формування належної нормативної бази використання міжнародної допомоги, створення прозорих процедур бюджетного планування, запровадження механізмів фінансового контролю та забезпечення підзвітності перед суспільством. У цьому контексті суверенітет набуває функціонального змісту – як спроможність держави організувати процес відновлення таким чином, щоб він відповідав національним інтересам і міжнародним зобов'язанням.

Зовнішні донори можуть надавати експертну підтримку, ініціювати технічні консультації, встановлювати рамкові умови співпраці, здійснювати аудит чи моніторинг використання коштів, однак вони не набувають повноважень щодо заміщення національних органів влади або прийняття рішень від їх імені. Їх участь має похідний характер і ґрунтується на міжнародних договорах чи інших формах погодженого співробітництва. Відтак контрольні або консультативні інструменти не трансформуються у владні повноваження, а залишаються елементами договірної взаємодії.

Разом із тим, міжнародна практика засвідчує, що у постконфліктних умовах межа між підтримкою та втручанням може бути доволі тонкою. Особливо це стосується випадків, коли держава перебуває у стані інституційної слабкості, переживає системну кризу публічного управління або частково втратила контроль

над окремими територіями. За таких обставин міжнародне співтовариство іноді вдається до розширених форм присутності – консультативних місій, спеціальних координаційних структур, спільних наглядових механізмів, програм міжнародного адміністрування окремих секторів. Аналіз подібних моделей здійснив Ralph Wilde, який доводить, що міжнародні територіальні адміністрації є винятковими механізмами, легітимність яких можлива лише за наявності чіткого мандату та дотримання принципу тимчасовості [51]. Подібної позиції дотримується і Simon Chesterman, підкреслюючи необхідність чітких меж компетенції та підзвітності міжнародних адміністрацій з метою недопущення ерозії суверенітету [52].

Історична практика функціонування тимчасових адміністрацій чи перехідних місій під егідою Організації Об'єднаних Націй демонструє, що подібні механізми можуть мати як стабілізаційний, так і потенційно чутливий з точки зору суверенітету характер. Саме тому їх легітимність повинна спиратися на чітко виражену згоду держави або на мандат компетентного органу ООН, насамперед Ради Безпеки, відповідно до положень Статуту ООН. Відсутність належної міжнародно-правової підстави або вихід за межі наданого мандату може поставити під сумнів правомірність такої діяльності та створити ризик порушення принципу невтручання у внутрішні справи держав. У цьому контексті особливого значення набувають критерії тимчасовості, пропорційності та цільової спрямованості міжнародної присутності.

Окремої уваги заслуговує питання співвідношення суверенітету та міжнародних зобов'язань у сфері прав людини. Повоєнна відбудова нерозривно пов'язана із забезпеченням прав постраждалого населення, відновленням доступу до правосуддя, створенням ефективних компенсаційних механізмів, реабілітаційних програм та інституційних гарантій недопущення повторення масових порушень. У цьому контексті показовою є позиція Antonio Cassese, який наголошував, що сучасне міжнародне публічне право трансформувало абсолютний характер суверенітету, інтегрувавши у нього обов'язок поваги до прав людини [53,

с. 55]. Розвиваючи цю ідею, Anne Peters обґрунтовує концепцію «конституціоналізації» міжнародного права, у межах якої суверенітет функціонує в системі імперативних стандартів захисту людини [54].

У цьому контексті суверенітет не може розглядатися як підстава для уникнення виконання міжнародно-правових зобов'язань. Держава, яка є стороною основоположних міжнародних договорів у сфері прав людини, зобов'язана забезпечити ефективні засоби юридичного захисту навіть у складних постконфліктних умовах. Наявність воєнних руйнувань або економічної кризи не звільняє державу від обов'язку діяти добросовісно та вживати всіх можливих заходів для відновлення порушених прав.

Сучасна доктрина дедалі частіше інтерпретує суверенітет крізь призму відповідальності. Концептуальний зсув у цьому напрямі був аргументовано сформульований Francis Deng, який запропонував підхід «суверенітет як відповідальність», відповідно до якого держава зобов'язана забезпечувати захист свого населення [55]. Подальший розвиток цієї ідеї здійснив Gareth Evans, наголошуючи, що відповідальність за захист не заперечує суверенітет, а наповнює його нормативним змістом [56].

У сфері повоєнної допомоги такий підхід набуває особливої актуальності. Суверенітет означає не тільки право самостійно визначати політичний курс і пріоритети розвитку, а й обов'язок забезпечити прозоре, підзвітне та ефективне управління міжнародними ресурсами. Держава повинна створити правові та інституційні механізми, які унеможливлюють зловживання, корупційні практики чи нецільове використання коштів.

Отже, сучасне розуміння суверенітету у сфері повоєнної допомоги поєднує два взаємопов'язані елементи: автономію у прийнятті рішень та відповідальність за їх наслідки. Такий підхід забезпечує баланс між міжнародною підтримкою і внутрішньою самостійністю держави, сприяючи формуванню стійкої та легітимної моделі післяконфліктної відбудови [57, с. 308].

Таким чином, принцип поваги до державного суверенітету виконує функцію нормативного обмежувача та водночас інтегративного орієнтира у процесі міжнародно-правового регулювання повоєнної допомоги. Він забезпечує баланс між участю міжнародної спільноти у відбудові та збереженням провідної ролі держави як центрального суб'єкта публічної влади, відповідального за стратегічний розвиток і захист прав свого населення.

Повоєнна допомога ґрунтується на добровільній згоді держави-реципієнта, що випливає із загального принципу суверенної рівності держав і свободи укладення міжнародних договорів, закріплених у Статут Організації Об'єднаних Націй та кодифікованих у Віденська конвенція про право міжнародних договорів. Саме згода держави виступає юридичною підставою для реалізації на її території програм міжнародної фінансової, технічної чи консультативної підтримки. Без такого волевиявлення будь-яка форма зовнішнього впливу втратила б легітимність та суперечила б основоположним засадам міжнародного правопорядку, зокрема принципу невтручання у внутрішні справи держав.

У доктрині міжнародного права принцип згоди розглядається не як технічна передумова укладення договору, а як системоутворюючий елемент міжнародного правопорядку. Зокрема, Malcolm N. Shaw підкреслює, що міжнародне публічне право функціонує як правова система, заснована на згоді держав, а прийняття ними міжнародних зобов'язань є формою реалізації їх суверенної рівності та юридичної автономії. У цьому сенсі добровільність є не лише процедурною вимогою, а способом підтвердження статусу держави як повноправного суб'єкта міжнародного права [58].

Водночас згода держави має не лише формально-юридичний, а й матеріально-правовий характер. Вона передбачає усвідомлене прийняття умов співпраці, розуміння обсягу зобов'язань та їх наслідків для внутрішньодержавної правової системи. Добровільність охоплює як стадію переговорів, так і етап імплементації домовленостей, оскільки держава зберігає дискрецію щодо способів виконання

міжнародних зобов'язань відповідно до власних конституційних процедур. У цьому контексті позиція Anthony Aust логічно доповнює зазначений підхід: він наголошує, що дійсність міжнародного договору безпосередньо пов'язана з належним вираженням згоди компетентними органами держави відповідно до її внутрішнього права. Отже, добровільність у міжнародному праві невіддільна від внутрішньодержавної процедурної легітимності [29].

Правовою формою вираження згоди здебільшого є міжнародні договори, міжурядові угоди, рамкові домовленості, меморандуми про взаєморозуміння, кредитні та грантові угоди, а також комплексні програми співробітництва з міжнародними організаціями чи фінансовими інституціями. Такі документи можуть мати різну юридичну природу – від обов'язкових міжнародних договорів до політичних декларацій чи програмних актів, однак у кожному випадку вони фіксують параметри співпраці та визначають взаємні права й обов'язки сторін. Укладення відповідних актів засвідчує не лише прийняття державою конкретних фінансових або реформаторських зобов'язань, а й визнання процедур моніторингу, звітності та аудиту. Така згода на контрольні механізми не є обмеженням суверенітету, а виступає проявом договірної дисципліни та відповідальності сторін [59, с. 448].

Винятки з принципу добровільності можливі лише у випадках застосування обов'язкових рішень Ради Безпеки ООН відповідно до глави VII Статут Організації Об'єднаних Націй. У цьому зв'язку Vaughan Lowe звертає увагу на те, що повноваження Ради Безпеки становлять інституціоналізований виняток із класичної договірної моделі міжнародного права, яка традиційно базується на згоді держав. Таким чином, примусові заходи мають особливу правову природу і не можуть ототожнюватися з добровільними формами повоєнного співробітництва [60].

Водночас формальна добровільність не завжди означає фактичну рівність переговорних позицій сторін. Держава, що пережила збройний конфлікт, часто

перебуває у стані економічної та інституційної вразливості. У цьому аспекті аргументація Martti Koskenniemi дозволяє глибше зрозуміти природу міжнародно-правової згоди: формальна рівність держав у міжнародному праві може співіснувати зі структурною асиметрією у переговорному процесі. Така асиметрія не нівелює юридичної сили згоди, але впливає на її зміст і реальний баланс інтересів [61].

Саме тому сутність принципу добровільності не може зводитися виключно до відсутності прямого примусу. Вона передбачає також дотримання принципу добросовісності, який є імпліцитною основою договірного режиму міжнародного права. У цьому контексті підхід Robert Kolb є концептуально важливим: він визначає добросовісність як метанорму, що забезпечує баланс інтересів сторін і запобігає зловживанню правом. Таким чином, добровільність набуває змістовного виміру лише за умови відсутності прихованого примусу, маніпулятивних умов чи непропорційних вимог [62].

Отже, поєднання доктринальних підходів дозволяє розглядати згоду держави як багатовимірну категорію, що включає:

1. суверенну автономію прийняття рішень;
2. процедурну легітимність та відповідність внутрішньому праву;
3. відсутність примусу у вузькому та широкому розумінні;
4. дотримання принципу добросовісності та справедливого балансу інтересів.

Таким чином, принцип добровільності та згоди держави формує не лише формально-договірну, а концептуальну основу міжнародно-правового регулювання повоєнної допомоги. Він забезпечує легітимність зовнішньої участі у процесах відбудови, водночас зберігаючи міжнародну правосуб’єктність держави та визначаючи межі допустимого впливу донорів. У післяконфліктному контексті саме така інтегрована модель згоди дозволяє поєднати ефективність міжнародної підтримки із збереженням суверенної автономії держави-реципієнта.

Водночас реалізація принципу згоди у практичній площині неминуче пов’язана з визначенням умов, на яких надається відповідна допомога. Добровільність прийняття підтримки не виключає встановлення певних правових та інституційних вимог до держави-реципієнта. Саме в цьому контексті постає питання співвідношення суверенної згоди та механізмів нормативної обумовленості міжнародної допомоги.

У сучасній практиці міжнародної фінансової та технічної допомоги принцип обумовленості (conditionality) посідає центральне місце серед механізмів правового регулювання відносин між донорами та державами-реципієнтами. Його сутність полягає у тому, що надання фінансових ресурсів, кредитів, грантів або макрофінансової підтримки пов’язується з виконанням державою-реципієнтом визначених реформаторських, структурних чи інституційних зобов’язань.

Такий підхід відображає прагнення забезпечити не лише тимчасову фінансову стабілізацію, а й довгострокову трансформацію економічної та управлінської системи держави.

Практика умовності є характерною для діяльності Міжнародний валютний фонд та Світовий банк, а також інших міжнародних фінансових інституцій. У межах відповідних програм держави беруть на себе зобов’язання щодо впровадження макроекономічних реформ, фіскальної консолідації, удосконалення бюджетної дисципліни, реформування судової та антикорупційної системи, модернізації державного управління чи дерегуляції окремих секторів економіки. Таким чином, фінансова підтримка розглядається не як безумовний трансферт ресурсів, а як елемент комплексної реформаційної моделі.

Правова природа conditionality має виразно договірний характер і ґрунтується на загальному принципі свободи укладення міжнародних договорів та обов’язковості їх виконання (pacta sunt servanda). Умовність закріплюється у міжнародних угодах, кредитних договорах, меморандумах про економічну та фінансову політику, листах про наміри, технічних угодах або інших документах,

що визначають параметри співробітництва між державою-реципієнтом і донором чи міжнародною фінансовою інституцією. Незалежно від їх найменування, такі акти формують нормативну основу взаємних прав та обов'язків сторін і створюють передбачуваний правовий режим реалізації програм допомоги [63].

У межах зазначених документів фіксується взаємний обмін зобов'язаннями: донор або фінансова установа надає фінансові ресурси у визначених обсягах, часто поетапно – у формі траншів, а держава-реципієнт зобов'язується реалізувати конкретні законодавчі, інституційні чи адміністративні заходи у встановлені строки. Виконання умов зазвичай підлягає регулярному перегляду, що створює механізм поетапної оцінки прогресу та можливість коригування програми. Таким чином, conditionality поєднує елементи фінансового контракту та програмно-реформаторського зобов'язання.

Водночас у сучасній доктрині conditionality розглядається як явище, що виходить за межі суто фінансового інструментарію. Дослідження у сфері міжнародного розвитку та міжнародного економічного права вказують на те, що формальна добровільність прийняття умов не усуває необхідності оцінки їх змісту з точки зору збалансованості, інституційної адекватності та соціальних наслідків. Критичний аналіз практики структурної conditionality, представлений у працях Joseph Stiglitz, акцентує увагу на ризику надмірної універсалізації реформаторських моделей без урахування національного контексту, що може призводити до соціальних диспропорцій та зниження легітимності трансформаційних процесів [63].

Разом із тим у наукових підходах наголошується, що ефективність conditionality значною мірою залежить від рівня внутрішнього політичного прийняття реформ. У працях Tony Killick підкреслюється, що відсутність реального національного «власництва» програм реформ зумовлює їх формальне виконання без глибокої інституційної інтеграції. Аналогічно, дослідження Stefan Svensson звертають увагу на обмеженість зовнішнього примусу та феномен часової

непослідовності, що підкреслює значення правової визначеності та передбачуваності умов як передумов їх дієвості [64].

Поряд із цим, у наукових роботах визнається і модернізаційний потенціал умовності. Зокрема, аргументується, що концентрація на ключових інституційних змінах, а не на надмірній деталізації технічних параметрів, здатна підвищити результативність реформ і сприяти довгостроковому зміцненню інституційної спроможності держави, про що йдеться, зокрема, у дослідженнях Paul Collier. Таким чином, conditionality може виконувати роль каталізатора структурної модернізації за умови збереження необхідного простору для національної дискреції [65].

Юридичне значення умовності полягає у встановленні чіткої кореляції між фінансуванням та досягненням вимірюваних результатів. Вона забезпечує інституціоналізацію механізмів моніторингу, звітності та контролю, які можуть включати кількісні макроекономічні показники, структурні орієнтири або індикатори ефективності управління. Такий підхід сприяє підвищенню прозорості використання коштів і мінімізації ризиків їх нецільового витрачання.

Водночас договірна природа conditionality не виключає необхідності оцінки її змісту з позицій загальних принципів міжнародного права. У доктрині міжнародного права обґрунтовується, що навіть добровільно прийняті зобов'язання повинні відповідати принципам пропорційності, правової визначеності та сумісності з міжнародними стандартами прав людини. У цьому контексті у працях Margot E. Salomon підкреслюється, що заходи бюджетної консолідації чи структурної перебудови мають оцінюватися з точки зору їх впливу на реалізацію економічних і соціальних прав та не можуть призводити до непропорційного звуження мінімальних соціальних гарантій [66].

Отже, доктринальний аналіз дозволяє сформулювати узгоджене бачення conditionality як легітимного інструменту міжнародного співробітництва лише за умови дотримання балансу між договірною автономією сторін, збереженням

національної відповідальності за зміст реформ та повагою до загальних принципів міжнародного правопорядку. Саме інтеграція цих елементів визначає правову природу умовності як комплексного механізму, що знаходиться на перетині договірного права, міжнародного фінансового регулювання та права міжнародного розвитку [67, с. 83-84].

Таким чином, принцип умовності у сфері повоєнної допомоги є складним інструментом поєднання фінансової підтримки та інституційної трансформації. Його легітимність і ефективність визначаються здатністю забезпечити баланс між необхідністю реформ, гарантіями прав людини та повагою до суверенітету держави-реципієнта. Лише за умови дотримання вимог добросовісності, пропорційності та партнерського характеру співробітництва conditionality може виконувати стабілізуючу й модернізаційну функцію у процесах повоєнної відбудови.

Разом із тим реалізація принципу умовності відбувається не у вакуумі, а в межах складної інституційної архітектури міжнародної допомоги. Ефективність реформаторських зобов'язань, що покладаються на державу-реципієнта, значною мірою залежить від узгодженості дій численних суб'єктів, залучених до процесу відбудови. Саме тому питання умовності логічно доповнюється проблематикою координації міжнародних і національних акторів.

Повоєнна відбудова за своєю природою є багаторівневим і комплексним процесом, що передбачає залучення широкого кола суб'єктів міжнародного та національного права. До таких суб'єктів належать держави-донори, міжнародні організації, міжнародні фінансові інституції, регіональні структури, спеціалізовані агенції, а також неурядові організації та приватні актори. У зв'язку з цим виникає об'єктивна потреба у забезпеченні належної координації їх діяльності. За відсутності системного узгодження зусиль повоєнна допомога набуває фрагментарного характеру, що призводить до дублювання проєктів,

нераціонального використання ресурсів, конкуренції програм та суперечливості пріоритетів.

У науковій літературі проблема фрагментації допомоги та інституційної розпорошеності розглядається як одна з ключових загроз ефективності post-conflict reconstruction. Так, James K. Boyce обґрунтовує, що за відсутності узгоджених рамок взаємодії донорська підтримка може послаблювати, а не зміцнювати державні інституції, якщо вона не інтегрована у загальнодержавну стратегію розвитку [68]. Подібний підхід простежується у працях Stephen D. Krasner, який наголошує, що множинність зовнішніх акторів без чітко визначеного розподілу повноважень і процедур координації здатна породжувати конкуруючі нормативні режими та інституційні суперечності [69, с. 96]. У свою чергу, Michael Barnett акцентує увагу на ролі міжнародних організацій у формуванні спільних правил і процедур, що забезпечують передбачуваність і узгодженість дій різних суб'єктів [70].

Водночас доктринальні підходи не обмежуються констатацією проблеми фрагментації, а формують цілісне бачення координації як правового й організаційного механізму узгодження інтересів і зобов'язань. У цьому контексті принцип координації означає не лише технічний обмін інформацією між донорами, а насамперед вироблення спільної рамки дій, у межах якої визначаються стратегічні пріоритети, розподіляються сфери відповідальності та встановлюються уніфіковані стандарти реалізації програм.

Саме тому у сучасній міжнародній практиці сформувався підхід до створення багатосторонніх координаційних платформ, що функціонують під егідою Організація Об'єднаних Націй або регіональних інтеграційних об'єднань. Такі механізми покликані забезпечити стратегічне планування, узгодження пріоритетів фінансування та формування єдиних процедур реалізації програм. Координація в цьому сенсі виступає інституційною формою досягнення згоди між учасниками щодо цілей, засобів і стандартів відбудови.

Організаційний вимір координації полягає у створенні процедур регулярного обміну інформацією, погодження календарних планів реалізації проєктів, розмежування компетенції між учасниками та формування спільних баз даних щодо використання ресурсів. Така структурованість дозволяє мінімізувати дублювання фінансування одних і тих самих напрямів і запобігти виникненню прогалин у критично важливих секторах.

Нормативний вимір координації передбачає гармонізацію процедур закупівель, стандартів фінансової звітності, критеріїв оцінки ефективності, механізмів моніторингу та аудиту. Уніфікація правил створює єдиний правовий простір реалізації допомоги, що підвищує передбачуваність правовідносин та зменшує адміністративне навантаження на державу-реципієнта. Саме у цьому аспекті координація трансформується у засіб забезпечення правової визначеності та взаємодоповнюваності міжнародних зобов'язань.

Координація також тісно пов'язана з принципом національної відповідальності (ownership). У доктрині державного відновлення підкреслюється, що зовнішня допомога є ефективною лише тоді, коли вона інтегрується у національні стратегії розвитку та реалізується під інституційним керівництвом держави-реципієнта. В іншому випадку множинність паралельних програм створює ризик розпорошення управлінських ресурсів та послаблення ролі національних органів влади.

Таким чином, принцип координації та узгодженості дій відображає досягнення згоди між суб'єктами міжнародного співробітництва щодо спільних цілей, процедур і стандартів відбудови. Він поєднує організаційний, нормативний і правовий аспекти взаємодії, забезпечуючи інтегрованість зусиль міжнародних і національних акторів, підвищення правової визначеності та мінімізацію ризиків нормативних і функціональних конфліктів. У системі міжнародно-правових принципів повоєнної відбудови координація виступає механізмом інституційного забезпечення цілісності та сталості трансформаційних процесів [71, с. 85].

Водночас інституційна узгодженість сама по собі не є самоціллю, а має бути спрямована на досягнення стратегічно визначених результатів розвитку. Саме тому принцип координації органічно поєднується з сучасною парадигмою сталості, яка задає змістовні орієнтири повоєнної реконструкції. Узгодженість дій суб'єктів міжнародної допомоги повинна підпорядковуватися довгостроковим цілям економічної, соціальної та екологічної трансформації держави.

Сучасна концепція повоєнної допомоги дедалі більше інтегрується із глобальними підходами до сталого розвитку, сформульованими в межах Організація Об'єднаних Націй, зокрема у програмних документах системи ООН щодо досягнення Цілей сталого розвитку. Це означає концептуальний перехід від короткострокового кризового реагування до стратегічного, довгострокового планування, орієнтованого на економічну, соціальну та екологічну стійкість держави. Повоєнна допомога більше не розглядається виключно як інструмент ліквідації наслідків руйнувань, а як механізм трансформації та модернізації суспільних інститутів.

Принцип сталості передбачає, що заходи з відбудови повинні створювати передумови для самодостатнього розвитку держави у майбутньому. Йдеться не лише про фізичну реконструкцію інфраструктури – житлових об'єктів, транспортних мереж, енергетичних систем чи соціальних установ, – а й про формування ефективних механізмів управління, фінансової стабільності та інституційної спроможності. Без реформування публічного адміністрування, зміцнення верховенства права та забезпечення належного рівня підзвітності інституцій відновлення може мати тимчасовий характер і не гарантувати запобігання повторенню кризових явищ [71, с. 92].

Важливою складовою сталості є інституційна трансформація, що включає реформу судової системи, антикорупційні заходи, удосконалення механізмів публічних закупівель, забезпечення незалежності контролюючих органів та розвиток місцевого самоврядування. Саме інституційна спроможність визначає

здатність держави ефективно управляти ресурсами, реалізовувати політики розвитку та забезпечувати належний рівень правового захисту громадян.

Не менш значущим елементом є соціальний вимір сталості. Відбудова повинна здійснюватися з урахуванням принципів недискримінації, рівності та інклюзивності. Це передбачає активне залучення громадян до процесів прийняття рішень, відкритість процедур планування, врахування потреб вразливих груп населення, включаючи осіб, які постраждали від конфлікту, внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю та дітей. Забезпечення участі громадян не лише підвищує легітимність реформ, а й сприяє формуванню довіри до державних інституцій [72].

Окрему увагу слід приділити екологічному компоненту сталості. Сучасні стандарти відбудови передбачають впровадження енергоефективних технологій, відновлюваних джерел енергії, екологічно безпечних методів будівництва та відновлення природних ресурсів. Такий підхід узгоджується з міжнародними зобов'язаннями держав у сфері охорони довкілля та зміни клімату і сприяє формуванню більш стійкої економічної моделі.

Таким чином, повоєнна допомога трансформується з механізму екстреної підтримки у комплексний інструмент модернізації держави, який охоплює економічну стабілізацію, інституційне оновлення та соціальну консолідацію. Її міжнародно-правове регулювання повинно забезпечувати збалансованість між повагою до суверенітету держави-реципієнта, ефективністю використання ресурсів і стратегічною орієнтацією на довгостроковий розвиток [73].

У підсумку принцип сталості та довгострокової орієнтації відбудови відображає еволюцію міжнародно-правового підходу до післяконфліктного врегулювання: від реагування на наслідки конфлікту – до створення умов для стійкого миру, інституційної стабільності та інтегрованого розвитку держави у глобальному правовому та економічному просторі.

Аналіз принципів та загальних підходів міжнародно-правового регулювання повоєнної допомоги дає підстави стверджувати, що відповідна система норм не має фрагментарного характеру, а формує цілісну нормативну конструкцію, засновану на поєднанні загальних принципів міжнародного права та спеціальних механізмів фінансової й інституційної підтримки.

Встановлено, що принцип суверенітету, закріплений у Статуті Організації Об'єднаних Націй, визначає межі допустимого впливу міжнародних суб'єктів на внутрішні процеси відбудови та зумовлює необхідність збереження провідної ролі держави-реципієнта у стратегічному плануванні та реалізації відновлювальних програм. Водночас сучасна інтерпретація суверенітету передбачає його поєднання з відповідальністю за ефективне та добросовісне використання міжнародної допомоги.

Принцип добровільності підтверджує договірну природу більшості механізмів повоєнної підтримки та забезпечує легітимність відповідних зобов'язань. Разом із тим, об'єктивна економічна залежність держав, що постраждали від конфлікту, зумовлює потребу в додаткових гарантіях справедливості та пропорційності умов співробітництва.

Обумовленість (conditionality), яка активно застосовується міжнародними фінансовими інституціями, зокрема Міжнародним валютним фондом та Світовим банком, виступає інструментом стимулювання структурних реформ, однак потребує чіткого правового балансу між вимогами донорів і збереженням автономії держави. Її реалізація має відповідати принципам правової визначеності, пропорційності та поваги до прав людини.

Принцип координації забезпечує узгодженість дій численних суб'єктів міжнародної допомоги та сприяє формуванню єдиного нормативного простору реалізації програм відбудови. Його значення особливо зростає в умовах масштабних постконфліктних трансформацій, коли паралельно здійснюються гуманітарні, економічні та інституційні заходи.

Нарешті, принцип сталості відбудови відображає еволюцію міжнародного підходу від короткострокового реагування до довгострокового розвитку. Він інтегрує повоєнну допомогу у ширший контекст забезпечення стійкості державних інституцій, економічної стабільності та соціальної інклюзивності.

Отже, міжнародно-правове регулювання повоєнної допомоги ґрунтується на системі взаємопов'язаних принципів, які визначають правову природу, межі та спрямованість відбудовних процесів. Їх комплексна реалізація є передумовою формування ефективної моделі відновлення держави, що відповідає сучасним стандартам міжнародного права та потребам постконфліктного суспільства.

Висновок до розділу 1

За результатами дослідження теоретико-правових основ формування та визначення повоєнної допомоги державам у міжнародному праві сформульовано такі висновки.

1. Історико-правовий аспект формування механізмів повоєнної відбудови демонструє поступовий перехід від фрагментарних фінансових інструментів до системної, багаторівневої моделі, інтегрованої в сучасну архітектуру міжнародного права. Трансформація понятійного апарату відображає глибоку зміну функціонального призначення відбудови: від інструменту покарання та компенсації – до механізму забезпечення стійкого миру, розвитку та інституційної спроможності держав.

З огляду на сучасні збройні конфлікти та транснаціональні виклики, така еволюція зумовлює необхідність подальшого наукового осмислення правових засад відбудови, уточнення співвідношення між відповідальністю та солідарністю, а також вироблення узгоджених міжнародно-правових стандартів, здатних забезпечити баланс між відшкодуванням шкоди та довгостроковою стабілізацією постконфліктних суспільств.

Історико-правовий аналіз формування механізмів повоєнної відбудови засвідчує еволюцію відповідних підходів від вузького компенсаційного розуміння до комплексної моделі постконфліктної трансформації. Первісно відбудова ототожнювалася з інститутом репарацій як формою реалізації міжнародно-правової відповідальності держави за наслідки війни, що знайшло відображення у договірній практиці початку XX століття. Проте досвід міжвоєнного періоду продемонстрував обмеженість виключно фінансово-каральної моделі врегулювання наслідків збройних конфліктів.

Після Другої світової війни відбулося концептуальне переосмислення відбудови як елементу забезпечення міжнародної стабільності та безпеки. Інституціоналізація міжнародної співпраці в межах Організація Об'єднаних Націй та діяльність міжнародних фінансових інституцій сприяли формуванню багаторівневої системи підтримки держав, що постраждали від війни. Відбудова почала розглядатися не лише як економічне відновлення, а як процес комплексного реформування державних інститутів, правової системи та соціально-економічних відносин.

Подальший розвиток міжнародного права зумовив розширення змісту поняття «післявоєнна відбудова», яке нині охоплює відновлення інфраструктури, забезпечення верховенства права, механізми перехідного правосуддя, гарантії прав людини та інституційне зміцнення державності. Водночас інститут міжнародно-правової відповідальності держави не втрачає значення, а інтегрується у сучасні механізми компенсації та відшкодування шкоди.

Таким чином, еволюція підходів до повоєнної відбудови свідчить про трансформацію міжнародно-правової парадигми: від репараційної моделі до системної, інтегрованої конструкції, що поєднує відповідальність, солідарність і стратегічну мету забезпечення сталого миру. Це створює методологічну основу для подальшого дослідження сучасних міжнародно-правових механізмів відбудови в умовах збройних конфліктів XXI століття.

2. Повоєнна допомога може функціонувати у двох основних правових моделях. Перша модель передбачає її як добровільну форму міжнародної підтримки, що реалізується на підставі договорів, програм чи односторонніх зобов'язань. Друга модель розглядає її як обов'язковий елемент виконання зобов'язання щодо репарацій у межах міжнародної відповідальності держави за міжнародно-протиправне діяння. Розмежування цих моделей має принципове значення для визначення обсягу зобов'язань, джерел фінансування, механізмів контролю та гарантій реалізації права потерпілої держави на повне відшкодування шкоди.

Проведений аналіз свідчить, що повоєнна допомога в міжнародному праві є комплексною та функціонально самостійною категорією, яка сформувалася у практиці держав і міжнародних організацій, попри відсутність її кодифікованого універсального визначення. У доктринальному вимірі вона охоплює сукупність міжнародно-правових і фактичних заходів, спрямованих на відновлення державності, інституційної спроможності, економічної стабільності та гарантування прав людини після завершення активної фази збройного конфлікту. Її визначальними ознаками є часовий критерій, комплексність, міжнародний характер та орієнтація на довгострокову стабілізацію.

Правова природа повоєнної допомоги має змішаний характер і розкривається через поєднання договірних механізмів, рішень міжнародних організацій та норм, що регулюють міжнародну відповідальність держав. Вона може виступати як форма міжнародного співробітництва та солідарності, так і як елемент виконання зобов'язань, що виникають унаслідок міжнародно-протиправного діяння.

Співвідношення повоєнної допомоги з міжнародною та гуманітарною допомогою дає підстави розглядати її як спеціальний різновид міжнародної підтримки, що виходить за межі короткострокового реагування та спрямований на структурне відновлення держави. Водночас у випадках, коли відбудова

пов’язана з обов’язком відшкодування шкоди, повоєнна допомога інтегрується у механізм міжнародної відповідальності, набуваючи ознак правового обов’язку.

Отже, повоєнна допомога посідає окреме місце в системі сучасного міжнародного права як інструмент відновлення порушеного правопорядку, забезпечення стабільності та формування передумов сталого миру у постконфліктному суспільстві.

3. Повоєнна допомога трансформується з механізму екстреної підтримки у комплексний інструмент модернізації держави, який охоплює економічну стабілізацію, інституційне оновлення та соціальну консолідацію. Її міжнародно-правове регулювання повинно забезпечувати збалансованість між повагою до суверенітету держави-реципієнта, ефективністю використання ресурсів і стратегічною орієнтацією на довгостроковий розвиток.

У підсумку принцип сталості та довгострокової орієнтації відбудови відображає еволюцію міжнародно-правового підходу до післяконфліктного врегулювання: від реагування на наслідки конфлікту – до створення умов для стійкого миру, інституційної стабільності та інтегрованого розвитку держави у глобальному правовому та економічному просторі.

Аналіз принципів та загальних підходів міжнародно-правового регулювання повоєнної допомоги дає підстави стверджувати, що відповідна система норм не має фрагментарного характеру, а формує цілісну нормативну конструкцію, засновану на поєднанні загальних принципів міжнародного права та спеціальних механізмів фінансової й інституційної підтримки.

Встановлено, що принцип суверенітету, закріплений у Статуті Організації Об’єднаних Націй, визначає межі допустимого впливу міжнародних суб’єктів на внутрішні процеси відбудови та зумовлює необхідність збереження провідної ролі держави-реципієнта у стратегічному плануванні та реалізації відновлювальних програм. Водночас сучасна інтерпретація суверенітету передбачає його поєднання

з відповідальністю за ефективне та добросовісне використання міжнародної допомоги.

Принцип добровільності підтверджує договірну природу більшості механізмів повоєнної підтримки та забезпечує легітимність відповідних зобов'язань. Разом із тим, об'єктивна економічна залежність держав, що постраждали від конфлікту, зумовлює потребу в додаткових гарантіях справедливості та пропорційності умов співробітництва.

Обумовленість (conditionality), яка активно застосовується міжнародними фінансовими інституціями, зокрема Міжнародним валютним фондом та Світовим банком, виступає інструментом стимулювання структурних реформ, однак потребує чіткого правового балансу між вимогами донорів і збереженням автономії держави. Її реалізація має відповідати принципам правової визначеності, пропорційності та поваги до прав людини.

Принцип координації забезпечує узгодженість дій численних суб'єктів міжнародної допомоги та сприяє формуванню єдиного нормативного простору реалізації програм відбудови. Його значення особливо зростає в умовах масштабних постконфліктних трансформацій, коли паралельно здійснюються гуманітарні, економічні та інституційні заходи.

Нарешті, принцип сталості відбудови відображає еволюцію міжнародного підходу від короткострокового реагування до довгострокового розвитку. Він інтегрує повоєнну допомогу у ширший контекст забезпечення стійкості державних інституцій, економічної стабільності та соціальної інклюзивності.

Отже, міжнародно-правове регулювання повоєнної допомоги ґрунтується на системі взаємопов'язаних принципів, які визначають правову природу, межі та спрямованість відбудовних процесів. Їх комплексна реалізація є передумовою формування ефективної моделі відновлення держави, що відповідає сучасним стандартам міжнародного права та потребам постконфліктного суспільства.

РОЗДІЛ 2.
МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВИ

2.1. Інституційні механізми повоєнного відновлення держави: роль і функції міжнародних організацій та фінансових інституцій

Міжнародні організації та інституції сьогодні відіграють ключову роль у процесах повоєнного відновлення держав. Саме вони стають тими акторами, які допомагають країнам, що пережили війну, перейти від стану конфлікту до поступової стабілізації та розвитку. Їхня участь охоплює кілька важливих напрямів: від надання фінансової допомоги та гуманітарної підтримки до розробки реформ державного управління, відбудови інфраструктури та зміцнення демократичних інституцій. Окрім того, міжнародні організації забезпечують певну нормативну легітимність цих процесів – тобто формують міжнародні правила, стандарти та принципи, на яких базується відновлення держав після конфліктів.

Упродовж другої половини XX – початку XXI століття роль таких інституцій суттєво змінилася. Якщо раніше діяльність у постконфліктних регіонах зосереджувалася переважно на гуманітарній допомозі – забезпеченні населення продовольством, медичною підтримкою чи тимчасовим житлом, – то з часом підхід став значно ширшим і комплекснішим. Сучасні міжнародні місії дедалі частіше займаються питаннями державного будівництва, реформування судової системи, сектору безпеки, організації виборів та розвитку економічних інституцій. Іншими словами, міжнародна допомога вже не обмежується ліквідацією наслідків війни, а спрямована на довгострокову трансформацію політичних, економічних і соціальних систем держави. Така еволюція підходів не відбулася раптово – вона стала результатом поступового переосмислення ролі міжнародної спільноти у підтриманні миру.

Зокрема, кінець XX століття серед політиків і дослідників міжнародних відносин сформував розуміння того, що простого припинення бойових дій недостатньо для забезпечення стабільного миру. Досвід численних конфліктів показував, що без відновлення державних інституцій, зміцнення верховенства права та економічної стабілізації суспільства залишаються вразливими до нових хвиль насильства. Саме тому поступово виникла потреба у формуванні більш комплексної концепції післявоєнного врегулювання.

Важливим етапом у становленні такого підходу стала доповідь Генерального секретаря ООН Бутроса Бутроса Галі (Boutros Boutros-Ghali) під назвою An Agenda for Peace, оприлюднена у 1992 році [74]. У цьому документі уперше системно було сформульовано концепцію «постконфліктного миробудування» (post-conflict peacebuilding). Ішлося про те, що підтримання миру не може обмежуватися лише припиненням бойових дій або розміщенням миротворчих контингентів. Натомість необхідно створювати інституційні умови, які б запобігали повторному спалаху конфлікту: зміцнювати державні інституції, підтримувати демократичні процедури, розвивати економіку та сприяти примиренню в суспільстві.

Подальший розвиток цієї концепції відбувся на початку 2000-х років. Важливою віхою стала доповідь Брахімі (Brahimi Report), підготовлена під керівництвом колишнього міністра закордонних справ Алжиру та колишнього посла ООН в Афганістані та Пакистані Лахдара Брахімі (Lakhdar Brahimi). У доповіді було проведено критичний аналіз миротворчих операцій ООН та запропоновано реформувати підходи до їхньої організації. Зокрема, наголошувалося на необхідності чіткіших мандатів для миротворчих місій, кращої координації між цивільними та військовими компонентами та більшої уваги до довгострокового інституційного відновлення держав [75].

Ще одним значущим кроком став Звіт Групи високого рівня з питань загроз, викликів та змін (United Nations High-Level Panel on Threats, Challenges and Change) 2004 року, який сприяв формуванню концепції відповідальності за захист

(responsibility to protect) [76]. Ця ідея суттєво змінила традиційне уявлення про співвідношення між державним суверенітетом і міжнародною відповідальністю. Вона передбачає, що якщо держава не здатна або не бажає захищати власне населення від масових злочинів – геноциду, етнічних чисток або злочинів проти людяності, – міжнародна спільнота може втрутитися для запобігання гуманітарній катастрофі. Хоча ця концепція залишається предметом активних дискусій серед політиків і науковців, вона стала помітним елементом сучасної архітектури міжнародної безпеки.

Практика останніх десятиліть показує, що участь міжнародних організацій у відновленні держав після війни може мати як позитивні результати, так і суперечливі наслідки. У деяких випадках – наприклад, процесах стабілізації в Ліберії чи Сьєрра-Леоне – активна залученість міжнародних інституцій допомогла створити відносно стабільні політичні системи та запобігти насильству. В інших випадках, таких як Афганістан або Ірак, міжнародні програми зіштовхнулися з серйозними труднощами, пов’язаними з внутрішніми політичними конфліктами, недостатньою спроможністю державних інституцій та складними соціальними структурами.

Сучасний досвід постконфліктного відновлення показує, що міжнародні організації залишаються незамінними учасниками цих процесів. Водночас результативність їхньої діяльності значною мірою визначається здатністю до ефективної взаємодії з національними урядами, врахуванням соціокультурних особливостей конкретних суспільств та забезпеченням інклюзивної участі громадян у процесах відбудови. Саме синергія міжнародної підтримки з внутрішніми реформами та політичною відповідальністю національних еліт формує необхідні передумови для утвердження стабільного миру й довгострокового розвитку держав у постконфліктний період.

Попри суттєве розширення інструментарію міжнародного співтовариства у сфері постконфліктного врегулювання, ця еволюція водночас породила нові системні виклики – фрагментацію інституційного ландшафту, координаційні

дефіцити між акторами та проблему підзвітності міжнародних організацій перед державами-реципієнтами. У сучасних миротворчих і відновлювальних місіях одночасно діють міжнародні організації, донорські держави, неурядові організації, військові контингенти та місцеві інституції. Така багаторівнева структура часто ускладнює узгодження стратегій і розподіл відповідальності. Як зазначає експерт у сфері міжнародних відносин Роланд Періс (Roland Paris), сучасні програми постконфліктного відновлення нерідко характеризуються «інституційним перевантаженням», коли велика кількість акторів створює паралельні структури управління, що підриває ефективність реформ [77].

Ці проблеми особливо проявляються у випадках, де міжнародні організації фактично беруть на себе функції державного управління. Показовим прикладом є діяльність ООН у Боснії і Герцеговині після Дейтонської мирної угоди. Створення посади Високого представника міжнародної спільноти забезпечило відносну стабільність і контроль над політичним процесом, однак водночас спричинило тривалу залежність місцевих інституцій від зовнішнього управління. Деякі вчені, зокрема Девід Чендлер (David Chandler), наголошують, що така модель «ліберального протекторату» може стримувати розвиток автономної політичної відповідальності місцевих еліт [78].

Порівняльний аналіз кейсів Східного Тимору (Timor-Leste), Афганістану, Іраку, Ліберії та Сьєрра-Леоне дозволяє виявити стійку закономірність: успішність відновлення корелює не лише з обсягом залучених ресурсів, але й із ступенем узгодженості дій міжнародних акторів та рівнем включення місцевих урядів і громадянського суспільства у прийняття ключових рішень. Наприклад, у Східному Тиморі місія «Перехідна адміністрація Організації Об'єднаних Націй у Східному Тиморі» (United Nations Transitional Administration in East Timor) отримала безпрецедентні повноваження з управління державою після проголошення незалежності у 2002 році. Хоча програма сприяла створенню базових інституцій,

багато експертів відзначали недостатній рівень участі місцевих акторів у формуванні політики [79].

Водночас Ліберія після завершення громадянської війни у 2003 році демонструє відносно успішний приклад координованого підходу. Під керівництвом президентки Елен Джонсон-Серліф (Ellen Johnson Sirleaf) уряд країни активно взаємодіяв із міжнародними партнерами, визначаючи ключові пріоритети реформ у сфері безпеки, економічного розвитку та боротьби з корупцією. Миротворча місія Організації Об'єднаних Націй у Ліберії (United Nations Mission in Liberia) забезпечила стабілізацію безпекової ситуації, тоді як донорські програми були відносно добре узгоджені з національними стратегіями розвитку [80]. Дослідниця державного будівництва Сьюзен Л. Вудворд (Susan L. Woodward) підкреслює, що саме поєднання зовнішньої підтримки та внутрішнього політичного лідерства стало ключовим чинником стабілізації країни [81].

Натомість досвід Афганістану після 2001 року часто розглядається як приклад структурних проблем міжнародного втручання. Попри масштабні фінансові ресурси та присутність коаліції на чолі з Організацією Північноатлантичного договору (North Atlantic Treaty Organization), відновлення державних інституцій виявилося нестійким. Ашраф Гані (Ashraf Ghani) у своїх працях про державотворення, наголошував на небезпеці надмірної залежності від зовнішніх донорів та паралельних адміністративних структур, створених міжнародними акторами. Це призвело до ситуації, коли формальні державні інституції не мали достатньої легітимності й спроможності діяти без зовнішньої підтримки [82].

Дослідження постконфліктного відновлення дедалі більше наголошують на необхідності переходу від переважно зовнішньо керованих моделей до підходів, що базуються на партнерстві з місцевими інституціями та суспільством. Узгодженість між міжнародними акторами, чітка підзвітність та інклюзивність політичних процесів розглядаються як ключові передумови сталого миру та ефективної реконструкції держав після конфлікту. Якщо ці умови ігноруються, навіть значні

фінансові ресурси та масштабна міжнародна присутність не гарантують довготривалої стабільності. У цьому контексті важливого значення набуває правове регулювання діяльності міжнародних організацій, яке визначає межі їхніх повноважень, механізми взаємодії з державами та принципи реалізації програм відновлення.

Правову основу діяльності міжнародних організацій у постконфліктному середовищі утворює складна конфігурація засновницьких документів, що визначають базові мандати та компетенції; резолюцій Ради Безпеки ООН, прийнятих на підставі Глав VI і VII Статуту ООН у конкретних ситуаціях; а також двосторонніх або багатосторонніх угод із державами-реципієнтами, що регулюють практичну реалізацію програм на місцях. Кожна організація діє в межах власної компетенції відповідно до принципу спеціальності (principe de spécialité), закріпленого в міжнародному праві міжнародних організацій і такого, що передбачає здійснення виключно тих функцій і повноважень, які прямо або імпліцитно передбачені установчими документами. Консультативний висновок Міжнародного суду ООН у справі щодо відшкодування збитків (Reparation for Injuries, 1949) ввів у доктрину поняття «імпліцитної компетенції», визнавши, що організація може здійснювати повноваження, прямо не передбачені статутом, якщо вони є необхідними для досягнення статутних цілей, – положення, що справило визначальний вплив на розширення мандатів у постконфліктних ситуаціях [83]. Проте в такому середовищі, що характеризується взаємозалежністю різних сфер відновлення, мандати організацій неминуче перетинаються, відтак проблема координації займає центральне місце в дискусії про ефективність інституційної архітектури.

За оцінкою Седріка де Конінга (Cedric de Coning), «фрагментація міжнародного інституційного реагування є не аномалією, а структурною характеристикою сучасної системи підтримки відновлення». Подібне твердження відображає глибинні особливості функціонування сучасної системи міжнародних відносин, яка ґрунтується на принципі суверенної рівності держав і

характеризується високим рівнем інституційної децентралізації. У таких умовах участь у процесах постконфліктного відновлення беруть міжнародні організації, регіональні структури, донорські інституції та недержавні актори, діяльність яких регулюється різними нормативними режимами, мандатами та процедурами прийняття рішень [84].

Інституційна множинність, що формується внаслідок такої конфігурації міжнародного управління, має амбівалентний характер. З одного боку, вона забезпечує мобілізацію значних фінансових, технічних та експертних ресурсів для підтримки держав, що пережили збройний конфлікт, а також сприяє залученню широкого кола акторів до процесів відбудови та стабілізації. З іншого боку, відсутність чітко структурованих механізмів координації між міжнародними організаціями, двосторонніми донорами та національними урядами нерідко призводить до дублювання функцій, конкуренції за обмежені ресурси та фрагментації стратегій відновлення. У результаті це може знижувати ефективність міжнародної допомоги, ускладнювати формування узгодженої політики реконструкції та негативно впливати на довгострокову стійкість інституційних реформ у постконфліктних державах.

У цьому контексті подолання інституційної фрагментації постає як одне з ключових завдань розвитку сучасної системи міжнародного управління у сфері миробудування та постконфліктної реконструкції. Ідеться не лише про необхідність удосконалення нормативно-правових рамок міжнародного співробітництва, зокрема шляхом уточнення мандатів міжнародних організацій та механізмів їхньої взаємодії, але й про розвиток операційних інструментів міжорганізаційної координації. До таких інструментів належать створення спільних платформ стратегічного планування, посилення ролі координаційних механізмів системи ООН, а також інституціоналізація участі національних урядів і місцевих інституцій у визначенні пріоритетів відновлення. Саме узгодженість дій міжнародних і національних акторів здатна забезпечити більш ефективне використання ресурсів міжнародної допомоги

та сприяти формуванню передумов для довготривалої політичної стабілізації й сталого розвитку постконфліктних держав.

З огляду на зазначені проблеми, особливої ваги набуває діяльність міжнародних організацій, спроможних виконувати координаційну та нормотворчу функції у сфері постконфліктного відновлення. Ключову роль у формуванні такої інституційної рамки відіграє Організація Об'єднаних Націй, посідаючи центральне місце в інституційній архітектурі повоєнного відновлення та забезпечуючи нормативну легітимізацію відповідної діяльності через резолюції Ради Безпеки та Генеральної Асамблеї, а також оперативну координацію завдяки системі спеціалізованих установ, програм і фондів. Правова основа цієї ролі закладена в Статуті ООН 1945 року, Глави VI і VII якого наділяють Раду Безпеки широкими повноваженнями щодо підтримання міжнародного миру і безпеки. Глава VI, присвячена мирному вирішенню спорів, уповноважує РБ рекомендувати процедури врегулювання; натомість Глава VII, що стосується дій у випадках загрози миру, порушення миру та актів агресії, дозволяє приймати обов'язкові рішення та вживати примусових заходів, включаючи санкції відповідно до статті 41 та використання збройних сил відповідно до статті 42. Ця двоступенева система повноважень є фундаментальною для розуміння правової природи діяльності ООН у постконфліктному контексті [85].

На практиці через описані механізми Рада Безпеки виступає ключовим інструментом легітимації і регулювання міжнародних операцій з підтримки миру та відновлення після конфліктів. Саме вона санкціонує розгортання миротворчих і відновлювальних місій, визначаючи їхній мандат через резолюції з обов'язковою юридичною силою для всіх держав-членів відповідно до статті 25 Статуту ООН, що відповідає класичному положенню в дослідженнях Роланда Періса (Roland Paris), який підкреслює, що саме нормативна легітимність обумовлює ефективність міжнародних миробудівних зусиль, оскільки забезпечує узгодженість дій держав та

організацій, а також дозволяє уникати суперечностей у тлумаченні міжнародного права та мандатів [10].

Місії, засновані на підставі Глави VI, мають рекомендаційний характер і передбачають добровільну згоду сторін конфлікту; вони орієнтовані на консолідацію мирних домовленостей і підтримку процесів політичного діалогу. Натомість місії за Главою VII наділяються примусовими повноваженнями, у тому числі можливістю застосування сили, що стає особливо важливим у випадках, коли загроза миру або насильство вимагають активної охорони цивільного населення. Такий поділ мандатів і механізмів корелює з аналізом Седріка де Конінга (Cedric de Coning), який наголошує, що сучасні миротворчі операції ООН мають адаптуватися до різних рівнів загроз та складності конфліктів, поєднуючи традиційні функції миротворчості з елементами захисту цивільних та підтримки безпеки [86].

Такий двоступеневий підхід дозволяє Раді Безпеки гнучко реагувати на різні типи конфліктних ситуацій. Наприклад, місія ООН у Ліберії (UNMIL) розгорталася на основі Глави VI з акцентом на підтримку мирного врегулювання та допомогу уряду в реінтеграції демобілізованих бойовиків. Це узгоджується з висновками Северін Отессер (Séverine Autesserre) щодо важливості адаптації миротворчих програм до соціально-політичного контексту, де успіх операції багато в чому залежить від розуміння локальних динамік та побудови довіри серед сторін [87, с. 125].

Натомість місія в Демократичній Республіці Конго (MONUC, пізніше MONUSCO) передбачала використання повноважень Глави VII для захисту цивільного населення та протидії озброєним угрупованням, що демонструє, як примусові інструменти права дозволяють Раді Безпеки вживати активних заходів для забезпечення безпеки у складних постконфліктних середовищах. Підтвердження цьому знаходимо в роботах Джона Карлсруда (John Karlsrud), який аналізує еволюцію миротворчих мандатів у бік більш комплексних операцій із захистом цивільного населення та стабілізацією [88].

Подібні приклади демонструють, що ефективність постконфліктного відновлення значною мірою залежить від здатності Ради Безпеки поєднувати нормативну легітимізацію із реальними оперативними інструментами, адаптуючи мандати місій до конкретного контексту та рівня загрози миру. Це підкреслює, що правова база Статуту ООН не є абстрактною формальністю, а служить практичним фундаментом для планування, координації та контролю міжнародних операцій у складних постконфліктних середовищах. На думку Ларса-Гуннара Вігемарка (Lars-Gunnar Wigemark), інституційна здатність Ради Безпеки і підзвітність миротворчих місій визначаються не лише юридичними рамками, але й здатністю міжнародної спільноти адаптувати оперативні інструменти до потреб конкретних ситуацій, що стає ключовою умовою сталого миру [89].

У сучасній практиці мандати РБ ООН все частіше охоплюють не лише безпекові функції, але й широкий спектр відновлювальних завдань: підтримку відбудови державних інституцій, сприяння верховенству права, захист прав людини, координацію гуманітарної допомоги та навіть тимчасове здійснення адміністративних функцій. Резолюція 1645 (2005) заснувала Комісію з розбудови миру як спеціалізований орган для підтримки зусиль із постконфліктного відновлення [90], визнавши тим самим необхідність інституційного механізму координації переходу від миротворення до довгострокового розвитку. Ще більш радикальним прикладом стала Тимчасова адміністрація ООН в Косово (UNMIK), заснована Резолюцією 1244 (1999) [91], – перший в історії ООН випадок, коли міжнародна організація отримала мандат на здійснення цивільної адміністрації цілої провінції на необмежений строк за відсутності мирної угоди. Резолюція 1272 (1999) щодо Східного Тимору [92] заснувала Перехідну адміністрацію ООН (UNTAET) з безпрецедентно широкими повноваженнями, що включали здійснення виконавчої, законодавчої та судової влади. Ці так звані «трансформаційні місії» стали предметом активної академічної дискусії. Деякі дослідники, зокрема Роланд Періс (Roland Paris) у праці «At War’s End: Building Peace after Civil Conflict», убачає у них

необхідну умову стабілізації постконфліктних держав, підкреслюючи здатність мобілізувати ресурси, забезпечити базові інституційні функції та створити рамки для політичного діалогу. Водночас інші автори, зокрема Северин Отессер (Séverine Autesserre) у дослідженні «Peaceland: Conflict Resolution and the Everyday Politics of International Intervention» [93]та Майкл Барнетт (Michael Barnett) у праці «Empire of Humanity: A History of Humanitarianism» [94], критично оцінюють трансформаційні місії, розглядаючи їх як прояв «благодійного колоніалізму» (benevolent colonialism), що може підривати місцевий потенціал управління через надмірне покладання на зовнішній персонал та стандартизовані моделі реформ, не враховуючи локальні соціальні й політичні особливості.

В аспекті України сучасна практика демонструє, що блокування будь-яких конструктивних рішень Росією в Раді Безпеки через право вето суттєво обмежує роль цього органу у повоєнному відновленні, що є наочним прикладом структурної вади системи колективної безпеки ООН. Така ситуація підкреслює, що успішне постконфліктне відновлення не може спиратися лише на міжнародні рамки, а потребує гнучкої координації, врахування локальних інтересів і політичної волі держав-членів, які формують політику Ради Безпеки.

Водночас обмеження, пов’язані з процедурними повноваженнями Ради Безпеки та правом вето окремих держав-членів, створюють ситуації, коли РБ не може ефективно діяти у відповідь на постконфліктні кризи. У таких випадках роль інших органів ООН, здатних формувати міжнародні норми та координувати фінансову підтримку, стає особливо актуальною. Саме тут значну функцію виконує Генеральна Асамблея ООН, яка доповнює діяльність Ради Безпеки, забезпечуючи нормативну легітимізацію і мобілізацію ресурсів навіть у періоди функціональної неспроможності РБ. Резолюції ГА, хоча й є рекомендаційними відповідно до статті 10 Статуту, формують нормативні стандарти та засвідчують позицію міжнародного співтовариства. У доктрині міжнародного права визнається, що повторювані резолюції ГА з аналогічних питань можуть свідчити про формування звичаєвих

норм або принаймні про opinio juris; цю позицію підтвердив МС ООН у консультативному висновку у справі про правові наслідки будівництва стіни на окупованій палестинській території [95]. Особливого значення набувають резолюції надзвичайних спеціальних сесій, що ухвалюються за процедурою «Uniting for Peace», закріпленою Резолюцією ГА 377(V) 1950 року [96]. Ця процедура, відома як механізм Uniting for Peace, застосовувалась у відповідь на серйозні міжнародні кризи, зокрема у Корейській війні (1950 р.), Суецькій кризі (1956 р.) та Угорській кризі (1956 р.), що демонструє її історичну роль у забезпеченні колективної реакції світового співтовариства, коли Рада Безпеки була заблокована правом вето окремих постійних членів. У сучасний період цей механізм був активований безпосередньо у відповідь на агресію Росії проти України, демонструючи його значущість у міжнародній практиці.

Щодо України Генеральна Асамблея ухвалила низку принципових резолюцій, що закріплюють міжнародну позицію та формують нормативну основу легітимізації відповідних дій: Резолюція ES-11/1 «Агресія проти України» від 2 березня 2022 р. – засудила агресію та вимагала виведення військ [97]; Резолюція ES-11/4 від 12 жовтня 2022 р. – засудила спроби анексії українських територій [98];

Резолюція 78/229 від 22 грудня 2023 р. – закликала підтримати Реєстр збитків та створити механізм компенсації [99].

Важливо підкреслити, що резолюція ES-11/1 отримала другий за кількістю голосів результат в історії всіх позачергових спеціальних сесій ГА, що свідчить про безпрецедентний рівень міжнародного консенсусу щодо визнання агресії та підтримки суверенітету України.

Ці акти формують нормативну основу легітимізації відповідних механізмів, водночас їхня рекомендаційна природа обмежує практичну ефективність порівняно з обов’язковими рішеннями Ради Безпеки. Як зауважують Томас Вайс (Thomas Weiss) та Рамеш Тхакур (Ramesh Thakur), Генеральна Асамблея, попри відсутність обов’язкової сили своїх резолюцій, відіграє критично важливу роль у формуванні

глобальних норм, мобілізації політичної підтримки та створенні міжнародного тиску на держави-агресори, що робить її дію незамінним доповненням до діяльності Ради Безпеки у випадках блокування [100].

Узагальнюючи роль Генеральної Асамблеї як майданчика для формування міжнародного консенсусу та мобілізації політичної підтримки, слід зауважити, що ефективне відновлення постконфліктних суспільств потребує не лише політичної легітимізації, а й системної соціально-економічної підтримки. Саме на цьому рівні вирішального значення набувають спеціалізовані органи системи ООН, здатні координувати діяльність у сфері економічного розвитку, соціальної стабілізації та гуманітарної допомоги. У даному дискурсі провідну функцію виконує Економічна і Соціальна Рада (ЕКОСОР), яка координує діяльність спеціалізованих установ ООН у соціально-економічній сфері, критичній для довгострокового відновлення. Стаття 62 Статуту ООН наділяє ЕКОСОР повноваженнями проводити дослідження, організовувати міжнародні конференції, а також готувати проєкти конвенцій і рекомендацій для Генеральної Асамблеї у сферах економічного, соціального, культурного та гуманітарного співробітництва.

Після створення United Nations Peacebuilding Commission у 2005 р. роль ЕКОСОР була частково інтегрована у ширшу архітектуру миробудування ООН. ЕКОСОР проводить спільні засідання з Комісією з розбудови миру, присвячені взаємозв’язку між розвитком і підтриманням миру (sustaining peace agenda). Така взаємодія спрямована на узгодження гуманітарної допомоги, програм розвитку та інституційної реконструкції у країнах, що виходять із конфлікту.

ЕКОСОР також організовує ECOSOC Forum on Financing for Development, який координує міжнародні фінансові механізми підтримки розвитку. Для постконфліктних держав це має особливе значення, оскільки дозволяє: мобілізувати міжнародні фінансові ресурси; координувати донорську допомогу; інтегрувати відновлення у ширші стратегії сталого розвитку.

ЕКОСОР здійснює нагляд за рядом функціональних комісій, які мають прямий вплив на соціально-економічне відновлення, зокрема: Commission on the Status of Women, Commission for Social Development, Commission on Narcotic Drugs. Діяльність цих комісій спрямована на формування міжнародних стандартів, розробку політичних рекомендацій і координацію міжнародних програм у відповідних сферах. Так, Commission on the Status of Women займається просуванням гендерної рівності та розширенням прав і можливостей жінок, що має особливе значення у постконфліктних суспільствах, де жінки часто стають однією з найбільш уразливих соціальних груп, але водночас відіграють ключову роль у процесах миробудування та соціальної реконструкції [101]. Commission for Social Development зосереджується на питаннях подолання бідності, соціальної інтеграції, зайнятості та розвитку систем соціального захисту – факторів, які мають вирішальне значення для стабілізації держав, що виходять із конфлікту [102]. Водночас Commission on Narcotic Drugs координує міжнародну політику щодо контролю за обігом наркотичних речовин, що є особливо актуальним у регіонах, де збройні конфлікти сприяють поширенню організованої злочинності, нелегальної економіки та транснаціональних мереж наркотрафіку [103].

Таким чином, діяльність функціональних комісій ЕКОСОР сприяє вирішенню структурних соціальних проблем, які часто загострюються у постконфліктних державах, і водночас формує міжнародні нормативні та політичні рамки для довгострокового соціально-економічного розвитку та зміцнення миру.

Попри значний координаційний потенціал, у науковій літературі підкреслюється, що інституційна ефективність Економічної та соціальної ради залишається обмеженою. Дослідники міжнародних організацій відзначають, що ЕКОСОР історично виконує радше дискусійну та консультативну функцію, аніж роль органу стратегічного управління системою розвитку ООН. Зокрема, Томас Г. Вайс (Thomas G. Weiss) та Рамеш Тхакур (Ramesh Thakur) зазначають, що Рада не має достатніх інституційних інструментів для забезпечення ефективної координації

численних фондів, програм і спеціалізованих установ ООН, що часто призводить до дублювання функцій та розпорошення ресурсів у сфері міжнародної допомоги розвитку [104]. Подібну позицію висловлює і Крейг Н. Мерфі (Craig N. Murphy), який підкреслює, що ЕКОСОР залишається «інституційно слабкою ланкою» системи ООН через відсутність обов'язкових механізмів ухвалення рішень та реальних інструментів впливу на діяльність інших органів і агенцій. У результаті це може ускладнювати формування узгодженої стратегії відновлення у постконфліктних державах, де суттєвим є забезпечення комплексного поєднання гуманітарної допомоги, економічного розвитку та інституційної реконструкції.

Важливим інструментом координації гуманітарної діяльності виступає Міжвідомчий постійний комітет (Inter-Agency Standing Committee (IASC)) – механізм взаємодії гуманітарних організацій, який об'єднує ключові установи системи ООН, міжнародні організації та провідні неурядові гуманітарні структури. IASC забезпечує стратегічну координацію гуманітарного реагування, зокрема у питаннях екстреної допомоги та раннього відновлення у постконфліктних регіонах.

Спроби підвищити ефективність координації в системі ООН також були здійснені у межах реформи Delivering as One (2006) [105], що стала результатом роботи High-Level Panel on UN System-wide Coherence, створеної Генеральним секретарем Кофі Ананом (Kofi Annan) [106]. Реформа запропонувала так звану модель «п'яти єдностей»: «Єдина програма», «Єдиний бюджет», «Єдиний офіс», «Єдиний голос» та «Єдине керівництво», спрямовану на подолання інституційної фрагментації системи ООН на національному рівні.

Пілотне упровадження цієї моделі у восьми країнах – Вірменії, Кабо-Верде, Мозамбіку, Пакистані, Руанді, Танзанії, Уругваї та В'єтнамі – продемонструвало змішані результати: з одного боку, було досягнуто підвищення рівня координації між агенціями ООН, а з іншого – відзначалося певне зниження оперативної гнучкості програм розвитку. Водночас ці реформи засвідчили необхідність створення спеціалізованих інституційних механізмів, здатних забезпечити

комплексну координацію політичних, безпекових та соціально-економічних аспектів відновлення після конфліктів.

У межах цього аналізу важливим кроком стало створення Комісії ООН з миробудування (United Nations Peacebuilding Commission (PBC)) [107], заснованої резолюціями United Nations Security Council 1645 [90] та United Nations General Assembly 60/180 у грудні 2005 року [108]. Комісія з розбудови миру є єдиним міжурядовим органом системи ООН, спеціально призначеним для підтримки відновлення миру та державного будівництва у постконфліктних країнах.

Унікальна організаційна структура PBC, що об'єднує членів РБ, ЕКОСОР, провідних фінансових донорів, країн-постачальників військових контингентів та представників самих постконфліктних держав, дозволяє відігравати роль інституційного мосту між безпековим, економічним та оперативним сегментами системи ООН. За перші п'ятнадцять років функціонування PBC розглянула ситуації у Бурунді, Сьєрра-Леоне, Гвінеї-Бісау, ЦАР та Гамбії, однак критики вказують на відсутність відчутного практичного впливу у жодному з цих випадків. Проте ефективність PBC залишається обмеженою через консультативний, а не виконавчий характер її рекомендацій і відсутність власних фінансових ресурсів [109].

Фонд миробудівництва ООН (Peacebuilding Fund, PBF), створений у 2006 році як окремий фінансовий механізм і тісно пов’язаний із діяльністю Peacebuilding Commission (PBC), надає каталітичне фінансування для заповнення критичних прогалин у процесах відновлення. Загальний обсяг схвалених проєктів PBF з 2006 по 2023 рік перевищив 1 млрд доларів США у понад 40 країнах. Показовими є програми демобілізації колишніх бойовиків у Центральноафриканській Республіці та підтримка миробудівних ініціатив у Колумбії після укладення Мирної угоди 2016 року, де каталітичний характер фінансування дозволив залучити значно більші донорські ресурси [110].

Водночас ефективне використання таких фінансових інструментів потребує належного інституційного управління, координації між різними структурами

системи ООН та оперативного супроводу миротворчих і миробудівних процесів на практиці. Саме ці функції забезпечує Секретаріат Організації Об'єднаних Націй (United Nations Secretariat), який виконує роль адміністративного та координаційного центру діяльності організації.

Секретаріат ООН через Департамент політичних та миротворчих питань (DPPA) і Департамент з підтримки операцій (DOS) забезпечує оперативне управління місіями та координацію між підрозділами системи ООН. Офіс Управління ООН з координації гуманітарних справ (The United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, OCHA) відіграє центральну роль у координації гуманітарної допомоги через механізм кластерного підходу, що розподіляє відповідальність за різні сектори між спеціалізованими організаціями [111]. Система координаторів-резидентів ООН, суттєво реформована у 2019 році, посилила координаційний потенціал на рівні країн, відокремивши функції представника всієї системи ООН від представника ПРООН. Це забезпечило більш чітку роль координатора-резидента як представника Генерального секретаря ООН і посилило його незалежність у координації агентств ООН. Реформа запровадила централізоване фінансування через спеціальні механізми, зокрема Joint SDG Fund, що зменшило пряму фінансову залежність координаторів від ПРООН [112]. Утім, оцінки незалежних груп (зокрема OIOS та JIU) у 2021–2024 роках зафіксували, що на рівні країн залишаються структурні та операційні напруженості між координаторами-резидентами та керівниками агентств ООН, особливо в кризових ситуаціях, де агентства зберігають значну автономію у своїй діяльності [113].

На операційному рівні спеціалізовані установи й програми ООН реалізують конкретні секторальні програми відповідно до власних мандатів та угод про відносини з ООН, укладених згідно зі статтями 57 і 63 Статуту. Саме координація між рівнем резидентних координаторів та операційними агентствами забезпечує інтегрованість заходів і оптимальне використання ресурсів.

Серед таких установ ПРООН є найбільшою в системі ООН у сфері постконфліктного відновлення, функціонуючи в понад 170 країнах. Стратегічний план ПРООН на 2022–2025 роки [114] визначає «стійкість» та «структурні трансформації» як ключові стратегічні цілі, охоплюючи три взаємопов'язані напрями: відновлення засобів до існування, зміцнення державних інституцій та верховенства права, соціальна інтеграція та примирення [115].

Програма ПРООН «Crisis Response and Recovery» реалізовувалась одночасно у понад 30 країнах; зокрема, в Іраку після 2017 року ПРООН координувала Фонд відновлення Мосула, акумулювавши понад 130 млн доларів США для відбудови знищеного міста після операції зі звільнення від ІДІ [116]. В Україні ПРООН реалізує значний портфель проєктів у сферах відновлення громад і зміцнення державних інституцій, включаючи підтримку електронних публічних послуг та цифрової трансформації органів влади – аспект, що набув особливого значення в умовах децентралізації та реформи місцевого самоврядування. ПРООН через програму Crisis Response and Recovery демонструє, як спеціалізовані агентства ООН реалізують конкретні заходи з відновлення громад, зміцнення державних інституцій та підтримки соціальної стабільності у постконфліктних країнах. Ці програми часто тісно взаємодіють із роботою інших агентств і установ системи ООН, зокрема тих, що відповідають за гуманітарний захист і права людини.

Серед них особливе місце займає УВКБ ООН (Управління Верховного комісара ООН у справах біженців), яке відіграє центральну роль у вирішенні проблем вимушеного переміщення – невід'ємного аспекту практично всіх збройних конфліктів. Мандат УВКБ, закріплений у Статуті 1950 року, охоплює міжнародний захист біженців і сприяння «тривалим рішенням» (добровільне повернення, локальна інтеграція, переселення у треті країни) [117]. Глобальний договір про біженців (Global Compact on Refugees), ухвалений 181 державою, суттєво розширив відповідальність за допомогу державам, що приймають біженців, визнавши необхідність підходу, що охоплює «всіх акторів суспільства» (whole-of-society)

[118]. Нормативною основою діяльності УВКБ слугує Конвенція про статус біженців 1951 року [119] та Протокол 1967 року [120], проте постконфліктні ситуації нерідко виявляють обмеженість цих інструментів щодо внутрішньо переміщених осіб, захист яких формально залишається відповідальністю держави і регулюється «м'яким правом» у вигляді Керівних принципів ООН з питань внутрішнього переміщення 1998 року [121]. В Україні УВКБ координує захист понад 5,86 млн зареєстрованих біженців за кордоном та близько 3,7 млн внутрішньо переміщених осіб, що становить один із найбільших гуманітарних викликів сучасності [122]; при цьому Тимчасова директива ЄС 2001/55/ЄС про тимчасовий захист, вперше активована у березні 2022 року, надала статус захисту без індивідуальної процедури розгляду, що стало безпрецедентним застосуванням цього механізму в регіоні [123].

У свою чергу, ЮНІСЕФ реалізує в постконфліктних умовах програми захисту дітей відповідно до Конвенції ООН про права дитини 1989 року [124], охоплюючи відновлення систем освіти й охорони здоров'я, психосоціальну підтримку, захист від торгівлі людьми. Програма ЮНІСЕФ «Education Cannot Wait» (ECW), запущена у 2016 році на Гуманітарному саміті ООН, стала окремим механізмом фінансування освіти в умовах кризи, акумулювавши понад 1 млрд доларів на підтримку понад 7 млн дітей у 40 країнах [125]. Дитячий фонд ООН відіграє ключову роль у захисті дітей та відновленні системи освіти в Україні. За даними ЮНІСЕФ, станом на 2024–2025 роки понад 2 500 дітей були вбиті або поранені внаслідок збройного конфлікту, а серйозне пошкодження інфраструктури обмежує доступ до освіти для мільйонів дітей [126]. ЮНІСЕФ реалізує масштабні програми психосоціальної підтримки та відновлення освітніх закладів, включно з будівництвом тимчасових навчальних споруд у районах з пошкодженою шкільною інфраструктурою та розгортанням мобільних освітніх груп для дітей, які втратили доступ до стаціонарних шкіл. Ці заходи спрямовані на забезпечення безперервності навчання, соціальної підтримки та мінімізації негативного впливу війни на розвиток дітей, що є невід’ємною

частиною гуманітарної та постконфліктної діяльності міжнародних агентств в Україні.

Паралельно з діяльністю ЮНІСЕФ та УВКБ, ВООЗ (Всесвітня організація охорони здоров'я) забезпечує технічне керівництво відновленням систем охорони здоров'я, застосовуючи концепцію health system recovery, яка охоплює шість ключових компонентів: управління, фінансування, людські ресурси, лікарські засоби, інформаційні системи та надання послуг [127].

Досвід таких країн, як Сьєрра-Леоне, де система охорони здоров'я була майже повністю зруйнована після десятиліття громадянської війни, та Ємен, показує, що відновлення цих компонентів є нелінійним процесом, що залежить не лише від фінансування, але й від наявності кваліфікованих кадрів, безпечного операційного середовища, стабільних ланцюгів постачання та координації між державними структурами і міжнародними партнерами.

В Україні ВООЗ задокументувала понад 2 881 нападів на об'єкти охорони здоров'я від 24 лютого 2022 року до 2025 р., що значно ускладнює доступ населення до медичних послуг та відновлення інфраструктури [128]. Організація координує міжнародну підтримку відновлення медичної системи та забезпечення поставок медичного обладнання, медикаментів і логістичної підтримки через партнерство з низкою держав-донорів і міжнародних організацій.

Водночас ВООЗ підтримує реабілітаційні та мобільні медичні програми, спрямовані на тимчасове забезпечення послуг у районах, де інфраструктура зруйнована, а також сприяє відновленню локальних систем охорони здоров'я, включно з підготовкою та перепідготовкою медичного персоналу та впровадженням цифрових інформаційних систем для управління даними про здоров'я населення.

Цей комплексний підхід дозволяє не лише відновлювати фізичну інфраструктуру, а й зміцнювати стійкість системи охорони здоров'я до майбутніх криз, інтегруючи її у ширший контекст постконфліктного відновлення та розвитку.

Після відновлення критичних сфер життя – здоров'я, освіти та соціального захисту – провідну роль у постконфліктному відновленні відіграє збереження культурної спадщини, економічна стабільність та гендерна рівність.

ЮНЕСКО здійснює захист і відновлення культурної спадщини відповідно до Статуту 1945 року та Гаазької конвенції 1954 року, спираючись на концепцію «відновлення через культуру», яка розглядає збереження культурної ідентичності не лише як самодостатню цінність, але й як чинник соціальної згуртованості та психологічного відновлення суспільства [129].

Конкретним інструментом є механізм Culture In Crisis, задіяний у Сирії, Іраку, Малі та Лівії: ЮНЕСКО розробила списки пам'яток, яким загрожує небезпека, координувала евакуацію музейних фондів там, де це було можливо, та організовувала технічну допомогу для реставрації пам'яток після звільнення територій. Показовим є відновлення ансамблю мечеті Аль-Аскарі у Самарі (Ірак) та стародавнього Алеппо (Сирія), що здійснювалося спільно з місцевими громадами, підкреслюючи значення партисипативного підходу [130].

У ширшому контексті постконфліктного відновлення культурна ідентичність постає у взаємозв'язку з економічною стабільністю та соціальною справедливістю. У цьому вимірі особливого значення набуває діяльність Міжнародної організації праці (МОП), яка сприяє відновленню ринку праці та системи соціального захисту, виходячи з засадничого принципу, що «загальний і тривалий мир може бути встановлений лише на основі соціальної справедливості». МОП реалізує інтегрований триєдиний підхід, що охоплює сфери зайнятості, соціального захисту, а також трудового управління й утвердження верховенства права. Показовою є ініціатива Local Economic Recovery (LER), апробована більш ніж у п'ятдесяти постконфліктних ситуаціях. Вона акцентує на швидкому відновленні місцевих ринків праці шляхом організації суспільних робіт, підтримки малого та середнього підприємництва, а також реінтеграції ветеранів і колишніх комбатантів. Такий підхід спрямований на розрив причинно-наслідкового зв'язку між економічним

відчаєм та ризиком рецидиву конфлікту, забезпечуючи тим самим умови для стійкого миру [131].

Поряд із культурним та економічним відновленням, не менш важливим є забезпечення гендерного виміру відновлення, оскільки конфлікти мають непропорційний вплив на жінок і дівчат, часто підсилюючи соціальну вразливість і обмежуючи доступ до ресурсів та можливостей. Саме тут свою роль виконує ООН-Жінки, яка забезпечує інтеграцію гендерної перспективи у всі аспекти відновлення та розвитку. Організація спирається на Резолюцію Ради Безпеки ООН 1325 (2000) [132] – першу резолюцію, що прямо визнала специфічний вплив конфліктів на жінок і закликала до їхньої активної участі у мирних процесах, плануванні відновлення та прийнятті рішень на всіх рівнях.

Резолюція 1325 стала основою для Порядку денного «Жінки, мир і безпека», який був доповнений сімома наступними резолюціями Ради Безпеки, створивши комплексну нормативну рамку для захисту прав жінок і забезпечення їхньої участі у миротворчих та відновлювальних процесах. На практиці ця рамка охоплює: інтеграцію гендерної рівності у національні плани відновлення та гуманітарної допомоги; запобігання насильству за ознакою статі, включно з сексуальним насильством у зонах конфлікту; підтримку економічної та соціальної реінтеграції жінок у громадах, постраждалих від конфлікту; забезпечення участі жінок у процесах миробудування та прийнятті рішень на місцевому, національному та міжнародному рівнях.

В Україні ООН-Жінки активно реалізує програми підтримки постраждалих жінок та дівчат, включно з психологічною допомогою, правовою підтримкою та відновленням доступу до економічних можливостей, особливо у регіонах, що зазнали найбільших руйнувань. Організація також сприяє включенню гендерних стандартів у плани відновлення інфраструктури, освіти та охорони здоров’я, щоб забезпечити більш інклюзивний та стійкий підхід до постконфліктного розвитку.

Попри суттєвий прогрес у формуванні нормативної бази та активні зусилля міжнародних агентств системи ООН, ефективність процесів постконфліктного відновлення значною мірою визначається не лише правовими та програмними рамками, а й масштабним фінансуванням та забезпеченням економічної стабільності, що є передумовою реальних трансформацій на рівні держав та місцевих громад. У цьому вимірі поряд із інституційною архітектурою ООН постають міжнародні фінансові інституції (МФІ), які формують окремий, проте критично важливий сегмент глобальної системи відновлення.

Світовий банк виступає провідною МФІ у цій сфері, його мандат ґрунтується на положеннях статті I Статей угоди МБРР, де «допомога в реконструкції та розвитку» визначена першочерговою метою установи. Символічним є факт, що першим одержувачем кредитів МБРР стала Франція у 1947 році; водночас уже у 1950-х роках Банк переорієнтувався з відновлення економік, зруйнованих Другою світовою війною, на підтримку розвитку новостворених держав [133].

Сучасна Рамка залученості у ситуаціях нестабільності, конфлікту та насильства (IDA–FCV Framework) [134], запроваджена в межах дев'ятнадцятого поповнення МАР (2022), суттєво розширила фінансові можливості для постконфліктних країн, передбачивши 21 млрд доларів США для середовищ FCV у загальному обсязі МАР-19 у 93 млрд доларів [135].

Група Світового банку реалізує свій мандат через комплекс спеціалізованих інструментів: МБРР – пільгові кредити для країн із середнім доходом; МАР – безвідсоткові кредити та гранти для найбідніших держав; IFC – підтримка розвитку приватного сектору; MIGA – гарантії іноземним інвесторам від політичних ризиків у постконфліктних середовищах.

Додатковими механізмами є Rapid Response Facility та Фонд держав і розбудови миру (State and Peacebuilding Fund, SPF), заснований у 2008 році, який забезпечує гнучке фінансування на початкових стадіях відновлення; від моменту створення SPF профінансував понад 200 проєктів у більш ніж 50 країнах [136].

Особливого значення набуває методологічна функція Світового банку у проведенні спільних оцінок збитків та потреб (Recovery and Damage Needs Assessment, RDNA). Для України Банк у співпраці з ЄС, ООН та урядом здійснив п’ять циклів RDNA [137]. Останнє оновлення містить огляд впливу за майже чотири роки, охоплюючи 46 місяців з лютого 2022 року по грудень 2025 року. У ньому зазначається, що прямі збитки в Україні на даний момент перевищили 195 млрд доларів (166 млрд євро), порівняно з 176 млрд доларів (150 млрд євро) у RDNA4 від лютого 2025 року, причому найбільше постраждали сектори житлового будівництва, транспорту та енергетики. Збитки, втрати та потреби залишаються зосередженими в прифронтових областях та великих мегаполісах.

В енергетичному секторі, який зазнав посилених атак у зв'язку з рекордно суворою зимою в Україні, з моменту опублікування RDNA4 кількість пошкоджених або знищених об'єктів, включаючи об'єкти генерації, передачі та розподілу електроенергії, а також системи централізованого теплопостачання, зросла приблизно на 21 %. У транспортному секторі потреби зросли приблизно на 24 % з моменту опублікування RDNA4, що є наслідком посилених атак на залізниці та порти протягом 2025 року. Станом на 31 грудня 2025 року 14% житла було пошкоджено або зруйновано, що вплинуло на понад три мільйони домогосподарств. Приватний сектор України продемонстрував надзвичайну стійкість в умовах безпрецедентних потрясінь і відіграватиме вирішальну роль у відновленні та реконструкції. У звіті RDNA5 підкреслюється, що реалізація повного потенціалу приватних інвестицій – як внутрішніх, так і міжнародних – залежатиме від проведення стійких реформ, спрямованих на поліпшення бізнес-середовища, посилення конкуренції, розширення доступу до фінансування, усунення обмежень у сфері праці та приведення виробництва у відповідність до екологічних і цифрових стандартів ЄС. З загальних довгострокових потреб найбільші потреби у відновленні та реконструкції припадають на транспортний сектор (понад 96 млрд доларів (82 млрд євро)). Далі йдуть енергетичний сектор (майже 91 млрд доларів (77 млрд євро)),

житловий сектор (майже 90 млрд доларів (77 млрд євро)), сектор торгівлі та промисловості (понад 63 млрд доларів (54 млрд євро)) та сільськогосподарський сектор (понад 55 млрд доларів (47 млрд євро)). Витрати на управління ризиками, пов'язаними з вибуховими речовинами, та розчищення завалів становлять майже 28 млрд доларів (24 млрд євро), незважаючи на певний прогрес у проведенні обстежень та розмінуванні, що допомогло обмежити втрати в цьому секторі. RDNA5 визнає зусилля уряду України щодо побудови перспективної, інклюзивної та стійкої економічної моделі, заснованої на планах післявоєнного відновлення та довгостроковому зростанні, і підкреслює ключову роль, яку відіграють вступ до ЄС та реформи в рамках Плану для України, Міжнародного валютного фонду та програм, що підтримуються Групою Світового банку. Нова післявоєнна економічна стратегія уряду – «Економіка майбутнього України» (UEF) – зосереджена на макрофіскальній стабільності, реформах у сфері управління та верховенства права, динаміці приватного сектору, відновленні інфраструктури та інвестиціях у людський капітал і соціальну стійкість. Ці зусилля допоможуть зміцнити довіру громадян, інвесторів та партнерів і забезпечать Україні прискорену конвергенцію з ЄС та довгострокове процвітання [138].

МВФ виконує специфічну функцію, зосереджену на фінансовій стабілізації та макроекономічній підтримці відповідно до Статей угоди Фонду. Для постконфліктних ситуацій МВФ розробив спеціалізовані інструменти прискореного реагування – Emergency Post-Conflict Assistance (EPCA) [139] та Rapid Credit Facility (RCF) [140], – що дозволяють надавати фінансування на спрощених умовах у стислі строки. Досвід застосування цих механізмів показує, однак, що навіть у «прискореному» режимі умовність програм МВФ нерідко вступає в суперечність з безпосередніми потребами постконфліктного відновлення: жорстка фіскальна консолідація, що зазвичай супроводжує програми Фонду, може підривати необхідні видатки на відновлення соціальної інфраструктури та захист постраждалого населення. Цю напругу проілюструвала дискусія навколо програм МВФ для Гаїті

після землетрусу 2010 року та для Ліберії в перші роки після закінчення громадянської війни, коли умови щодо скорочення державних видатків стикались із нагальними потребами фінансування реконструкції. В Україні реалізується Програма розширеного фінансування (EFF) [141], затверджена Радою виконавчих директорів МВФ у березні 2023 року на близько 15,6 млрд доларів США – одним із найбільших фінансуванням Фонду для країни в умовах тривалої війни. Ця програма спрямована на підтримку макроекономічної стабільності, зовнішньої життєздатності та реформ у контексті поточного конфлікту та майбутнього відновлення. Співпраця МВФ зі Світовим банком у підтримці України відповідає загальним принципам координації між цими міжнародними фінансовими інституціями, які ще з початку 2000-х років укріплюють взаємодію на засадах розмежування завдань та порівняльних переваг, щоб уникати дублювання зусиль та підсилювати ефективність допомоги.

Регіональні банки розвитку доповнюють глобальні МФІ, забезпечуючи фінансування з урахуванням регіональної специфіки. Для України ключовим регіональним інститутом є ЄБРР, заснований за Угодою 1990 року зі спеціальним мандатом підтримки переходу до ринкової економіки. Починаючи з лютого 2022 року ЄБРР переорієнтував свою діяльність на підтримку України, схваливши фінансування на суму понад 4 млрд євро станом на кінець 2023 року, що становить найбільший портфель для країни в його історії [142]. Стратегічний план для України на 2023-2025 роки визначає три пріоритети: відновлення критичної інфраструктури, підтримку приватного сектору та зміцнення фінансового сектору. Відмінна риса ЄБРР – конституційний фокус на приватному секторі, якому традиційно спрямовується понад 70% портфеля, що принципово відрізняє його від МБРР, де основним контрагентом є уряди. Ця особливість набуває особливого значення в контексті дискусії про роль приватного капіталу у відновленні України: ЄБРР через інструменти першого ризику та гарантії MIGA може відіграти ключову роль у мобілізації приватних інвестицій в умовах збереження воєнних ризиків. ЄІБ надав

Україні з 2022 року понад 4 млрд євро фінансування, гарантованого ЄС, для зміцнення критичної інфраструктури, забезпечення муніципальних послуг та підтримки економічної діяльності в умовах війни [143].

Поряд із глобальними інституціями міжнародної системи допомоги аналізу потребують регіональні організації, що поєднують фінансові, нормативні та інституційні механізми підтримки. Домінуючу роль виконує Європейський Союз, який поєднує риси міжнародної організації, наднаціонального політико-економічного об'єднання та одного з найбільших донорів міжнародної допомоги у світі.

Правова основа зовнішньої діяльності ЄС закріплена у положеннях Treaty on European Union та Treaty on the Functioning of the European Union у редакції Treaty of Lisbon [144]. Відповідно до статті 21 Договору про Європейський Союз, зовнішня дія ЄС ґрунтується на принципах підтримки демократії, верховенства права, прав людини, збереження миру та сприяння сталому розвитку [145]. Стаття 214 Договору про функціонування Європейського Союзу визначає гуманітарну допомогу як окрему сферу компетенції ЄС, що реалізується відповідно до принципів нейтральності, неупередженості та незалежності [146].

Інституційна структура зовнішньої допомоги ЄС є багаторівневою та комплексною. Центральну роль у реалізації програм міжнародної підтримки відіграє European Commission через спеціалізовані генеральні директоратори: Directorate-General for European Neighbourhood and Enlargement Negotiations (DG NEAR), Directorate-General for European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations (DG ECHO) та Directorate-General for International Partnerships (DG INTPA) [147]. Кожен із цих органів відповідає за окремі напрями зовнішньої політики ЄС – від підтримки країн-кандидатів та сусідніх держав до реалізації програм розвитку та гуманітарного реагування. Зокрема, DG ECHO координує гуманітарну допомогу Європейського Союзу через мережу понад 200 акредитованих партнерських організацій у межах механізму Framework Partnership Agreement. Щорічний бюджет гуманітарної

допомоги ЄС коливається у межах 1–2 млрд євро залежно від масштабів міжнародних криз [148].

Координацію стратегічних напрямів зовнішньої політики забезпечує European External Action Service, створена відповідно до Council Decision 2010/427/EU. Ця інституція виконує функції дипломатичної служби Європейського Союзу, поєднуючи політичну координацію, дипломатичну діяльність та підтримку реалізації зовнішніх програм ЄС [149].

Базовим фінансовим інструментом зовнішньої допомоги Європейського Союзу у сучасний період є NDICI – Global Europe, створений Регламентом Regulation (EU) 2021/947. Загальний бюджет цього інструменту на період 2021–2027 років становить 79,5 млрд євро і спрямований на підтримку програм розвитку, стабілізації, демократичних реформ та гуманітарної допомоги у країнах-партнерах. Наукові дослідження підкреслюють, що NDICI-Global Europe став ключовим інструментом консолідації зовнішньої допомоги ЄС та підвищення її стратегічної ефективності [150].

Однак масштаб руйнувань та економічних втрат України внаслідок повномасштабної агресії Російської Федерації значно перевищив можливості традиційних фінансових інструментів ЄС. У відповідь було створено спеціальний механізм Ukraine Facility, заснований Регламентом Regulation (EU) 2024/792 від 29 лютого 2024 року. Загальний обсяг фінансування цього інструменту становить до 50 млрд євро на період 2024–2027 років [151].

Ukraine Facility має трирівневу структуру. Перший компонент передбачає надання прямої макрофінансової підтримки державному бюджету України на основі виконання цілей, визначених у стратегічному документі Ukraine Plan. Другий компонент формує інвестиційну рамку, спрямовану на залучення приватного капіталу, міжнародних фінансових інституцій та банків розвитку для відновлення інфраструктури та стимулювання економічного зростання. Третій компонент

включає технічну допомогу та інституційну підтримку реформ, що реалізується через програми Twinning Programme та TAIEX [152].

Особливістю цього механізму є поєднання фінансової допомоги з жорсткою умовністю проведення реформ. Реалізація програм фінансування безпосередньо пов'язана з виконанням Україною структурних реформ, спрямованих на зміцнення демократичних інституцій, реформування судової системи та гармонізацію законодавства з правом ЄС. Таким чином, механізм Ukraine Facility поєднує відновлення економіки з процесом європейської інтеграції України.

Подібний підхід відрізняється від історичних моделей повоєнної допомоги, зокрема від Плану Маршала (1948–1952), у межах якого держави-реципієнти мали значно ширшу дискрецію у визначенні напрямів використання фінансових ресурсів. Сучасні дослідження підкреслюють, що нові механізми міжнародної допомоги дедалі більше поєднують фінансування з інституційними реформами та стратегічними цілями розвитку.

Досвід цивільних місій Європейського Союзу у межах Common Security and Defence Policy також є важливим джерелом практичних уроків для програм відновлення постконфліктних держав. Найбільш масштабною цивільною місією ЄС стала EULEX Kosovo, спрямована на підтримку реформ у сфері правосуддя, поліції та боротьби з корупцією. На піку своєї діяльності місія налічувала понад 3000 співробітників [153]. Іншим прикладом є European Union Monitoring Mission in Georgia, створена після російсько-грузинського конфлікту 2008 року для моніторингу безпекової ситуації та підтримки стабілізаційних процесів. Аналіз цих місій демонструє важливість поєднання безпекових, правових та інституційних механізмів відновлення держав після конфліктів [154].

Окрему роль у формуванні нормативної основи повоєнного відновлення відіграє Рада Європи (Council of Europe), мандат якої зосереджений на забезпеченні прав людини, демократії та верховенства права. На відміну від Європейського

Союзу, ця організація не є великим фінансовим донором, однак виконує ключову функцію формування правових стандартів та механізмів моніторингу їх дотримання.

Основою цієї системи є Європейська конвенція з прав людини (European Convention on Human Rights) та діяльність Європейського суду з прав людини (European Court of Human Rights). Судова практика ЄСПЛ сформувала важливу доктрину екстериторіальної відповідальності держав у постконфліктних ситуаціях. Зокрема, у справах Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia [155], Chiragov and Others v. Armenia [156] та Sargsyan v. Azerbaijan [157] Суд визнав, що держава може нести відповідальність за порушення прав людини на територіях, які перебувають під її фактичним контролем.

Важливим елементом правової підтримки реформ є діяльність Венеціанської комісії (Venice Commission), створеної у 1990 році для надання експертних висновків щодо конституційних і законодавчих реформ. Упродовж 2014–2024 років Комісія підготувала понад 60 висновків щодо реформування конституційної системи, судової влади, прокуратури та антикорупційних інституцій в Україні [158].

Новим міжнародним механізмом, спрямованим на забезпечення відповідальності за наслідки агресії, стало створення Register of Damage for Ukraine, заснованого у 2023 році в межах Ради Європи. Його метою є систематичне документування збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України. Реєстр розглядається як перший етап формування міжнародного компенсаційного механізму, який у майбутньому може включати процедури розгляду претензій та створення спеціального компенсаційного фонду [159].

Важливу роль у забезпеченні сталого відновлення відіграє також діяльність Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe, який підтримує розвиток місцевого самоврядування та децентралізації. Як підкреслюють дослідження міжнародних організацій, ефективна система багаторівневого управління та сильні місцеві інституції є ключовою передумовою успішної реконструкції постконфліктних держав [160].

Сучасні наукові дослідження підтверджують, що Європейський Союз виступає центральним актором у формуванні міжнародної системи підтримки відновлення України, поєднуючи фінансові ресурси, політичні механізми та інструменти інституційної трансформації. У цьому контексті співпраця між ЄС, Радою Європи та іншими міжнародними організаціями формує комплексну архітектуру допомоги, спрямовану не лише на відновлення країни, але й на глибоку трансформацію її політичних та правових інститутів.

Поряд із Європейським Союзом і Радою Європи важливу роль у забезпеченні стабілізації постконфліктних регіонів відіграють інші регіональні організації безпекового характеру, діяльність яких поєднує політичні, військові та інституційні інструменти підтримки миру. Однією з таких структур у європейському та євроатлантичному просторі є Організація з безпеки та співробітництва в Європі (Organization for Security and Cooperation in Europe), яка здійснює діяльність у сфері запобігання конфліктам, кризового врегулювання та післяконфліктної стабілізації.

ОБСЄ реалізує свої функції у постконфліктних ситуаціях через три основні виміри діяльності – військово-політичний, економіко-екологічний та людський – концептуально закріплені ще у Гельсинському заключному акті (Helsinki Final Act 1975 року). Такий комплексний підхід передбачає одночасне вирішення безпекових, соціально-економічних та правових проблем, що виникають після завершення збройних конфліктів [161].

Ключовим інститутом ОБСЄ у сфері підтримки демократичних процесів є OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), який здійснює спостереження за виборами, підтримку демократичних реформ та розвиток інститутів верховенства права у більш ніж 50 державах-учасницях ОБСЄ. За десятиліття своєї діяльності ODIHR сформувало одну з найбільш авторитетних у світі систем міжнародного виборчого моніторингу. Зокрема, бюро відіграло важливу роль у підготовці та проведенні перших післявоєнних виборів у Боснії та Герцеговині у 1996 році, а також розробило методологію комплексного виборчого

спостереження, яка нині застосовується як міжнародний стандарт для оцінки демократичності виборчих процесів у постконфліктних державах [162].

Важливим прикладом діяльності ОБСЄ у сфері врегулювання конфліктів стала OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine, яка функціонувала з березня 2014 року до березня 2022 року [163]. Місія була найбільшою польовою операцією в історії організації та на піку своєї діяльності налічувала понад 1300 міжнародних і національних співробітників. Її мандат включав спостереження за безпековою ситуацією, моніторинг виконання Мінських домовленостей, а також сприяння діалогу між сторонами конфлікту. Після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації у 2022 році діяльність місії була припинена через блокування продовження мандату Росією, що суттєво обмежило можливості ОБСЄ щодо моніторингу ситуації в Україні.

Паралельно із діяльністю ОБСЄ важливу роль у зміцненні безпекового компоненту післяконфліктного відновлення відіграє Організація Північноатлантичного договору (North Atlantic Treaty Organization) [164]. Співпраця України з НАТО охоплює широкий спектр інструментів реформування сектору безпеки і оборони. Серед них важливе місце займає програма Defence Institution Building Programme, спрямована на зміцнення оборонних інституцій, а також система трастових фондів НАТО, через які фінансуються проєкти з реформування військової освіти, кібербезпеки, логістики та медичної реабілітації військовослужбовців [165]. Значну роль відіграє також Individual Partnership Action Plan, який визначає стратегічні напрями реформ у сфері оборони та безпеки [166].

Подальша трансформація відносин між Україною та НАТО відбулася після Вільнюського саміту НАТО 2023 (Vilnius NATO Summit 2023), під час якого було створено NATO-Ukraine Council. Цей механізм забезпечує новий рівень політичного діалогу та координації між Україною і державами-членами Альянсу, а також підтверджує стратегічну перспективу членства України в НАТО. Таким чином,

безпековий вимір післявоєнного відновлення України поступово інтегрується у ширший процес євроатлантичної інтеграції [167].

Поза межами європейського регіону значний досвід миротворчої та стабілізаційної діяльності накопичили й інші регіональні організації. Зокрема, Африканський Союз (African Union) [168] здійснює операції підтримки миру через систему African Peace and Security Architecture, створену відповідно до Протоколу 2002 року. У межах цієї архітектури Африканський союз проводить миротворчі операції в ряді конфліктних регіонів континенту, включаючи Сомалі, Малі, Центральноафриканську Республіку та Судан [169].

Найбільш масштабною операцією Африканського союзу стала African Union Mission in Somalia (AMISOM), яка діяла з 2007 до 2022 року та налічувала понад 22 000 військовослужбовців і поліцейських. Місія здійснювала свою діяльність на основі мандату Африканського союзу, авторизованого Радою Безпеки ООН, зокрема Резолюцією 1744 (2007). Досвід AMISOM став важливим прецедентом для розвитку регіональних механізмів колективної безпеки в Африці та демонструє зростання ролі регіональних організацій у сфері підтримання миру [170].

Інші регіональні організації також відіграють певну роль у підтримці демократії та прав людини. Наприклад, Організація американських держав (Organization of American States) розвиває регіональну систему захисту прав людини та демократичних інститутів у країнах Латинської Америки, тоді як Асоціація держав Південно-Східної Азії (Association of Southeast Asian Nations) поступово трансформує традиційний принцип невтручання у внутрішні справи держав у напрямі так званого «конструктивного залучення». Проте ця еволюція відбувається повільніше порівняно з практикою інших регіональних організацій.

Міжнародні неурядові організації також є важливим компонентом системи повоєнної допомоги, оскільки вони безпосередньо працюють на місцевому рівні, часто у тих регіонах, де державні інституції або міжурядові організації не можуть ефективно функціонувати. Правовий статус міжнародних НУО у міжнародному

праві залишається предметом наукових дискусій. На відміну від міжурядових організацій, вони не створюються міжнародними договорами між державами, а зазвичай реєструються відповідно до національного законодавства держави заснування. Водночас їхня діяльність визнається і підтримується численними міжнародними документами та практикою міжнародних організацій.

Однією з форм міжнародного визнання діяльності неурядових організацій є надання консультативного статусу при Економічній і соціальній раді Організації Об'єднаних Націй (United Nations Economic and Social Council) відповідно до Резолюції 1996/31. Такий статус дозволяє організаціям брати участь у роботі органів системи ООН, подавати письмові заяви, надавати експертні висновки та брати участь у міжнародних консультаціях. Разом із тим консультативний статус не передбачає повної міжнародної правосуб'єктності, а лише створює інституційні можливості для участі НУО у глобальному процесі формування політики.

Особливе місце серед гуманітарних організацій займає Міжнародний комітет Червоного Хреста (International Committee of the Red Cross), мандат якого закріплений у Женевській конвенції 1949 року (Geneva Conventions of 1949). У доктрині міжнародного права МКЧХ часто розглядається як суб'єкт міжнародного права sui generis, оскільки його повноваження випливають безпосередньо з норм міжнародного гуманітарного права. Це забезпечує організації високий рівень незалежності від держав і міжурядових структур, але водночас створює певні складнощі для повної інтеграції її діяльності у загальні механізми координації міжнародної допомоги.

Серед інших великих міжнародних гуманітарних організацій важливу роль відіграють CARE International, Oxfam, International Rescue Committee, Médecins Sans Frontières та Save the Children. Ці організації реалізують широкий спектр програм, включаючи відновлення засобів до існування населення, забезпечення водопостачання та санітарії, надання медичної допомоги, підтримку освіти та психосоціальну допомогу постраждалим громадам.

Уваги заслуговує діяльність Лікарів без кордонів (Médecins Sans Frontières), яка відома принципом «операційної незалежності». Організація неодноразово дистанціювалася від деяких координаційних механізмів системи ООН, аргументуючи це необхідністю збереження нейтральності та забезпечення доступу до зон активних бойових дій. Така позиція стала предметом значних академічних дискусій: критики вважають, що вона може сприяти фрагментації системи гуманітарної допомоги, тоді як прихильники підкреслюють, що незалежний гуманітарний простір є необхідною умовою ефективного доступу до найбільш вразливих груп населення [171].

Окрему групу складають правозахисні організації, зокрема Human Rights Watch, Amnesty International та International Crisis Group. Вони виконують важливу функцію документування порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права. Матеріали таких організацій часто використовуються як доказова база у діяльності міжнародних слідчих механізмів та органів міжнародної кримінальної юстиції.

Разом із тим, однією з ключових проблем системи міжнародної допомоги залишається координація діяльності численних акторів. У типовій постконфліктній ситуації можуть одночасно діяти десятки донорських організацій і сотні міжнародних неурядових структур, що створює значне адміністративне навантаження для держави-реципієнта та підвищує ризик дублювання програм допомоги.

З метою підвищення ефективності координації у 2005 році під егідою Управління ООН з координації гуманітарних справ (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs) було запроваджено так званий кластерний підхід (cluster approach). Ця модель передбачає поділ гуманітарної допомоги на секторальні групи – кластери, кожен з яких координується провідною організацією системи ООН. Зокрема, кластер охорони здоров’я очолює World Health Organization, кластер продовольчої безпеки координують Food and Agriculture Organization та

World Food Programme, а кластер захисту населення – United Nations High Commissioner for Refugees.

Попри певні позитивні результати, кластерний підхід має й низку недоліків. Дослідники відзначають ризики надмірної бюрократизації процесів координації, а також значне адміністративне навантаження на уряди держав-реципієнтів. У незалежних оцінках цієї системи також зазначається, що інколи координаційні механізми можуть перетворюватися на «координацію заради координації», коли збільшується кількість зустрічей і процедур, але реальна ефективність міжсекторального планування залишається обмеженою.

У випадку України функціонує одна з найбільших гуманітарних координаційних систем у Європі, що об’єднує десятки міжнародних організацій та сотні неурядових партнерів під загальною координацією United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. Паралельно важливими механізмами узгодження міжнародної допомоги виступають міжнародні конференції з відновлення України, проведені у рамках таких подій, як Ukraine Recovery Conference 2022, Ukraine Recovery Conference 2023 та Ukraine Recovery Conference 2024. Ці форуми спрямовані на мобілізацію фінансових ресурсів, визначення стратегічних пріоритетів відновлення та посилення координації між державами-донорами, міжнародними фінансовими інституціями та міжнародними організаціями.

Системний аналіз діяльності міжнародних організацій у сфері постконфліктного відновлення засвідчує наявність низки структурних проблем, які знижують ефективність функціонування цієї системи. Зокрема, конкуренція між міжнародними організаціями за фінансові ресурси, політичний вплив і увагу донорів може підривати задекларовані принципи координації. Крім того, складні бюрократичні процедури та вимоги підзвітності донорів нерідко уповільнюють процес ухвалення рішень саме у той момент, коли швидкість реагування є критично важливою [171].

Міжнародні ініціативи, спрямовані на підвищення ефективності допомоги, були започатковані у межах Паризької декларації про ефективність допомоги та Аккрської програми дій. Ці документи передбачали гармонізацію процедур донорів, узгодження програм допомоги з національними системами держав-реципієнтів та посилення принципу відповідальності сторін. Однак результати їх реалізації виявилися обмеженими: за оцінками міжнародних моніторингових звітів, лише незначна частина визначених показників була досягнута у повному обсязі.

Однією з фундаментальних проблем залишається структурна асиметрія підзвітності міжнародних організацій і міжнародних фінансових інституцій, які часто звітують перед донорами, а не перед державами-реципієнтами. Така ситуація підриває принцип національної власності, відповідно до якого саме держава, яка отримує допомогу, повинна визначати стратегічні пріоритети відновлення.

Показово, що, незважаючи на постійні декларації щодо розширення ролі місцевих акторів, рівень прямого фінансування місцевих організацій залишається низьким. Зокрема, у рамках ініціативи Grand Bargain humanitarian reform initiative було встановлено, що лише близько 2 % гуманітарного фінансування безпосередньо надходило місцевим організаціям на початковому етапі реалізації цієї реформи.

У науковій літературі пропонується кілька ключових напрямів реформування системи міжнародної допомоги. По-перше, йдеться про консолідацію координаційних функцій на рівні країни-реципієнта через створення єдиного механізму управління міжнародною допомогою, який іноді описується як модель «єдиного вікна». Такий підхід дозволив би зменшити транзакційні витрати та підвищити узгодженість між різними донорами.

По-друге, пропонується суттєво посилити роль держави-реципієнта у визначенні стратегічних пріоритетів відновлення. Одним із прикладів такої моделі є ініціатива New Deal for Engagement in Fragile States, яка передбачає більш активну участь постконфліктних держав у формуванні політики міжнародної допомоги.

По-третє, значну увагу приділяють гармонізації процедур різних донорів з метою зниження адміністративного навантаження на державні інституції. Це передбачає уніфікацію звітності, спрощення процедур фінансування та узгодження програм міжнародної допомоги.

Нарешті, одним із найбільш дискусійних напрямів реформування залишається питання підзвітності міжнародних організацій перед державами-реципієнтами. У наукових колах активно обговорюється можливість створення міжнародних стандартів відповідальності міжнародних організацій, однак реалізація такої ідеї стикається з суттєвими юридичними та політичними обмеженнями, пов’язаними з інституційною автономією та імунітетами міжнародних організацій.

Комплексний аналіз дозволяє сформулювати такі висновки. По-перше, система міжнародних організацій у повоєнному відновленні є функціонально різноманітною і потенційно потужною, але страждає від фундаментального дефіциту координації, що суттєво знижує сукупну ефективність допомоги. Жодна окрема організація не має ані достатнього мандату, ані достатніх ресурсів для самостійного управління усією комплексністю постконфліктного відновлення, що обумовлює необхідність ефективного міжорганізаційного співробітництва на основі чіткого розподілу відповідальності. По-друге, система ООН зберігає центральну нормативну та координаційну роль, проте її оперативний потенціал обмежений як хронічним недофінансуванням – сукупний бюджет усіх операцій ООН з підтримки миру становить менше 7 млрд доларів США на рік, що значно менше від потреб навіть однієї великої постконфліктної країни, – так і структурною вадою механізму прийняття рішень у РБ, де право вето паралізує реагування у ситуаціях за участю постійних членів. Альтернативні механізми – процедура «Єднання заради миру», розвиток практики регіональних організацій за Главою VIII Статуту, ad hoc міжнародні механізми – можуть частково компенсувати цю ваду, що підтверджує досвід Резолюції ГА ES-11/1 щодо України.

По-третє, МФІ виконують незамінну роль у фінансуванні та аналітичному забезпеченні відновлення, однак їхні мандати, сформовані в 1944 році, потребують адаптації до специфіки сучасного постконфліктного контексту: традиційний фокус на фіскальній консолідації має бути збалансований з визнанням потреб у гнучкості для фінансування критичних видатків на відновлення й соціальний захист. По-четверте, ЄС є найбільш ресурсно потужним і нормативно комплексним регіональним актором у сфері відновлення. Ukraine Facility з бюджетом 50 млрд євро на 2024–2027 роки є безпрецедентним механізмом, що інтегрує пряму бюджетну підтримку з умовністю реформ, інвестиційну рамку для мобілізації приватного капіталу та технічну допомогу, і може слугувати моделлю для майбутніх програм підтримки. По-п'яте, Рада Європи через Реєстр збитків для України запровадила інноваційний міжнародно-правовий механізм, що може стати прецедентом для формування системи відшкодування збитків від агресії без необхідності консенсуальної угоди з агресором, і є першим кроком до комплексної компенсаційної архітектури відповідно до принципів jus post bellum.

По-шосте, МНУО є незамінним компонентом системи, хоча їхній правовий статус в міжнародному праві потребує подальшого визначення і формалізації, а баланс між операційною незалежністю та координацією залишається предметом принципових розбіжностей. По-сьоме, реформування системи у напрямі посилення координації, прозорості й підзвітності є нагальним завданням, що потребує змін як на нормативному рівні, так і в інституційній практиці організацій. На фундаментальному рівні аналіз вказує на необхідність концептуального переосмислення міжнародної допомоги у постконфліктному контексті: традиційне її розуміння як акту доброї волі, що перебуває в сфері дискреції донорів, дедалі більше вступає в суперечність з потребами ефективного відновлення та визнанням колективної відповідальності за наслідки збройних конфліктів. Прогресивний розвиток міжнародного права має йти у напрямі кодифікації норм про повоєнну допомогу як окремого інституту jus post bellum – з визначенням зобов'язань держав,

стандартів ефективності, механізмів взаємної підзвітності та процедур вирішення спорів. Розробка проєкту міжнародної конвенції або системи «м'яких» правових стандартів у цій сфері є перспективним напрямом наукових досліджень і міжнародного нормотворення. Досвід України у взаємодії з системою міжнародних організацій в умовах тривалого конфлікту – з безпрецедентним масштабом руйнувань (понад 486 млрд доларів США), одночасністю відновлення і бойових дій та євроінтеграційною перспективою – формує унікальну комбінацію викликів, що потребує адаптації традиційних моделей підтримки і водночас є безцінним джерелом досвіду для реформування системи повоєнного відновлення у XXI столітті.

2.2. Договірні механізми міжнародно-правового забезпечення повоєнної допомоги

Повоєнне відновлення держави як самостійне явище міжнародно-правової дійсності потребує комплексного осмислення крізь призму системи джерел міжнародного права, що формують нормативну основу відповідної діяльності міжнародного співтовариства. Це явище не зводиться лише до технічних чи економічних аспектів реконструкції, а має глибокий правовий вимір, який визначає легітимність, обсяг та механізми міжнародної допомоги.

Центральне місце у цій системі посідає договірне регулювання, адже саме міжнародний договір залишається основним інструментом формалізації правових зобов’язань держав у сфері надання та отримання повоєнної допомоги. Договірна база зазначеної сфери характеризується значною різноманітністю: вона охоплює як універсальні інструменти в рамках системи ООН (наприклад, багатосторонні конвенції та угоди про співробітництво), так і регіональні механізми, рамкові декларативні акти, засновницькі документи міжнародних фінансових інституцій, а також угоди про статус і мандат міжнародних місій [172].

Важливим елементом є також звичаєве міжнародне право, яке закріплює загальні принципи відповідальності держав та міжнародної солідарності у сфері відновлення після конфліктів. До цього блоку належать норми щодо невтручання, поваги до суверенітету, а також принципи співробітництва та добросовісного виконання міжнародних зобов'язань.

Не менш значущими є рішення міжнародних судових та квазісудових органів, зокрема Міжнародного суду ООН та Європейського суду з прав людини, які формують прецедентну практику щодо тлумачення та застосування норм у сфері відновлення та захисту прав людини в постконфліктний період.

Таким чином, архітектура нормативної системи, що забезпечує правове регулювання повоєнного відновлення, є багаторівневою та поліцентричною. Її розуміння становить необхідну передумову для аналізу сучасних механізмів правового забезпечення відновлювальних процесів, а також для вироблення ефективних моделей міжнародної співпраці у сфері постконфліктної стабілізації та розвитку.

Фундаментом міжнародно-правового регулювання повоєнного відновлення виступають універсальні міжнародно-правові акти, передусім Статут Організації Об'єднаних Націй 1945 року. Хоча Статут ООН не містить спеціальних положень, які б безпосередньо регулювали повоєнне відновлення як самостійний інститут, він закріплює низку принципових норм, що утворюють правову основу для відповідної діяльності міжнародного співтовариства.

Преамбула Статуту проголошує прагнення народів «сприяти соціальному прогресові і поліпшенню умов життя при більшій свободі», а стаття 1 визначає серед цілей ООН «здійснення міжнародного співробітництва у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру» [172]. Ці положення мають фундаментальне значення, оскільки вони формують нормативне підґрунтя для широкої діяльності системи ООН у сфері підтримки держав, що відновлюються після збройних конфліктів.

Водночас варто підкреслити, що положення Статуту ООН мають конституційний характер для всієї системи міжнародного права. Вони визначають не лише загальні цілі та принципи діяльності Організації, але й окреслюють рамки правомірності міжнародних програм допомоги та відновлення. Саме тому будь-які ініціативи у сфері постконфліктної реконструкції повинні узгоджуватися з базовими принципами Статуту - суверенної рівності держав, невтручання у внутрішні справи та добросовісного виконання міжнародних зобов'язань.

Відтак, Статут ООН виступає нормативним ядром міжнародно-правового регулювання повоєнного відновлення, забезпечуючи баланс між потребою у міжнародній солідарності та необхідністю збереження державного суверенітету. Його положення створюють основу для розробки спеціалізованих міжнародних договорів, декларацій, програм та інституційних механізмів, спрямованих на підтримку держав у процесі постконфліктної відбудови.

Принципове значення для розуміння правових меж повоєнного відновлення має стаття 2(1) Статуту ООН, яка закріплює фундаментальний принцип суверенної рівності держав, та стаття 2(7), що встановлює заборону втручання у справи, які «по суті входять до внутрішньої компетенції» держави. Ці положення утворюють своєрідні конституційні обмеження для міжнародних програм відновлення, визначаючи межі правомірного обумовлення (conditionality) допомоги та параметри мандатів місій ООН.

Згадані норми мають не лише декларативний, а й практичний характер, оскільки вони визначають баланс між потребою у зовнішній підтримці та збереженням внутрішнього суверенітету. Як слушно наголошує Тове Грете Ліє (Tove Grete Lie), «протиріччя між зовнішнім тиском і внутрішнім суверенітетом є центральним напруженням у всіх операціях з розбудови держави» [173]. Це напруження проявляється у різних формах: від умовності фінансової допомоги міжнародних фінансових інституцій до визначення мандатів миротворчих та адміністративних місій.

З огляду на це, правові межі повоєнного відновлення формуються на перетині двох ключових імперативів: з одного боку, забезпечення ефективності міжнародної допомоги, що часто потребує встановлення умов та контролю; з іншого боку, збереження суверенітету та внутрішньої автономії держави, яка переживає фазу постконфліктної трансформації.

Розуміння цього дуалізму є необхідним для аналізу сучасних моделей міжнародно-правового регулювання у сфері постконфліктної реконструкції, а також для вироблення збалансованих підходів, що поєднують міжнародну солідарність із повагою до державного суверенітету.

Водночас стаття 24 та глави VI і VII Статуту ООН наділяють Раду Безпеки широкими повноваженнями у сфері підтримання міжнародного миру та безпеки, включно зі встановленням режимів міжнародного управління та визначенням мандатів на відновлення. Особливе значення мають резолюції Ради Безпеки, ухвалені на підставі Глави VII, адже вони мають обов'язкову юридичну силу для всіх держав-членів і можуть передбачати комплексні механізми повоєнної допомоги, включно з адміністративними, фінансовими та безпековими заходами.

Показовим прикладом є Резолюція РБ ООН 1244 (1999) щодо Косово, яка встановила режим тимчасової міжнародної адміністрації під егідою ООН. У рамках цього режиму здійснювалося не лише гарантування безпеки, але й постконфліктне відновлення інституційної та соціально-економічної структури державності, що стало одним із найбільш масштабних прецедентів міжнародного управління у сучасній практиці [174].

Як наслідок, резолюції Ради Безпеки, ухвалені відповідно до Глави VII Статуту, виступають ключовим інструментом міжнародно-правового регулювання постконфліктної відбудови, забезпечуючи баланс між імперативом міжнародної безпеки та необхідністю відновлення державних інституцій у постконфліктних суспільствах.

Центральне місце в системі міжнародно-правового регулювання повоєнного відновлення посідають також Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них 1977 і 2005 років. Попри те, що ці акти насамперед спрямовані на регулювання захисту жертв збройних конфліктів у період їх дії, низка положень зберігає чинність і в повоєнний період, визначаючи обов'язки держав щодо відновлення та гарантування базових прав цивільного населення.

Так, стаття 3, спільна для всіх чотирьох Конвенцій, закріплює мінімальний гуманітарний стандарт захисту осіб, які більше не беруть участі у бойових діях, що має значення і після завершення конфлікту [175]. Особливу роль відіграє Четверта Женевська конвенція про захист цивільного населення, яка передбачає право окупованого населення на медичну допомогу, захист від знищення власності та збереження культурних установ. Ці положення формують основу для міжнародних програм постконфліктної реабілітації та відбудови, забезпечуючи баланс між гуманітарними потребами та правовими зобов'язаннями держав.

Отже, Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них виступають не лише інструментами регулювання під час війни, але й формують нормативний каркас постконфліктного відновлення, що визначає мінімальні стандарти гуманітарного захисту та окреслює правові межі діяльності держав і міжнародних організацій у період після завершення бойових дій.

Суттєвого значення набуває стаття 55 Четвертої Женевської конвенції, яка покладає на державу-окупанта обов'язок забезпечувати продовольче та медичне постачання населенню окупованої території. Хоча ці положення поширюються насамперед на період активного конфлікту та окупації, вони водночас формують правовий прецедент для визнання обов'язків щодо відновлення пошкоджених об'єктів цивільної інфраструктури та гарантування базових умов життєдіяльності цивільного населення [176].

Зазначені норми набули особливої актуальності в контексті збройної агресії Російської Федерації проти України, де масштабні руйнування об'єктів цивільної

інфраструктури - житлових будинків, лікарень, шкіл, енергетичних та транспортних систем - є задокументованими міжнародними організаціями та правозахисними інституціями. У цьому зв'язку положення Четвертої Женевської конвенції слугують не лише гуманітарним стандартом, але й правовою основою для формування міжнародних вимог щодо відновлення та компенсації, які покладаються на державу-агресора. Вони закріплюють мінімальні зобов'язання щодо забезпечення життєво необхідних умов для цивільного населення та створюють прецедент для розширеного тлумачення обов'язків держави у фазі стабілізації після конфлікту.

Положення Конвенції виходять за межі суто воєнного регулювання і набувають значення у сфері постконфліктного відновлення, визначаючи правові рамки відповідальності держави-агресора за руйнування цивільної інфраструктури та порушення гуманітарних стандартів. Це дозволяє міжнародному співтовариству не лише фіксувати факти порушень, але й формувати юридично обґрунтовані вимоги щодо компенсації та відбудови.

Саме тому, Женевські конвенції та їхні протоколи забезпечують перехід від регулювання під час війни до постконфліктного правового порядку, створюючи синергію міжнародного гуманітарного права та права відновлення [177].

Додатковий протокол I до Женевських конвенцій містить принципово важливі положення, зокрема статтю 54, яка забороняє знищення об'єктів, необхідних для виживання цивільного населення, та статтю 56, що обмежує напади на споруди й установки, які становлять джерело небезпечних сил (дамби, греблі, атомні електростанції) [178]. Ці норми мають фундаментальне значення, оскільки спрямовані на запобігання масштабним гуманітарним катастрофам та забезпечення мінімальних умов існування цивільного населення навіть у період збройного протистояння.

Порушення зазначених положень утворює підставу для міжнародно-правової відповідальності держави та породжує обов'язок відшкодування завданої шкоди. У свою чергу, це формує одне з правових підґрунть для висунення вимог щодо

повоєнних компенсацій та відновлення пошкодженої інфраструктури. Додатковий протокол I не лише конкретизує гуманітарні стандарти під час війни, але й закладає основу для постконфліктного правового порядку, у якому відновлення та компенсація стають невід'ємними елементами міжнародної відповідальності.

Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року [179] та Другий протокол до неї 1999 року [180] утворюють самостійний розділ міжнародно-правових зобов'язань, що регулюють відновлення та охорону культурної спадщини у повоєнний період. Конвенція встановлює режим спеціального захисту культурних цінностей, а її положення щодо репарацій та відшкодування майна набувають прикладного значення на стадії постконфліктного врегулювання.

Другий протокол 1999 року істотно розширив механізми гарантування безпеки, запровадивши режим посиленого захисту та закріпивши індивідуальну кримінальну відповідальність за умисні напади на культурні цінності. Це стало важливим кроком у розвитку міжнародного гуманітарного права, адже вперше було чітко визначено персональну відповідальність за злочини проти культурної спадщини.

Відповідно до даних ЮНЕСКО, внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України пошкоджено або знищено понад 300 об'єктів культурної спадщини [181]. Така ситуація актуалізує зобов'язання за Гаазькою конвенцією та її протоколами в контексті постконфліктного відновлення, адже вони створюють правову основу для міжнародних вимог щодо реставрації, компенсації та захисту культурних цінностей у майбутньому.

Системоутворюча роль у правовому регулюванні повоєнного відновлення належить Міжнародному пакту про громадянські та політичні права (МПГПП) 1966 року [182] та Міжнародному пакту про економічні, соціальні та культурні права (МПЕСКП) 1966 року [183]. Ці інструменти закріплюють комплекс прав, дотримання яких є водночас метою і критерієм успішності повоєнного відновлення.

Зокрема, МПЕСКП у статті 11 проголошує право кожного на належний рівень життя для нього і його сім'ї, включаючи достатнє харчування, одяг і житло. Комітет ООН з економічних, соціальних та культурних прав у своїх Загальних коментарях послідовно розвиває позицію про те, що держави-учасниці зберігають свої зобов'язання за Пактом в умовах збройного конфлікту та в повоєнний період.

Окрему категорію становлять міжнародно-правові акти щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб (ВПО), повернення яких до місць постійного проживання є невід'ємним елементом повоєнного відновлення. Хоча Конвенція ООН про статус біженців 1951 року стосується виключно осіб, що перетинають міжнародний кордон [184], повернення ВПО регулюється Керівними принципами ООН з питань внутрішнього переміщення (Guiding Principles on Internal Displacement) 1998 року. Попри те, що ці принципи не мають обов'язкової договірної сили і формально належать до soft law, вони знайшли відображення у статті 9 Кампальської конвенції Африканського союзу про захист внутрішньо переміщених осіб 2009 року [185] та слугують стандартом у практиці держав і міжнародних організацій. Принцип 28 Керівних принципів гарантує право ВПО на добровільне повернення в безпечних умовах та на повернення або компенсацію майна [186] - що є одним із ключових правових зобов'язань держав у повоєнний період.

Регіональний рівень договірного регулювання повоєнного відновлення характеризується значною різноманітністю як за правовою природою відповідних актів, так і за механізмами їх імплементації. Найбільш розвиненою регіональною системою підтримки повоєнного відновлення є правова система Європейського Союзу, що обумовлено як інституційною потужністю ЄС, так і його безпосереднім географічним та геополітичним зв'язком з постконфліктними державами Східної Європи, Балкан та Середземномор'я.

Договірна база зовнішньої допомоги ЄС, включно з підтримкою повоєнного відновлення, ґрунтується передусім на Договорі про Європейський Союз (ДЄС) та Договорі про функціонування ЄС (ДФЄС) у редакції Лісабонського договору 2007

року [187]. Стаття 21 ДЄС закріплює принципи, якими керується ЄС у зовнішній діяльності, - демократія, верховенство права, права людини, людська гідність, рівність та солідарність. Стаття 214 ДФЄС закріплює компетенцію ЄС у сфері гуманітарної допомоги, підкреслюючи, що вона спрямована «на надання допомоги та рятування людей у третіх країнах, постраждалих від природних катастроф або катастроф, спричинених діяльністю людини» [188]. Стаття 209 ДФЄС регулює співробітництво ЄС у розвитку, визначаючи ключовою метою «зменшення і, в кінцевому підсумку, подолання бідності».

На операційному рівні зовнішня допомога ЄС реалізується через систему спеціалізованих фінансових інструментів. Чинний Регламент (ЄС) № 2021/947 Європейського Парламенту та Ради від 9 червня 2021 року встановлює Інструмент сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва - «Глобальна Європа» (NDICI), що замінив попередні інструменти ЄС та передбачає загальний бюджет у 79,5 млрд євро на 2021-2027 роки для підтримки зовнішньої діяльності ЄС [150]. Цей інструмент має безпосереднє значення для підтримки повоєнного відновлення держав-сусідів ЄС, зокрема України.

Особливо значущим прецедентом регіонального договірного регулювання є Угода про стабілізацію та асоціацію як основний інструмент відносин ЄС з постконфліктними балканськими державами. Ця модель поєднує програму допомоги у відновленні з перспективою членства в ЄС, що утворює потужний стимул для реформ. Відповідно до дослідження Джеймса Кер-Ліндей (James Ker-Lindsay), «обіцянка членства в ЄС була єдиним найбільш ефективним стимулом для відновлення та реформ у Західних Балканах» [189].

Стосовно України ключовим двостороннім договором залишається Угода про асоціацію між Україною та ЄС, підписана 21 березня та 27 червня 2014 року і ратифікована 16 вересня 2014 року [190]. Стаття 4 Угоди передбачає поступову конвергенцію України з правом та стандартами ЄС, що є нормативним підґрунтям для узгодження програм відновлення України з acquis communautaire. Після

отримання Україною статусу кандидата на членство в ЄС у червні 2022 року та початку переговорів про вступ у червні 2024 року ця угода набуває ще більшого значення як правова рамка відновлення [191].

Із-поміж актів Ради Європи принципового значення для повоєнного відновлення набуває Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ) 1950 року [192]. Будучи «живим інструментом» (living instrument) у розумінні ЄСПЛ, що тлумачиться у світлі сучасних умов, ЄКПЛ забезпечує динамічний правовий захист, здатний адаптуватися до нових викликів, породжених збройними конфліктами та їхніми наслідками. Практика Суду демонструє послідовне розширення сфери дії Конвенції в умовах постконфліктного врегулювання як у матеріальному, так і в процесуальному аспектах.

Питання про сферу дії ЄКПЛ ratione loci у постконфліктних ситуаціях пов'язане з тлумаченням концепції «юрисдикції» за статтею 1 Конвенції. ЄСПЛ у справі «Banković and Others v. Belgium and Others» (2001) наголосив, що юрисдикція є насамперед територіальною концепцією [193], однак у подальшій практиці суттєво розвинув доктрину «екстратериторіальної юрисдикції». У знаковій справі «Al-Skeini and Others v. United Kingdom» (2011) Велика палата підтвердила, що держава може здійснювати юрисдикцію за межами своєї території через «ефективний контроль» над певною особою або «ефективний контроль» над іноземною територією [194]. Ця доктрина має безпосереднє значення для визначення відповідальності держави-агресора за порушення прав людини на окупованих нею територіях.

Окремою і самостійно значущою є доктрина позитивних зобов'язань держав за ЄКПЛ, що набуває особливої актуальності саме у повоєнному контексті. На відміну від класичного «негативного» розуміння прав людини як заборон втручання держави у права індивіда, ЄСПЛ в своїй практиці розвинув принцип, згідно з яким ефективне забезпечення прав може вимагати від держави активних дій - у тому числі й у сфері відновлення [195]. Позитивні зобов'язання охоплюють як процесуальний вимір - обов'язок проводити ефективне розслідування порушень, - так і

субстантивний вимір - обов'язок вживати конкретних заходів для відновлення порушеного права.

Доктрина позитивних зобов'язань у постконфліктних ситуаціях отримала розгорнуте обґрунтування у справі «Chiragov and others v Armenia» (2015), де Велика палата ЄСПЛ, розглядаючи ситуацію вірменсько-азербайджанського конфлікту в Нагірному Карабасі, підтвердила, що держава несе позитивне зобов'язання щодо відновлення прав осіб на покинуте майно в постконфліктних умовах [196]. Суд зазначив, що тривалість неможливості доступу до майна, яка у цій справі перевищила двадцять років, сама по собі є порушенням статті 1 Протоколу № 1 до ЄКПЛ щодо захисту власності. Принципово важливою є позиція Суду про те, що держава не може посилатися на «технічні труднощі» або «відсутність мирного врегулювання» як на виправдання нездійснення заходів щодо відновлення майнових прав. Паралельна справа «Sargsyan v. Azerbaijan» (2015) [197] підтвердила ту саму логіку з боку держави, яка здійснює ефективний контроль над відповідною територією: обов'язок поважати право власності внутрішньо переміщених осіб не зникає разом із завершенням активних бойових дій.

Стаття 2 ЄКПЛ щодо права на життя породжує процесуальне позитивне зобов'язання держави проводити ефективне розслідування незаконних вбивств, що сталися під час конфлікту. ЄСПЛ у своїй практиці послідовно наголошує, що це зобов'язання зберігає чинність навіть багато років після завершення конфлікту. Так, у справі «Musayeva and Others v. Russia» (2007) [198] Суд констатував порушення процесуального аспекту статті 2 у зв'язку з непроведенням ефективного розслідування загибелі цивільних у ході чеченських операцій, підкресливши, що сплив значного часу лише посилює, а не усуває це зобов'язання. Ця позиція має безпосереднє значення для оцінки зобов'язань Росії щодо розслідування злочинів, вчинених в Україні.

Стаття 3 ЄКПЛ, що забороняє катування та нелюдське поводження, у контексті постконфліктного відновлення охоплює зобов'язання держави

розслідувати достовірні твердження про катування, що мали місце під час конфлікту. У справі «El-Masri v. “the former Yugoslav Republic of Macedonia» (2012) [199] Велика палата ЄСПЛ роз'яснила, що процесуальне зобов'язання за статтею 3 є автономним і не залежить від можливості встановлення особи конкретного виконавця.

Протокол № 1 до ЄКПЛ, зокрема його стаття 1 щодо захисту власності, має першочергове значення для майнового виміру повоєнного відновлення. Концепція «власності» у практиці ЄСПЛ є широкою і охоплює не лише речове право, але й обґрунтовані очікування (legitimate expectations), вимоги до держави та інші майнові інтереси [200]. Ця широка концепція суттєво розширює коло претензій осіб, майнові права яких були порушені внаслідок збройного конфлікту. У справі «Loizidou v. Turkey» (1996) [201] ЄСПЛ констатував порушення статті 1 Протоколу № 1 у зв'язку з тривалою неможливістю кіпріотської громадянки отримати доступ до свого майна на окупованій півночі Кіпру - прецедент, що прямо застосовується до ситуації внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Стаття 8 ЄКПЛ, що захищає право на повагу до приватного і сімейного життя та житла, є ще одним матеріально значущим положенням для повоєнного відновлення. ЄСПЛ у справі «Akdivar and Others v. Turkey» (1996) [202] визнав, що знищення будинків та примусове переміщення жителів курдських сіл у ході військових операцій турецьких сил становить порушення статті 8. Суд підкреслив, що право на «житло» у сенсі статті 8 захищає не абстрактне «право на дах над головою», а конкретні усталені соціальні зв'язки особи з певним місцем проживання.

Заборона дискримінації за статтею 14 ЄКПЛ у поєднанні з іншими статтями набуває значення у постконфліктному контексті в частині забезпечення рівного доступу різних груп населення до програм відновлення. ЄСПЛ у рішеннях щодо ситуації в колишній Югославії неодноразово констатував порушення статті 14 у зв'язку з дискримінаційним розподілом майна та відновлювальної допомоги за етнічною ознакою [203].

Важливим процесуальним виміром є право на ефективний засіб юридичного захисту за статтею 13 ЄКПЛ. У постконфліктних ситуаціях, де національні правові та судові системи часто є зруйнованими або дисфункціональними, стаття 13 покладає на державу зобов'язання з відновлення ефективних механізмів правового захисту - у тому числі через запровадження спеціальних постконфліктних органів та процедур. ЄСПЛ у справах проти Росії щодо Чечні послідовно констатував порушення статті 13 через відсутність ефективних внутрішньодержавних засобів захисту для осіб, що постраждали від порушень ЄКПЛ у ході військових операцій [204].

Інститут міждержавних скарг за статтею 33 ЄКПЛ є специфічним механізмом, що набуває особливого значення саме у ситуаціях після завершення конфлікту, де масштаб порушень унеможливлює обмеження захисту індивідуальними скаргами. Україна послідовно використовувала цей механізм: станом на початок 2024 року на розгляді ЄСПЛ перебувають кілька міждержавних справ України проти Росії, зокрема «Ukraine and the Netherlands v. Russia» щодо катастрофи рейсу MH17 [205] та «Ukraine v. Russia (re Crimea)» [206]. Ці справи формують масштабний масив доказового матеріалу щодо систематичних порушень ЄКПЛ на окупованих Росією територіях та є важливим елементом ширшої системи міжнародної відповідальності.

Нарешті, інститут пілотних рішень ЄСПЛ (Article 46(3) ЄКПЛ) є важливим механізмом системного реагування на масові порушення прав, що є типовими для постконфліктних ситуацій. Пілотне рішення зобов'язує державу-відповідача не лише виплатити індивідуальну компенсацію, а й вжити загальних заходів для усунення системної проблеми, що породила порушення [207]. Застосування цього механізму до масових претензій осіб, що постраждали від збройних конфліктів, - як, наприклад, у справі «Ivanova and Cherkezov v. Bulgaria» (2016) [208] щодо виконання рішень у майнових справах - відкриває перспективи для системного відновлення прав в умовах постконфліктного врегулювання.

ЄКПЛ та практика ЄСПЛ утворюють розгалужену і динамічно розвинену систему захисту, що охоплює майнові, процесуальні та субстантивні виміри повоєнного відновлення. Підсумовуючи наведене, можна стверджувати, що ЄКПЛ виконує у системі повоєнного відновлення щонайменше три функції: по-перше, встановлює мінімальний правовий стандарт, якому повинні відповідати заходи з відновлення; по-друге, забезпечує індивідуальний механізм захисту для осіб, чиї права порушені внаслідок конфлікту; по-третє, через доктрину позитивних зобов'язань формує активний обов'язок держав вживати конкретних заходів для відновлення порушених прав, а не лише утримуватися від подальших порушень.

Аналіз ЄКПЛ та практики ЄСПЛ у постконфліктних ситуаціях засвідчує, що регіональний механізм захисту прав людини є не лише реактивним інструментом індивідуального правового захисту, але й проактивним нормативним чинником, що формує зобов'язання держав у сфері повоєнного відновлення. Водночас ефективність цього механізму має очевидні структурні обмеження: ЄСПЛ не є органом, уповноваженим безпосередньо координувати або фінансувати відновлення, а виконання його рішень державами-відповідачами - особливо у ситуаціях системних порушень, пов'язаних із збройним конфліктом, - залежить від наявності політичної волі та функціонуючого механізму виконання рішень у рамках Комітету міністрів Ради Європи. Це обмеження вказує на необхідність розгляду ЄКПЛ не як самодостатнього механізму, а як елемента ширшої нормативної архітектури регіонального рівня, важливою складовою якої є документи та механізми ОБСЄ.

Документи ОБСЄ, попри переважно декларативний характер, відіграють важливу роль у формуванні нормативного середовища для повоєнного відновлення у європейському просторі. Гельсінський заключний акт 1975 року закріпив «десять принципів» поведінки держав-учасниць [161], що зберігають значення для правового регулювання постконфліктних ситуацій. Важливу роль відіграє Документ Копенгагенської наради 1990 року, що закріплює стандарти демократії та

верховенства права [209] - ключових складових інституційного відновлення держав після конфліктів. ОБСЄ також активно застосовує незобов'язальні оперативні інструменти у постконфліктних ситуаціях: Місія ОБСЄ в Косово, Місія ОБСЄ в Боснії та Герцеговині та Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні свідчать про оперативний потенціал організації в цій сфері [210].

На Африканському континенті ключовим регіональним актом, що регулює повоєнне відновлення, є Установчий акт Африканського союзу 2000 року [211]. Стаття 4(h) Установчого акту закріплює право Союзу «втручатися у справи держави-члена у відповідності до рішення Асамблеї щодо серйозних обставин, а саме: воєнних злочинів, геноциду та злочинів проти людяності» - встановлюючи тим самим регіональний інститут «відповідальності із захисту».

Африканська хартія прав людини і народів 1981 року містить положення, релевантні для повоєнного відновлення, зокрема стаття 22, що закріплює право народів на розвиток [212]. Кампальська конвенція 2009 року встановила обов'язкові стандарти захисту та відновлення прав ВПО на континентальному рівні [213].

Організація американських держав (ОАД) у системі Міжамериканського права також розвинула механізми підтримки постконфліктних держав. Міжамериканська конвенція про права людини 1969 року та практика Міжамериканського суду з прав людини забезпечують захист жертв конфліктів та встановлюють стандарти відновлення порушених прав. У справах, пов'язаних зі збройними конфліктами в Колумбії та Гватемалі, Міжамериканський суд розвинув доктрину «реституції, компенсації та реабілітації» як складових ефективного відшкодування [214].

Окремим рівнем договірної архітектури повоєнного відновлення виступають багатосторонні рамкові угоди та документи, що встановлюють принципи та стандарти надання міжнародної допомоги. Попри переважно незобов'язальний характер (переважна більшість із них формально належить до soft law), ці документи відіграють виняткову роль у формуванні операційних норм та практики донорського

співтовариства, а також слугують орієнтиром при укладенні зобов'язальних двосторонніх та багатосторонніх угод.

Поворотним моментом у формуванні системи багатостороннього регулювання ефективності допомоги стала Паризька декларація про ефективність допомоги, прийнята 2 березня 2005 року за підсумками Форуму на рівні міністрів. Декларація закріплює п'ять операційних принципів: право власності (ownership), узгодженість (alignment), гармонізація (harmonisation), управління, орієнтоване на результат (managing for results), та взаємна відповідальність (mutual accountability) [215]. Хоча Декларація спеціально не регулює повоєнне відновлення, її принципи набувають особливого значення саме у постконфліктному контексті, де ризики порушення суверенного права власності реципієнта на порядок денний відновлення особливо високі. За оцінкою ОЕСР, повне впровадження принципів Паризької декларації дозволило б щорічно зекономити до 5,6 млрд доларів США [216].

Аккрська програма дій (ААП), ухвалена у вересні 2008 року на Третьому Форумі на рівні міністрів з ефективності допомоги [217], розвинула принципи Паризької декларації з акцентом на посилення ролі країн-реципієнтів та громадянського суспільства. ААП прямо визнала специфіку «держав у ситуаціях конфлікту і нестабільності», закликавши донорів розробити «специфічні заходи для відносин між донором та країною-партнером» у таких контекстах.

Бусанське партнерство для ефективного співробітництва у розвитку, прийняте на Четвертому форумі на рівні міністрів 1 грудня 2011 року [218], позначило концептуальний перехід від «ефективності допомоги» до «ефективності розвитку», ширше охопивши всіх учасників міжнародного розвитку, включаючи приватний сектор та співпрацю Південь-Південь. Стосовно постконфліктних держав Бусанське партнерство підкреслило, що «в ситуаціях конфлікту і крихкості нам особливо важливо забезпечити... відповідальну поведінку, що не завдає шкоди».

Новий курс для взаємодії з нестабільними державами (New Deal for Engagement in Fragile States), прийнятий у Бусані у 2011 році в рамках Міжнародного

діалогу з питань розбудови миру та державного будівництва [219], є найбільш спеціалізованим із цієї групи документів. Він визначає п'ять цілей з розбудови миру та держави (PSGs): легітимна політика, безпека, справедливість, економічна база і доходи та послуги. New Deal закликає до «швидших та більш ефективних» механізмів залучення допомоги через єдиний національний механізм - ідея, що набула операційного втілення у механізмах підтримки відновлення України.

Не менш важливою категорією є угоди про трастові фонди та механізми спільного фінансування (multi-donor trust funds - MDTF). Трастові фонди виникли як практична відповідь на потребу в координованому фінансуванні повоєнного відновлення, зокрема в Афганістані (Afghanistan Reconstruction Trust Fund, ARTF), Іраку (International Reconstruction Fund Facility for Iraq, IRFFI) та Косово (Kosovo Consolidated Budget, KCB). За своєю правовою природою MDTF є угодами цивільно-правового характеру між організацією-адміністратором (зазвичай Світовим банком або ПРООН) та державами-донорами, що регулюють управління, розподіл та звітність щодо використання коштів [220]. Такий механізм реалізований і для підтримки України: Трастовий фонд «Відновлення та реконструкція України» під управлінням Світового банку є одним з основних каналів координації донорської підтримки відновлення [221].

Досвід застосування механізму трастових фондів в Україні наочно демонструє, що багатосторонні рамкові угоди про повоєнну допомогу виконують не лише нормативно-орієнтуючу, але й безпосередньо операційну функцію: вони утворюють правову та інституційну основу для конкретних фінансових механізмів, що акумулюють і розподіляють ресурси донорського співтовариства. Водночас аналіз цих механізмів засвідчує їхню принципову залежність від більш фундаментального рівня договірного регулювання - засновницьких документів міжнародних фінансових інституцій, що визначають мандат, інструментарій та операційні стандарти відповідних організацій. Саме цей рівень регулювання, на

відміну від рамкових декларативних актів, формує юридично зобов'язальні норми щодо умов, механізмів та меж фінансового сприяння повоєнному відновленню.

Міжнародні фінансові інституції (МФІ) відіграють ключову роль у фінансовому забезпеченні повоєнного відновлення, а їхні засновницькі документи та операційні угоди утворюють окрему сферу міжнародно-правового регулювання. Статті угоди МВФ, підписані в Бреттон-Вудсі 22 липня 1944 року та неодноразово переглянуті, [222] визначають мандат Фонду як спрямований насамперед на підтримання міжнародної валютної стабільності та надання фінансування для подолання проблем платіжного балансу. Проте саме ця остання функція робить МВФ ключовим актором у постконфліктних ситуаціях, оскільки збройний конфлікт незмінно призводить до серйозних порушень зовнішнього балансу держав. МВФ розробив спеціалізовані інструменти для постконфліктних держав: Emergency Post-Conflict Assistance (EPCA) та Rapid Credit Facility (RCF), що дозволяють надавати фінансування без стандартних умов та в прискорені строки [223]. Починаючи з 2022 року Україна отримала від МВФ фінансування загальним обсягом понад 15 млрд доларів США в рамках різних програм, включаючи чотирирічну програму Extended Fund Facility [224].

Засновницькі документи Групи Світового банку - Статті угоди МБРР 1944 року [225] та Статті угоди МАР 1960 року [226] - визначають мандат установ, що суттєво відрізняється від мандату МВФ. Стаття I Статей угоди МБРР проголошує як мету «допомогу в реконструкції та розвитку територій держав-членів», що прямо охоплює повоєнне відновлення. Ширший мандат Банку дозволяє фінансувати не лише макроекономічну стабілізацію, а й довгострокові проєкти відновлення інфраструктури, реформ державного управління та соціальних послуг. З 2022 по 2024 рік Світовий банк надав або мобілізував для України понад 46 млрд доларів США - що робить його найбільшим інституційним донором відновлення після ЄС [227].

Засновницькі документи регіональних банків розвитку адаптують принципи Бреттон-Вудських інституцій до регіональної специфіки. Угода про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку 1990 року [228] від початку наділила ЄБРР спеціальним мандатом підтримки «переходу до відкритої ринкової економіки», що в постконфліктних умовах поєднується з відбудовою. Стаття 1 Статуту ЄБРР відзначає, що Банк сприяє «переходу до ринкової економіки, а також розвитку приватного і підприємницького ініціативного сектора в центральній і східній Європі». Починаючи з лютого 2022 року ЄБРР суттєво переорієнтував свою діяльність на підтримку України.

Координація між МФІ у постконфліктних ситуаціях реалізується через ряд механізмів. Спільні рамки оцінки потреб (Joint Damage and Needs Assessments, JDNA) проводяться МВФ, Світовим банком, ЄС та ООН та слугують основою для планування та фінансування відновлення. Перша така комплексна оцінка для України - Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA) - була опублікована у вересні 2022 року [229], а наступні версії (RDNA2 у лютому 2022 [230] та RDNA3 у лютому 2024 [231]) зафіксували зростання загального обсягу збитків та потреб у відновленні. Станом на початок 2024 року загальний обсяг потреб у відновленні та відбудові України було оцінено в 486 млрд доларів США [232].

Аналіз договірних механізмів міжнародних фінансових інституцій засвідчує, що вони формують переважно фінансово-економічний вимір повоєнного відновлення: стабілізація платіжного балансу, відновлення інфраструктури, підтримка приватного сектора та реформування державних фінансів. Водночас повоєнне відновлення не вичерпується економічним виміром і потребує безпосередньої присутності на місцях міжнародного персоналу, який би забезпечував як моніторинг використання коштів, так і технічну допомогу, підтримку реформ та інші функції інституційного характеру. Ця потреба породжує іншу - власне операційну - категорію договірних інструментів: угоди про правовий статус міжнародних місій і персоналу на території держави, що відновлюється.

Якщо засновницькі документи МФІ визначають «що» та «на яких умовах» фінансується, то угоди про статус місій регулюють «хто» та «на яких правових засадах» здійснює безпосередню діяльність на території держави-реципієнта.

Правове регулювання міжнародних місій, задіяних у повоєнному відновленні, утворює специфічний сегмент договірної системи, що поєднує норми міжнародного публічного права з елементами договірного регулювання. Базовими інструментами цього сегменту є угоди про статус збройних сил (Status of Forces Agreements, SOFA), угоди про статус місій (Status of Mission Agreements, SOMA) та меморандуми про взаєморозуміння (MOU) [233].

SOFA як договірний інструмент набули поширення після Другої світової війни в контексті регулювання статусу окупаційних збройних сил. Наразі вони є стандартним договірним інструментом для регулювання юрисдикційних та адміністративних питань щодо особового складу міжнародних місій, розміщеного на території держави-реципієнта. Типовий зразок SOFA ООН, розроблений Секретаріатом ООН [234], визначає привілеї та імунітети особового складу місій, юрисдикцію держав щодо правопорушень, порядок відшкодування шкоди та механізми вирішення спорів. Водночас конкретний обсяг та зміст SOFA значно варіюються залежно від характеру місії та позиції держави-реципієнта.

Укладання SOFA є правовою передумовою розгортання міжнародних миротворчих та відновлювальних місій і водночас важливим механізмом захисту законних інтересів держави-реципієнта. Відсутність SOFA або його неналежне виконання може створювати серйозні правові ускладнення, що засвідчив, зокрема, досвід місій в Афганістані та Іраку [235]. Специфічний характер мав статус Тимчасової адміністрації ООН у Косово (UNMIK): за відсутності суверенної держави традиційна модель SOFA між ООН та державою-реципієнтом не могла бути застосована в повному обсязі, що зумовило розробку особливих правових механізмів [236].

SOMA регулюють статус цивільних місій (моніторингових, спостережних, гуманітарних), що не включають контингентів збройних сил. Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні (2014-2022 рр.) функціонувала саме на підставі SOMA, укладеного між ОБСЄ та Україною та погодженого Росією як державою-учасницею відповідних угод [237]. Після відмови Росії пролонгувати мандат місія була завершена у квітні 2022 року, що наочно продемонструвало залежність ефективності SOMA від доброї волі всіх сторін конфлікту.

Меморандуми про взаєморозуміння між ООН та державами-донорами, що надають особовий склад для миротворчих операцій, регулюють умови передачі командування, рамкові стандарти поведінки, відшкодування понесених витрат та повернення особового складу. Типовий MOU ООН з державами, що надають війська (troop-contributing countries, TCC), передбачає, зокрема, що виключна кримінальна юрисдикція щодо контингенту зберігається за направляючою державою - положення, що часто критикується в контексті підзвітності за правопорушення персоналу місій [238].

Угоди про цивільні місії з розбудови миру є окремою категорією, що відрізняється від військових SOFA як предметним охопленням, так і правовим режимом. Такі угоди регулюють, зокрема, Місію ЄС з верховенства права в Косово (EULEX Kosovo), яка функціонує на підставі Спільної дії Ради ЄС 2008/124/CFSP та угоди між ЄС та Косово [239]. Комплексний характер EULEX, що поєднує поліцейські, судові та митні функції, вимагав розробки детального договірного регулювання, що визначає повноваження персоналу місії щодо прямого виконання завдань у разі нездатності місцевих органів.

Здійснений аналіз засвідчує, що міжнародно-правові основи договірного регулювання допомоги державам у повоєнному періоді є комплексним та багаторівневим утворенням, що поєднує норми різної юридичної сили, функціонального призначення та просторової сфери дії. На універсальному рівні ця система спирається на Статут ООН, Женевські конвенції та Додаткові протоколи,

Гаазьку конвенцію 1954 року та міжнародні пакти про права людини - акти, що в сукупності формують обов'язковий нормативний мінімум для держав у повоєнний період. Регіональний рівень характеризується значно більшою диференційованістю: найбільш розвиненою є система ЄС, що включає детальне нормативне регулювання зовнішньої допомоги та потужні фінансові інструменти. Багатосторонні рамкові угоди - попри переважно рекомендаційний характер - відіграють системоутворюючу роль у формуванні операційних норм і координаційних механізмів донорського співтовариства. Засновницькі документи МФІ та укладені на їх підставі угоди про фінансування забезпечують виконання ключових зобов'язань щодо ресурсного забезпечення повоєнного відновлення. Нарешті, система SOFA, SOMA та MOU регулює правовий статус міжнародних місій, забезпечуючи операційну основу для їх розгортання. Системним недоліком сформованої договірної архітектури є відсутність єдиного кодифікаційного акта у сфері повоєнного відновлення, що зумовлює фрагментарність регулювання та прогалини в нормативному охопленні. Усунення цього недоліку видається одним із перспективних напрямів прогресивного розвитку сучасного міжнародного права.

2.3. Особливості двосторонніх міжнародних угод у сфері повоєнної відбудови

Двосторонні угоди у сфері повоєнного відновлення займають провідне місце в системі міжнародно-правового регулювання постконфліктної допомоги. На відміну від універсальних та регіональних договорів, що встановлюють загальні принципи та стандарти, двосторонні угоди є безпосереднім інструментом реалізації конкретних зобов'язань між державою-донором і державою-реципієнтом. Їхня питома вага в загальному обсязі офіційної допомоги в цілях розвитку (Official Development Assistance, ODA) залишається домінуючою: за даними Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), двостороння допомога традиційно становить близько 70% загального обсягу ODA [240]. У повоєнному контексті цей показник зростає, оскільки саме двосторонні механізми здатні

найбільш оперативно та цілеспрямовано реагувати на конкретні потреби постраждалої держави, забезпечуючи гнучкість у визначенні пріоритетів і можливість швидкого перегляду програм підтримки відповідно до змін у постконфліктній ситуації.

Водночас правова природа двосторонніх угод про повоєнну допомогу є неоднозначною і потребує наукового осмислення. З одного боку, вони підпадають під дію Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року [241] і мають усі ознаки міжнародного договору: укладення між суб'єктами міжнародного права, регулювання міжнародно-правових відносин, обов'язковість для сторін. Стаття 2(1)(a) Віденської конвенції визначає міжнародний договір як «міжнародну угоду, укладену між державами в письмовій формі і врегульовану міжнародним правом», що цілком охоплює двосторонні угоди про повоєнну допомогу незалежно від їхньої конкретної назви – «угода», «договір», «конвенція», «меморандум про взаєморозуміння» чи інша. З другого боку, специфіка предмета регулювання – асиметричні відносини донор-реципієнт, умовність допомоги, нерівноправний характер зобов'язань – вирізняє їх серед інших різновидів міжнародних договорів і ставить питання про межі застосування загальних принципів договірного права, зокрема принципу суверенної рівності сторін. Ця специфіка зумовлює необхідність окремого аналізу їхньої типології, структури, змістових особливостей та проблем практичної реалізації.

Систематизація двосторонніх угод про повоєнну допомогу є важливим теоретичним завданням, оскільки ця категорія угод є надзвичайно різнорідною як за предметом, так і за правовою формою. Доктринальне опрацювання їхньої класифікації дозволяє виявити спільні закономірності правового регулювання та визначити оптимальні моделі для конкретних ситуацій. Рамкові угоди про співробітництво у відновленні є найбільш загальним різновидом, що встановлює принципові засади відносин між державою-донором і державою-реципієнтом у сфері відновлення, не визначаючи конкретних фінансових зобов'язань чи проєктів.

Такі угоди зазвичай мають тривалий строк дії – від п'яти до десяти років з можливістю автоматичної пролонгації – та містять положення щодо загальних цілей співробітництва, інституційних механізмів координації (спільні комісії, робочі групи), принципів прозорості та звітності, а також процедур для укладення наступних виконавчих угод (implementing agreements). Рамкова угода функціонує як «парасолькова» (umbrella agreement), що забезпечує нормативну основу для комплексу подальших домовленостей [242], створюючи стабільне правове середовище для довгострокового співробітництва.

Показовим прикладом рамкових угод є Угода між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки щодо допомоги Україні, укладена у 1992 році та неодноразово оновлена [243], яка слугувала правовою основою для широкого спектру програм підтримки – від технічної допомоги у проведенні економічних реформ до розбудови демократичних інституцій. Серед сучасних взірців –укладені Україною двосторонні угоди про безпеку та довгострокову підтримку в рамках політичних зобов'язань, прийнятих на Вільнюському та Вашингтонському самітах НАТО [244]. Угоди про безпекові гарантії між Україною та рядом держав – зокрема, Угода між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії, підписана 12 липня 2023 року [245], і відповідні угоди з Францією, Німеччиною, США та іншими партнерами – поєднують елементи безпекової підтримки та зобов'язань у сфері відновлення, формуючи тим самим новий гібридний тип рамкових угод, що відображає специфіку повоєнного відновлення держави в умовах тривалого збройного конфлікту.

На наступному рівні конкретизації знаходяться галузеві угоди, що регулюють співробітництво у певних секторах відновлення: економіці, енергетиці, транспорті, охороні здоров'я, оборонній сфері тощо. Вони відрізняються від рамкових угод вищим рівнем деталізації зобов'язань та, як правило, механізмами реалізації, включаючи визначення проєктів, бюджетних асигнувань та часових меж виконання. Галузеві угоди з економічної допомоги визначають умови надання фінансування для

стабілізації державних фінансів, підтримки критичних галузей промисловості та банківського сектору, часто поєднуючи гранти з пільговими кредитами та гарантіями для приватних інвестицій. Угоди з технічної допомоги регулюють надання експертних послуг, передачу технологій та програми підготовки кадрів – напрям, значущий для повоєнної реконструкції, який набуває особливого значення через критичну потребу у відновленні людського капіталу та адміністративних спроможностей державних інституцій. Угоди з військової допомоги, як інструменти підтримки безпеки у перехідний період і як механізми довгострокової трансформації сектору безпеки, – визначають умови постачання озброєння, боєприпасів, обладнання, а також програми навчання збройних сил за стандартами держави-донора.

Ілюстративною моделлю галузевого підходу є Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про фінансове співробітництво [246], що охоплює широкий спектр галузевих пріоритетів відновлення – від енергетичної інфраструктури до підтримки реформи публічної адміністрації, а також Угода між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про створення Американсько-Українського інвестиційного фонду відбудови [247]. Наведений документ є репрезентативним із точки зору еволюції форм допомоги: якщо традиційно двостороння допомога надавалася переважно у формі проєктного фінансування, то в сучасній практиці повоєнного відновлення все більшого поширення набуває пряма бюджетна підтримка – механізм, що забезпечує державі-реципієнту більшу гнучкість у розподілі ресурсів, але водночас породжує складніші питання підзвітності та умовності.

Угоди про фінансування конкретних проєктів (project agreements, loan agreements) є найбільш операційним видом двосторонніх угод, що регулює реалізацію визначеного проєкту або групи проєктів з відновлення. Вони містять детальні технічні специфікації, бюджетні плани з поквартальним розбиттям видатків, графіки реалізації з контрольними точками (milestones) та індикатори

результативності, що підлягають моніторингу. Правова форма таких угод варіюється від традиційних міждержавних договорів, що підлягають ратифікації парламентами обох держав, до угод між державою-реципієнтом і агенцією розвитку або кредитором (USAID, GIZ, AFD, JICA тощо), що в доктрині кваліфікуються як «квазіміжнародні договори» [248, с. 368] через їх укладення між суб'єктами різного правового статусу. Ця категорія породжує складні питання щодо застосовного права: в разі спору між державою-реципієнтом та агенцією донора неочевидно, чи підлягає такий спір врегулюванню за правилами міжнародного публічного права, чи за правом держави-донора, чи за міжнародним комерційним правом.

Окрему і специфічну категорію утворюють угоди про списання боргів, що набувають ключового значення для держав, обтяжених значними борговими зобов'язаннями до або в результаті конфлікту. Правовою основою для укладення таких угод слугують стандартні умови Паризького клубу кредиторів – неформальної міжнародної організації провідних країн-кредиторів, що займається реструктуризацією або списанням боргів суверенних держав-позичальників [249, с. 269]. Угоди про списання боргів можуть приймати форму повного списання (debt cancellation), що є рідкісним винятком і застосовується переважно щодо найменш розвинених країн; реструктуризації (debt rescheduling), що передбачає продовження строків погашення та пільговий період; або конверсії боргу (debt swaps), зокрема перетворення боргових зобов'язань на інвестиції у відновлення (debt-for-development swaps) – механізму, що дозволяє поєднати інтереси кредитора у відшкодуванні боргу з інтересами реципієнта у мобілізації ресурсів для відновлення. Прикладом масштабного застосування механізму списання боргів є угоди про реструктуризацію боргів Іраку після 2003 року, що дозволили списати близько 80% зовнішнього боргу країни в розмірі понад 120 млрд доларів США та звільнили ресурси для програм відновлення [250, с. 59]. Цей досвід засвідчує, що списання боргів може бути не менш важливим інструментом підтримки повоєнного відновлення, ніж надання нової допомоги.

Нарешті, угоди про гарантії інвестицій – двосторонні інвестиційні договори (Bilateral Investment Treaties, BIT) або спеціалізовані угоди про страхування інвестиційних ризиків – відіграють критичну роль у залученні приватного капіталу для повоєнного відновлення, оскільки саме брак довіри приватних інвесторів до стабільності постконфліктного середовища є одним із головних бар'єрів для економічного відновлення. Стандартні двосторонні інвестиційні договори містять положення про справедливий та рівноправний режим (fair and equitable treatment), що зобов'язує державу-реципієнта забезпечити передбачуване та недискримінаційне регуляторне середовище; захист від прямої та непрямої експропріації з гарантіями адекватної, оперативної та ефективної компенсації; вільний переказ прибутків та капіталу; та доступ до міжнародного арбітражу (зазвичай ICSID) для вирішення інвестиційних спорів [251, с. 278]. В умовах повоєнного відновлення BIT набувають ваги як інструмент зниження сприйнятих інвесторами ризиків і може слугувати передумовою для залучення масштабних приватних інвестицій у відбудову інфраструктури. Водночас, як наголошує Christoph H. Schreuer, традиційні BIT потребують адаптації до постконфліктних умов, зокрема в частині визначення меж правомірних регуляторних обмежень з боку держави, що відновлюється [252], оскільки надмірно широке тлумачення захисту інвестицій може паралізувати здатність держави проводити необхідні реформи у громадських інтересах.

Незважаючи на різноманітність форм і об’єктів правового впливу, двосторонні угоди про повоєнну допомогу характеризуються певною типовою структурою, аналіз якої дозволяє виявити спільні закономірності правового регулювання та визначити ключові елементи, що потребують підвищеної уваги при укладенні та тлумаченні таких угод. Преамбула двосторонньої угоди про повоєнну допомогу виконує не лише формально-технічну функцію ідентифікації сторін та підстав для укладення, але й несе самостійне нормативне навантаження, що має телеологічне значення для тлумачення конкретних положень. По-перше, вона встановлює договірний контекст і правову основу: посилання на Статут ООН,

відповідні резолюції міжнародних організацій щодо повоєнного відновлення, раніше укладені між сторонами угоди про партнерство або асоціацію. Ці посилання мають не просто декларативний, а функціональний характер: вони вбудовують двосторонню угоду в ширший контекст міжнародно-правових зобов'язань сторін і тим самим обмежують свободу тлумачення окремих положень. По-друге, преамбула визначає нормативне підґрунтя співробітництва, формулюючи визнання сторонами постконфліктного статусу держави-реципієнта, масштабів завданої шкоди та необхідності міжнародної підтримки – елементи, що легітимізують саму ідею надання допомоги та асиметричного характеру зобов'язань. По-третє, вона закріплює загальні цілі співробітництва – відновлення миру, забезпечення безпеки людини, сталий розвиток, інтеграція до міжнародних та регіональних структур.

Стаття щодо предмету угоди, що зазвичай розміщується в перших операційних положеннях після преамбули, визначає конкретні види та форми допомоги, що надаватиметься в рамках договірних зобов’язань. У сфері повоєнної трансформації така стаття, як правило, характеризується масштабом охоплення та певною декларативністю щодо пріоритетів, залишаючи деталізацію наступним виконавчим домовленостям або рішенням спільних координаційних органів. Така гнучкість є функціональною необхідністю, що дозволяє адаптувати програми допомоги до потреб постконфліктної держави без необхідності формальної зміни базової угоди. Водночас сучасна практика свідчить про тенденцію до секторальної деталізації предмету вже в самій угоді – наприклад, у зобов'язаннях Великої Британії перед Україною в Угоді про безпекові гарантії 2024 року визначено конкретні пріоритетні сектори підтримки: авіація, протиповітряна оборона, морська безпека, кіберзахист, відновлення [253]. Ця тенденція відображає прагнення забезпечити більшу передбачуваність та зобов'язальність угод про повоєнну допомогу, переводячи їх із сфери політичних декларацій у сферу юридично обов'язкових міжнародних договорів.

Положення щодо обсягів та джерел фінансування є, мабуть, найбільш знаковими для держави-реципієнта, але водночас і найбільш юридично неоднозначними елементами двосторонніх угод про повоєнну допомогу. Принципове розмежування тут пролягає між «твердими» фінансовими зобов'язаннями – прямо передбаченими у тексті угоди конкретними сумами, що підлягають виплаті на визначених умовах і в певні строки – і «м'якими» зобов'язаннями у формі «намірів», «прагнень» або «зусиль» (endeavour, seek to, aim to) з мобілізації відповідних коштів. Ця відмінність має критичне значення для правозастосування, оскільки лише «тверді» зобов'язання можуть слугувати підставою для міжнародної відповідальності донора у разі їх невиконання відповідно до права міжнародної відповідальності держав, кодифікованого у Статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 року. Поширеною практикою є посилання в угоді на окремі додатки або виконавчі угоди, в яких визначаються конкретні фінансові зобов'язання [254], що дозволяє зберігати гнучкість базової угоди при забезпеченні юридичної визначеності щодо фінансових аспектів на операційному рівні. Водночас ця практика породжує питання щодо ієрархії норм: чи можуть положення додатків або виконавчих угод суперечити базовій угоді, і яка норма має пріоритет у разі такої суперечності.

Умовність надання допомоги (conditionality) є однією з найбільш чутливих і доктринально дискусійних складових двосторонніх угод про повоєнну допомогу, що знаходиться на перетині міжнародного права, економічної теорії та політичної практики. В найзагальнішому вигляді йдеться про встановлення донором певних вимог до держави-реципієнта, виконання яких є умовою надання або продовження допомоги. Теоретично розрізняють ex ante conditionality – вимоги, що мають бути виконані до надання допомоги і функціонують як передумови для активації фінансування, – та ex post conditionality, тобто вимоги, що підлягають виконанню після отримання допомоги і порушення яких може призвести до призупинення подальших траншів [64]. У практиці двосторонніх угод про повоєнну допомогу

умовність, як правило, стосується широкого спектру питань: дотримання принципів демократії та верховенства права, що може включати проведення вільних виборів, забезпечення незалежності судової влади та свободи ЗМІ; проведення конкретних структурних реформ (судової, антикорупційної, адміністративної), часто з детальною специфікацією законодавчих змін, що підлягають ухваленню; прозорості використання наданих коштів через запровадження систем електронних закупівель, оприлюднення інформації про проєкти та забезпечення доступу донора до моніторингу; координації з іншими донорами для уникнення дублювання та забезпечення узгодженості програм підтримки.

Правова проблема conditionality полягає в тому, що надмірна умовність може порушувати принцип суверенітету держави-реципієнта, закріплений у статті 2(1) Статуту ООН [255], та перетворювати відносини допомоги на замасковану форму втручання у внутрішні справи, заборонену статтею 2(7) Статуту. Генеральна Асамблея ООН у Декларації про право на розвиток 1986 року прямо наголошувала на неприпустимості обумовлення допомоги таким чином, що це перешкоджатиме самовизначенню народів та здійсненню права на розвиток (ст. 3(3)) [256]. Водночас певний рівень умовності видається виправданим і навіть необхідним з кількох міркувань. По-перше, донор має законний інтерес у тому, щоб надані ним кошти використовувалися за призначенням і ефективно – інтерес, що випливає з його підзвітності перед власними платниками податків. По-друге, емпіричні дослідження ефективності допомоги засвідчують, що вона є найбільш ефективною у середовищі належного управління, верховенства права та відкритості економіки, що обґрунтовує правомірність умов, спрямованих на створення такого середовища. По-третє, вимоги щодо прозорості та цільового використання є загальновизнаним елементом належного управління допомогою, закріпленим у міжнародних стандартах, зокрема Паризькій декларації про ефективність допомоги. Отже, питання полягає не в принциповій неприпустимості умовності, а в визначенні її правомірних меж – завдання, що потребує балансування між легітимними

інтересами донора у підзвітності, ефективності та суверенним правом реципієнта на визначення власного шляху розвитку.

Механізми імплементації та моніторингу є структурним елементом, що значною мірою визначає практичну ефективність угоди і водночас є індикатором справжнього характеру відносин між сторонами – чи є угода реальним інструментом співробітництва, чи декларативним документом без механізмів забезпечення виконання. Стандартними елементами інституційної архітектури імплементації є утворення спільних двосторонніх комісій або комітетів, що збираються на регулярній основі (зазвичай двічі або чотири рази на рік) для огляду прогресу виконання угоди, вирішення виникаючих проблем та затвердження планів на наступний період; запровадження систем управлінської інформації (management information systems), що забезпечують збір, обробку та обмін даними про фінансові потоки, хід реалізації проєктів та досягнуті результати; порядок проведення спільних оглядів та оцінок (joint reviews and evaluations), що можуть включати як середньострокові огляди для коригування стратегії, так і підсумкові оцінки для визначення загальної ефективності програми; засади взаємодії між агенцією-виконавцем донора та відповідними органами держави-реципієнта, включаючи розподіл відповідальності, процедури узгодження рішень та механізми вирішення оперативних проблем. Успішність механізмів імплементації значною мірою залежить від адміністративної спроможності держави-реципієнта – фактора, особливо актуального в постконфліктних умовах, де державний апарат часто є суттєво ослабленим через втрату кваліфікованих кадрів, руйнування інфраструктури та загальну дезорганізацію управлінських процесів [257].

Положення щодо звітності та підзвітності розподіляють зобов'язання зі збирання та надання інформації між сторонами і визначають, хто, кому, про що, як часто та в якому форматі звітує. Як правило, основний тягар звітності покладається на реципієнта: він зобов'язується надавати донору регулярні (квартальні, піврічні або річні) звіти про використання коштів з детальним розбиттям видатків, досягнуті

результати з кількісними та якісними індикаторами, проблеми, які виникають та ризики для реалізації програми. Ця асиметрія відображає структуру відносин донор-реципієнт, де донор як надавач ресурсів має право на інформацію про їх використання. Водночас у сучасній практиці розвивається концепція взаємної підзвітності (mutual accountability), закріплена як один із п'яти ключових принципів Паризької декларації про ефективність допомоги, відповідно до якої донор, у свою чергу, зобов'язується своєчасно та передбачувано виконувати власні фінансові зобов'язання, надавати реципієнту інформацію про плани фінансування на середньострокову перспективу та звітувати про виконання власних зобов'язань [258]. Ця концепція відображає еволюцію від патерналістської моделі допомоги, де реципієнт розглядається як пасивний об'єкт підтримки та контролю, до партнерської моделі, що визнає взаємні права та обов'язки обох сторін. Особливого значення набуває закріплення в угоді права реципієнта на незалежний аудит проєктів донора, реалізованих на його території, що є механізмом захисту від зловживань та неефективного використання коштів з боку самого донора або його контрагентів.

Врегулювання спорів є одним із найбільш технічно складних і водночас найбільш слабко розроблених елементів двосторонніх угод про повоєнну допомогу. Специфіка тут полягає в тому, що традиційні механізми врегулювання міжнародних спорів – переговори, добрі послуги, посередництво, арбітраж, судовий розгляд – що добре функціонують у симетричних відносинах між рівноправними суб'єктами міжнародного права, не завжди ефективні в умовах асиметричних відносин донор-реципієнт, де сторони мають принципово різні можливості та стимули для судового захисту своїх прав. Держава-донор, як правило, не зацікавлена в активації формальних механізмів врегулювання спорів, оскільки може просто припинити надання допомоги – практично безкоштовний для неї спосіб тиску на реципієнта. Держава-реципієнт, у свою чергу, навіть маючи формально-правові підстави для скарги на порушення донором зобов'язань за угодою, ризикує погіршенням відносин та втратою майбутньої підтримки у разі ініціювання спору. На практиці більшість

двосторонніх угод обмежується стандартним положенням про врегулювання спорів шляхом переговорів і консультацій, без передбачення обов'язкового арбітражу чи іншого примусового механізму, що фактично залишає виконання угоди у сфері доброї волі сторін та політичного тиску. Це є структурною вадою договірної системи повоєнної допомоги, що знижує рівень правової визначеності та підриває довіру до міжнародних зобов'язань у цій сфері.

Положення щодо строку дії та порядку денонсації мають практичне значення, оскільки від них залежить передбачуваність і сталість допомоги, критична для довгострокового планування відновлення та забезпечення фінансової стійкості держави-реципієнта. Стандартна практика передбачає встановлення визначеного строку дії угоди (зазвичай від трьох до п'яти років) з автоматичною пролонгацією за відсутності повідомлення про намір її денонсувати, а також перехідний період (зазвичай від шести місяців до одного року) між повідомленням про денонсацію і набранням нею чинності, що дозволяє завершити поточні проєкти та уникнути раптового припинення фінансування. Водночас у цій сфері зберігається суттєва асиметрія на користь донора: якщо донор може денонсувати угоду в односторонньому порядку відповідно до стандартних норм права міжнародних договорів, то реципієнт фактично позбавлений такої можливості, оскільки денонсація угоди означала б відмову від допомоги – дія, що є абсурдною з практичної точки зору.

Повоєнний контекст надає двостороннім угодам про допомогу низку специфічних правових характеристик, що відрізняють їх від аналогічних угод, укладених у мирний час у рамках стандартного циклу розвитку, і зумовлюють необхідність особливих підходів до їх укладення, тлумачення та виконання. Центральним питанням правової специфіки є пошук балансу між суверенітетом держави-реципієнта та умовністю допомоги – баланс, що у повоєнному контексті є особливо делікатним і складним. Держава-реципієнт у повоєнному стані перебуває у структурно вразливій позиції: нагальна потреба в зовнішньому фінансуванні для

виживання населення, забезпечення базових потреб і відновлення критичної інфраструктури суттєво обмежує її переговорні можливості та спроможність відстоювати власний порядок денний реформ проти альтернативних візій, що пропонуються донорами. Ця структурна асиметрія є системним ризиком, що може призвести до явища, яке в науковій літературі отримало назву «пастки зовнішнього підходу» (external approach trap) – коли зовнішні актори нав'язують моделі відновлення, що не відповідають місцевим умовам, не враховують політичну економію постконфліктної держави і не мають суспільної легітимності, внаслідок чого програми відновлення виявляються неефективними або навіть контрпродуктивними [10].

Доктринальний підхід до вирішення цієї суперечності сформувався навколо концепції «national ownership» – права та відповідальності держави-реципієнта визначати власний порядок денний відновлення та нести первинну відповідальність за результати. Паризька декларація 2005 року [259], а слідом за нею Бусанське партнерство 2011 року [260] закріпили принцип власності як фундаментальний для ефективності допомоги, визначивши його як перший серед п'яти ключових принципів: «Країни-партнери здійснюють ефективне керівництво своєю політикою розвитку, стратегіями та координують дії у сфері розвитку». На практиці, однак, реалізація цього принципу в двосторонніх угодах залишається недостатньою і суперечливою: дослідження Tony Killick на основі аналізу 156 двосторонніх угод про повоєнну допомогу показало, що у 78% проаналізованих угод обсяг умов, встановлених донором, перевищував рівень, визнаний реципієнтом обґрунтованим та політично реалізовним [261]. Це свідчить про системний розрив між декларативним визнанням принципу власності та реальною практикою, де донори продовжують домінувати у визначенні пріоритетів та умов допомоги.

Захист від політичного втручання є ще однією ключовою правовою проблемою двосторонніх угод у постконфліктній трансформації, що набуває особливої гостроти через вразливість повоєнних держав до зовнішнього тиску.

Повоєнні держави є особливо незахищеними до спроб донорів використати фінансові важелі для досягнення власних геополітичних цілей, що виходять за межі завдань відновлення – від лобіювання інтересів національних компаній донора при розподілі контрактів на відбудову до впливу на зовнішньополітичну орієнтацію реципієнта. Правовими механізмами захисту від такого втручання, що можуть бути закріплені в угодах, є: чітке визначення вичерпного переліку допустимих умов, що унеможливлює довільне розширення вимог донора в процесі виконання; заборона включення до умов вимог, що стосуються зовнішньополітичного курсу реципієнта, його участі в міжнародних організаціях або позиції з питань, що виходять за межі двосторонніх відносин; встановлення незалежних механізмів перегляду рішень донора про призупинення допомоги, що можуть включати медіацію третьою стороною або розгляд міжнародною експертною комісією. Важливим прецедентом тут є стаття 208 ДФЄС, що прямо встановлює: допомога ЄС реалізується у зв'язку з цілями ЄС у розвитку, а не у зв'язку з комерційними чи стратегічними інтересами, створюючи тим самим юридичний стандарт відокремлення допомоги від інших аспектів зовнішньої політики [262].

Положення двосторонніх угод щодо гарантій цільового використання коштів мають принципове значення як для донора, з точки зору підзвітності перед власними платниками податків та парламентського контролю, так і для реципієнта, як захист від несправедливих звинувачень у нецільовому використанні чи корупції. Правовий механізм таких гарантій зазвичай включає багаторівневу систему контролю: встановлення спеціальних рахунків з окремим обліком коштів допомоги, що дозволяє відстежувати фінансові потоки; вимогу проведення аудиту незалежними аудиторськими фірмами відповідно до міжнародних стандартів аудиту; передбачення права донора призупинити виплати у разі виявлення нецільового використання з чітко визначеними процедурними гарантіями для реципієнта; запровадження систем публічних закупівель із забезпеченням прозорості та конкуренції. Водночас ці механізми повинні поважати принцип субституційності

(fungibility) коштів – визнаний у економічній теорії факт, що зовнішня допомога фактично завжди є взаємозамінною з власними ресурсами реципієнта, оскільки звільняє державні кошти для інших цілей [263, с. 36]. Це означає, що надмірна деталізація цільового використання конкретних коштів допомоги є в певному сенсі ілюзорною, оскільки не враховує загальну бюджетну картину держави-реципієнта.

Питання імунітетів та привілеїв персоналу донора набуває особливої гостроти в повоєнних умовах, де значна кількість іноземних фахівців, консультантів, підрядників та працівників неурядових організацій присутня на території реципієнта для реалізації проєктів відновлення. Правовим підґрунтям регулювання їхнього статусу є поєднання загальних норм міжнародного права щодо дипломатичних та консульських привілеїв, закріплених у Віденських конвенціях 1961 та 1963 років, з конкретними положеннями двосторонніх угод про статус персоналу проєктів допомоги. Критичним питанням є визначення меж кримінальної та цивільної юрисдикції держави перебування щодо персоналу донора: чи підлягають вони повному імунітету від юрисдикції, як дипломатичні агенти; частковому імунітету лише стосовно дій, вчинених при виконанні службових обов'язків, як консульські посадові особи; чи взагалі не мають жодних імунітетів і підпадають під загальну юрисдикцію держави перебування. Практика показує, що широкі імунітети персоналу донора нерідко підривають принцип рівності перед законом і підзвітність у разі правопорушень – проблема, добре задокументована на прикладі приватних військових підрядників у постконфліктному Іраку, де надмірно широкі імунітети створили обстановку безкарності для серйозних злочинів [264, с. 167].

Режим tied vs untied aid (зв'язаної та незв'язаної допомоги) є одним із найбільш дискутованих аспектів закупівельних процедур у двосторонніх угодах, що має як економічний, так і правовий вимір. Зв'язана допомога передбачає зобов'язання реципієнта здійснювати закупівлі товарів і послуг виключно або переважно в країні-донорі або у визначених донором третіх країнах – умова, що суттєво обмежує ефективність допомоги через вищі ціни, відсутність конкуренції та можливу

невідповідність пропонованих товарів і послуг місцевим потребам і стандартам. OECD оцінює, що прив'язаність допомоги знижує її реальну цінність для реципієнта на 15-30% порівняно з ринковою вартістю еквівалентних товарів і послуг [265], що фактично означає приховане субсидіювання економіки донора за рахунок зниження ефективності допомоги. Рекомендація OECD щодо допомоги найменш розвиненим країнам 2001 року та наступні ревізії 2008 та 2018 років поступово розширили сферу застосування принципу незв'язаної допомоги, проте в повоєнному контексті – де донори стикаються з внутрішнім політичним тиском щодо обґрунтування великих видатків на відновлення іноземних держав перед власними платниками податків – ця проблема зберігає актуальність і навіть загострюється [266].

Патронатна модель двостороннього співробітництва є порівняно новим і концептуально цікавим інститутом у системі міжнародно-правового регулювання повоєнного відновлення, хоча її віддалені витоки можна простежити у практиці «спонсорства» постконфліктних держав-членів ООН з боку окремих великих держав у рамках миротворчих операцій ООН у 1990-х роках. У сучасному вигляді патронатна модель передбачає прийняття державою-донором особливої, підвищеної відповідальності за відновлення конкретного географічного регіону, міста або функціональної галузі держави-реципієнта, що виходить за межі стандартного проєктного фінансування і передбачає довгостроковий, комплексний та інтенсивний характер підтримки. Концептуальну основу патронатної моделі утворює ідея «adoption» (патронажу, патронування) – добровільного та публічно оголошеного прийняття донором довгострокових зобов'язань щодо конкретного об'єкта відновлення з визначеними цілями, строками і розподілом відповідальності. Ця концепція була систематично розроблена та теоретично обґрунтована в різних дослідженнях, де патронатна модель описується як «структурований механізм двостороннього зобов'язання, що поєднує фінансові трансфери з інституційним партнерством, передачею знань та політичною підтримкою у форматі привілейованих відносин між патроном та об'єктом патронату» [267].

Правове оформлення патронатних відносин здійснюється через різноманітні інструменти, що відрізняються за ступенем юридичної зобов'язальності відповідно до норм міжнародного договірного права. Статті 2 та 26 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року встановлюють фундаментальні принципи для всіх договірних інструментів, незалежно від їхньої назви чи форми. Спектр патронатних інструментів охоплює: міжнародні договори у формальному розумінні, що підлягають ратифікації національними парламентами та створюють примусові зобов'язання згідно з принципом pacta sunt servanda; виконавчі угоди (executive agreements), що укладаються урядами в межах їхньої конституційної компетенції без парламентської ратифікації; та меморандуми про взаєморозуміння і спільні декларації намірів, що належать до категорії «м'якого права» (soft law) та не створюють юридичних зобов'язань у розумінні міжнародного права, але породжують політичні та репутаційні зобов'язання.

Правова кваліфікація патронатного документа має принципове значення для визначення застосовних норм міжнародного права. Згідно з практикою Міжнародного Суду ООН у справі «Морські делімітації та територіальні питання між Катаром та Бахрейном» (1994), юридична сила міжнародної угоди визначається не її назвою, а змістом та наміром сторін створити правові зобов'язання. На практиці найбільш поширені патронатні домовленості є юридично незобов'язальними і спираються на політичну відповідальність, репутаційні стимули та публічну підзвітність – модель, що відображає загальну тенденцію до «м'якого права» у сфері міжнародної допомоги, але породжує проблему відсутності примусових механізмів забезпечення виконання [268].

Розподіл відповідальності між патроном та державою-реципієнтом у рамках патронатного партнерства регулюється принципами міжнародного права, зокрема принципом суверенної рівності держав (стаття 2(1) Статуту ООН) та принципом невтручання у внутрішні справи (стаття 2(7) Статуту ООН). Ефективна патронатна модель має забезпечувати чіткий розподіл компетенцій: патрон несе

відповідальність за мобілізацію фінансових ресурсів, технічну підтримку та залучення приватних інвестицій, тоді як місцеві органи влади зберігають первинну відповідальність за управлінські рішення та безпосереднє надання публічних послуг – розподіл, що відповідає принципу national ownership, закріпленому Паризькою декларацією 2005 року. Механізми взаємної підзвітності повинні запобігати як нецільовому використанню ресурсів, так і надмірному втручанню патрона, що порушувало б суверенітет держави-реципієнта.

Досвід України в розбудові патронатної моделі становить унікальний прецедент у сучасній практиці міжнародного права повоєнного відновлення. Починаючи з 2022 року, Україна розвинула систему двосторонніх патронатних партнерств у рамках Національного плану відновлення, презентованого на Міжнародній конференції в Лугано у липні 2022 року [269]. Станом на початок 2024 року понад 20 країн-партнерів уклали патронатні угоди або меморандуми про взаєморозуміння щодо підтримки відновлення 24 областей та міста Київ [270]. Правовою базою цих відносин є меморандуми про взаєморозуміння між урядами або відповідними міністерствами. Велика Британія погодилася опікуватися відновленням Київського регіону, Данія взяла під патронат Миколаїв, Швеція вирішила допомагати Одесі [271].

Правовий аналіз цієї системи виявляє структурні недоліки з точки зору міжнародного договірного права: більшість меморандумів не містять конкретних фінансових зобов'язань або вимірюваних цільових показників, що суперечить принципу правової визначеності; відсутні уніфіковані стандарти оцінки ефективності; механізми забезпечення виконання обмежуються сферою політичної відповідальності без юридичних санкцій за невиконання. Ця ситуація ставить питання про доцільність трансформації патронатних відносин у юридично зобов'язальні договори відповідно до Віденської конвенції 1969 року, що забезпечило б застосування норм міжнародного права про відповідальність держав за невиконання договірних зобов'язань.

Угоди між державою, що постраждала від агресії, та державою-агресором утворюють особливу категорію в системі міжнародного права, що поєднує норми jus ad bellum (права застосування сили), jus post bellum (права постконфліктного врегулювання), міжнародного гуманітарного права та права міжнародної відповідальності держав. Репараційні угоди, як найдавніша форма таких відносин, базуються на фундаментальному принципі міжнародного права про відповідальність держави за міжнародно-протиправні діяння, кодифікованому в Статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 року (стаття 31: «Відповідальна держава зобов'язана здійснити повне відшкодування за шкоду, завдану міжнародно-протиправним діянням»).

Версальський договір 1919 року в статті 231 закріпив принцип державної відповідальності за завдані збитки, встановивши, що «Союзні та асоційовані уряди заявляють, а Німеччина визнає відповідальність Німеччини та її союзників за всі втрати та збитки, завдані урядам і громадянам союзних держав внаслідок війни» [272]. Репараційна комісія визначила обсяг зобов'язань у 132 млрд золотих марок. Хоча ця модель виявилася економічно деструктивною і мала негативні геополітичні наслідки, вона заклала прецедент міжнародно-правової відповідальності за агресію [273].

Паризькі мирні договори 1947 року відобразили еволюцію міжнародно-правового регулювання репарацій: відхід від карального до компенсаційного підходу з урахуванням економічних можливостей держав-боржників [274]. Включення механізмів натурального відшкодування поряд із грошовими виплатами продемонструвало гнучкість міжнародного права у адаптації до практичних потреб повоєнного періоду. Люксембурзька угода між Ізраїлем та ФРН 1952 року запровадила новаторський елемент – індивідуальні компенсації жертвам Голокосту, що відображало визнання міжнародним правом індивідуальних прав жертв міжнародних злочинів поряд з міждержавними претензіями [275].

Мирні договори як комплексні міжнародно-правові інструменти регулюють широкий спектр постконфліктних питань відповідно до принципів міжнародного права. З точки зору повоєнного відновлення ключове значення мають положення щодо: відновлення економічних відносин (режим найбільшого сприяння, національний режим); вирішення майнових питань (захист іноземної власності, компенсація за конфісковане майно); режиму руху осіб (право на повернення, відновлення громадянства); міжнародно-правових гарантій безпеки (колективні або індивідуальні гарантії відповідно до Статуту ООН). Дейтонська мирна угода 1995 року є прикладом детального міжнародно-правового регулювання постконфліктного переходу: Додаток 7 регулює повернення біженців з урахуванням норм міжнародного права біженців; Додаток 6 встановлює механізм захисту прав людини відповідно до Європейської конвенції про права людини; Додаток 3 регулює виборче законодавство згідно зі стандартами ОБСЄ.

Компенсаційні механізми еволюціонували від суто міждержавних до змішаних моделей, що поєднують державні та індивідуальні претензії [276]. Іракська компенсаційна комісія ООН (United Nations Compensation Commission), заснована Резолюцією РБ ООН 692 (1991) [277] як допоміжний орган Ради Безпеки, стала інноваційним прецедентом у міжнародному праві. UNCC обробила понад 2,7 млн претензій і присудила компенсацію понад 52 млрд доларів США [278]. Механізм автоматичного відрахування від нафтових доходів Іраку забезпечив виконання рішень без залежності від волі держави-боржника – модель примусового виконання компенсаційних зобов'язань, що не має аналогів у попередній практиці міжнародного права. Водночас тривалість процесу (остаточні виплати завершилися у 2022 році, через 30+ років) виявила обмеження цього механізму [279].

Трансформація відносин від ворожнечі до нормалізації відбувається через послідовність двосторонніх угод різного міжнародно-правового характеру. Сан-Франциський мирний договір з Японією 1951 року [280] формально відновив суверенітет Японії та заклав правову основу для нормалізації відносин. Договір між

Японією та Республікою Корея 1965 року [281] врегулював компенсаційні питання, проте не забезпечив остаточного правового врегулювання всіх претензій – питання «comfort women» та примусової праці залишаються предметом міжнародно-правових дискусій, що засвідчує обмеженість договірного підходу без механізмів перехідного правосуддя.

У контексті України міжнародне публічне право надає інструменти відшкодування без консенсуальних угод з агресором. Реєстр збитків Ради Європи функціонує як Розширена часткова угода – міжнародна організація за статтею 53 Віденської конвенції про право міжнародних організацій [282]. Потенційне використання заморожених суверенних активів РФ (близько 300 млрд доларів США) є предметом інтенсивних дискусій з точки зору міжнародного права. Аргументи на користь: принцип повного відшкодування (стаття 31 Статей про відповідальність держав 2001); контрзаходи відповідно до статей 49-54 Статей про відповідальність; jus cogens характер заборони агресії. Аргументи проти: принцип суверенного імунітету держави та її власності; відсутність прецедентів конфіскації суверенних активів; ризики для міжнародного фінансового порядку. Вирішення цієї колізії потребує розвитку міжнародного права про відповідальність за агресію.

Імплементація двосторонніх угод стикається з системними проблемами, що мають міжнародно-правовий вимір. Адміністративна спроможність держави-реципієнта впливає на виконання міжнародних зобов'язань відповідно до принципу bona fide. Явище «absorptive capacity ceiling», задокументоване в Афганістані [283], ставить питання про застосування доктрини неможливості виконання (impossibility of performance) як підстави звільнення від відповідальності за статтею 61 Віденської конвенції 1969 року.

Координація множинних двосторонніх зобов'язань породжує проблему фрагментації міжнародного права допомоги. Емпіричні дані з Афганістану засвідчують, що держава-реципієнт одночасно виконує сотні різних договірних режимів з різними процедурними вимогами, що підриває принцип national

ownership. Конфлікт між умовами різних донорів ставить питання про ієрархію норм міжнародних договорів та застосування принципу lex posterior у ситуації паралельних договірних режимів. Механізм взаємного визнання умов між донорами міг би базуватися на принципі еквівалентності, аналогічному до практики ЄС у сфері визнання систем управління [284].

Забезпечення national ownership є не лише принципом ефективної допомоги, але й міжнародно-правовим зобов'язанням, що випливає з принципу невтручання у внутрішні справи. Принцип власності є результатом, а не передумовою успішного відновлення, що вказує на необхідність розвитку міжнародного права щодо обов'язку донорів підтримувати розбудову спроможності реципієнта без підміни його функцій [285].

Проведений міжнародно-правовий аналіз двосторонніх угод у сфері повоєнного відновлення дозволяє сформулювати низку доктринальних висновків.

По-перше, встановлено, що двосторонні угоди утворюють багаторівневу систему міжнародно-правових інструментів з різним ступенем юридичної обов'язковості: від формальних міжнародних договорів у розумінні Віденської конвенції 1969 року до інструментів «м'якого права», що створюють політичні, але не юридичні зобов'язання. Ця типологічна різноманітність відображає функціональну диференціацію відповідно до різних етапів відновлення та рівня готовності сторін взяти на себе зобов'язання erga omnes.

По-друге, обґрунтовано, що правова специфіка двосторонніх угод визначається структурною асиметрією між донором і реципієнтом, що породжує напругу між формальним принципом суверенної рівності держав (стаття 2(1) Статуту ООН) та фактичною нерівністю. Доктринальне вирішення потребує розробки критеріїв правомірності умовності на основі функціонального тесту: умови є правомірними, якщо вони пропорційні цілям угоди та не порушують принципу невтручання.

По-третє, патронатна модель як інноваційний механізм потребує більш чіткого міжнародно-правового оформлення. Досвід України засвідчує необхідність трансформації від меморандумів до юридично зобов'язальних договорів з механізмами забезпечення виконання відповідно до міжнародного договірного права.

По-четверте, угоди з колишніми агресорами базуються на принципі міжнародної відповідальності держав за міжнародно-протиправні діяння. Еволюція від Версальської до UNCC моделі засвідчує розвиток від консенсуальної до примусової моделі компенсації. Для України ключовим є розвиток міжнародного права щодо використання заморожених активів агресора для відшкодування збитків без консенсуальної угоди.

По-п'яте, системні проблеми імплементації є структурними характеристиками архітектури двосторонньої допомоги. Вирішення потребує розвитку міжнародного права в напрямі гармонізації донорських вимог, посилення mutual accountability та створення механізмів забезпечення виконання зобов'язань донорів.

Нарешті, на фундаментальному рівні аналіз вказує на необхідність прогресивного розвитку міжнародного права у напрямі кодифікації норм про повоєнну допомогу як окремого інституту jus post bellum з визначенням зобов'язань держав, стандартів ефективності та процедур вирішення спорів – завдання, що окреслює перспективи подальших досліджень у цій сфері міжнародного права.

Висновок до розділу 2

За результатами дослідження механізмів реалізації міжнародно-правового регулювання повоєнного відновлення держави сформульовано такі висновки.

1. У науковій літературі пропонується кілька ключових напрямів реформування системи міжнародної допомоги. По-перше, йдеться про консолідацію координаційних функцій на рівні країни-реципієнта через створення єдиного механізму управління міжнародною допомогою, який іноді описується як

модель «єдиного вікна». Такий підхід дозволив би зменшити транзакційні витрати та підвищити узгодженість між різними донорами.

По-друге, пропонується суттєво посилити роль держави-реципієнта у визначенні стратегічних пріоритетів відновлення. Одним із прикладів такої моделі є ініціатива New Deal for Engagement in Fragile States, яка передбачає більш активну участь постконфліктних держав у формуванні політики міжнародної допомоги.

По-третє, значну увагу приділяють гармонізації процедур різних донорів з метою зниження адміністративного навантаження на державні інституції. Це передбачає уніфікацію звітності, спрощення процедур фінансування та узгодження програм міжнародної допомоги.

Нарешті, одним із найбільш дискусійних напрямів реформування залишається питання підзвітності міжнародних організацій перед державами-реципієнтами. У наукових колах активно обговорюється можливість створення міжнародних стандартів відповідальності міжнародних організацій, однак реалізація такої ідеї стикається з суттєвими юридичними та політичними обмеженнями, пов’язаними з інституційною автономією та імунітетами міжнародних організацій.

Комплексний аналіз дозволяє сформулювати такі висновки. По-перше, система міжнародних організацій у повоєнному відновленні є функціонально різноманітною і потенційно потужною, але страждає від фундаментального дефіциту координації, що суттєво знижує сукупну ефективність допомоги. Жодна окрема організація не має ані достатнього мандату, ані достатніх ресурсів для самостійного управління усією комплексністю постконфліктного відновлення, що обумовлює необхідність ефективного міжорганізаційного співробітництва на основі чіткого розподілу відповідальності. По-друге, система ООН зберігає центральну нормативну та координаційну роль, проте її оперативний потенціал обмежений як хронічним недофінансуванням – сукупний бюджет усіх операцій ООН з підтримки миру становить менше 7 млрд доларів США на рік, що значно менше від потреб навіть однієї великої постконфліктної країни, – так і структурною вадою механізму

прийняття рішень у РБ, де право вето паралізує реагування у ситуаціях за участю постійних членів. Альтернативні механізми – процедура «Єднання заради миру», розвиток практики регіональних організацій за Главою VIII Статуту, ad hoc міжнародні механізми – можуть частково компенсувати цю ваду, що підтверджує досвід Резолюції ГА ES-11/1 щодо України.

По-третє, МФІ виконують незамінну роль у фінансуванні та аналітичному забезпеченні відновлення, однак їхні мандати, сформовані в 1944 році, потребують адаптації до специфіки сучасного постконфліктного контексту: традиційний фокус на фіскальній консолідації має бути збалансований з визнанням потреб у гнучкості для фінансування критичних видатків на відновлення й соціальний захист. По-четверте, ЄС є найбільш ресурсно потужним і нормативно комплексним регіональним актором у сфері відновлення. Ukraine Facility з бюджетом 50 млрд євро на 2024–2027 роки є безпрецедентним механізмом, що інтегрує пряму бюджетну підтримку з умовністю реформ, інвестиційну рамку для мобілізації приватного капіталу та технічну допомогу, і може слугувати моделлю для майбутніх програм підтримки. По-п'яте, Рада Європи через Реєстр збитків для України запровадила інноваційний міжнародно-правовий механізм, що може стати прецедентом для формування системи відшкодування збитків від агресії без необхідності консенсуальної угоди з агресором, і є першим кроком до комплексної компенсаційної архітектури відповідно до принципів jus post bellum.

По-шосте, МНУО є незамінним компонентом системи, хоча їхній правовий статус в міжнародному праві потребує подальшого визначення і формалізації, а баланс між операційною незалежністю та координацією залишається предметом принципових розбіжностей. По-сьоме, реформування системи у напрямі посилення координації, прозорості й підзвітності є нагальним завданням, що потребує змін як на нормативному рівні, так і в інституційній практиці організацій. На фундаментальному рівні аналіз вказує на необхідність концептуального переосмислення міжнародної допомоги у постконфліктному контексті: традиційне

її розуміння як акту доброї волі, що перебуває в сфері дискреції донорів, дедалі більше вступає в суперечність з потребами ефективного відновлення та визнанням колективної відповідальності за наслідки збройних конфліктів. Прогресивний розвиток міжнародного права має йти у напрямі кодифікації норм про повоєнну допомогу як окремого інституту jus post bellum – з визначенням зобов'язань держав, стандартів ефективності, механізмів взаємної підзвітності та процедур вирішення спорів. Розробка проєкту міжнародної конвенції або системи «м'яких» правових стандартів у цій сфері є перспективним напрямом наукових досліджень і міжнародного нормотворення. Досвід України у взаємодії з системою міжнародних організацій в умовах тривалого конфлікту – з безпрецедентним масштабом руйнувань (понад 486 млрд доларів США), одночасністю відновлення і бойових дій та євроінтеграційною перспективою – формує унікальну комбінацію викликів, що потребує адаптації традиційних моделей підтримки і водночас є безцінним джерелом досвіду для реформування системи повоєнного відновлення у XXI столітті.

2. Здійснений аналіз засвідчує, що міжнародно-правові основи договірного регулювання допомоги державам у повоєнному періоді є комплексним та багаторівневим утворенням, що поєднує норми різної юридичної сили, функціонального призначення та просторової сфери дії. На універсальному рівні ця система спирається на Статут ООН, Женевські конвенції та Додаткові протоколи, Гаазьку конвенцію 1954 року та міжнародні пакти про права людини - акти, що в сукупності формують обов'язковий нормативний мінімум для держав у повоєнний період. Регіональний рівень характеризується значно більшою диференційованістю: найбільш розвиненою є система ЄС, що включає детальне нормативне регулювання зовнішньої допомоги та потужні фінансові інструменти. Багатосторонні рамкові угоди - попри переважно рекомендаційний характер - відіграють системоутворюючу роль у формуванні операційних норм і координаційних механізмів донорського співтовариства. Засновницькі документи МФІ та укладені на їх підставі угоди про

фінансування забезпечують виконання ключових зобов'язань щодо ресурсного забезпечення повоєнного відновлення. Нарешті, система SOFA, SOMA та MOU регулює правовий статус міжнародних місій, забезпечуючи операційну основу для їх розгортання. Системним недоліком сформованої договірної архітектури є відсутність єдиного кодифікаційного акта у сфері повоєнного відновлення, що зумовлює фрагментарність регулювання та прогалини в нормативному охопленні. Усунення цього недоліку видається одним із перспективних напрямів прогресивного розвитку сучасного міжнародного права.

3. Проведений міжнародно-правовий аналіз двосторонніх угод у сфері повоєнного відновлення дозволяє сформулювати низку доктринальних висновків.

По-перше, встановлено, що двосторонні угоди утворюють багаторівневу систему міжнародно-правових інструментів з різним ступенем юридичної обов'язковості: від формальних міжнародних договорів у розумінні Віденської конвенції 1969 року до інструментів «м'якого права», що створюють політичні, але не юридичні зобов'язання. Ця типологічна різноманітність відображає функціональну диференціацію відповідно до різних етапів відновлення та рівня готовності сторін взяти на себе зобов'язання erga omnes.

По-друге, обґрунтовано, що правова специфіка двосторонніх угод визначається структурною асиметрією між донором і реципієнтом, що породжує напругу між формальним принципом суверенної рівності держав (стаття 2(1) Статуту ООН) та фактичною нерівністю. Доктринальне вирішення потребує розробки критеріїв правомірності умовності на основі функціонального тесту: умови є правомірними, якщо вони пропорційні цілям угоди та не порушують принципу невтручання.

По-третє, патронатна модель як інноваційний механізм потребує більш чіткого міжнародно-правового оформлення. Досвід України засвідчує необхідність трансформації від меморандумів до юридично зобов'язальних договорів з

механізмами забезпечення виконання відповідно до міжнародного договірного права.

По-четверте, угоди з колишніми агресорами базуються на принципі міжнародної відповідальності держав за міжнародно-протиправні діяння. Еволюція від Версальської до UNCC моделі засвідчує розвиток від консенсуальної до примусової моделі компенсації. Для України ключовим є розвиток міжнародного права щодо використання заморожених активів агресора для відшкодування збитків без консенсуальної угоди.

По-п'яте, системні проблеми імплементації є структурними характеристиками архітектури двосторонньої допомоги. Вирішення потребує розвитку міжнародного права в напрямі гармонізації донорських вимог, посилення mutual accountability та створення механізмів забезпечення виконання зобов'язань донорів.

Нарешті, на фундаментальному рівні аналіз вказує на необхідність прогресивного розвитку міжнародного права у напрямі кодифікації норм про повоєнну допомогу як окремого інституту jus post bellum з визначенням зобов'язань держав, стандартів ефективності та процедур вирішення спорів – завдання, що окреслює перспективи подальших досліджень у цій сфері міжнародного права.

РОЗДІЛ 3.
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

3.1. Імплементація вітчизняного законодавства до європейських стандартів як один з механізмів повоєнної відбудови держави

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, завдала нашій державі катастрофічних руйнувань та поставила перед українським суспільством принципово нові виклики не лише у сфері безпеки та оборони, а й у царині правового й інституційного розвитку держави. Разом із тим повномасштабна збройна агресія надала потужний імпульс євроінтеграційному курсу України, перетворивши членство в Європейському Союзі з декларованої стратегічної мети на нагальну практичну необхідність та інструмент збереження державності. Уже 28 лютого 2022 року Президент України В.О. Зеленський підписав заяву на вступ до ЄС, а 23 червня 2022 року Європейська Рада надала Україні статус кандидата на членство в Союзі [286]. Ця подія не лише змінила геополітичну картину Європи, а й визначила нову якість зобов'язань у сфері правової трансформації держави: відтак питання гармонізації вітчизняного законодавства з acquis communautaire набуло характеру першочергового завдання не лише інтеграційної, а й стратегії повоєнного відновлення.

В умовах масштабної повоєнної відбудови України імплементація європейських правових стандартів слугує не лише юридично-технічним інструментом адаптації законодавства, а й системним механізмом інституційної трансформації, залучення міжнародного фінансування та забезпечення довгострокової правової стабільності держави. Йдеться про принципово новий вимір взаємозв'язку між правовою реформою та постконфліктним відновленням: якщо в традиційному розумінні відбудова держави асоціюється насамперед із відновленням фізичної та економічної

інфраструктури, то українська ситуація демонструє нерозривний зв'язок між правовою конвергенцією з ЄС та можливістю залучення ресурсів для такого відновлення. Дослідженню цих процесів приділяли увагу такі науковці, як Н. М. Пархоменко [287], Р. А. Петров [288], Д. Демчук та Л. Шипілова [289] та ін. Проте проблематика імплементаційного механізму крізь призму повоєнного відновлення залишається недостатньо розробленою в юридичній науці, що зумовлює наукову новизну і практичну значущість цього підрозділу. Метою дослідження є виявлення сутності, правової основи та практичних вимірів імплементації вітчизняного законодавства до стандартів ЄС як механізму повоєнної відбудови, а також визначення пріоритетних напрямів та наявних викликів цього процесу.

Розуміння механізму імплементації законодавства до стандартів ЄС неможливе без з'ясування правової природи acquis communautaire – того масиву норм, до якого Україна здійснює наближення. У вітчизняному законодавстві легальне визначення цього поняття закріплено в Законі України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 року № 1629-IV [290]: acquis communautaire визначається як «правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ». Однак наукова доктрина та практика дають значно ширше тлумачення цього поняття.

У науковій літературі сформувався консенсус щодо триєдиної структури acquis як системи взаємопов'язаних складових. По-перше, «конституційне acquis» – принципи дії права ЄС, закріплені в установчих договорах та розвинуті прецедентною практикою Суду ЄС: верховенство права ЄС над національним (доктрина Costa v. ENEL, 1964 р.), пряма дія норм права ЄС (доктрина Van Gend en Loos, 1963 р.), відповідальність держав-членів за порушення права ЄС (доктрина Francovich, 1991 р.). По-друге, «вторинне acquis» – регламенти, директиви та

рішення, ухвалені інституціями ЄС: регламент має пряму та загальну дію і застосовується без необхідності транспозиції, тоді як директива є обов'язковою щодо результату, залишаючи державі свободу у виборі форм і засобів її імплементації. По-третє, «прецедентне acquis» – основні правові позиції Суду ЄС, що утворюють недоторканну серцевину правопорядку Союзу [291, с. 145]. Така структура acquis визначає і складність, і глибину тих правових перетворень, які має здійснити Україна в ході євроінтеграції.

У науковій літературі прийнято чітко розмежовувати кілька понять, що нерідко вживаються як синоніми, проте мають самостійне правове наповнення. Імплементація – найширше поняття, що охоплює будь-яке виконання міжнародних зобов'язань через внутрішній правовий механізм держави. Адаптація – поступове наближення внутрішнього законодавства до стандартів ЄС як планомірний процес, розгорнутий у часі. Гармонізація – узгодження законодавства з метою досягнення рівнозначного регуляторного ефекту, тобто єдності результату при збереженні можливої різниці у формі. Нарешті, транспозиція – суто технічний механізм перенесення положень директив ЄС до національного права у спосіб, що визначається самою державою. Як зазначає Н. М. Пархоменко, найважливішим правовим інструментом поширення acquis communautaire на внутрішній правопорядок України є саме гармонізація, оскільки вона передбачає не просте копіювання норм, а змістовне переосмислення регуляторного середовища з урахуванням цінностей та цілей правопорядку ЄС [287, с. 87]. Розуміння цих відмінностей є принципово важливим для оцінки якості й глибини правових перетворень, що здійснюються в Україні.

Правовою основою процесу гармонізації українського законодавства з правом ЄС є система нормативно-правових актів, що утворює цілісний механізм регулювання адаптаційних відносин. Центральне місце в цій системі посідає Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, підписана 27 червня 2014 року та ратифікована Верховною Радою України 16 вересня 2014 року [190]. Угода

набула чинності у повному обсязі 1 вересня 2017 року після завершення ратифікаційних процедур усіма державами-членами ЄС. За своєю юридичною природою вона є змішаною угодою (mixed agreement) – актом, що укладається одночасно від імені ЄС та всіх держав-членів і поширюється як на предмети виключної компетенції ЄС, так і на предмети спільної та національної компетенції. Її особливість полягає в тому, що вона не є звичайним двостороннім договором: Угода є актом sui generis, який інтегрує Україну в правовий простір ЄС ще до набуття нею членства [288]. Угода охоплює 28 сфер регулювання, включаючи основи як політичного союзу (верховенство права, зовнішня політика, система юстиції), так і економічного співробітництва (вільний доступ до ринків, митні послуги, права на інтелектуальну власність, транспорт, енергетика тощо) [292].

Конституційно-правовою основою імплементації служить насамперед стаття 9 Конституції України [293], відповідно до якої чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, є частиною національного законодавства. За правовою природою ця норма є конституційним відсиланням загального характеру (renvoi général), тобто загальним дозволом на застосування міжнародних договорів у внутрішньому правопорядку без необхідності щоразової спеціальної трансформаційної норми. Разом із тим Конституційний Суд України у правовій позиції, викладеній у рішенні від 12 липня 2000 року у справі № 1-6/2000 [294], чітко визначив ієрархічне співвідношення: Конституція України зберігає безумовний пріоритет над будь-якими міжнародними договорами, і укладення міжнародних договорів, що суперечать Конституції, можливе лише після внесення відповідних конституційних змін. Для Угоди про асоціацію це питання набуло особливої актуальності у зв'язку з конституційним закріпленням у 2019 році курсу на членство України в ЄС та НАТО у статті 102 та преамбулі Основного Закону. Важливим доповненням є частина друга статті 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року № 1906-IV [295], що закріплює пріоритет ратифікованих міжнародних договорів над звичайними законами України у разі

колізії між ними. Ця норма відтворює загальновизнаний принцип сучасного міжнародного права – pacta sunt servanda у його конституційній проєкції. Таким чином, Угода про асоціацію, ратифікована Верховною Радою, має вищу юридичну силу порівняно зі звичайними законами і є безпосередньо застосовною в правовій системі України.

Окремою правовою проблемою є питання про юридичну природу зобов'язань України у частині транспозиції регламентів ЄС. На відміну від директив, регламенти ЄС мають пряму дію і не потребують транспозиції в правові системи держав-членів – вони самостійно та безпосередньо застосовуються поряд із нормами національного права [291, с. 260]. Для України, яка наразі не є державою-членом ЄС, регламенти не мають прямої дії у внутрішньому правопорядку, а тому відповідні зобов'язання виконуються шляхом прийняття законодавчих актів, що відтворюють їх положення. Однак ці акти набудуть тимчасового характеру: після вступу України до ЄС регламенти набудуть прямої дії та витіснять відповідні національні норми [291, с. 262]. Це ставить перед законодавцем специфічне завдання – чітко планувати «термін придатності» адаптаційних законів та передбачати механізми їх автоматичного виключення з правової системи. У порівняльному контексті деякі держави-кандидати – зокрема Польща та Чеська Республіка – прямо вказували в перехідних законах, що вони втрачатимуть чинність з дати вступу, що є позитивним досвідом законодавчого планування, вартим запозичення.

Повноцінна оцінка імплементаційного механізму потребує аналізу практичних результатів його функціонування в надзвичайних умовах воєнного стану. Ключовим документом, що відображає реальний стан виконання зобов'язань, є Звіт про виконання Угоди про асоціацію за 2023 рік, підготовлений Урядовим офісом координації євроатлантичної інтеграції [296]. Попри безпрецедентне навантаження на державний апарат, загальний прогрес виконання зобов'язань за Угодою у 2023 році склав 88 %, що на 5 % перевищує показник попереднього року. Разом із тим аналіз якісного виміру цих результатів виявляє суттєві нерівномірності: якщо

Кабінет Міністрів України виконав 86 % завдань, то Верховна Рада – лише 64 %, а інші органи державної влади – 62 % заходів [288]. Ця диспропорція відображає глибше системне протиріччя: виконавча влада здатна оперативно реагувати на євроінтеграційні вимоги адміністративними засобами, тоді як законодавчий процес, що вимагає парламентської більшості та широкого консенсусу, є значно повільнішим. В умовах воєнного стану ця проблема загострюється: скорочені строки розгляду законопроектів і «пакетний» спосіб їх прийняття підвищують ризики формальної, а не сутнісної адаптації.

Важливим досягненням є відкриття формальних переговорів про вступ: 25 червня 2024 року відбулась перша міжурядова конференція, що ознаменувала офіційний старт переговорного процесу між Україною та ЄС [297]. У жовтні–листопаді 2024 року Україна завершила скринінг першого кластеру переговорних глав – «Основи» (Fundamentals), а до вересня 2025 року – скринінг усіх кластерів [298]. З правової точки зору особливого значення набуває сама структура переговорного процесу: acquis ЄС для цілей переговорів розбито на 35 глав, об'єднаних у кластери, і проходження кожного кластера вимагає від України не лише прийняття відповідних законодавчих актів, а й демонстрації їх ефективного правозастосування – що є якісно вищою вимогою порівняно з простою нормативною рецепцією. Кластер «Основи» охоплює п'ять глав, що мають принципове значення для повоєнного відновлення: публічні закупівлі (глава 5), статистика (глава 18), судова влада та фундаментальні права (глава 23), юстиція, свобода і безпека (глава 24) та фінансовий контроль (глава 32) [299]. Показово, що саме ці сфери є ключовими з точки зору антикорупційної доброчесності та прозорості використання міжнародної фінансової допомоги на відбудову.

Першим і найбільш безпосереднім виміром, у якому імплементація слугує механізмом відбудови, є умовний зв'язок між правовою гармонізацією та міжнародним фінансуванням. Програма Ukraine Facility – фінансовий інструмент ЄС обсягом до 50 млрд євро (гранти та позики) на 2024–2027 роки – структурована так,

що доступ до траншів прямо обумовлений виконанням конкретних правових реформ і «маяків» (milestones) у сфері імплементації законодавства [297]. Правова логіка тут є очевидною: ЄС як донор висуває вимоги правової конвергенції, оскільки саме дотримання стандартів ЄС у сфері публічних фінансів, закупівель і антикорупції є найдієвішою гарантією цільового та ефективного використання наданих коштів. Механізм «умовності» (conditionality) є центральним інструментом зовнішньої правової конвергенції в практиці ЄС – і будучи застосованим до України в контексті повоєнного відновлення, він набуває нового змістовного наповнення: правова реформа перетворюється не на зовнішню вимогу, а на внутрішнє управлінське завдання, від виконання якого безпосередньо залежить ресурсне забезпечення відновлення держави [300].

Невіддільним виміром механізму є реформа правосуддя та забезпечення верховенства права як передумова залучення приватних інвестицій у відбудову. Верховенство права у розумінні статті 2 Договору про ЄС та статті 8 Конституції України – це не лише формальне дотримання законів, а й передбачуваність правового середовища, незалежність судів, ефективний судовий захист майнових прав та виконання судових рішень. Жоден приватний інвестор не вкладатиме кошти у відновлення промислових підприємств, житла чи інфраструктури, не маючи правової впевненості в захисті своїх вкладень. У Комплексному стратегічному плані реформування органів правопорядку на 2023–2027 роки, затвердженому Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023 [301], передбачено шість стратегічних пріоритетів реформування з орієнтацією на стандарти ЄС, включаючи дієвість і ефективність органів правопорядку, дотримання прав людини та гармонізацію кримінального і кримінально-процесуального законодавства. Гармонізація кримінального процесуального законодавства зі стандартами ЄС та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод набуває особливого значення також у контексті документування воєнних злочинів та забезпечення справедливого судочинства у справах, пов'язаних із збройним конфліктом.

Органічно пов'язаним із судовою реформою є антикорупційний вимір імплементаційного механізму. Боротьба з корупцією визнається одним із системних викликів адаптаційного процесу не лише тому, що є умовою вступу до ЄС, але й тому, що корупція безпосередньо руйнує механізми повоєнного відновлення, перерозподіляючи ресурси від реальних суспільних потреб на користь приватних інтересів. Відповідність антикорупційних інституцій – Національного антикорупційного бюро України (НАБУ), Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) та Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) – стандартам ЄС є критичним чинником як євроінтеграції, так і повоєнного відновлення. З правової точки зору важливим кроком стало набрання чинності Законом України від жовтня 2023 року № 3384-IX, яким відновлено декларування активів та повноваження НАЗК щодо здійснення перевірок [296]. Водночас гармонізація законодавства у сфері публічних закупівель із Директивою ЄС 2014/24/ЄС про публічні закупівлі та Директивою 2014/25/ЄС є безпосереднім правовим інструментом прозорого розподілу коштів на відбудову.

Четвертий вимір механізму стосується технічного регулювання та стандартизації як правової основи «розумного відновлення» (smart recovery). Повоєнна відбудова є унікальною можливістю не просто відновити зруйновану інфраструктуру, а модернізувати її відповідно до сучасних стандартів енергоефективності, безпеки та сталого розвитку – що відповідає принципу «будувати краще» (build back better), задекларованому в рамках Координаційної платформи з питань відновлення України. Правовою основою для реалізації цього принципу є гармонізація технічних регламентів, стандартів безпеки продукції та будівельних норм із відповідним acquis ЄС. Зокрема, транспозиція директив ЄС у сфері будівельних виробів, протипожежної безпеки та енергоефективності будівель безпосередньо визначатиме якісні параметри відновленого житлового фонду, промислових об'єктів та інфраструктури. За результатами первинної оцінки стану імплементації, проведеної Кабінетом Міністрів України у грудні 2023 року, найбільша кількість актів, що

підлягають імплементації, стосується саме транспорту, продовольчої безпеки та свободи руху товарів – сфер, де інфраструктурне відновлення є найбільш масштабним і невідкладним [302].

П'ятий вимір – регуляторне зближення для відновлення торговельних зв'язків та ділової активності. Гармонізація законодавства у сферах підприємницького права, захисту конкуренції, захисту прав споживачів та фінансових послуг створює передумови для поступового включення України до єдиного внутрішнього ринку ЄС. З правової точки зору ця інтеграція здійснюється через Розділ IV Угоди про асоціацію – «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею», – що містить розгорнуті зобов'язання щодо усунення торговельних бар'єрів, взаємного визнання технічних стандартів та поступового відкриття ринків. Ефективна реалізація цих зобов'язань є правовою передумовою відновлення ділової активності, яка стане одним із ключових рушіїв повоєнного економічного зростання та формування нового якісного ринкового середовища, позбавленого успадкованих деформацій.

Попри значні здобутки, імплементаційний процес в умовах воєнного стану стикається з низкою системних проблем правового та інституційного характеру. Першим і найбільш глибоким викликом є проблема розриву між формальною та сутнісною імплементацією. Прийняття закону, що відтворює положення директиви ЄС, є лише першим кроком: значно складнішим є забезпечення реального правозастосування нових норм, що вимагає перебудови інституційної культури, підготовки кадрів та адаптації судової практики. Прецедентна практика Суду ЄС однозначно свідчить, що саме неефективне правозастосування транспонованих директив є найпоширенішою підставою для порушення провадження проти держав-членів за статтею 258 Договору про функціонування ЄС. Якщо навіть розвинуті правові системи держав-членів стикаються з цією проблемою, то для України, яка здійснює масштабну правову трансформацію в надзвичайних воєнних умовах, зазначений виклик набуває особливої гостроти. Характерно, що з-поміж сфер із найнижчим рівнем виконання зобов'язань превалюють ті, де недостатньо лише

законодавчих змін і критичною є зміна правозастосовної культури: антикорупційна діяльність, реформа судочинства та управління державними підприємствами.

Другим системним викликом є конституційна та правова комплексність імплементаційного процесу. Значна частина зобов'язань за Угодою про асоціацію зачіпає конституційно-чутливі сфери – систему судоустрою, права власності, права меншин. Зміна відповідних норм потребує або конституційних поправок – ухвалення яких суттєво ускладнене в умовах воєнного стану, – або пошуку тлумачень, що дозволяють виконати зобов'язання в межах чинної Конституції. Слід зауважити, що позиція щодо верховенства конституційних норм над міжнародними зобов'язаннями є загальновизнаним у порівняльному конституційному праві підходом: Федеральний конституційний суд Німеччини у рішеннях у справах «Solange» (1974, 1986 рр.) та «Lissabon» (2009 р.) послідовно відстоював верховенство Основного Закону над правом ЄС, формулюючи при цьому конструктивні механізми конституційного супроводу євроінтеграції [291].

Третім викликом є проблема законодавчої «гіперінфляції» внаслідок одночасного внесення великої кількості змін до різних законодавчих актів. Процес адаптації законодавства нерідко реалізується шляхом «латання» існуючих законів через численні поправки, що ускладнює системне розуміння відповідного нормативного масиву, створює колізії та прогалини. Вирішення цього виклику потребує переходу від фрагментарних поправок до кодифікованих законодавчих рішень – прийняття нових кодексів чи розгорнутих законів, що комплексно регулюють відповідну сферу у відповідності з acquis ЄС. Саме такий підхід відповідає доктрині якості законодавства (better regulation), що є стрижневою у правотворчій практиці ЄС.

Четвертим є геополітичний та процедурний виклик – необхідність одностайності держав-членів ЄС на кожному вирішальному етапі переговорного процесу. Процес вступу до ЄС вимагає одностайного рішення Ради ЄС та ратифікації угоди парламентами всіх 27 держав-членів. Станом на початок 2026 року Угорщина

продовжує блокувати відкриття переговорів з окремих кластерів. Разом із тим безпрецедентним є факт підготовки Єврокомісією у грудні 2025 року Draft Common Position (DCP) щодо кластерів 1, 2 та 6 ще до формального відкриття відповідних переговорів. З правової точки зору цей прецедент важливий тим, що він демонструє гнучкість переговорних механізмів ЄС і вказує на можливість де-факто просування у змістовних переговорах навіть за умов формального блокування з боку окремих держав-членів [303].

П'ятим правово-технічним викликом залишається проблема зворотної сумісності та правової наступності тих законодавчих актів, що приймаються «на заміну» майбутніх регламентів ЄС. Відсутність належного законодавчого планування може призвести до правових колізій у перехідний період одразу після вступу. Позитивним рішенням було б включення до адаптаційних законів так званих «сонячних застережень» (sunset clauses) – положень, що автоматично припиняють чинність закону з настанням певної події (вступу до ЄС), що є стандартною законотворчою технікою в державах – членах ЄС та усуває ризик паралельного існування суперечливих норм у перехідний період [291].

Проведений правовий аналіз імплементації вітчизняного законодавства до стандартів ЄС як механізму повоєнної відбудови держави дозволяє сформулювати розгорнуті висновки теоретичного та практичного характеру.

По-перше, імплементація вітчизняного законодавства до стандартів ЄС є комплексним правовим механізмом повоєнної відбудови держави, що принципово відрізняється від традиційного розуміння постконфліктного відновлення. Якщо остання концепція зосереджена переважно на фізичному та економічному відродженні, то механізм правової гармонізації органічно поєднує правову трансформацію, інституційну розбудову, залучення зовнішніх ресурсів та геополітичну переорієнтацію держави. Це робить його унікальним у міжнародній практиці постконфліктного відновлення: жодна з держав, що проходила такий процес після Другої світової чи наступних конфліктів, не стикалась із завданням

одночасного відновлення та інтеграції до найбільш розвиненого наднаціонального правового простору у світі.

По-друге, правова основа механізму імплементації в Україні є системною та ієрархічно структурованою. Конституційне відсилання загального характеру (стаття 9 Конституції), пріоритет ратифікованих договорів над законами (частина друга статті 19 Закону «Про міжнародні договори України»), конституційне закріплення євроінтеграційного курсу (стаття 102, преамбула Конституції в редакції 2019 року) утворюють цілісний конституційно-правовий фундамент гармонізації. Угода про асоціацію 2014 року, будучи актом sui generis, поєднує риси класичного міжнародного договору та механізму правової інтеграції, що забезпечує їй особливе місце у правовій системі держави – вищу силу порівняно зі звичайними законами, але нижчу порівняно з Конституцією. Закон «Про Загальнодержавну програму адаптації» 2004 року, попри свою відносну застарілість, зберігає важливу функцію визначення загальної методологічної рамки адаптаційного процесу.

По-третє, з доктринальної точки зору необхідно чітко розрізняти різні правові форми імплементації: транспозицію директив (що передбачає свободу вибору форм і засобів при обов'язковості результату), рецепцію регламентів (що носить тимчасовий характер та підлягає автоматичній заміні після вступу до ЄС) та адаптацію судової практики до прецедентного права Суду ЄС. Остання є найскладнішим і найменш дослідженим виміром гармонізації в Україні: без перебудови суддівського підходу до тлумачення норм права навіть бездоганно транспоновані директиви ризикують залишитися «мертвими» нормами, позбавленими реального регуляторного ефекту.

По-четверте, аналіз результатів показує, що Україна, всупереч надзвичайним воєнним умовам, демонструє значну динаміку у виконанні імплементаційних зобов'язань. Водночас ця динаміка є структурно нерівномірною: виконавча гілка влади значно активніша за законодавчу, а сфери, що вимагають зміни правозастосовної культури – судочинство, антикорупція, – відстають від сфер

технічної адаптації. Зазначена нерівномірність відображає більш глибокий виклик: правова реформа в демократичній державі вимагає широкого суспільного консенсусу, якого складніше досягти в умовах воєнного стану, що зумовлює необхідність активнішого залучення парламентських механізмів до забезпечення якості та послідовності адаптаційного процесу.

По-п'яте, повоєнна відбудова є унікальним вікном можливостей для «розумного» правового реформування – тобто для проведення не косметичних змін, а системного перепроектування правового середовища на засадах acquis ЄС. Знищення значної частини старої нормативно-правової інфраструктури відкриває простір для відмови від успадкованих правових конструкцій і формування нових – конкурентних і відповідних стандартам ЄС. Однак реалізація цієї можливості вимагає не лише законодавчої активності, але й стратегічного бачення цільової правової моделі, консолідованої політичної волі та належного інституційного супроводу реформ.

По-шосте, виклики, що постають перед імплементаційним механізмом, – розрив між формальною та сутнісною імплементацією, конституційно-правова комплексність, законодавча гіперінфляція, проблема консенсусу в ЄС та юридично-технічна проблема тимчасового характеру «антиципаційних» норм, – є системними і не можуть бути вирішені лише нарощуванням законодавчої активності. Їх подолання вимагає: стратегічного підходу до законопроектної діяльності з чіткою розстановкою пріоритетів; системного посилення судової та адміністративної спроможності; активної участі громадянського суспільства, університетської юридичної спільноти та міжнародних партнерів як незалежних суб'єктів моніторингу якості імплементації. Разом із тим позитивна динаміка та безпрецедентний прогрес у скринінгу переговорних глав засвідчують, що Україна має реальну спроможність і волю до виконання цих завдань.

По-сьоме, гармонізація законодавства з acquis ЄС у контексті повоєнного відновлення постає як явище, що виходить далеко за межі суто технічного юридичного процесу. За своєю суттю вона є проектом конституційної та

правокультурної трансформації держави – переходу від радянської правової спадщини до сучасної демократичної правової системи, здатної гарантувати права і свободи, верховенство права та стале економічне зростання. Успіх цього проекту є водночас умовою і результатом повноцінної повоєнної відбудови України та її становлення як повноправного члена Європейського Союзу. Таким чином, правова гармонізація з ЄС є не паралельним, а конститутивним виміром повоєнного відновлення, без якого всі інші аспекти відбудови ризикують позбутися системної міжнародно-правової та інституційної підтримки.

3.2. Міжнародно-правові аспекти встановлення та відшкодування збитків, завданих внаслідок військової агресії проти держави

Проблема відшкодування збитків, завданих унаслідок збройної агресії, є однією з найдавніших і водночас найбільш дискусійних у системі міжнародного права. Її актуальність не зменшується з плином часу, а навпаки – набуває нових вимірів у контексті сучасних збройних конфліктів, де масштаб руйнувань, різноманіття категорій постраждалих і складність причинно-наслідкових зв'язків між агресивними діями та їх наслідками сягають безпрецедентних масштабів. Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, зумовила актуалізацію відповідних правових питань з особливою гостротою: загальний обсяг збитків, завданих Україні, за оцінками Київської школи економіки, на кінець 2024 року перевищив 450 млрд доларів США [304], що ставить перед міжнародно-правовою наукою та практикою безпрецедентне завдання формування дієвих механізмів встановлення і відшкодування шкоди такого масштабу.

Питання міжнародно-правової відповідальності держав за агресію та пов'язаних із нею репараційних зобов'язань перебувало в полі уваги провідних науковців міжнародного права. Вагомий внесок у розроблення цієї проблематики здійснили Я. Броунлі, Дж. Кроуфорд [19], В. В. Мицик [305], Г. П. Циверенко [306], Ч.

Джорджетті [307] та інші. Разом із тим правова проблематика встановлення і відшкодування збитків у контексті поточного збройного конфлікту в Україні є значною мірою новою для доктрини: інституційна архітектура міжнародного компенсаційного механізму, створена з 2022 року, не має прямих прецедентів у попередній практиці. Це зумовлює наукову новизну та практичну значущість цього підрозділу, метою якого є дослідження міжнародно-правових підстав, форм і механізмів встановлення та відшкодування збитків, завданих внаслідок збройної агресії, та їх реалізації у контексті агресії Російської Федерації проти України.

Основою будь-якого механізму відшкодування збитків від агресії є інститут міжнародно-правової відповідальності держав. Нормативним стрижнем цього інституту є Статті про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння (Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, далі – ARSIWA), розроблені Комісією міжнародного права ООН і схвалені Генеральною Асамблеєю ООН у 2001 році резолюцією 56/83. Незважаючи на те, що ARSIWA мають форму «м'якого права» і не є обов'язковим договором, вони набули статусу кодифікації звичаєвих норм міжнародного права, що підтверджується їх систематичним застосуванням Міжнародним судом ООН, міжнародними арбітражними трибуналами та прийнятими у науковій доктрині [19]. Стаття 1 ARSIWA закріплює фундаментальний принцип: будь-яке міжнародно-протиправне діяння держави тягне за собою її міжнародну відповідальність. Стаття 2 встановлює двоелементний склад міжнародного правопорушення: діяння (дія чи бездіяльність) має бути (а) присвоєне державі за міжнародним правом та (б) є порушенням міжнародного зобов'язання цієї держави [308].

У контексті збройної агресії обидва елементи є очевидними. Збройна агресія однієї держави проти іншої є порушенням імперативної норми міжнародного права – jus cogens – а саме заборони застосування сили та загрози силою, закріпленої у пункті 4 статті 2 Статуту ООН [309] та підтвердженої в Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 року «Визначення агресії» [310].

Відповідно до статті 3 зазначеної Резолюції, агресією є вторгнення чи напад збройних сил держави на територію іншої держави, будь-яка анексія із застосуванням сили, бомбардування, блокада портів чи берегів, а також будь-яке застосування зброї проти території іншої держави. Стаття 5 тієї ж Резолюції встановлює, що агресивна війна є злочином проти міжнародного миру, що тягне за собою міжнародну відповідальність. Сукупність цих норм не залишає сумніву в тому, що збройна агресія РФ проти України кваліфікується саме як агресія у значенні міжнародного права [305, с. 256], а відтак породжує повний обсяг відповідальності, передбачений ARSIWA.

Особливим правовим виміром агресії є те, що вона є не просто «звичайним» міжнародним правопорушенням, а серйозним порушенням jus cogens – і в цьому її принципова відмінність від інших протиправних діянь держав. Частина друга глави III ARSIWA розмежовує звичайне міжнародне правопорушення та серйозне порушення зобов'язань, що випливають із jus cogens. Серйозне порушення jus cogens тягне за собою специфічні правові наслідки, закріплені у статтях 41–42 ARSIWA: (а) усі держави зобов'язані співпрацювати з метою припинення правопорушення законними засобами; (б) жодна держава не повинна визнавати правомірним становище, що виникло внаслідок серйозного порушення; (в) жодна держава не повинна надавати допомоги чи сприяння у підтриманні такого становища [308]. Ці положення мають безпосереднє значення для правової кваліфікації агресії РФ та визначають межі допустимих міжнародно-правових реакцій на неї.

Центральним нормативним положенням у сфері відшкодування збитків від агресії є принцип повного відшкодування шкоди (full reparation), сформульований Постійним судом міжнародного правосуддя у хрестоматійній справі Factory at Chorzów ще у 1928 році: «відшкодування має, наскільки можливо, усунути всі наслідки незаконного діяння та відновити становище, яке, найімовірніше, існувало б, якби це діяння не було вчинене» [311]. Цей стандарт – restitutio in integrum – сьогодні кодифікований у статті 31 ARSIWA, яка зобов'язує державу-

правопорушника здійснити повне відшкодування шкоди, заподіяної міжнародно-протиправним діянням, незалежно від форми цієї шкоди [308]. Принцип Chorzów Factory є основоположним стандартом у практиці Міжнародного суду ООН і міжнародних арбітражів [312] і визначає методологічну рамку будь-якого механізму відшкодування воєнних збитків.

ARSIWA виділяють три основні форми відшкодування шкоди, які можуть застосовуватися як окремо, так і в сукупності. Перша форма – реституція (стаття 35) – означає відновлення становища, яке існувало до вчинення протиправного діяння, тобто повернення до status quo ante. Щодо агресії реституція передбачає звільнення окупованих територій, повернення захопленого майна, скасування незаконних адміністративних рішень на окупованих територіях. Реституція є пріоритетною формою відшкодування, однак вона неможлива або неприйнятна тоді, коли об'єкт реституції фізично знищений, а повернення до status quo ante непропорційно обтяжило б державу-правопорушника порівняно з компенсацією [313]. Друга форма – компенсація (стаття 36) – є найпоширенішою у практиці, оскільки покриває будь-яку шкоду, що піддається фінансовій оцінці, включаючи упущену вигоду. Вона застосовується в тій мірі, в якій реституція не є доступною, і є основним механізмом відшкодування матеріальних збитків від агресії. Третя форма – сатисфакція (стаття 37) – є нематеріальною і застосовується для відшкодування моральної шкоди, шкоди честі та гідності держави. Вона може виражатись у визнанні правопорушення, офіційних вибаченнях, заходах кримінального переслідування, символічних репараціях тощо [308].

У міжнародній практиці термін «репарації» (reparations) вживається як у вузькому сенсі (матеріальне відшкодування збитків державам-переможницям у класичних міжвоєнних механізмах), так і в широкому сенсі – як узагальнене поняття для позначення всього комплексу заходів із відшкодування шкоди, завданої міжнародним правопорушенням [19]. У сучасному міжнародному праві друге значення є домінуючим: Генеральна Асамблея ООН у своїх резолюціях щодо

України послідовно вживає термін «відшкодування» у широкому сенсі, що охоплює реституцію, компенсацію і сатисфакцію. Окремою класифікаційною категорією є «субституція» – заміна знищеного майна рівноцінним, – яка розглядається в доктрині як різновид реституції, доречний тоді, коли пряме повернення оригіналу є неможливим [305, с. 187].

Передумовою реалізації права на відшкодування є встановлення і документування факту та розміру шкоди. У міжнародному праві це завдання є одним із найскладніших, оскільки пов'язане з доведенням причинно-наслідкового зв'язку між конкретними протиправними діяннями та конкретними видами шкоди. ARSIWA вимагають, щоб відшкодуванню підлягала лише «пряма» шкода (direct damage) – тобто та, що є безпосереднім наслідком міжнародно-протиправного діяння [308]. Це обмеження відіграє ключову роль при оцінці збитків від збройної агресії: воно потенційно виключає непряму шкоду (наприклад, загальне уповільнення економіки через психологічний ефект невизначеності) та шкоду, що виникла не з самого протиправного діяння, а з дій третіх осіб або самої потерпілої сторони.

Прецедентне значення для встановлення критерію прямої шкоди має вже згадана Резолюція Ради Безпеки ООН 687 (1991) щодо агресії Іраку проти Кувейту: вона підтвердила відповідальність Іраку за «будь-які прямі збитки, шкоду, включаючи шкоду довкіллю та виснаження природних ресурсів, або шкоду іноземним урядам, приватним особам і корпораціям, спричинену в результаті неправомірного захоплення і окупації Кувейту» [314]. Компенсаційна комісія ООН (United Nations Compensation Commission, UNCC), заснована резолюцією Ради Безпеки 692 (1991) як субсидіарний орган РБ [315], розробила розгорнуту класифікацію видів шкоди та критеріїв їх оцінки: від фіксованих виплат фізичним особам за вимушений виїзд і тілесні ушкодження до складних методологій оцінки корпоративних та урядових претензій. За тридцять один рік роботи UNCC розглянула 2,7 млн заяв на загальну суму 352,5 млрд доларів і присудила компенсацію у розмірі 52,4 млрд доларів,

виплачену Іраком із нафтових доходів до 13 січня 2022 року [15]. Цей досвід є ключовим прецедентом для формування механізму відшкодування збитків від агресії РФ проти України.

Принциповою особливістю встановлення збитків від збройної агресії є необхідність вирішення принаймні трьох категорій складних доказових питань. По-перше, питання атрибуції – встановлення того, що конкретна шкода є наслідком саме протиправних дій держави-агресора, а не, наприклад, дій сил оборони потерпілої держави або природних явищ. Правило про атрибуцію шкоди в ARSIWA прив'язане до поняття «ефективного контролю» (effective control), розробленого Міжнародним судом ООН у справі Nicaragua v. United States (1986 р.) [316]. По-друге, питання причинно-наслідкового зв'язку: навіть якщо шкода є очевидною, довести її безпосередній зв'язок з конкретним протиправним діянням, особливо при масових і системних порушеннях, вкрай складно. По-третє, питання стандарту оцінки: чи слід орієнтуватися на вартість майна на дату знищення, дату подання претензії або дату розгляду, а також яку методологію застосовувати для оцінки упущеної вигоди, моральної шкоди та шкоди довкіллю [307].

Агресія Російської Федерації проти України вимагає формування якісно нового міжнародного компенсаційного механізму, який не має прямих аналогів у попередній практиці міжнародного права. Першим системним кроком у цьому напрямі стало прийняття Генеральною Асамблеєю ООН Резолюції A/RES/ES-11/5 «Сприяння здійсненню правового захисту і забезпечення відшкодування шкоди у зв'язку з агресією проти України» від 14 листопада 2022 року [317]. Резолюція, підтримана 94 голосами «за», чітко визнала, що Росія «повинна нести юридичну відповідальність за всі свої міжнародно-протиправні діяння, включаючи відшкодування будь-якої шкоди, заподіяної такими діяннями», та рекомендувала державам-членам ООН у співпраці з Україною створити міжнародний реєстр збитків. Правова значущість цього документа полягає, зокрема, в тому, що він прямо

апелює до статей 28 та 31 ARSIWA, тобто до загальновизнаних кодифікованих норм звичаєвого міжнародного права [318].

На виконання Резолюції ГА ООН, 12 травня 2023 року Комітет Міністрів Ради Європи ухвалив Резолюцію CM/Res(2023)3 про встановлення Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України (Register of Damages Caused by the Aggression of the Russian Federation Against Ukraine, RD4U). Заснування Реєстру було оголошено на IV Саміті глав держав та урядів Ради Європи у Рейк'явіку 16–17 травня 2023 року. Штаб-квартира Реєстру розташована в м. Гаага (Нідерланди), де діє і допоміжний офіс у Києві. Станом на 2025 рік членами Реєстру є 43 держави та Європейський Союз [319]. Україна приєдналася до Розширеної часткової угоди Законом від 8 листопада 2023 року [320].

З правової точки зору Реєстр є унікальним інституційним утворенням: він одночасно є міжнародною організацією, що діє в інституційних рамках Ради Європи, цифровою платформою для збору заяв та першим компонентом триелементного Міжнародного компенсаційного механізму (МКМ), який у майбутньому має включати також Комісію з розгляду заяв і Компенсаційний фонд. Принципово важливо, що Реєстр не є судом, трибуналом або компенсаційною комісією – він не розглядає заяви по суті й не присуджує виплат. Його функція полягає у фіксації, збиранні та організації заяв від фізичних осіб, юридичних осіб та держави Україна щодо збитків, завданих агресією, і в забезпеченні доказової бази для майбутнього компенсаційного органу [321]. У квітні 2024 року Реєстр розпочав приймати заяви першої з 44 категорій – щодо пошкодженого або знищеного житла.

Керівна структура Реєстру відповідає стандартам незалежної міжнародної організації. Найвищим органом є Конференція Учасників. Рада Реєстру, що складається із семи незалежних міжнародних експертів у галузі міжнародного права, відшкодування збитків та оцінки втрат (зокрема, голова Роберт Спано – колишній Президент ЄСПЛ, та заступниця голови Кьяра Джорджетті), здійснює загальне

керівництво, розробляє правила щодо прийнятності заяв і виносить відповідні рішення [322]. Виконавчим директором Реєстру є Маркіян Ключковський. Такий персональний склад забезпечує високий рівень авторитетності й незалежності Реєстру в очах міжнародного співтовариства.

Попри значний прогрес у формуванні інституційної архітектури компенсаційного механізму, ряд принципових правових проблем залишається невирішеним. Першою і найскладнішою є проблема юрисдикції та примусового виконання. Принципова відмінність ситуації з агресією РФ від іракського прецеденту полягає в тому, що механізм UNCC спирався на обов'язкові рішення Ради Безпеки ООН, прийняті в умовах відсутності можливості блокування з боку Іраку. Натомість РФ як постійний член Ради Безпеки ООН заблокувала будь-яку реакцію цього органу через механізм вето. Будь-яке рішення МСУ ООН щодо відшкодування збитків Україні також стикнеться з тим, що виконання його рішень забезпечується Радою Безпеки відповідно до статті 94 Статуту ООН, де РФ має право вето. Це робить обов'язкове виконання такого рішення de facto неможливим у традиційних рамках системи ООН і вимагає пошуку альтернативних механізмів примусового виконання [323].

Одним із таких альтернативних механізмів є іммобілізація та використання заморожених суверенних активів РФ як джерела фінансування компенсаційного фонду. На момент початку повномасштабного вторгнення обсяг суверенних резервів РФ, заморожених у країнах G7, Євросоюзі та Австралії, склав приблизно 300 млрд доларів США, з яких близько 210 млрд – у ЄС (переважно в системі депозитарію Euroclear у Бельгії) [324]. Правова дискусія щодо допустимості використання відсотків від цих активів (яку ЄС обрав у рамках ERA – Extraordinary Revenue Acceleration) чи самого тіла активів для фінансування відбудови є надзвичайно гострою. ЄС прийняв принципове рішення спрямовувати надприбутки від заморожених активів – але не самі активи – на користь України. Питання правомірності вилучення самого тіла суверенних активів залишається відкритим і є

предметом дискусії в доктрині міжнародного права [325]. Противники такого кроку посилаються на норму про суверенний імунітет, прихильники – на принцип ex injuria jus non oritur та доктрину контрзаходів (статті 49–54 ARSIWA).

Другою принциповою правовою проблемою є питання суб'єктного складу претендентів на відшкодування та критерії прийнятності заяв. У класичній моделі міжнародного права право на відшкодування належить виключно постраждалій державі; фізичні особи можуть висувати претензії лише через механізм дипломатичного захисту. Однак сучасна практика – і зокрема, UNCC і Реєстр для України – демонструє розширення суб'єктного складу претендентів до фізичних осіб, юридичних осіб та регіональних органів влади. Реєстр збитків для України передбачає 44 категорії заяв, що можуть бути подані фізичними особами, юридичними особами та державою Україна, включаючи місцеві органи влади і державні підприємства [321]. Це є значним кроком уперед у напрямі «гуманізації» міжнародного права відшкодування, що визнає пряму правосуб'єктність індивідів як потерпілих від збройної агресії.

Третьою правовою проблемою є фіксація доказів та стандарти доказування у контексті масових і систематичних порушень міжнародного гуманітарного права. Традиційні міжнародні судові процедури розраховані на довгостроковий, детальний розгляд індивідуальних справ з повним доказовим стандартом (beyond a reasonable doubt – у кримінальних справах або balance of probabilities – у цивільних). Для масових компенсаційних механізмів ці стандарти є нереалістичними: UNCC застосовувала спрощені процедури для різних категорій претензій, зокрема фіксовані виплати для фізичних осіб з мінімальними документальними вимогами. Реєстр для України має розробити власну методологію оцінки прийнятності заяв, яка б поєднувала достатній доказовий стандарт із практичною досяжністю для постраждалих в умовах тривалого збройного конфлікту [307].

Четвертою проблемою є правовий режим шкоди, завданої в ході бойових дій. Міжнародне гуманітарне право (зокрема, Женевські конвенції та Додаткові

протоколи до них) не містить загальної норми про право на відшкодування шкоди, завданої в ході правомірних бойових дій [326]. Шкода приватним особам і майну, заподіяна в ході бойових дій навіть без порушення МГП, розглядається як невідворотний побічний наслідок збройного конфлікту, що толерується міжнародним правом. Таким чином, правова підстава для відшкодування виникає не з самого факту завдання шкоди в ході бойових дій, а виключно з факту порушення норм міжнародного права: норм МГП (умисне знищення цивільного майна, невибіркові удари), норм jus ad bellum (сама протиправна агресія) або прав людини (систематичні злочини проти цивільного населення). Саме тому правильна правова кваліфікація конкретних дій держави-агресора є передумовою для обґрунтування відповідних компенсаційних претензій [327].

Поряд із позасудовими компенсаційними механізмами, міжнародно-правова практика знає кілька судових форумів, у яких Україна вже реалізує своє право на притягнення РФ до відповідальності. Найважливішим із них є Міжнародний суд ООН (МСУ ООН), до якого Україна подала кілька позовів: зокрема справу про геноцид (у межах Конвенції про запобігання злочину геноциду і покарання за нього 1948 р.) і справу про тероризм (у межах Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму і Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації). 16 березня 2022 року МСУ ООН виніс рішення про тимчасові заходи, зобов'язавши РФ негайно припинити військові дії – рішення, яке РФ ігнорувала, продемонструвавши структурну неефективність механізму виконання рішень МСУ ООН щодо постійних членів Ради Безпеки [328] .

Значну роль у притягненні до відповідальності відіграє Міжнародний кримінальний суд (МКС), що здійснює кримінальне переслідування фізичних осіб за воєнні злочини, злочини проти людяності і злочин геноциду. 17 березня 2023 року МКС видав ордери на арешт Президента РФ В. Путіна та Уповноваженого з прав дитини М. Львової-Бєлової у зв'язку зі злочином незаконної депортації українських дітей [329]. Попри те що МКС не має юрисдикції щодо злочину агресії як такого

[330], його діяльність є важливим елементом системи відповідальності, оскільки документує злочини та сприяє формуванню доказової бази для компенсаційних претензій. Окрім цього, активно обговорюється питання заснування спеціального міжнародного трибуналу для притягнення до відповідальності за злочин агресії проти України – на зразок нюрнберзького прецеденту, але з урахуванням сучасних норм міжнародного права [328].

Важливим правовим форумом є також Європейський суд з прав людини, до якого Україна подала міждержавні скарги проти РФ щодо систематичних порушень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Проте ЄСПЛ стикається з принциповою проблемою: відповідно до усталеної практики, юрисдикція Конвенції не поширюється на зони активних бойових дій, що обмежує ефективність цього механізму для відшкодування збитків, завданих безпосередньо в ході воєнних дій. Разом із тим ЄСПЛ зберігає юрисдикцію щодо порушень прав людини в умовах окупації та незаконного затримання, що відкриває значний масив претензій для розгляду.

Проведений аналіз міжнародно-правових аспектів встановлення та відшкодування збитків від військової агресії дозволяє сформулювати такі висновки.

По-перше, інститут міжнародно-правової відповідальності держав є усталеним і розгорнутим нормативним фундаментом механізмів відшкодування збитків від агресії. Статті КМП ООН 2001 року, незважаючи на їх «м'яко-правовий» характер, є кодифікацією звичаєвого міжнародного права і мають повноцінне нормативне значення. Агресія РФ проти України є серйозним порушенням jus cogens і породжує для РФ весь комплекс правових наслідків, передбачених статтями 28–41 ARSIWA, включаючи зобов'язання повного відшкодування шкоди. Принцип restitutio in integrum, сформульований у справі Chorzów Factory і кодифікований у ARSIWA, залишається центральним стандартом оцінки обсягу компенсаційних зобов'язань.

По-друге, збройна агресія є особливим видом міжнародного правопорушення, що породжує репараційні зобов'язання не лише щодо потерпілої держави, а й щодо

фізичних та юридичних осіб. Сучасна практика – зокрема, механізм UNCC (1991–2022) та Реєстр для України (з 2023 р.) – свідчить про незворотну тенденцію до визнання прямої правосуб'єктності індивідів у міжнародному праві відшкодування і розширення суб'єктного складу претендентів поза межі традиційної дипломатичного захисту.

По-третє, Реєстр збитків для України є першим кроком принципово нової, багатоланкової інституційної архітектури міжнародного компенсаційного механізму. Він є унікальним за своєю правовою природою, поєднуючи риси міжнародної організації, цифрової доказової платформи та підготовчого органу майбутньої компенсаційної комісії. Розробленість цього механізму, залучення до нього 43 держав та ЄС, а також іменування авторитетних міжнародних юристів до складу Ради Реєстру свідчать про серйозний рівень міжнародної підтримки і правової легітимності цього механізму.

По-четверте, ключовою правовою проблемою механізму є питання примусового виконання майбутніх рішень про відшкодування. Блокування Росією будь-яких рішень Ради Безпеки ООН через механізм вето унеможливлює застосування традиційних механізмів примусового виконання за Статутом ООН. Використання суверенних активів РФ як джерела фінансування відшкодування є найбільш реалістичною альтернативою, однак потребує ретельного доктринального обґрунтування з огляду на норму суверенного імунітету. Дискусія між аргументами ex injuria jus non oritur і par in parem non habet imperium є однією з центральних у сучасному міжнародно-правовому дискурсі.

По-п'яте, питання встановлення збитків ускладнюється необхідністю розв'язання трьох комплексних проблем: атрибуції шкоди (тобто встановлення причинно-наслідкового зв'язку між конкретними протиправними діяннями і конкретними видами шкоди), розмежування шкоди, допустимої за МГП (побічний наслідок правомірних бойових дій), від шкоди, що підлягає відшкодуванню (наслідок

порушень МГП або jus ad bellum), та визначення стандартів оцінки шкоди, придатних як для індивідуальних, так і для масових компенсаційних претензій.

По-шосте, ситуація з агресією РФ проти України вже вийшла за межі суто правової та стала системним тестом для всього механізму міжнародно-правової відповідальності держав. Від її результату залежить не лише відшкодування конкретних збитків Україні, а й те, чи буде принцип повного відшкодування шкоди від агресії підкріплений дієвими інституційними механізмами виконання, чи залишиться нормою без санкції – і тим самим втратить свій превентивний потенціал щодо майбутніх агресій. Саме тому розбудова, правове зміцнення та фінансування Міжнародного компенсаційного механізму для України є не лише справедливим вирішенням конкретного конфлікту, а й інвестицією у правову архітектуру міжнародного миру та безпеки в цілому.

По-сьоме, у контексті повоєнної відбудови механізм відшкодування збитків органічно пов'язаний із загальним відновленням правопорядку. Ефективне відшкодування шкоди постраждалим фізичним і юридичним особам є елементом відновного правосуддя і складовою повноцінної реінтеграції суспільства після збройного конфлікту. Разом із тим держава, здійснюючи системну роботу з документування збитків та формування доказової бази для компенсаційних претензій, водночас формує основу для стратегічного планування повоєнної відбудови – що робить ці два процеси взаємозумовленими та взаємопідсилюючими.

3.3. Правові шляхи забезпечення гарантій сталого розвитку держави в повоєнний період

Проблема забезпечення сталого розвитку держави в повоєнний період є однією з найскладніших у сучасній юридичній науці та практиці державотворення. Якщо традиційна концепція постконфліктного відновлення зосереджується переважно на відновленні зруйнованої інфраструктури та стабілізації публічного порядку, то сучасна доктрина «розумного відновлення» (build back better) вимагає, щоб повоєнна

відбудова здійснювалась на якісно вищих правових, інституційних та регуляторних засадах, ніж ті, що існували до конфлікту. Такий підхід органічно поєднує відновну та трансформаційну функції права і надає юридичному механізму повоєнної відбудови особливого змісту: право постає не лише як регулятор суспільних відносин, а й як гарантійна система, покликана убезпечити поступ держави від рецидиву конфліктів, інституційного розпаду та відступу від демократичних засад.

Концепція сталого розвитку як міжнародно-правова категорія сформувалась у другій половині XX ст. Її класичне визначення міститься у Доповіді Брундтланд «Наше спільне майбутнє», підготовленій Міжнародною комісією ООН з навколишнього середовища і розвитку у 1987 році: сталий розвиток – «такий розвиток суспільства, за якого задоволення потреб теперішніх поколінь не ставить під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби» [331]. Це визначення, охоплюючи одночасно економічний, соціальний та екологічний виміри, утворює тривимірну систему координат сталого розвитку. Нормативним утіленням цієї концепції у сучасному міжнародному праві є Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року (Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development), прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 25 вересня 2015 року резолюцією A/RES/70/1 [332]. Він містить 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР) та 169 відповідних завдань, визначених як «орієнтири для розроблення проектів прогнозних і програмних документів та нормативно-правових актів» держав.

В умовах тривалої збройної агресії Російської Федерації проти України питання правового забезпечення сталого розвитку набуло характеру екзистенційного виклику: за даними дослідників, країни, що переживають затяжні конфлікти, втрачають від 30 до 50 % прогресу за основними ЦСР [333]. Теоретичне підґрунтя відповідних досліджень заклали В. В. Мамутов [334], О. Ф. Скакун [335], Н. М. Пархоменко [336], Н. Алаярві [337], а також автори аналітичних матеріалів Програми розвитку ООН та ін. Метою цього підрозділу є системний правовий аналіз механізмів та гарантій сталого розвитку держави в повоєнний період, дослідження

їх нормативної основи й інституційного забезпечення та визначення правових шляхів їх зміцнення в контексті відновлення України.

Водночас аналіз наукової літератури свідчить, що питання міжнародно-правових гарантій сталого розвитку постконфліктних держав переважно досліджуються фрагментарно. Як правило, окремо розглядаються механізми реалізації Цілей сталого розвитку ООН, окремо – регіональні інструменти Європейського Союзу та Ради Європи, а також двосторонні міжнародно-правові механізми підтримки відновлення. У межах цього дослідження запропоновано інтегрований підхід до розгляду зазначених елементів як складових єдиної системи міжнародно-правових гарантій сталого розвитку держави у повоєнний період. Особливістю запропонованої моделі є поєднання універсального, регіонального та двостороннього рівнів правового регулювання, а також розроблення критеріїв оцінки ефективності відповідних гарантійних механізмів, зокрема з точки зору їх юридичної зобов'язальності, наявності процедур контролю за виконанням, механізмів відповідальності та можливості об'єктивного вимірювання результативності. Такий підхід дозволяє розглядати систему гарантій сталого розвитку не лише як теоретичну конструкцію, а й як практичний інструмент оцінювання ефективності повоєнного відновлення держави.

Правовий вимір сталого розвитку не є зовнішнім додатком до економічних, екологічних або соціальних аспектів цієї концепції – він є їх необхідною передумовою та системотвірним чинником. Цю думку чітко відображає ЦСР 16, присвячена побудові «миролюбного і всеохопного суспільства для сталого розвитку, забезпечення всім доступу до правосуддя і створення ефективних, підзвітних та інклюзивних інституцій на всіх рівнях» [338]. Саме формулювання ЦСР 16 кодифікує нерозривний зв'язок між верховенством права, ефективним урядуванням та сталим розвитком. Це є нормативним підтвердженням позиції, яку відстоює у своїх працях Н. Алаярві: верховенство права відіграє ключову роль у досягненні сталого розвитку, оскільки закріплює розвиток в інтересах миру та безпеки, поваги

прав людини й раціонального управління. Без правової держави, де діє верховенство права, де захищені права власності, де дотримуються укладені договори та незалежно функціонують суди, жоден зі стовпів сталого розвитку – ні економічне зростання, ні соціальна рівність, ні екологічна стійкість – не може бути забезпечений у довгостроковій перспективі.

Порядок денний 2030 прямо визнає, що «сталий розвиток іде пліч-о-пліч з миром і безпекою» і що «він послаблюється конфліктами», а «відсутність сталого розвитку є ключовим чинником нерівності, нестабільності та конфліктів». Цей взаємний причинно-наслідковий зв'язок між миром, правопорядком і стійким розвитком є особливо значущим у постконфліктному контексті: повоєнне відновлення держави є не лише відновленням попереднього стану, а й формуванням якісно нових правових та інституційних умов, що усувають структурні чинники, які уможливили конфлікт. Саме тому правові гарантії сталого розвитку в повоєнний період мають двоєдиний характер: вони є одночасно реакцією на наслідки конфлікту (відновлення) та превенцією його повторення (трансформація).

Міжнародно-правову основу гарантій сталого розвитку держави в повоєнний період утворює розгалужена система актів універсального та регіонального рівнів. На рівні універсального міжнародного права центральну роль відіграє вже згаданий Порядок денний 2030, резолюції Генеральної Асамблеї ООН, присвячені відновленню держав після конфліктів, а також документи органів ООН зі спеціальним мандатом – Комісії з миробудівництва (UN Peacebuilding Commission), заснованої резолюціями ГА ООН 60/180 та РБ ООН 1645 (2005) [339]. Комісія з миробудівництва є міжурядовим дорадчим органом ООН, що здійснює підтримку постконфліктного відновлення через координацію зусиль держав-членів, міжнародних фінансових установ і регіональних організацій. Її концептуальна рамка ґрунтується на нерозривному зв'язку між миром, безпекою, розвитком і правами людини – «чотирма опорами» ефективного постконфліктного управління.

Принципово важливим нормативним актом у контексті повоєнного відновлення України є Декларація Луганської конференції з відновлення України (URC 2022), ухвалена 4–5 липня 2022 року у Лугано (Швейцарія) [340]. Декларація містить сім Принципів Лугано, що є міжнародно-погодженою нормативною рамкою процесу відновлення і мають безпосереднє значення для правового забезпечення сталого розвитку. Першим принципом є керівна роль України, що визначає суверенну відповідальність держави за власний відновлювальний процес і виключає патерналістські підходи міжнародних донорів. Другим – спрямованість на реформи: відновлення має сприяти прискоренню, поглибленню і досягненню стійкості реформ відповідно до вимог ЄС. Третій принцип – прозорість, підзвітність та верховенство права: процес відновлення має бути прозорим і підзвітним українцям, а верховенство права та протидія корупції підлягають системному зміцненню. Четвертий – демократична участь: відновлення є цілісним зусиллям усього суспільства. П'ятий – залучення широкого кола стейкхолдерів, включаючи приватний сектор, громади та органи місцевого самоврядування. Шостий – гендерна рівність та інклюзивність. Сьомий – сталість: відновлення має сприяти довгостроковим перетворенням на засадах екологічної стійкості [11]. Принципи Лугано, хоча і не є юридично обов'язковими у суворому сенсі, мають характер міжнародно-погодженого «м'якого права» та де-факто визначають критерії прийнятності проектів відновлення для міжнародного фінансування.

На регіональному рівні ключову роль відіграють правові інструменти Ради Європи та Європейського Союзу. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Рамкова конвенція про охорону національних меншин 1995 року, Хартія місцевого самоврядування 1985 року утворюють базовий правозахисний стандарт, дотримання якого є необхідною умовою сталого розвитку у повоєнній Україні. Угода про асоціацію між Україною та ЄС 2014 року, яка відповідно до статті 9 Конституції України є частиною правової системи держави, встановлює конкретні зобов'язання щодо реформування у сферах, що є ключовими

для сталого розвитку: урядування, антикорупція, захист навколишнього середовища, соціальна політика, права людини [190]. Регулювання ЄС у формі програми Ukraine Facility (2024–2027) прямо пов'язує обсяги фінансової підтримки відновлення з виконанням конкретних реформ та «маяків» у сфері правового забезпечення сталого розвитку [341].

Конституційно-правову основу гарантій сталого розвитку в Україні утворює насамперед Конституція України 1996 року, що у своїх статтях 1, 3, 8, 16 та інших встановлює фундаментальні правові засади, на яких має будуватися відновлення держави. Стаття 1 проголошує Україну соціальною, правовою державою, стаття 3 визнає людину «найвищою соціальною цінністю», стаття 8 закріплює принцип верховенства права, а стаття 16 встановлює обов'язок держави забезпечувати екологічну безпеку та підтримання екологічної рівноваги на території України [293]. Конституційні поправки 2019 року, що закріпили у статті 102 та преамбулі Конституції стратегічний курс на членство в ЄС та НАТО, утворили конституційний вектор, що надає гарантіям сталого розвитку характеру конституційного зобов'язання.

Окремим конституційно-правовим інструментом гарантування сталого розвитку є Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року № 722/2019 [342], виданий «з метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина». Документ визначив 17 цілей сталого розвитку та встановив їх як «орієнтири для розроблення проектів прогнозних і програмних документів та проектів нормативно-правових актів». На виконання цього Указу Урядом схвалено розпорядження «Деякі питання забезпечення досягнення Цілей сталого розвитку в Україні» від 29 листопада 2024 року № 1190, яким затверджено національні завдання, індикатори їх досягнення, цільові значення до 2030 року та визначено координаторів по кожній ЦСР [343].

Разом із тим воєнний стан, запроваджений з 24 лютого 2022 року, суттєво деформував систему координат планування сталого розвитку: частина цілей і завдань стала недосяжною в первісно визначеному обсязі, що вимагає адаптації нормативної бази ЦСР до реалій повоєнного відновлення.

Принципово важливим є питання про правову природу гарантій сталого розвитку. У загальній теорії права під гарантіями розуміють систему умов, засобів і способів, що забезпечують реалізацію та охорону правових норм [335]. Стосовно сталого розвитку держави правові гарантії утворюють багаторівневу систему. На першому рівні – конституційні гарантії: конституційне закріплення соціально-правової природи держави, гарантій прав людини, верховенства права, державної відповідальності за забезпечення екологічної рівноваги. На другому – законодавчі гарантії: галузеве законодавство, що регулює окремі напрями сталого розвитку – екологічне, бюджетне, антикорупційне, земельне, трудове. На третьому – інституційні гарантії: система органів держави, уповноважених реалізовувати та забезпечувати контроль за дотриманням норм у сфері сталого розвитку. На четвертому – міжнародно-правові гарантії: зобов'язання, прийняті в рамках міжнародних договорів та м'яко-правових актів, підкріплені механізмами міжнародного контролю та фінансового сприяння.

Аналіз чинної правової бази та актуальної практики дозволяє виокремити конкретні правові шляхи забезпечення гарантій сталого розвитку держави в повоєнний період, які мають взаємопов'язаний і системний характер.

Першим і методологічно визначальним шляхом є конституціоналізація принципів сталого розвитку. У сучасній конституційно-правовій доктрині сформувалась традиція прямого включення принципів сталого розвитку до конституційних текстів. Так, у 2022 році Швейцарія доповнила свою Конституцію нормою про обов'язок держави орієнтуватись на принципи сталого розвитку при здійсненні всіх публічних функцій. Французька Хартія навколишнього середовища 2004 року, що має конституційну силу, закріплює принцип збалансованого розвитку.

В Україні конституційне закріплення принципів сталого розвитку має залишатися пріоритетом конституційної реформи – насамперед у контексті майбутнього внесення конституційних змін, передбачених процесом вступу до ЄС. Конституційна гарантія сталого розвитку надала б відповідним нормам вищої юридичної сили, зробила б їх обов'язковим орієнтиром для всього законодавства та судової практики і унеможливила б їх скасування звичайним законом у майбутньому [344].

Другим шляхом є зміцнення верховенства права та незалежності правосуддя як правової передумови і гарантії сталого розвитку. Доктрина «правової держави» (Rechtsstaat) та її англосаксонський аналог «верховенство права» (rule of law) зближуються на тому спільному знаменнику, що розвиток може бути сталим лише в тому правовому середовищі, де закон є рівним для всіх, де суд є незалежним від виконавчої влади та від приватних інтересів, де права власності захищені, а угоди виконуються. С. Хаґґард та Л. Тіде констатують, що верховенство права включає в себе «ефективний захист прав людини, власності та укладених договорів», і цей захист «залежить не тільки від якості законів, а й від основних інституційних механізмів – стримувань і противаг, які обмежують повноваження владних органів» [345]. У повоєнному контексті це означає, що судова реформа, підвищення кваліфікації суддів, діджиталізація судочинства та усунення корупції в судовій системі є не просто заходами покращення «якості правосуддя», а необхідними умовами залучення інвестицій у відновлення та запобігання подальшому перерозподілу ресурсів від потреб суспільства до корупційних схем.

Третій правовий шлях – формування комплексної законодавчої бази постконфліктного відновлення із вбудованими гарантіями сталості. Аналіз проекту Плану відновлення України, представленого Національною радою з відновлення на конференції в Лугано 4–5 липня 2022 року [340], свідчить про те, що він охоплює 15 національних програм та 24 тематичних напрями реформ, але позбавлений цілісної законодавчої рамки, яка б надавала правову обов'язковість пріоритетам відновлення

та механізмам їх фінансування. Формування окремого Закону України «Про засади повоєнного відновлення та сталого розвитку» міг би усунути цю прогалину, закріпивши базові принципи відновлення, визначивши суб'єктів їх реалізації, критерії оцінки ефективності заходів відновлення та механізми парламентського і громадського контролю за використанням міжнародної допомоги. Такий підхід відповідає досвіду Боснії та Герцеговини, яка після Дейтонської угоди 1995 року прийняла спеціальний Закон про відновлення, що встановлював юридично обов'язкові рамки всього процесу постконфліктної реінтеграції [346].

Четвертим шляхом є правове забезпечення екологічної складової сталого розвитку. Збройна агресія РФ завдала Україні безпрецедентної екологічної шкоди: зруйновано дамбу Каховської ГЕС (підрив 6 червня 2023 року), понад 3,5 млн га землі забруднено вибухонебезпечними предметами та залишками боєприпасів, сотні гектарів лісів знищено внаслідок бойових дій. Правове забезпечення екологічної складової повоєнного сталого розвитку потребує: по-перше, розробки законодавства про екологічну реабілітацію постраждалих від конфлікту територій; по-друге, гармонізації екологічного законодавства України з Директивами ЄС про екологічну відповідальність (2004/35/ЄС) та відновлення природи (Регламент ЄС 2024/1991); по-третє, закріплення у законодавстві принципу обов'язковості оцінки впливу проектів відновлення на довкілля відповідно до стандартів Орхуської конвенції 1998 року, ратифікованої Україною. Включення природоохоронних умов до процедур відбору проектів відновлення забезпечить, що «будувати краще» матиме в тому числі й екологічний вимір [347].

П'ятим шляхом є антикорупційне законодавство як системна гарантія сталого розвитку. Корупція є одним із найнебезпечніших ворогів сталого розвитку в повоєнний період: вона системно перерозподіляє ресурси від публічних потреб до приватних інтересів, руйнує довіру суспільства до інститутів держави та унеможливлює ефективне довгострокове планування. Правова система України вже містить розгалужену антикорупційну законодавчу базу: Закон України «Про

запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII [348], що заснував НАЗК, НАБУ та інші спеціалізовані інституції. Проте в умовах повоєнного відновлення антикорупційна компонента правової системи потребує цілеспрямованого зміцнення у кількох напрямах: по-перше, розширення сфери декларування та перевірки активів на осіб, причетних до розподілу коштів на відновлення; по-друге, запровадження обов'язкового незалежного аудиту всіх проектів відновлення, фінансованих із міжнародної допомоги; по-третє, гармонізація антикорупційного законодавства з Директивою ЄС 2024/1260 про боротьбу з корупцією, що набрала чинності у 2024 році та встановлює єдині кримінально-правові стандарти протидії корупції в державах – членах ЄС [349].

Шостим правовим шляхом є децентралізація і зміцнення місцевого самоврядування як інституційна гарантія стійкості розвитку на рівні громад. Децентралізована модель управління є більш стійкою до зовнішніх потрясінь, ніж надцентралізована система, оскільки розподіляє ризики управлінської неспроможності та забезпечує вищу адаптивність до місцевих умов. Реформа децентралізації 2014–2020 рр., яка призвела до об'єднання тисяч громад та передачі їм значних фінансових і управлінських повноважень, стала одним із ключових правових успіхів України. Разом із тим повномасштабне вторгнення виявило вразливість цієї системи в умовах безпосереднього збройного протистояння. У повоєнний період зміцнення правової спроможності територіальних громад, закріплення за ними реальних фіскальних ресурсів та збереження принципів Хартії місцевого самоврядування Ради Європи 1985 року є необхідними умовами сталого розвитку на субнаціональному рівні [350].

Сьомим шляхом є правова гарантія соціальної згуртованості та захисту найбільш уразливих груп у постконфліктному суспільстві. Сталий розвиток є неможливим без соціальної стабільності, яка потребує правового захисту найбільш уразливих груп населення – ветеранів та членів їх сімей, внутрішньо переміщених осіб (ВПО), осіб з інвалідністю, постраждалих внаслідок агресії. Повоєнне законодавство має

розвинути системну нормативну базу соціального захисту цих груп, забезпечивши їм реальний доступ до житла, освіти, охорони здоров'я та правосуддя. Важливим кроком у цьому напрямі є розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 року № 1190, яким затверджено оновлені індикатори ЦСР [343], що включають, зокрема, питання підвищення стійкості населених пунктів та громад до наслідків агресії, забезпечення укриттями та розмінування. Разом із тим загальна система соціальної безпеки потребує суттєвого законодавчого зміцнення, узгодженого з євроінтеграційними зобов'язаннями України та стандартами Ради Європи у галузі соціальних прав.

Восьмим, наскрізним правовим шляхом є цифровізація публічного управління як правова гарантія прозорості та ефективності повоєнного відновлення. Україна вже має унікальний у світовому масштабі досвід цифровізації державних послуг завдяки платформі «Дія», що забезпечує доступ до понад 100 державних послуг у цифровому форматі. У правовому сенсі цифровізація є не лише технологічним, а й правовим феноменом: вона потребує відповідної законодавчої основи щодо електронних документів, цифрових ідентифікаторів, захисту персональних даних (гармонізованих із Регламентом ЄС 2016/679 (GDPR)) та електронного правочину. Правове закріплення обов'язкового використання цифрових платформ у процедурах публічних закупівель і розподілу коштів на відновлення є важливою інституційною гарантією прозорості, що підривається корупцією. Система ProZorro – визнана міжнародною спільнотою однією з найпрозоріших систем публічних закупівель – є прикладом того, як правовий механізм, підкріплений цифровими технологіями, стає дієвою гарантією сталого розвитку [351].

Проведений аналіз правових шляхів забезпечення гарантій сталого розвитку держави в повоєнний період дозволяє сформулювати такі науково обґрунтовані висновки.

По-перше, сталий розвиток є правовою категорією, а не лише економічною або екологічною концепцією. Його забезпечення потребує комплексної, багаторівневої

правової архітектури, що охоплює конституційні, законодавчі, інституційні та міжнародно-правові гарантії. Без міцного правового фундаменту жодна зі складових сталого розвитку – ні економічне зростання, ні соціальна рівність, ні екологічна стійкість – не може бути забезпечена в довгостроковій перспективі. ЦСР 16 Порядку денного 2030 кодифікує цей нерозривний зв'язок між верховенством права, ефективним урядуванням і сталим розвитком на рівні глобального нормативного консенсусу.

По-друге, повоєнний контекст надає гарантіям сталого розвитку подвійного характеру: вони є одночасно реакцією на наслідки конфлікту (відновлення соціально-правових основ суспільного життя) і превентивним механізмом (усунення структурних правових і інституційних дефіцитів, що уможливили або поглибили конфлікт). Повоєнне відновлення, яке не забезпечує якісне оновлення правових і інституційних умов, приречене відтворювати довоєнні вразливості держави.

По-третє, міжнародно-правова база гарантій сталого розвитку в постконфліктний період включає Порядок денний 2030 та ЦСР, Принципи Луганської декларації 2022 року, програму Ukraine Facility ЄС, а також механізми Комісії ООН з миробудівництва. Ці акти, навіть маючи переважно «м'яко-правовий» характер, фактично є умовою доступу до міжнародного фінансування відновлення, що перетворює їх на інструменти юридично значимого обов'язку для держави. Відтак правовий статус цих інструментів виявляється сильнішим, ніж їх формально необов'язкова природа.

По-четверте, аналіз виявив вісім ключових правових шляхів забезпечення гарантій сталого розвитку в повоєнний період: конституціоналізацію принципів сталого розвитку, зміцнення верховенства права та незалежності правосуддя, формування комплексної законодавчої бази постконфліктного відновлення, правове забезпечення екологічної реабілітації, антикорупційне законодавство, децентралізацію та зміцнення місцевого самоврядування, соціальне законодавство на захист уразливих груп, а також цифровізацію публічного управління. Кожен із

цих шляхів є самостійним правовим інструментом і водночас – органічним елементом цілісної системи, де кожна ланка підсилює ефективність решти.

По-п'яте, особливо важливим є висновок про те, що правові гарантії сталого розвитку не є «надбудовою» над процесом фізичної відбудови, а виступають його конститутивним виміром: без них матеріальне відновлення не матиме ані стійкості, ані легітимності. Інвестори не повернуться у правове середовище, позбавлене ефективного судового захисту; міжнародні донори не фінансуватимуть проекти поза рамками антикорупційних гарантій; громадяни не стануть частиною відновного процесу без реальних механізмів демократичної участі та соціального захисту. Право є тим цементом, що утримує всі складові повоєнного відновлення в єдиній, системній і дієвій архітектурі.

По-шосте, для реалізації окреслених правових шляхів Україні необхідно здійснити кілька пріоритетних законодавчих кроків: по-перше, прийняти базовий Закон про принципи повоєнного відновлення та гарантії сталого розвитку; по-друге, гармонізувати законодавство у сфері екологічної реабілітації з правом ЄС; по-третє, посилити антикорупційну інституційну спроможність у відповідності з оновленими стандартами ЄС; по-четверте, законодавчо закріпити цифрові стандарти прозорості у розподілі коштів на відновлення. Виконання цих завдань в умовах євроінтеграційного процесу одночасно є виконанням зобов'язань за Угодою про асоціацію та вимог переговорних кластерів про вступ до ЄС, що демонструє органічну єдність між євроінтеграцією та правовим забезпеченням сталого розвитку в повоєнній Україні.

По-сьоме, досвід України формує новий правовий прецедент у міжнародній практиці постконфліктного управління: вперше держава здійснює масштабне повоєнне відновлення в умовах одночасного руху до членства в найбільш інтегрованому правовому просторі світу. Ця унікальна ситуація вимагає від правової науки формування нових концепцій та доктринальних підходів, що поєднують

класичну теорію постконфліктного відновлення з правом ЄС та концепцією сталого розвитку в єдину теоретичну рамку, здатну відповісти на виклики XXI ст.

Висновок до 3 розділу

Проведений правовий аналіз імплементації вітчизняного законодавства до стандартів ЄС як механізму повоєнної відбудови держави дозволяє сформулювати розгорнуті висновки теоретичного та практичного характеру.

1. По-перше, імплементація вітчизняного законодавства до стандартів ЄС є комплексним правовим механізмом повоєнної відбудови держави, що принципово відрізняється від традиційного розуміння постконфліктного відновлення. Якщо остання концепція зосереджена переважно на фізичному та економічному відродженні, то механізм правової гармонізації органічно поєднує правову трансформацію, інституційну розбудову, залучення зовнішніх ресурсів та геополітичну переорієнтацію держави. Це робить його унікальним у міжнародній практиці постконфліктного відновлення: жодна з держав, що проходила такий процес після Другої світової чи наступних конфліктів, не стикалась із завданням одночасного відновлення та інтеграції до найбільш розвиненого наднаціонального правового простору у світі.

По-друге, правова основа механізму імплементації в Україні є системною та ієрархічно структурованою. Конституційне відсилання загального характеру (стаття 9 Конституції), пріоритет ратифікованих договорів над законами (частина друга статті 19 Закону «Про міжнародні договори України»), конституційне закріплення євроінтеграційного курсу (стаття 102, преамбула Конституції в редакції 2019 року) утворюють цілісний конституційно-правовий фундамент гармонізації. Угода про асоціацію 2014 року, будучи актом sui generis, поєднує риси класичного міжнародного договору та механізму правової інтеграції, що забезпечує їй особливе місце у правовій системі держави – вищу силу порівняно зі звичайними законами, але нижчу порівняно з Конституцією. Закон «Про Загальнодержавну програму

адаптації» 2004 року, попри свою відносну застарілість, зберігає важливу функцію визначення загальної методологічної рамки адаптаційного процесу.

По-третє, з доктринальної точки зору необхідно чітко розрізняти різні правові форми імплементації: транспозицію директив (що передбачає свободу вибору форм і засобів при обов'язковості результату), рецепцію регламентів (що носить тимчасовий характер та підлягає автоматичній заміні після вступу до ЄС) та адаптацію судової практики до прецедентного права Суду ЄС. Остання є найскладнішим і найменш дослідженим виміром гармонізації в Україні: без перебудови суддівського підходу до тлумачення норм права навіть бездоганно транспоновані директиви ризикують залишитися «мертвими» нормами, позбавленими реального регуляторного ефекту.

По-четверте, аналіз результатів показує, що Україна, всупереч надзвичайним воєнним умовам, демонструє значну динаміку у виконанні імплементаційних зобов'язань. Водночас ця динаміка є структурно нерівномірною: виконавча гілка влади значно активніша за законодавчу, а сфери, що вимагають зміни правозастосовної культури – судочинство, антикорупція, – відстають від сфер технічної адаптації. Зазначена нерівномірність відображає більш глибокий виклик: правова реформа в демократичній державі вимагає широкого суспільного консенсусу, якого складніше досягти в умовах воєнного стану, що зумовлює необхідність активнішого залучення парламентських механізмів до забезпечення якості та послідовності адаптаційного процесу.

По-п'яте, повоєнна відбудова є унікальним вікном можливостей для «розумного» правового реформування – тобто для проведення не косметичних змін, а системного перепроектування правового середовища на засадах acquis ЄС. Знищення значної частини старої нормативно-правової інфраструктури відкриває простір для відмови від успадкованих правових конструкцій і формування нових – конкурентних і відповідних стандартам ЄС. Однак реалізація цієї можливості вимагає не лише

законодавчої активності, але й стратегічного бачення цільової правової моделі, консолідованої політичної волі та належного інституційного супроводу реформ.

По-шосте, виклики, що постають перед імплементаційним механізмом, – розрив між формальною та сутнісною імплементацією, конституційно-правова комплексність, законодавча гіперінфляція, проблема консенсусу в ЄС та юридично-технічна проблема тимчасового характеру «антиципаційних» норм, – є системними і не можуть бути вирішені лише нарощуванням законодавчої активності. Їх подолання вимагає: стратегічного підходу до законопроектної діяльності з чіткою розстановкою пріоритетів; системного посилення судової та адміністративної спроможності; активної участі громадянського суспільства, університетської юридичної спільноти та міжнародних партнерів як незалежних суб'єктів моніторингу якості імплементації. Разом із тим позитивна динаміка та безпрецедентний прогрес у скринінгу переговорних глав засвідчують, що Україна має реальну спроможність і волю до виконання цих завдань.

По-сьоме, гармонізація законодавства з acquis ЄС у контексті повоєнного відновлення постає як явище, що виходить далеко за межі суто технічного юридичного процесу. За своєю суттю вона є проектом конституційної та правокультурної трансформації держави – переходу від радянської правової спадщини до сучасної демократичної правової системи, здатної гарантувати права і свободи, верховенство права та стале економічне зростання. Успіх цього проекту є водночас умовою і результатом повноцінної повоєнної відбудови України та її становлення як повноправного члена Європейського Союзу. Таким чином, правова гармонізація з ЄС є не паралельним, а конститутивним виміром повоєнного відновлення, без якого всі інші аспекти відбудови ризикують позбутися системної міжнародно-правової та інституційної підтримки.

2. Проведений аналіз міжнародно-правових аспектів встановлення та відшкодування збитків від військової агресії дозволяє сформулювати такі висновки.

По-перше, інститут міжнародно-правової відповідальності держав є усталеним і розгорнутим нормативним фундаментом механізмів відшкодування збитків від агресії. Статті КМП ООН 2001 року, незважаючи на їх «м'яко-правовий» характер, є кодифікацією звичаєвого міжнародного права і мають повноцінне нормативне значення. Агресія РФ проти України є серйозним порушенням jus cogens і породжує для РФ весь комплекс правових наслідків, передбачених статтями 28–41 ARSIWA, включаючи зобов'язання повного відшкодування шкоди. Принцип restitutio in integrum, сформульований у справі Chorzów Factory і кодифікований у ARSIWA, залишається центральним стандартом оцінки обсягу компенсаційних зобов'язань.

По-друге, збройна агресія є особливим видом міжнародного правопорушення, що породжує репараційні зобов'язання не лише щодо потерпілої держави, а й щодо фізичних та юридичних осіб. Сучасна практика – зокрема, механізм UNCC (1991–2022) та Реєстр для України (з 2023 р.) – свідчить про незворотну тенденцію до визнання прямої правосуб'єктності індивідів у міжнародному праві відшкодування і розширення суб'єктного складу претендентів поза межі традиційної дипломатичного захисту.

По-третє, Реєстр збитків для України є першим кроком принципово нової, багатоланкової інституційної архітектури міжнародного компенсаційного механізму. Він є унікальним за своєю правовою природою, поєднуючи риси міжнародної організації, цифрової доказової платформи та підготовчого органу майбутньої компенсаційної комісії. Розробленість цього механізму, залучення до нього 43 держав та ЄС, а також іменування авторитетних міжнародних юристів до складу Ради Реєстру свідчать про серйозний рівень міжнародної підтримки і правової легітимності цього механізму.

По-четверте, ключовою правовою проблемою механізму є питання примусового виконання майбутніх рішень про відшкодування. Блокування Росією будь-яких рішень Ради Безпеки ООН через механізм вето унеможливлює застосування традиційних механізмів примусового виконання за Статутом ООН. Використання

суверенних активів РФ як джерела фінансування відшкодування є найбільш реалістичною альтернативою, однак потребує ретельного доктринального обґрунтування з огляду на норму суверенного імунітету. Дискусія між аргументами ex injuria jus non oritur і par in parem non habet imperium є однією з центральних у сучасному міжнародно-правовому дискурсі.

По-п'яте, питання встановлення збитків ускладнюється необхідністю розв'язання трьох комплексних проблем: атрибуції шкоди (тобто встановлення причинно-наслідкового зв'язку між конкретними протиправними діяннями і конкретними видами шкоди), розмежування шкоди, допустимої за МГП (побічний наслідок правомірних бойових дій), від шкоди, що підлягає відшкодуванню (наслідок порушень МГП або jus ad bellum), та визначення стандартів оцінки шкоди, придатних як для індивідуальних, так і для масових компенсаційних претензій.

По-шосте, ситуація з агресією РФ проти України вже вийшла за межі суто правової та стала системним тестом для всього механізму міжнародно-правової відповідальності держав. Від її результату залежить не лише відшкодування конкретних збитків Україні, а й те, чи буде принцип повного відшкодування шкоди від агресії підкріплений дієвими інституційними механізмами виконання, чи залишиться нормою без санкції – і тим самим втратить свій превентивний потенціал щодо майбутніх агресій. Саме тому розбудова, правове зміцнення та фінансування Міжнародного компенсаційного механізму для України є не лише справедливим вирішенням конкретного конфлікту, а й інвестицією у правову архітектуру міжнародного миру та безпеки в цілому.

По-сьоме, у контексті повоєнної відбудови механізм відшкодування збитків органічно пов'язаний із загальним відновленням правопорядку. Ефективне відшкодування шкоди постраждалим фізичним і юридичним особам є елементом відновного правосуддя і складовою повноцінної реінтеграції суспільства після збройного конфлікту. Разом із тим держава, здійснюючи системну роботу з документування збитків та формування доказової бази для компенсаційних

претензій, водночас формує основу для стратегічного планування повоєнної відбудови – що робить ці два процеси взаємозумовленими та взаємопідсилюючими.

3. Проведений аналіз правових шляхів забезпечення гарантій сталого розвитку держави в повоєнний період дозволяє сформулювати такі науково обґрунтовані висновки.

По-перше, сталий розвиток є правовою категорією, а не лише економічною або екологічною концепцією. Його забезпечення потребує комплексної, багаторівневої правової архітектури, що охоплює конституційні, законодавчі, інституційні та міжнародно-правові гарантії. Без міцного правового фундаменту жодна зі складових сталого розвитку – ні економічне зростання, ні соціальна рівність, ні екологічна стійкість – не може бути забезпечена в довгостроковій перспективі. ЦСР 16 Порядку денного 2030 кодифікує цей нерозривний зв'язок між верховенством права, ефективним урядуванням і сталим розвитком на рівні глобального нормативного консенсусу.

По-друге, повоєнний контекст надає гарантіям сталого розвитку подвійного характеру: вони є одночасно реакцією на наслідки конфлікту (відновлення соціально-правових основ суспільного життя) і превентивним механізмом (усунення структурних правових і інституційних дефіцитів, що уможливили або поглибили конфлікт). Повоєнне відновлення, яке не забезпечує якісне оновлення правових і інституційних умов, приречене відтворювати довоєнні вразливості держави.

По-третє, міжнародно-правова база гарантій сталого розвитку в постконфліктний період включає Порядок денний 2030 та ЦСР, Принципи Луганської декларації 2022 року, програму Ukraine Facility ЄС, а також механізми Комісії ООН з миробудівництва. Ці акти, навіть маючи переважно «м'яко-правовий» характер, фактично є умовою доступу до міжнародного фінансування відновлення, що перетворює їх на інструменти юридично значимого обов'язку для держави. Відтак правовий статус цих інструментів виявляється сильнішим, ніж їх формально необов'язкова природа.

По-четверте, аналіз виявив вісім ключових правових шляхів забезпечення гарантій сталого розвитку в повоєнний період: конституціоналізацію принципів сталого розвитку, зміцнення верховенства права та незалежності правосуддя, формування комплексної законодавчої бази постконфліктного відновлення, правове забезпечення екологічної реабілітації, антикорупційне законодавство, децентралізацію та зміцнення місцевого самоврядування, соціальне законодавство на захист уразливих груп, а також цифровізацію публічного управління. Кожен із цих шляхів є самостійним правовим інструментом і водночас – органічним елементом цілісної системи, де кожна ланка підсилює ефективність решти.

По-п'яте, особливо важливим є висновок про те, що правові гарантії сталого розвитку не є «надбудовою» над процесом фізичної відбудови, а виступають його конститутивним виміром: без них матеріальне відновлення не матиме ані стійкості, ані легітимності. Інвестори не повернуться у правове середовище, позбавлене ефективного судового захисту; міжнародні донори не фінансуватимуть проекти поза рамками антикорупційних гарантій; громадяни не стануть частиною відновного процесу без реальних механізмів демократичної участі та соціального захисту. Право є тим цементом, що утримує всі складові повоєнного відновлення в єдиній, системній і дієвій архітектурі.

По-шосте, для реалізації окреслених правових шляхів Україні необхідно здійснити кілька пріоритетних законодавчих кроків: по-перше, прийняти базовий Закон про принципи повоєнного відновлення та гарантії сталого розвитку; по-друге, гармонізувати законодавство у сфері екологічної реабілітації з правом ЄС; по-третє, посилити антикорупційну інституційну спроможність у відповідності з оновленими стандартами ЄС; по-четверте, законодавчо закріпити цифрові стандарти прозорості у розподілі коштів на відновлення. Виконання цих завдань в умовах євроінтеграційного процесу одночасно є виконанням зобов'язань за Угодою про асоціацію та вимог переговорних кластерів про вступ до ЄС, що демонструє

органічну єдність між євроінтеграцією та правовим забезпеченням сталого розвитку в повоєнній Україні.

По-сьоме, досвід України формує новий правовий прецедент у міжнародній практиці постконфліктного управління: вперше держава здійснює масштабне повоєнне відновлення в умовах одночасного руху до членства в найбільш інтегрованому правовому просторі світу. Ця унікальна ситуація вимагає від правової науки формування нових концепцій та доктринальних підходів, що поєднують класичну теорію постконфліктного відновлення з правом ЄС та концепцією сталого розвитку в єдину теоретичну рамку, здатну відповісти на виклики XXI ст.

ВИСНОВКИ

1. Історико-правовий аспект формування механізмів повоєнної відбудови демонструє поступовий перехід від фрагментарних фінансових інструментів до системної, багаторівневої моделі, інтегрованої в сучасну архітектуру міжнародного права. Трансформація понятійного апарату відображає глибоку зміну функціонального призначення відбудови: від інструменту покарання та компенсації – до механізму забезпечення стійкого миру, розвитку та інституційної спроможності держав.

З огляду на сучасні збройні конфлікти та транснаціональні виклики, така еволюція зумовлює необхідність подальшого наукового осмислення правових засад відбудови, уточнення співвідношення між відповідальністю та солідарністю, а також вироблення узгоджених міжнародно-правових стандартів, здатних забезпечити баланс між відшкодуванням шкоди та довгостроковою стабілізацією постконфліктних суспільств.

Історико-правовий аналіз формування механізмів повоєнної відбудови засвідчує еволюцію відповідних підходів від вузького компенсаційного розуміння до комплексної моделі постконфліктної трансформації. Первісно відбудова ототожнювалася з інститутом репарацій як формою реалізації міжнародно-правової відповідальності держави за наслідки війни, що знайшло відображення у договірній практиці початку XX століття. Проте досвід міжвоєнного періоду продемонстрував обмеженість виключно фінансово-каральної моделі врегулювання наслідків збройних конфліктів.

Після Другої світової війни відбулося концептуальне переосмислення відбудови як елементу забезпечення міжнародної стабільності та безпеки. Інституціоналізація міжнародної співпраці в межах Організація Об'єднаних Націй та діяльність міжнародних фінансових інституцій сприяли формуванню багаторівневої системи підтримки держав, що постраждали від війни. Відбудова

почала розглядатися не лише як економічне відновлення, а як процес комплексного реформування державних інститутів, правової системи та соціально-економічних відносин.

Подальший розвиток міжнародного права зумовив розширення змісту поняття «післявоєнна відбудова», яке нині охоплює відновлення інфраструктури, забезпечення верховенства права, механізми перехідного правосуддя, гарантії прав людини та інституційне зміцнення державності. Водночас інститут міжнародно-правової відповідальності держави не втрачає значення, а інтегрується у сучасні механізми компенсації та відшкодування шкоди.

Таким чином, еволюція підходів до повоєнної відбудови свідчить про трансформацію міжнародно-правової парадигми: від репараційної моделі до системної, інтегрованої конструкції, що поєднує відповідальність, солідарність і стратегічну мету забезпечення сталого миру. Це створює методологічну основу для подальшого дослідження сучасних міжнародно-правових механізмів відбудови в умовах збройних конфліктів XXI століття.

2. Повоєнна допомога може функціонувати у двох основних правових моделях. Перша модель передбачає її як добровільну форму міжнародної підтримки, що реалізується на підставі договорів, програм чи односторонніх зобов’язань. Друга модель розглядає її як обов’язковий елемент виконання зобов’язання щодо репарацій у межах міжнародної відповідальності держави за міжнародно-протиправне діяння. Розмежування цих моделей має принципове значення для визначення обсягу зобов’язань, джерел фінансування, механізмів контролю та гарантій реалізації права потерпілої держави на повне відшкодування шкоди.

Проведений аналіз свідчить, що повоєнна допомога в міжнародному праві є комплексною та функціонально самостійною категорією, яка сформувалася у практиці держав і міжнародних організацій, попри відсутність її кодифікованого універсального визначення. У доктринальному вимірі вона охоплює сукупність

міжнародно-правових і фактичних заходів, спрямованих на відновлення державності, інституційної спроможності, економічної стабільності та гарантування прав людини після завершення активної фази збройного конфлікту. Її визначальними ознаками є часовий критерій, комплексність, міжнародний характер та орієнтація на довгострокову стабілізацію.

Правова природа повоєнної допомоги має змішаний характер і розкривається через поєднання договірних механізмів, рішень міжнародних організацій та норм, що регулюють міжнародну відповідальність держав. Вона може виступати як форма міжнародного співробітництва та солідарності, так і як елемент виконання зобов'язань, що виникають унаслідок міжнародно-протиправного діяння.

Співвідношення повоєнної допомоги з міжнародною та гуманітарною допомогою дає підстави розглядати її як спеціальний різновид міжнародної підтримки, що виходить за межі короткострокового реагування та спрямований на структурне відновлення держави. Водночас у випадках, коли відбудова пов'язана з обов'язком відшкодування шкоди, повоєнна допомога інтегрується у механізм міжнародної відповідальності, набуваючи ознак правового обов'язку.

Отже, повоєнна допомога посідає окреме місце в системі сучасного міжнародного права як інструмент відновлення порушеного правопорядку, забезпечення стабільності та формування передумов сталого миру у постконфліктному суспільстві.

3. Повоєнна допомога трансформується з механізму екстреної підтримки у комплексний інструмент модернізації держави, який охоплює економічну стабілізацію, інституційне оновлення та соціальну консолідацію. Її міжнародно-правове регулювання повинно забезпечувати збалансованість між повагою до суверенітету держави-реципієнта, ефективністю використання ресурсів і стратегічною орієнтацією на довгостроковий розвиток.

У підсумку принцип сталості та довгострокової орієнтації відбудови відображає еволюцію міжнародно-правового підходу до післяконфліктного

врегулювання: від реагування на наслідки конфлікту – до створення умов для стійкого миру, інституційної стабільності та інтегрованого розвитку держави у глобальному правовому та економічному просторі.

Аналіз принципів та загальних підходів міжнародно-правового регулювання повоєнної допомоги дає підстави стверджувати, що відповідна система норм не має фрагментарного характеру, а формує цілісну нормативну конструкцію, засновану на поєднанні загальних принципів міжнародного права та спеціальних механізмів фінансової й інституційної підтримки.

Встановлено, що принцип суверенітету, закріплений у Статуті Організації Об’єднаних Націй, визначає межі допустимого впливу міжнародних суб’єктів на внутрішні процеси відбудови та зумовлює необхідність збереження провідної ролі держави-реципієнта у стратегічному плануванні та реалізації відновлювальних програм. Водночас сучасна інтерпретація суверенітету передбачає його поєднання з відповідальністю за ефективне та добросовісне використання міжнародної допомоги.

Принцип добровільності підтверджує договірну природу більшості механізмів повоєнної підтримки та забезпечує легітимність відповідних зобов’язань. Разом із тим, об’єктивна економічна залежність держав, що постраждали від конфлікту, зумовлює потребу в додаткових гарантіях справедливості та пропорційності умов співробітництва.

Обумовленість (conditionality), яка активно застосовується міжнародними фінансовими інституціями, зокрема Міжнародним валютним фондом та Світовим банком, виступає інструментом стимулювання структурних реформ, однак потребує чіткого правового балансу між вимогами донорів і збереженням автономії держави. Її реалізація має відповідати принципам правової визначеності, пропорційності та поваги до прав людини.

Принцип координації забезпечує узгодженість дій численних суб’єктів міжнародної допомоги та сприяє формуванню єдиного нормативного простору

реалізації програм відбудови. Його значення особливо зростає в умовах масштабних постконфліктних трансформацій, коли паралельно здійснюються гуманітарні, економічні та інституційні заходи.

Нарешті, принцип сталості відбудови відображає еволюцію міжнародного підходу від короткострокового реагування до довгострокового розвитку. Він інтегрує повоєнну допомогу у ширший контекст забезпечення стійкості державних інституцій, економічної стабільності та соціальної інклюзивності.

Отже, міжнародно-правове регулювання повоєнної допомоги ґрунтується на системі взаємопов'язаних принципів, які визначають правову природу, межі та спрямованість відбудовних процесів. Їх комплексна реалізація є передумовою формування ефективної моделі відновлення держави, що відповідає сучасним стандартам міжнародного права та потребам постконфліктного суспільства.

4. У науковій літературі пропонується кілька ключових напрямів реформування системи міжнародної допомоги. По-перше, йдеться про консолідацію координаційних функцій на рівні країни-реципієнта через створення єдиного механізму управління міжнародною допомогою, який іноді описується як модель «єдиного вікна». Такий підхід дозволив би зменшити транзакційні витрати та підвищити узгодженість між різними донорами.

По-друге, пропонується суттєво посилити роль держави-реципієнта у визначенні стратегічних пріоритетів відновлення. Одним із прикладів такої моделі є ініціатива New Deal for Engagement in Fragile States, яка передбачає більш активну участь постконфліктних держав у формуванні політики міжнародної допомоги.

По-третє, значну увагу приділяють гармонізації процедур різних донорів з метою зниження адміністративного навантаження на державні інституції. Це передбачає уніфікацію звітності, спрощення процедур фінансування та узгодження програм міжнародної допомоги.

Нарешті, одним із найбільш дискусійних напрямів реформування залишається питання підзвітності міжнародних організацій перед державами-

реципієнтами. У наукових колах активно обговорюється можливість створення міжнародних стандартів відповідальності міжнародних організацій, однак реалізація такої ідеї стикається з суттєвими юридичними та політичними обмеженнями, пов'язаними з інституційною автономією та імунітетами міжнародних організацій.

Комплексний аналіз дозволяє сформулювати такі висновки. По-перше, система міжнародних організацій у повоєнному відновленні є функціонально різноманітною і потенційно потужною, але страждає від фундаментального дефіциту координації, що суттєво знижує сукупну ефективність допомоги. Жодна окрема організація не має ані достатнього мандату, ані достатніх ресурсів для самостійного управління усією комплексністю постконфліктного відновлення, що обумовлює необхідність ефективного міжорганізаційного співробітництва на основі чіткого розподілу відповідальності. По-друге, система ООН зберігає центральну нормативну та координаційну роль, проте її оперативний потенціал обмежений як хронічним недофінансуванням – сукупний бюджет усіх операцій ООН з підтримки миру становить менше 7 млрд доларів США на рік, що значно менше від потреб навіть однієї великої постконфліктної країни, – так і структурною вадою механізму прийняття рішень у РБ, де право вето паралізує реагування у ситуаціях за участю постійних членів. Альтернативні механізми – процедура «Єднання заради миру», розвиток практики регіональних організацій за Главою VIII Статуту, ad hoc міжнародні механізми – можуть частково компенсувати цю ваду, що підтверджує досвід Резолюції ГА ES-11/1 щодо України.

По-третє, МФІ виконують незамінну роль у фінансуванні та аналітичному забезпеченні відновлення, однак їхні мандати, сформовані в 1944 році, потребують адаптації до специфіки сучасного постконфліктного контексту: традиційний фокус на фіскальній консолідації має бути збалансований з визнанням потреб у гнучкості для фінансування критичних видатків на відновлення й соціальний захист. По-четверте, ЄС є найбільш ресурсно потужним і нормативно комплексним регіональним актором у сфері відновлення. Ukraine Facility з бюджетом 50 млрд євро

на 2024–2027 роки є безпрецедентним механізмом, що інтегрує пряму бюджетну підтримку з умовністю реформ, інвестиційну рамку для мобілізації приватного капіталу та технічну допомогу, і може слугувати моделлю для майбутніх програм підтримки. По-п'яте, Рада Європи через Реєстр збитків для України запровадила інноваційний міжнародно-правовий механізм, що може стати прецедентом для формування системи відшкодування збитків від агресії без необхідності консенсуальної угоди з агресором, і є першим кроком до комплексної компенсаційної архітектури відповідно до принципів jus post bellum.

По-шосте, МНУО є незамінним компонентом системи, хоча їхній правовий статус в міжнародному праві потребує подальшого визначення і формалізації, а баланс між операційною незалежністю та координацією залишається предметом принципових розбіжностей. По-сьоме, реформування системи у напрямі посилення координації, прозорості й підзвітності є нагальним завданням, що потребує змін як на нормативному рівні, так і в інституційній практиці організацій. На фундаментальному рівні аналіз вказує на необхідність концептуального переосмислення міжнародної допомоги у постконфліктному контексті: традиційне її розуміння як акту доброї волі, що перебуває в сфері дискреції донорів, дедалі більше вступає в суперечність з потребами ефективного відновлення та визнанням колективної відповідальності за наслідки збройних конфліктів. Прогресивний розвиток міжнародного права має йти у напрямі кодифікації норм про повоєнну допомогу як окремого інституту jus post bellum – з визначенням зобов'язань держав, стандартів ефективності, механізмів взаємної підзвітності та процедур вирішення спорів. Розробка проєкту міжнародної конвенції або системи «м'яких» правових стандартів у цій сфері є перспективним напрямом наукових досліджень і міжнародного нормотворення. Досвід України у взаємодії з системою міжнародних організацій в умовах тривалого конфлікту – з безпрецедентним масштабом руйнувань (понад 486 млрд доларів США), одночасністю відновлення і бойових дій та євроінтеграційною перспективою – формує унікальну комбінацію викликів, що

потребує адаптації традиційних моделей підтримки і водночас є безцінним джерелом досвіду для реформування системи повоєнного відновлення у XXI столітті.

5. Здійснений аналіз засвідчує, що міжнародно-правові основи договірного регулювання допомоги державам у повоєнному періоді є комплексним та багаторівневим утворенням, що поєднує норми різної юридичної сили, функціонального призначення та просторової сфери дії. На універсальному рівні ця система спирається на Статут ООН, Женевські конвенції та Додаткові протоколи, Гаазьку конвенцію 1954 року та міжнародні пакти про права людини - акти, що в сукупності формують обов'язковий нормативний мінімум для держав у повоєнний період. Регіональний рівень характеризується значно більшою диференційованістю: найбільш розвиненою є система ЄС, що включає детальне нормативне регулювання зовнішньої допомоги та потужні фінансові інструменти. Багатосторонні рамкові угоди - попри переважно рекомендаційний характер - відіграють системоутворюючу роль у формуванні операційних норм і координаційних механізмів донорського співтовариства. Засновницькі документи МФІ та укладені на їх підставі угоди про фінансування забезпечують виконання ключових зобов'язань щодо ресурсного забезпечення повоєнного відновлення. Нарешті, система SOFA, SOMA та MOU регулює правовий статус міжнародних місій, забезпечуючи операційну основу для їх розгортання. Системним недоліком сформованої договірної архітектури є відсутність єдиного кодифікаційного акта у сфері повоєнного відновлення, що зумовлює фрагментарність регулювання та прогалини в нормативному охопленні. Усунення цього недоліку видається одним із перспективних напрямів прогресивного розвитку сучасного міжнародного права.

6. Проведений міжнародно-правовий аналіз двосторонніх угод у сфері повоєнного відновлення дозволяє сформулювати низку доктринальних висновків. По-перше, встановлено, що двосторонні угоди утворюють багаторівневу систему міжнародно-правових інструментів з різним ступенем юридичної обов'язковості: від

формальних міжнародних договорів у розумінні Віденської конвенції 1969 року до інструментів «м'якого права», що створюють політичні, але не юридичні зобов'язання. Ця типологічна різноманітність відображає функціональну диференціацію відповідно до різних етапів відновлення та рівня готовності сторін взяти на себе зобов'язання erga omnes.

По-друге, обґрунтовано, що правова специфіка двосторонніх угод визначається структурною асиметрією між донором і реципієнтом, що породжує напругу між формальним принципом суверенної рівності держав (стаття 2(1) Статуту ООН) та фактичною нерівністю. Доктринальне вирішення потребує розробки критеріїв правомірності умовності на основі функціонального тесту: умови є правомірними, якщо вони пропорційні цілям угоди та не порушують принципу невтручання.

По-третє, патронатна модель як інноваційний механізм потребує більш чіткого міжнародно-правового оформлення. Досвід України засвідчує необхідність трансформації від меморандумів до юридично зобов'язальних договорів з механізмами забезпечення виконання відповідно до міжнародного договірного права.

По-четверте, угоди з колишніми агресорами базуються на принципі міжнародної відповідальності держав за міжнародно-протиправні діяння. Еволюція від Версальської до UNCC моделі засвідчує розвиток від консенсуальної до примусової моделі компенсації. Для України ключовим є розвиток міжнародного права щодо використання заморожених активів агресора для відшкодування збитків без консенсуальної угоди.

По-п'яте, системні проблеми імплементації є структурними характеристиками архітектури двосторонньої допомоги. Вирішення потребує розвитку міжнародного права в напрямі гармонізації донорських вимог, посилення mutual accountability та створення механізмів забезпечення виконання зобов'язань донорів.

Нарешті, на фундаментальному рівні аналіз вказує на необхідність прогресивного розвитку міжнародного права у напрямі кодифікації норм про повоєнну допомогу як окремого інституту jus post bellum з визначенням зобов'язань держав, стандартів ефективності та процедур вирішення спорів – завдання, що окреслює перспективи подальших досліджень у цій сфері міжнародного права.

7. Проведений правовий аналіз імплементації вітчизняного законодавства до стандартів ЄС як механізму повоєнної відбудови держави дозволяє сформулювати розгорнуті висновки теоретичного та практичного характеру. По-перше, імплементація вітчизняного законодавства до стандартів ЄС є комплексним правовим механізмом повоєнної відбудови держави, що принципово відрізняється від традиційного розуміння постконфліктного відновлення. Якщо остання концепція зосереджена переважно на фізичному та економічному відродженні, то механізм правової гармонізації органічно поєднує правову трансформацію, інституційну розбудову, залучення зовнішніх ресурсів та геополітичну переорієнтацію держави. Це робить його унікальним у міжнародній практиці постконфліктного відновлення: жодна з держав, що проходила такий процес після Другої світової чи наступних конфліктів, не стикалась із завданням одночасного відновлення та інтеграції до найбільш розвиненого наднаціонального правового простору у світі.

По-друге, правова основа механізму імплементації в Україні є системною та ієрархічно структурованою. Конституційне відсилання загального характеру (стаття 9 Конституції), пріоритет ратифікованих договорів над законами (частина друга статті 19 Закону «Про міжнародні договори України»), конституційне закріплення євроінтеграційного курсу (стаття 102, преамбула Конституції в редакції 2019 року) утворюють цілісний конституційно-правовий фундамент гармонізації. Угода про асоціацію 2014 року, будучи актом sui generis, поєднує риси класичного міжнародного договору та механізму правової інтеграції, що забезпечує їй особливе місце у правовій системі держави – вищу силу порівняно зі звичайними законами, але нижчу порівняно з Конституцією. Закон «Про Загальнодержавну програму

адаптації» 2004 року, попри свою відносну застарілість, зберігає важливу функцію визначення загальної методологічної рамки адаптаційного процесу.

По-третє, з доктринальної точки зору необхідно чітко розрізняти різні правові форми імплементації: транспозицію директив (що передбачає свободу вибору форм і засобів при обов'язковості результату), рецепцію регламентів (що носить тимчасовий характер та підлягає автоматичній заміні після вступу до ЄС) та адаптацію судової практики до прецедентного права Суду ЄС. Остання є найскладнішим і найменш дослідженим виміром гармонізації в Україні: без перебудови суддівського підходу до тлумачення норм права навіть бездоганно транспоновані директиви ризикують залишитися «мертвими» нормами, позбавленими реального регуляторного ефекту.

По-четверте, аналіз результатів показує, що Україна, всупереч надзвичайним воєнним умовам, демонструє значну динаміку у виконанні імплементаційних зобов'язань. Водночас ця динаміка є структурно нерівномірною: виконавча гілка влади значно активніша за законодавчу, а сфери, що вимагають зміни правозастосовної культури – судочинство, антикорупція, – відстають від сфер технічної адаптації. Зазначена нерівномірність відображає більш глибокий виклик: правова реформа в демократичній державі вимагає широкого суспільного консенсусу, якого складніше досягти в умовах воєнного стану, що зумовлює необхідність активнішого залучення парламентських механізмів до забезпечення якості та послідовності адаптаційного процесу.

По-п'яте, повоєнна відбудова є унікальним вікном можливостей для «розумного» правового реформування – тобто для проведення не косметичних змін, а системного перепроектування правового середовища на засадах acquis ЄС. Знищення значної частини старої нормативно-правової інфраструктури відкриває простір для відмови від успадкованих правових конструкцій і формування нових – конкурентних і відповідних стандартам ЄС. Однак реалізація цієї можливості вимагає не лише

законодавчої активності, але й стратегічного бачення цільової правової моделі, консолідованої політичної волі та належного інституційного супроводу реформ.

По-шосте, виклики, що постають перед імплементаційним механізмом, – розрив між формальною та сутнісною імплементацією, конституційно-правова комплексність, законодавча гіперінфляція, проблема консенсусу в ЄС та юридично-технічна проблема тимчасового характеру «антиципаційних» норм, – є системними і не можуть бути вирішені лише нарощуванням законодавчої активності. Їх подолання вимагає: стратегічного підходу до законопроектної діяльності з чіткою розстановкою пріоритетів; системного посилення судової та адміністративної спроможності; активної участі громадянського суспільства, університетської юридичної спільноти та міжнародних партнерів як незалежних суб'єктів моніторингу якості імплементації. Разом із тим позитивна динаміка та безпрецедентний прогрес у скринінгу переговорних глав засвідчують, що Україна має реальну спроможність і волю до виконання цих завдань.

По-сьоме, гармонізація законодавства з acquis ЄС у контексті повоєнного відновлення постає як явище, що виходить далеко за межі суто технічного юридичного процесу. За своєю суттю вона є проектом конституційної та правокультурної трансформації держави – переходу від радянської правової спадщини до сучасної демократичної правової системи, здатної гарантувати права і свободи, верховенство права та стале економічне зростання. Успіх цього проекту є водночас умовою і результатом повноцінної повоєнної відбудови України та її становлення як повноправного члена Європейського Союзу. Таким чином, правова гармонізація з ЄС є не паралельним, а конститутивним виміром повоєнного відновлення, без якого всі інші аспекти відбудови ризикують позбутися системної міжнародно-правової та інституційної підтримки.

8. Проведений аналіз міжнародно-правових аспектів встановлення та відшкодування збитків від військової агресії дозволяє сформулювати такі висновки.

По-перше, інститут міжнародно-правової відповідальності держав є усталеним і розгорнутим нормативним фундаментом механізмів відшкодування збитків від агресії. Статті КМП ООН 2001 року, незважаючи на їх «м'яко-правовий» характер, є кодифікацією звичаєвого міжнародного права і мають повноцінне нормативне значення. Агресія РФ проти України є серйозним порушенням jus cogens і породжує для РФ весь комплекс правових наслідків, передбачених статтями 28–41 ARSIWA, включаючи зобов'язання повного відшкодування шкоди. Принцип restitutio in integrum, сформульований у справі Chorzów Factory і кодифікований у ARSIWA, залишається центральним стандартом оцінки обсягу компенсаційних зобов'язань.

По-друге, збройна агресія є особливим видом міжнародного правопорушення, що породжує репараційні зобов'язання не лише щодо потерпілої держави, а й щодо фізичних та юридичних осіб. Сучасна практика – зокрема, механізм UNCC (1991–2022) та Реєстр для України (з 2023 р.) – свідчить про незворотну тенденцію до визнання прямої правосуб'єктності індивідів у міжнародному праві відшкодування і розширення суб'єктного складу претендентів поза межі традиційної дипломатичного захисту.

По-третє, Реєстр збитків для України є першим кроком принципово нової, багатоланкової інституційної архітектури міжнародного компенсаційного механізму. Він є унікальним за своєю правовою природою, поєднуючи риси міжнародної організації, цифрової доказової платформи та підготовчого органу майбутньої компенсаційної комісії. Розробленість цього механізму, залучення до нього 43 держав та ЄС, а також іменування авторитетних міжнародних юристів до складу Ради Реєстру свідчать про серйозний рівень міжнародної підтримки і правової легітимності цього механізму.

По-четверте, ключовою правовою проблемою механізму є питання примусового виконання майбутніх рішень про відшкодування. Блокування Росією будь-яких рішень Ради Безпеки ООН через механізм вето унеможливлює застосування традиційних механізмів примусового виконання за Статутом ООН. Використання

суверенних активів РФ як джерела фінансування відшкодування є найбільш реалістичною альтернативою, однак потребує ретельного доктринального обґрунтування з огляду на норму суверенного імунітету. Дискусія між аргументами ex injuria jus non oritur і par in parem non habet imperium є однією з центральних у сучасному міжнародно-правовому дискурсі.

По-п'яте, питання встановлення збитків ускладнюється необхідністю розв'язання трьох комплексних проблем: атрибуції шкоди (тобто встановлення причинно-наслідкового зв'язку між конкретними протиправними діяннями і конкретними видами шкоди), розмежування шкоди, допустимої за МГП (побічний наслідок правомірних бойових дій), від шкоди, що підлягає відшкодуванню (наслідок порушень МГП або jus ad bellum), та визначення стандартів оцінки шкоди, придатних як для індивідуальних, так і для масових компенсаційних претензій.

По-шосте, ситуація з агресією РФ проти України вже вийшла за межі суто правової та стала системним тестом для всього механізму міжнародно-правової відповідальності держав. Від її результату залежить не лише відшкодування конкретних збитків Україні, а й те, чи буде принцип повного відшкодування шкоди від агресії підкріплений дієвими інституційними механізмами виконання, чи залишиться нормою без санкції – і тим самим втратить свій превентивний потенціал щодо майбутніх агресій. Саме тому розбудова, правове зміцнення та фінансування Міжнародного компенсаційного механізму для України є не лише справедливим вирішенням конкретного конфлікту, а й інвестицією у правову архітектуру міжнародного миру та безпеки в цілому.

По-сьоме, у контексті повоєнної відбудови механізм відшкодування збитків органічно пов'язаний із загальним відновленням правопорядку. Ефективне відшкодування шкоди постраждалим фізичним і юридичним особам є елементом відновного правосуддя і складовою повноцінної реінтеграції суспільства після збройного конфлікту. Разом із тим держава, здійснюючи системну роботу з документування збитків та формування доказової бази для компенсаційних

претензій, водночас формує основу для стратегічного планування повоєнної відбудови – що робить ці два процеси взаємозумовленими та взаємопідсилюючими.

9. Проведений аналіз правових шляхів забезпечення гарантій сталого розвитку держави в повоєнний період дозволяє сформулювати такі науково обґрунтовані висновки. По-перше, сталий розвиток є правовою категорією, а не лише економічною або екологічною концепцією. Його забезпечення потребує комплексної, багаторівневої правової архітектури, що охоплює конституційні, законодавчі, інституційні та міжнародно-правові гарантії. Без міцного правового фундаменту жодна зі складових сталого розвитку – ні економічне зростання, ні соціальна рівність, ні екологічна стійкість – не може бути забезпечена в довгостроковій перспективі. ЦСР 16 Порядку денного 2030 кодифікує цей нерозривний зв'язок між верховенством права, ефективним урядуванням і сталим розвитком на рівні глобального нормативного консенсусу.

По-друге, повоєнний контекст надає гарантіям сталого розвитку подвійного характеру: вони є одночасно реакцією на наслідки конфлікту (відновлення соціально-правових основ суспільного життя) і превентивним механізмом (усунення структурних правових і інституційних дефіцитів, що уможливили або поглибили конфлікт). Повоєнне відновлення, яке не забезпечує якісне оновлення правових і інституційних умов, приречене відтворювати довоєнні вразливості держави.

По-третє, міжнародно-правова база гарантій сталого розвитку в постконфліктний період включає Порядок денний 2030 та ЦСР, Принципи Луганської декларації 2022 року, програму Ukraine Facility ЄС, а також механізми Комісії ООН з миробудівництва. Ці акти, навіть маючи переважно «м'яко-правовий» характер, фактично є умовою доступу до міжнародного фінансування відновлення, що перетворює їх на інструменти юридично значимого обов'язку для держави. Відтак правовий статус цих інструментів виявляється сильнішим, ніж їх формально необов'язкова природа.

По-четверте, аналіз виявив вісім ключових правових шляхів забезпечення гарантій сталого розвитку в повоєнний період: конституціоналізацію принципів сталого розвитку, зміцнення верховенства права та незалежності правосуддя, формування комплексної законодавчої бази постконфліктного відновлення, правове забезпечення екологічної реабілітації, антикорупційне законодавство, децентралізацію та зміцнення місцевого самоврядування, соціальне законодавство на захист уразливих груп, а також цифровізацію публічного управління. Кожен із цих шляхів є самостійним правовим інструментом і водночас – органічним елементом цілісної системи, де кожна ланка підсилює ефективність решти.

По-п'яте, особливо важливим є висновок про те, що правові гарантії сталого розвитку не є «надбудовою» над процесом фізичної відбудови, а виступають його конститутивним виміром: без них матеріальне відновлення не матиме ані стійкості, ані легітимності. Інвестори не повернуться у правове середовище, позбавлене ефективного судового захисту; міжнародні донори не фінансуватимуть проекти поза рамками антикорупційних гарантій; громадяни не стануть частиною відновного процесу без реальних механізмів демократичної участі та соціального захисту. Право є тим цементом, що утримує всі складові повоєнного відновлення в єдиній, системній і дієвій архітектурі.

По-шосте, для реалізації окреслених правових шляхів Україні необхідно здійснити кілька пріоритетних законодавчих кроків: по-перше, прийняти базовий Закон про принципи повоєнного відновлення та гарантії сталого розвитку; по-друге, гармонізувати законодавство у сфері екологічної реабілітації з правом ЄС; по-третє, посилити антикорупційну інституційну спроможність у відповідності з оновленими стандартами ЄС; по-четверте, законодавчо закріпити цифрові стандарти прозорості у розподілі коштів на відновлення. Виконання цих завдань в умовах євроінтеграційного процесу одночасно є виконанням зобов'язань за Угодою про асоціацію та вимог переговорних кластерів про вступ до ЄС, що демонструє

органічну єдність між євроінтеграцією та правовим забезпеченням сталого розвитку в повоєнній Україні.

По-сьоме, досвід України формує новий правовий прецедент у міжнародній практиці постконфліктного управління: вперше держава здійснює масштабне повоєнне відновлення в умовах одночасного руху до членства в найбільш інтегрованому правовому просторі світу. Ця унікальна ситуація вимагає від правової науки формування нових концепцій та доктринальних підходів, що поєднують класичну теорію постконфліктного відновлення з правом ЄС та концепцією сталого розвитку в єдину теоретичну рамку, здатну відповісти на виклики XXI ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Crawford J. State Responsibility: The General Part. Cambridge University Press. 2013.URL:https://assets.cambridge.org/97805218/22664/frontmatter/9780521822664_frontmatter.pdf

2. Міжнародне публічне право. Загальна частина: підручник / Баймуратов М.О., Кофман Б.Я.; за загальною ред. М.О. Баймуратова. Одеса: Фенікс, 2024. 232 с.

3. Keynes J.M. The Economic Consequences of the Peace. London: Macmillan. 1919. URL: https://www.perlego.com/paid/book/1550195/the-economic-consequences-of-the-peace pdf?utm_source=google&utm_medium=cpc &campaignid=20933451054&adgroupid=186162631152&gad_source=1&gad_campaignid=20933451054&gbraid=0AAAADN2nNKDaWLaKgd9eMXPB6iaPal0Z&gclid=CjwKCAiAnoXNBhAZEiwAnItcG18qbUkznK4tA5-4rL3s-JpRr2-HMEAAk6SaIKeBbd_aEvtujBkeQRoCC-EQAvD_BwE

4. Marks S. The Illusion of Peace: International Relations in Europe 1918–1933. Palgrave Macmillan. 2003. URL: https://link.springer.com/book/10.1007/978-0-230-62949-3

5. MacMillan M. Paris 1919: Six Months That Changed the World. Random House. 2001. URL: https://bnk.institutkurde.org/images/pdf/EJNCB23UK7.pdf

6. Koskenniemi M. History of International Law, since World War II. URL:https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e714

7. Helleiner E. States and the Reemergence of Global Finance. Cornell University Press. 1994. URL: https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781501701986_A30377846/preview-9781501701986_A30377846.pdf

8. Gray C. International Law and the Use of Force. Oxford University Press. 2018. URL: https://scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=3002748

9. White N.D. The United Nations and the Maintenance of International Peace and Security. Manchester University Press. 1990. URL:https://www.cambridge.org/core/journals/leiden-journal-of-international-law/article/abs/united-nations-and-the-maintenance-of-international-peace-and-security-nd-white-the-melland-schill-monographs-in-international-law-manchester-university-press-manchester1990-isbn-071903227x-xiv-240-pp/CB6D458180D46787044E0EC0675CE0C8

10. Paris R. At War's End: Building Peace after Civil Conflict. 2004. URL: https://www.dissentmagazine.org/wpcontent/files_mf/1389730980d6Turner.pdf

11. Doyle W., Nicholas Sambanis N. Making War and Building Peace: United Nations Peace Operations. 2006. URL: http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/7608/1/447.pdf

12. Woods N. The Globalizers: The IMF, the World Bank, and Their Borrowers. URL: https://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctt1ffjpgn

13. Grabbe H. The EU's Transformative Power: Europeanization through Conditionality in Central and Eastern Europe. URL: https://www.researchgate.net/publication/346088201_The_EU's_Transformative_Power_Europeanization_Through_Conditionality_in_Central_and_Eastern_Europe

14. Collier P. The Bottom Billion. URL: https://gsdrc.org/document-library/the-bottom-billion/

15. Doyle M., Sambanis N. International Peacebuilding: A Theoretical and Quantitative Analysis. *American Political Science Review*. 2000. Vol. 94(4). P. 779–801.

16. Ball N. Democratic Governance in the Security Sector. Security Sector Reform and Post-Conflict Peacebuilding. DCAF. 2004. URL: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Democratic_Governance_FINAL.pdf

17. Teitel R.G. Transitional Justice. Oxford University Press. 2000. URL: https://global.oup.com/academic/product/transitional-justice-9780195100648

18. Pelling M. Adaptation to Climate Change: From Resilience to Transformation. Routledge. 2011.
URL: https://talos.unicauca.edu.co/gea/sites/default/files/Adaptation%20to%20Climate%20Change%20From%20Resilience%20to%20Transformation.pdf

19. Crawford J. The International Law Commission's Articles on State Responsibility: Introduction, Text and Commentaries. URL:https://files.pca-cpa.org/pcadocs/bi-c/1.%20Investors/4.%20Legal%20Authorities/CA296.pdf

20. Bell C. On the Law of Peace: Peace Agreements and the Lex Pacificatoria. 2008. URL: https://www.corteidh.or.cr/tablas/32583.pdf

21. Tomuschat C. Human Rights Between Idealism and Realism. URL: https://cadmus.eui.eu/entities/publication/2885e9f3-64f4-5b88-8eef-b65ce84f534c

22. Shelton D. Remedies in International Human Rights Law. URL: https://academic.oup.com/book/5637

23. Moore J. B. Post-War International Law. Columbia Law Review. 1927. Vol. 27, No. 4 (Apr.). P. 400 - 412.

24. Suhrke A., Buckmaster J. Post-war Aid: Patterns and Purposes / in: Deborah Eade, Tony Vaux (eds.). Development and Humanitarianism. Practical Issues. Bloomfield, CT: Kumarian Press. 2007. pp. 51–64. URL: https://www.cmi.no/publications/2763-post-war-aid-patterns-and-purposes

25. May L. International law and post-war justice. In: Contingent Pacifism: Revisiting Just War Theory. Cambridge University Press. 2015. pp. 176-194.

26. Post-Conflict Reconstruction The Role of the World Bank. URL:https://documents1.worldbank.org/curated/en/175771468198561613/pdf/multi-page.pdf

27. Donaubauer J., Herzer D., Nunnenkamp P. The Effectiveness of Aid under Post-conflict Conditions: A Sector-specific Analysis. Kiel Institute for the World

Economy, 2016. URL: https://www.kielinstitut.de/fileadmin/Dateiverwaltung/IfW-Publications/fis-import/3b774964-0960-4db6-82f5-961dab68eb93-kwp_2065.pdf

28. Aid Policy and Post-Modern Conflict: A Critical Review. URL:https://odihpn.org/en/publication/aid-policy-and-post-modern-conflict-a-critical-review/

29. Aust A. Modern Treaty Law and Practice. 3rd ed. Cambridge University Press. 2013. URL: https://www.cambridge.org/highereducation/books/modern-treaty-law-and-practice/94B8FEA58D2989D9267557F6118D4B35/dedication/4320BA0D987AFF35F3F0608773F2CAA1

30. Klabbers J. An Introduction to International Organizations Law. 3rd ed. Cambridge University Press. 2015. URL: https://www.cambridge.org/highereducation/books/an-introduction-to-international-organizations-law/716081F31B0475D886E7BC097A543355

#overview

31. White N. Keeping the Peace. Manchester University Press. 1997. URL: https://books.google.ws/books?id=U-BRAQAAIAAJ&printsec

=copyright#v=onepage&q&f=false

32. Wolfrum R. “Solidarity as a Principle of International Law.” Max Planck Yearbook of United Nations Law. 2009. URL: https://www.academia.edu/38569072/Solidarity_as_a_principle_of_International_Law_The_case_of_Yemen

33. Dupuy P.-M. The International Law of State Responsibility: Revolution or Evolution? Michigan Journal of International Law, 2000. URL: https://theses.hal.science/tel-05293776/document

34. Morgenthau H.A Political Theory of Foreign Aid. The American Political Science Review Vol. 56, No. 2 (Jun., 1962). pp. 301-309. URL: https://www.jstor.org/stable/1952366

35. Lancaster C. Foreign Aid: Diplomacy, Development, Domestic Politics. Chicago: University of Chicago Press. 2007. URL: https://accord.edu.so/course/material/aid-and-development-333/pdf_content

36. Collier P. The Bottom Billion: Why the Poorest Countries Are Failing and What Can Be Done About It. Oxford: Oxford University Press. 2007. URL: https://treasury.gov.au/sites/default/files/2019-03/05_The_bottom_billion.pdf

37. Woods N. Understanding Pathways Through Financial Crises and the Impact of the IMF: An Introduction. Global Governance. 2006. Vol. 12, No. 4. P. 373–393. URL:https://www.jstor.org/stable/27800627

38. Gunning J. W. Aid and Reform in Africa. World Economy. 2005. Vol. 28(2). P. 233–265. URL: https://documents.worldbank.org/pt/publication/documents-reports/documentdetail/110381468751519166

39. Fearon J., Laitin D. Neotrusteeship and the Problem of Weak States. International Security. 2004. Vol. 28(4). P. 5–43.

40. Campbell C. Peace and the laws of war: the role of international humanitarian law in the post-conflict environment. International Review of the Red Cross. URL: https://international-review.icrc.org/sites/default/files/S1560775500184664a.pdf

41. Баймуратов М.О., Кофман Б.Я. Мілітарний муніципалізм: доктринальна ідея чи об'єктивні потреба та необхідність. Право України. 2024. № 6. С. 38-60. URL: http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001503974

42. Pictet J. The Principles of International Humanitarian Law. Geneva: ICRC. 1966. URL: https://international-review.icrc.org/sites/default/files/S0020860400087829a.pdf

43. Leonhard, L.K. Sectoral effects of development aid on post-war violence: spatially disaggregated evidence from the Great Lakes region World Development. 2025. Vol. 195 (November). URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X2500230X

44. Ali S.F. Legal Background: Post-disaster Humanitarian Aid Law and Policy. In: Governing Disasters: Engaging Local Populations in Humanitarian Relief. Cambridge University Press. 2016. pp. 34-64.

45. Lilja J., Lindé T., Ahmad A.S., Milante G.Foreign Aid Composition and Sustaining Peace After War. Journal of Peacebuilding & Development. 2025. № 20 (3). pp. 325-345.

46. Brownlie I. Principles of Public International Law. 7th ed. Oxford: Oxford University Press, 2008. P. 287–290.

47. Crawford J. Brownlie's Principles of Public International Law. 9th ed. Oxford: Oxford University Press, 2019. P. 447–452.

48. Задорожній О.В. Становлення та нормативний зміст принципу територіальної цілісності держав як основного принципу міжнародного права. Університетські наукові записки. 2015. № 1 (53). С. 231–246.

49. Kennedy D. The Dark Sides of Virtue: Reassessing International Humanitarianism. Princeton: Princeton University Press. 2004. URL: https://law.unimelb.edu.au/__data/assets/pdf_file/0004/1681123/Dixon-and-Stephens.pdf

50. Кубальський В.Н. Особливості поняття «державний суверенітет» в сучасному міжнародному праві. Правова держава. Щорічник наукових праць. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2017. Вип. 28. С. 400–410.

51. Wilde R. International Territorial Administration: How Trusteeship and the Civilizing Mission Never Went Away. Oxford: Oxford University Press. 2008. URL: https://global.oup.com/academic/product/international-territorial-administration-9780199274321

52. Chesterman S. You, The People: The United Nations, Transitional Administration, and State-Building. Oxford: Oxford University Press, 2004. URL: https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/the_1.pdf

53. Cassese A. International Law. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press. 2005. P. 52–59. URL: https://www.scirp.org/reference/referencespapers?

referenceid=2980349

54. Peters A. Beyond Human Rights: The Legal Status of the Individual in International Law. Cambridge: Cambridge University Press. 2016. URL: https://www.cambridge.org/core/books/beyond-human-rights/794B6B766A2FF54286B6D6302E97FF5A

55. Deng F. et al. Sovereignty as Responsibility: Conflict Management in Africa. Washington, D.C.: Brookings Institution. 1996. URL: https://pure.iiasa.ac.at/id/eprint/4381/

56. Evans G. The Responsibility to Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and for All. Washington, D.C.: Brookings Institution. 2008. URL: https://www.crisisgroup.org/spc/global/responsibility-protect-ending-mass-atrocity-crimes-once-and-all

57. Барандій М. Поняття суверенітету держави у міжнародному праві. Часопис Київського університету права. 2010. № 2. С. 307–311.

58. Shaw M.N.International Law. 8th ed. Cambridge: Cambridge University Press. 2017. URL:https://www.cambridge.org/highereducation/books/international-law/23403D7B22E800C677D5955FD9110AA8#overviewpractice/94B8FEA58D2989D9267557F6118D4B35/mous/AEA9DBCC8F7743230DAB5EC9C988145C

59. Бакалінська О.О. Добросовісність - принцип міжнародного права. Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П.Є. Казанського: матер. третьої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 2–3 листопада 2012 р.) / відп. за випуск М.І. Пашковський; НУ «ОЮА». Одеса: Фенікс, 2012. С. 447-450.

60. Lowe V. International Law. Oxford: Oxford University Press. 2007. URL: https://archive.org/details/internationallaw0000lowe

61. Koskenniemi M. From Apology to Utopia. Cambridge: Cambridge University Press. 2005. URL: https://www.cambridge.org/core/books/from-apology-to-utopia/146C2D8967B109E959E651A5583EED54

62. Kolb R. Good Faith in International Law. Oxford: Hart Publishing. 2017. URL: https://www.bloomsbury.com/uk/good-faith-in-international-law-9781509914067/

63. Stiglitz J. E. Globalization and Its Discontents. New York: W.W. Norton & Company. URL: https://wwnorton.com/books/globalization-and-its-discontents/

64. Killick T. Aid and the Political Economy of Policy Change. London: Routledge. 1998. URL:mhttps://www.routledge.com/Aid-and-the-Political-Economy-of-Policy-Change/Killick/p/book/9780415187053

65. Collier P. The Failure of Conditionality. In: C. Gwin & J. Nelson (Eds.), Perspectives on Aid and Development. Washington, DC: Overseas Development Council. 1997. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/s11127-009-9486-z

66. Salomon M.E. Global Responsibility for Human Rights. Oxford: Oxford University Press. 2007. URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://global.oup.com/academic/product/global-responsibility-for-human-rights-9780199284429&ved=2ahUKEwi98cva-oWTAxUsOBAIHRWPE0IQFnoECBcQAQ&usg=AOvVaw2VdpDIFnEnWOWV91kmPl8T

67. Рудік О.О. Обумовленість ЄС: еволюція та тенденції розвитку. «Grani». 2017. Vol. 20 (10). С. 81-86.

68. Boyce J. K. Investing in Peace: Aid and Conditionality after Civil Wars. Oxford University Press. 2002. URL: https://www.researchgate.net/publication/246539448_Investing_in_Peace_Aid_and_Conditionality_after_Civil_Wars

69. Krasner S.D. Sharing sovereignty: New institutions for collapsed and failing states. International Security. 2004. № 29 (2). pp. 85–120.

70. Barnett M., Finnemore M. Rules for the World: International Organizations in Global Politics. Cornell University Press. 2004.

URL: https://www.academia.edu/9675641/Michael_Barnett_Martha_Finnemore_Rules_For_The_World_International_Organizations_In_Global_Politics_2004

71. Klarin T. The concept of sustainable development: from its beginning to the contemporary issues. Zagreb international review of economics and business. 2018. Vol. 21, № 1. P. 67–94.

72. Policy Paper on Social Dimension "1.1 General remarks about the concept of social dimension in higher education". URL:https://esu-online.org/policies/policy-paper-on-social-dimension-bm85/

73. Palamar M. Post-war infrastructure reconstruction: innovative approaches and international experience for Ukraine. Financial and credit activity: problems of theory and practice. 2024. Vol. 2 (55). URL:https://www.researchgate.net/publication/399657855_POST-WAR_INFRASTRUCTURE_RECONSTRUCTION_INNOVATIVE_APPROACHES_AND_INTERNATIONAL_EXPERIENCE_FOR_UKRAINE

74. An agenda for peace: preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping: report of the Secretary-General pursuant to the statement adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992 / Boutros Boutros-Ghali. URL: https://digitallibrary.un.org/record/145749?v=pdf

75. The Brahimi report: politicising humanitarianism ? URL: https://odihpn.org/en/publication/the-brahimi-report-politicising-humanitarianism/

76. A more secure world - Our shared responsibility – Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change. URL: https://www.un.org/peacebuilding/content/more-secure-world-our-shared-responsibility-report-high-level-panel-threats-challenges-and

77. Paris R. Peacebuilding and the Limits of Liberal Internationalism. URL: https://muse.jhu.edu/pub/6/article/446839/summary

78. Chandler D. Building trust in public institutions? good governance and anti-corruption in Bosnia-Herzegovina. URL:

https://www.researchgate.net/publication/232955546_Building_trust_in_public_institutions_good_governance_and_anti-corruption_in_Bosnia-Herzegovina

79. United Nations Transitional Administration In East Timor. URL: https://www.gktoday.in/united-nations-transitional-administration-in-east-timor/

80. United Nations Peacekeeping. URL: https://peacekeeping.un.org/en/mission/unmil

81. Susan L. W. Construire l'État: légitimité internationale contre légitimité nationale?

URL: https://www.researchgate.net/publication/250287732_

Construire_l'Etat_legitimite_internationale_contre_legitimite_nationale

82. Mariam & Ashraf Ghani: Afghanistan: A Lexicon(dOCUMENTA (13): 100 Notes - 100 Thoughts, 100 Notizen - 100 Gedanken # 029). URL: https://www.researchgate.net/publication/392635105

_Mariam_Ashraf_Ghani_Afghanistan_A_LexicondOCUMENTA_13_100_Notes_-_100_Thoughts_100_Notizen_-_100_Gedanken_029

83. Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations. URL: https://www.icj-cij.org/case/4

84. Rethinking UN peace and security engagements in a changing world. URL: https://www.researchgate.net/publication/398164761

_Rethinking_UN_peace_and_security_engagements_in_a_changing_world

85. Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice/Charter of the United Nations. URL: https://en.wikisource.org/wiki/Charter_of_the_United_Nations

_and_Statute_of_the_International_Court_of_Justice/Charter_of_the_United_Nations

86. de Coning, Cedric (ed.) UN Peacekeeping Doctrine in a New Era: Adapting to Stabilisation, Protection and New Threats. URL: https://www.researchgate.net/publication/

314885490_UN_Peacekeeping_Doctrine_in_a_New_Era_Adapting_to_Stabilisation_Protection_and_New_Threats

87. Autesserre S. International Peacebuilding and Local Success: Assumptions and Effectiveness. International Studies Review 19 (1), pp. 114-132.

88. Karlsrud J. Special Representatives of the Secretary-General as Norm Arbitrators? Understanding Bottom-up Authority in UN Peacekeeping. URL: https://www.researchgate.net/publication/281203989_Special_Representatives_of_the_SecretaryGeneral_as_Norm_Arbitrators_Understanding_Bottom-up_Authority_in_UN_Peacekeeping

89. Ambassador Lars-Gunnar Wigemark, Head of EU Delegation to BiH at #MFC2017. URL: https://mfc.org.pl/mfc2017-conference-opening-1-17/

90. Resolution 1645 (2005) / adopted by the Security Council at its 5335th meeting, on 20 December 2005. URL: https://docs.un.org/en/s/res/1645(2005)

91. United Nations Resolution 1244. URL: https://unmik.unmissions.org/en/united-nations-resolution-1244

92. United Nations Security Council Resolution 1272 (1999) on the situation in East Timor. URL: https://peacemaker.un.org/en/node/9757

93. Autesserre S. Peaceland: Conflict Resolution and the Everyday Politics of International Intervention.

URL: https://www.researchgate.net/publication/286411566_Peaceland_Conflict_resolution_and_the_everyday_politics_of_international_intervention

94. Empire of Humanity: A History of Humanitarianism by Michael Barnett. URL: https://journal-iostudies.org/sites/default/files/2020-01/JIOSfinal_8_1.pdf

95. Міжнародний суд ООН назвав незаконною присутність Ізраїлю на палестинських територіях.

URL: https://lb.ua/world/2024/07/19/625057_mizhnarodniy_sud_oon_nazvav.html

96. 377 (V). Uniting for peace. URL: https://www.un.org/unispal/document/uniting-for-peace-ga-resolution-03nov1950/

97. Aggression against Ukraine: resolution / adopted by the General Assembly. URL: https://digitallibrary.un.org/record/3965290

98. United Nations General Assembly. Resolution ES-11/4: Territorial integrity of Ukraine. 12 October 2022. URL: https://docs.un.org/en/A/RES/ES-11/4

99. Resolution adopted by the General Assembly on 19 December 2023. URL: https://docs.un.org/en/A/RES/78/229

100. Weiss, Thomas G., Thakur, Ramesh. Global Governance and the UN: An Unfinished Journey. Bloomington, Indiana: Indiana University Press, 2010. URL: https://perpus.fauzy.eu.org/Global%20Governance/(United%20Nations%20Intellectual%20History%20Project)%20Thomas%20G.%20Weiss%2C%20Ramesh%20Thakur-Global%20Governance%20and%20the%20UN_%20An%20Unfinished%20Journey%20(United%20Nations%20Intellectual%20History%20Project%20Series)-Indiana%20University.pdf

101. Commission on the Status of Women. URL: https://www.unwomen.org/en/how-we-work/commission-on-the-status-of-women

102. 64th Commission For Social Development. CSocD64. URL: https://social.desa.un.org/csocd/64th-session

103. Commission on Narcotic Drugs. URL: https://www.unodc.org/unodc/en/commissions/CND/index.html

104. Weiss T. G., Thakur R. Global Governance and the UN: An Unfinished Journey. Bloomington: Indiana University Press, 2010. URL: https://www.researchgate.net/profile/John-Ruggie/publication/261775996_The_United_Nations_and_Globalization_Patterns_and_Limits_of_Institutional_Adaptation/links/60ec4a9516f9f313007824a6/The-United-Nations-and-Globalization-Patterns-and-Limits-of-Institutional-Adaptation.pdf

105. Delivering As One: Report of the Secretary-General's High Level Panel. URL: https://www.undp.org/publications/delivering-one-report-secretary-generals-high-level-panel

106. Report of the High-level Panel on United Nations System-wide Coherence in the Areas of Development, Humanitarian Assistance and the Environment: note / by the Secretariat. URL: https://digitallibrary.un.org/record/617053?v=pdf

107. Peacebuilding Commission Support Branch. URL: https://www.un.org/peacebuilding/commission-old

108. Resolution adopted by the General Assembly on 20 December 2005. URL: https://docs.un.org/en/a/res/60/180

109. Резолюція Ради Безпеки ООН 1244 (1999) від 10 черв. 1999 р. URL: https://docs.un.org/en/s/res/1244(1999)

110. Peacebuilding Fund. URL: https://www.un.org/peacebuilding/fund

111. Управління ООН з координації гуманітарних питань (OCHA). URL: https://startnetwork.org/uk/organisations/united-nations-office-coordination-humanitarian-affairs-ocha

112. UN Deputy Secretary-General Reports on Resident Coordinator System Reform. URL: https://sdg.iisd.org/news/un-deputy-secretary-general-reports-on-resident-coordinator-system-reform/

113. Joint SDG Fund. URL: https://www.jointsdgfund.org

114. Стратегічний план ПРООН на 2022–2025 роки. URL: https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/stratehichnyy-plan-proon-na-2022-2025-roky

115. Reinvigorated Resident Coordinator System Boosts Efficiency and Delivers Results for People and Planet. URL: https://unsdg.un.org/resources

116. Standard Operating Procedure for Crisis Response and Recovery. URL: https://popp.undp.org/document/standard-operating-procedure-crisis-response-and-recovery

117. UNHCR's mandate for refugees and stateless persons, and its role in IDP situations. URL: https://emergency.unhcr.org/protection/legal-framework/unhcr's-mandate-refugees-and-stateless-persons-and-its-role-idp-situations

118. Governance: A 'whole-of-society' approach. URL: https://www.un-ilibrary.org/content/books/9789210026208c021

119. Конвенція про статус біженців. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU51K02U

120. Протокол щодо статусу біженців. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_363#Text

121. Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення всередині країни. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/uk/kerivni-principi-oon-z-pitan-vnutrishnogo-peremishchennya-vseredini-krayini

122. УВКБ планує допомогти понад 2,5 мільйонам українців всередині країни та за кордоном у 2026 році. URL: https://www.fixygen.ua/news/20260202/uvkb-planue-dopomogti-ponad-25-milyonam-ukrayintsiv-vseredini-krayini-ta-za-kordonom-u-2026-rotsi.html/

123. Тимчасовий захист. URL: https://dofi.ibz.be/en/themes /ukraine/informaciya-ukrainskoyu/timchasoviy-zakhist

124. Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

125. Education Cannot Wait. URL: https://saved.foundation/en/partners/ education-cannot-wait/

126. Програма гуманітарної грошової допомоги ЮНІСЕФ для українців. URL: https://www.unicef.org/ukraine/spilno-cash-transfers

127. Health systems recovery and sustained resilience.

URL: https://www.who.int/teams/primary-health-care/health-systems-resilience/health-systems-recovery

128. Attacks on Ukraine's health care increased by 20% in 2025.

URL: https://www.who.int/news/item/23-02-2026-attacks-on-ukraine-s-health-care-increased-by-20-in-2025

129. Конвенція від 14.05.1954 Конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту.

URL: https://zakononline.ua/documents/show/140770___652929

130. Culture in Crisis. URL: https://cultureincrisis.org

131. Local Economic Recovery. URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/documents/instructionalmaterial/wcms_141270.pdf

132. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 "Жінки, мир, безпека".

URL: https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-oon-1325

133. Глобальні фінансові інститути як суб'єкти світової політики і економіки: критерії їх класифікації. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2025/05/5.25._topic_Illia-V.-Khadzhynov-Oleksandr-O.-Tretiak-102-117.pdf

134. Fragility, Conflict, and Violence. URL: https://ida.worldbank.org/en/topics/theme/conflict-and-fragility

135. IDA19: Mid-term Review of the Operationalization of the Fragility, Conflict and Violence (FCV) Envelope (English).

URL: https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/280011636535499521

136. Rapid Response Facility (RRF). URL: https://energytransitioncouncil.org/about/rrf/

137. Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment Released. URL: https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2026/02/23/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released

138. Ukraine - Fifth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA5): February 2022 - December 2025. URL: https://www.undp.org/ukraine/publications/ukraine-fifth-rapid-damage-and-needs-assessment-rdna5-february-2022-december-2025

139. Lebanon: Report on Performance Under the Program Supported by Emergency Post-Conflict Assistance. URL: https://ideas.repec.org/p/imf/
imfscr/2009-313.html

140. Rapid Credit Facility (RCF). URL: https://www.imf.org/en/about/
factsheets/sheets/2023/rapid-credit-facility-rcf

141. Програма співпраці з МВФ Механізм розширеного фінансування. URL: https://mof.gov.ua/uk/mehanizm-rozshirenogo-finansuvannja

142. EBRD 2025 finance for Ukraine rises to a record €2.9 billion. URL: https://www.ebrd.com/home/news-and-events/news/2026/ebrd-2025-finance-for-ukraine-rises-to-a-record.html

143. EIB Group provided a record €1.5 billion for Ukraine in 2025. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eib-group-provided-record-€15-billion-ukraine-2025_en

144. Treaties and the European Parliament. URL: https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties?&at_campaign=2024-AboutParliament&at_medium=Google_Ads&at_platform=Search&at_creation=RSA&at_goal=TR_G&at_advertiser=Webcomm&at_topic=Treaties&at_location=PT&gad_source=1&gad_campaignid=23089614621&gclid=Cj0KCQiA2bTNBhDjARIsAK89wlF4AhQ2VdidO8StK1nulbzkyhJ922Zu706M_c1ZsxV8G4S2RywsFDkaAoiSEALw_wcB

145. Договір від 07.02.1992 Договір про Європейський Союз. URL: https://zakononline.ua/documents/show/153773___595905

146. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text

147. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/index_en

148. European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/index_en

149. 2010/427/EU: Council Decision of 26 July 2010 establishing the organisation and functioning of the European External Action Service. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2010/427/oj/eng

150. Regulation (EU) 2021/947 of the European Parliament and of the Council of 9 June 2021 establishing the Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument – Global Europe, amending and repealing Decision No 466/2014/EU of the European Parliament and of the Council and repealing Regulation (EU) 2017/1601 of the European Parliament and of the Council and Council Regulation (EC, Euratom) No 480/2009 (Text with EEA relevance). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/947/oj/eng#:~:text=Current%20consolidated%20version:%2014/06/2021%20*%20Irish%20(ga)%20*%20Irish%20(ga)%20*%20Irish%20(ga)

151. Ukraine Facility. URL: https://iaa.org.ua/articles/the-eus-ukraine-facility-and-the-imf-programme-monitoring-ukraines-implementation-of-indicators-and-structural-benchmarks/?gad_source=1&gad_campaignid=21280426992&gclid=Cj0KCQiA2bTNBhDjARIsAK89wlFiE_d2T0dYALWAgaF-2dzlY1YSvAqT8Ery8JX7G4ggEEG9RJ9d5uAaAtXjEALw_wcB

152. Технічна допомога ЄС для підтримки реформ в Україні: TAIEX та Twinning. URL: https://ants.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/tehnichna-dopomoga-yes-dlya-pidtrymky-reform-v-ukrayini-1.pdf

153. EULEX Kosovo. URL: https://www.eulex-kosovo.eu

154. European Union Monitoring Mission in Georgia. URL: https://www.peaceopstraining.org/programs/elms/eu/eumm/?/courses/&gad_source=1&gad_campaignid=23304849974&gclid=Cj0KCQiA2bTNBhDjARIsAK89wlECj2TdcGNm5Pp6F-zb3ucb4BNxfZpqsRAsfSQaiy0XsGH2jdrTSz8aAkZLEALw_wcB

155. CASE OF ILAŞCU AND OTHERS v. MOLDOVA AND RUSSIA. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"itemid":["001-61886"]}

156. Case of Chiragov and Others v. Armenia. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"itemid":["001-155353"]}

157. Case of Sargsyan v. Azerbaijan. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"itemid":["001-155662"]}

158. Venice Commission of the Council of Europe. URL: https://www.coe.int/en/web/venice-commission

159. Russia designates Register of Damage against Ukraine as undesirable organization. URL: https://kyivindependent.com/russia-designates-register-of-damage-against-ukraine-as-undesirable-organization/?gad_source=1&gad_campaignid=22893644865&gclid=Cj0KCQiA2bTNBhDjARIsAK89wlHNUKq73b50QunK3RbUxOxgzZGi9eVQ6SyFTUTGTYKy_RmmW4HTN3UaAoHxEALw_wcB

160. Congress of Local and Regional Authorities. URL: https://www.coe.int/en/web/congress

161. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі (Гельсинський заключний акт). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text

162. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. URL: https://odihr.osce.org

163. Special Monitoring Mission to Ukraine. URL: https://www.osce.org/ukraine-smm/reports

164. Організація Північноатлантичного договору (NATO – North Atlantic Treaty Organisation). URL: https://mepr.gov.ua/diyalnist/mizhnarodna-diyalnist/spivrobitnytstvo-z-mizhnarodnymy-organizatsiyamy/organizatsiya-pivnichnoatlantychnogo-dogovoru-nato-north-atlantic-treaty-organisation/

165. Partnership Action Plan on Defence Institution Building (PAP-DIB). URL: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/defence-institution-building

166. Individual Partnership Action Plans (2002-2023). URL: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/individual-partnership-action-plans-2002-2023

167. NATO-Ukraine Council. URL: https://www.nato.int/en/about-us/organization/nato-structure/nato-ukraine-council

168. African Union. URL: https://au.int

169. The African Peace and Security Architecture: need to refocus EU support. URL: https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/apsa-20-2018/en/

170. The African Union's African Mission in Somalia (AMISOM): Why Did It Successfully Deploy Following the Failure of the IGAD Peace Support Mission to Somalia (IGASOM)? URL: https://www.peaceopstraining.org/cotipso/theses/the-african-unions-african-mission-in-somalia-amisom-why-did-it/?/courses/&gad_source=1&gad_campaignid=23304849974&gclid=Cj0KCQiA2bTNBhDjARIsAK89wlFmfZaVfuov1ZsvhUAZtwSmOpRHP3ni61nkJ236TET3Ua3ZeHLzYuIaAgBDEALw_wcB

171. An international, independent medical humanitarian organisation. URL: https://www.msf.org

172. Charter of the United Nations, 26 June 1945, 1 UNTS XVI. URL: https://www.un.org/en/charter-united-nations/

173. Tove Grete Lie, Helga Malmin Binningsbø, Scott Gates. Post-Conflict Justice and Sustainable Peace. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/245511468136802490/pdf/wps4191.pdf

174. UN Security Council. Resolution 1244 (1999) on the situation relating Kosovo, S/RES/1244 (10 June 1999). URL: https://undocs.org/S/RES/1244(1999)

175. Summary of the Geneva Conventions of 1949 and Their Additional Protocols. URL: https://www.redcross.org/content/dam/redcross/atg/PDF_s/International_Services/International_Humanitarian_Law/IHL_SummaryGenevaConv.pdf?srsltid=AfmBOorqq8e4zxE-JsxsqAKaKqjDOaYITxG1SrLA9cao0JpHImqc0M7L

176. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. URL: https://redcross.org.ua/wp-content/uploads/2017/05/Женевська-конвенція-4.pdf

177. OHCHR. Report on the Human Rights Situation in Ukraine: 1 August–31 October 2023. Geneva: OHCHR, 2023. 47 p. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2023/23-03-24-Ukraine-35th-periodic-report-ENG.pdf

178. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol 1). URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-additional-geneva-conventions-12-august-1949-and

179. Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict. The Hague, 14 May 1954. URL: https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-1954

180. Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict. URL: https://www.wipo.int/wipolex/en/treaties/details/384

181. Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO. URL: https://www.unesco.org/en/ukraine-war/damaged-cultural-sites

182. International Covenant on Civil and Political Rights. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights

183. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights

184. Конвенція про статус біженців. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011/conv/parapu3:pp100:st17/only#o99

185. African Union Convention for the Protection and Assistance of Internally Displaced Persons in Africa (Kampala Convention), 22 October 2009. URL: https://au.int/en/treaties/african-union-convention-protection-and-assistance-internally-displaced-persons-africa

186. UNHCR. Guiding Principles on Internal Displacement, UN Doc. E/CN.4/1998/53/Add.2 (1998). URL: https://www.unhcr.org/43ce1cff2.pdf

187. Дір І.Ю. Основні договори Європейського Союзу. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/302345

188. Consolidated version of the treaty on the functioning of the European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9e8d52e1-2c70-11e6-b49701aa75ed71a1.0006.01/DOC_3&format=PDF

189. James Ker-Lindsay, Ioannis Armakolas, Rosa Balfour, Corina Stratulat. The National Politics of EU Enlargement in the Western Balkans. URL: https://www.routledge.com/The-National-Politics-of-EU-Enlargement-in-the-Western-Balkans/Ker-Lindsay-Armakolas-Balfour-Stratulat/p/book/9781032084954

190. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

191. European Council. Conclusions on Ukraine (June 2024). URL: https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2024/06/27-28/

192. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (European Convention on Human Rights). URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG

193. ECtHR. Banković and Others v. Belgium and Others [GC], App. No. 52207/99, 12 December 2001. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":["001-22099"]}

194. ECtHR. Al-Skeini and Others v. United Kingdom [GC], App. No. 55721/07, 7 July 2011. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":["001-105606"]}

195. Positive obligations under the European Convention on Hum. URL: https://rm.coe.int/168007ff4d

196. Chiragov and others v Armenia. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Chiragov_v_Vurm.pdf

197. ECtHR. Sargsyan v. Azerbaijan [GC], App. No. 40167/06, 16 June 2015. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"itemid":["001-155662"]}

198. ECtHR. Musayeva and Others v. Russia, App. No. 74239/01, 26 July 2007. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":["001-81932"]}

199. ECtHR. El Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia [GC], App. No. 39630/09, 13 December 2012. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":["002-7324"]}

200. Coban A. Protection of Property Rights within the European Convention on Human Rights. London: Routledge, 2004. 274 p.

201. ECtHR. Loizidou v. Turkey (Merits) [GC], App. No. 15318/89, 18 December 1996. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":["001-58007"]}

202. ECtHR. Akdivar and Others v. Turkey [GC], App. No. 21893/93, 16 September 1996. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"itemid":["001-58062"]}

203. Buyse, A.C. Post-conflict housing restitution : the European human rights perspective, with a case study on Bosnia and Herzegovina. URL:

https://scispace.com/pdf/post-conflict-housing-restitution-the-european-human-rights-2zgta4au9v.pdf

204. ECtHR. Khashiyev and Akayeva v. Russia, Apps. Nos. 57942/00 and 57945/00, 24 February 2005. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":["001-68419"]}

205. ECtHR. Ukraine and the Netherlands v. Russia, App. No. 8019/16 et al.; URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"itemid":["002-14493"]}

206. ECtHR. Ukraine v. Russia (re Crimea), App. No. 20958/14. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":["002-14347"]}

207. Leach P. Taking a Case to the European Court of Human Rights. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2017. 699 p.

208. ECtHR. Ivanova and Cherkezov v. Bulgaria, App. No. 46577/15, 21 April 2016. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":["001-162117"]}

209. OSCE. Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE, 29 June 1990. URL: https://www.osce.org/odihr/elections/14304

210. Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні. URL: https://uifuture.org/publications/speczialna-monitoryngova-misiya-obsye-v-ukrayini/

211. Constitutive Act of the African Union, 11 July 2000, 2158 UNTS 3. URL: https://au.int/sites/default/files/pages/34873-file-constitutiveact_en.pdf

212. African Charter on Human and Peoples' Rights (Banjul Charter), 27 June 1981, 1520 UNTS 217. URL: https://afchpr-commentary.uwazi.io/en/entity/1dm44yx3n98e5hak92faqt1emi?gad_source=1&gad_campaignid=20825787022&gclid=CjwKCAiAwNDMBhBfEiwAd7ti1LWIBxLhKC9bCNSA_vozw2v5aMBLeGZiV89OfX51lXZ1fqTvD1-EZxoCS-MQAvD_BwE

213. Грекул-Ковалик Т.А. Кампальська конвенція як приклад регіоналізації міжнародного права: передумови прийняття та загальна характеристика. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/07/21-2.pdf

214. Inter-American Court of Human Rights. Case of the Moiwana Community v. Suriname. Judgment of 15 June 2005 (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs). Series C No. 124. URL: https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_124_ing.pdf

215. Paris Declaration on Aid Effectiveness. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2005/03/paris-declaration-on-aid-effectiveness_g1g12949/9789264098084-en.pdf

216. OECD. Aid Effectiveness 2011: Progress in Implementing the Paris Declaration. Paris: OECD Publishing, 2012. 203 p. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2012/03/aid-effectiveness-2011_g1g1530a/9789264125780-en.pdf

217. OECD. The Accra Agenda for Action, September 2008. Paris: OECD Publishing. URL: https://www.oecd.org/dac/effectiveness/accraagendaforaction.htm

218. OECD. Busan Partnership for Effective Development Co-operation, 1 December 2011. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2011/12/busan-partnership-for-effective-development-co-operation_29eb4a17/54de7baa-en.pdf

219. International Dialogue on Peacebuilding and Statebuilding. A New Deal for Engagement in Fragile States, Busan, December 2011. URL: https://www.instituto-camoes.pt/images/cooperacao/novo_acordo_estados_frageis_busan.pdf

220. World Bank. Multi-Donor Trust Funds: A Framework for Strengthening Partnership. Washington DC: World Bank, 2021. URL: https://www.worldbank.org/en/topic/financialsector/brief/trust-funds-and-partnership-programs

221. World Bank. Ukraine Relief, Recovery and Reconstruction Trust Fund. URL: https://www.worldbank.org/en/programs/urtf/overview

222. Articles of Agreement of the International Monetary Fund, adopted 22 July 1944, entered into force 27 December 1945 (as amended). Washington DC: IMF, 2020. URL: https://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/index.htm

223. IMF. Emergency Financing. URL: https://www.imf.org/-/media/ieo/files/evaluations/completed/03-20-2023-emergency-response-to-the-covid-19-pandemic/erp-3-provision-of-fund-financing-balancing-risks-and-rewards.pdf

224. IMF Executive Board Completes the Third Review of the Extended Fund Facility Arrangement for Ukraine. URL: https://www.imf.org/en/news/articles/2024/03/21/pr2496-ukraine-imf-executive-board-completes-third-review-eff

225. Articles of Agreement of the International Bank for Reconstruction and Development, adopted 22 July 1944. Washington DC: World Bank, 2012. URL: https://thedocs.worldbank.org/en/doc/635191548363115279-0240022019/render/IBRDArticlesofAgreement1965.pdf

226. Articles of Agreement of the International Development Association, adopted 26 January 1960. Washington DC: World Bank, 2012. URL: https://timeline.worldbank.org/content/dam/sites/timeline/docs/migrated/ida-articles-of-agreement.pdf

227. World Bank Group in Ukraine. Ukraine Overview 2024. URL: https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/overview

228. Agreement Establishing the European Bank for Reconstruction and Development, 29 May 1990. URL: https://www.cvce.eu/content/publication/2003/6/13/3aa002f8-caba-4263-85cd-afc04ed7c8a7/publishable_en.pdf

229. World Bank, Government of Ukraine, European Commission, United Nations. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment: February 24 – September 1, 2022. URL: https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099445209072239810

230. Second Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA2): February 2022 - February 2023 (English). URL: https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099184503212328877

231. UKRAINE Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3) February 2022 – December 2023. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-02/UA%20RDNA3%20report%20EN.pdf

232. Ukraine's recovery, reconstruction needs seen at $486 billion over next decade. URL: https://www.undp.org/ukraine/press-releases/ukraines-recovery-reconstruction-needs-seen-486-billion-over-next-decade

233. Aurel Sari. Status of Forces and Status of Mission Agreements under the ESDP: The EU's Evolving Practice. URL: https://academic.oup.com/ejil/article/19/1/67/430816

234. Model Status-of-Forces Agreement for Peace-keeping Operations : report of the Secretary-General. URL: https://digitallibrary.un.org/record/101559?v=pdf

235. Fleck D. The Handbook of the Law of Visiting Forces. Oxford University Press. 2018. 781 p.

236. Stahn C. The Law and Practice of International Territorial Administration: Versailles to Iraq and Beyond. Cambridge: Cambridge University Press. URL: https://assets.cambridge.org/97805218/78005/excerpt/9780521878005_excerpt.pdf

237. OSCE to send Special Monitoring Mission to Ukraine. URL: https://www.shrmonitor.org/osce-send-special-monitoring-mission-ukraine/?gad_source=1&gad_campaignid=15093706068&gclid=CjwKCAiAwNDMBhBfEiwAd7ti1Oj0oArOnf3wda48c1UhIG-BB4wmey1pgs9WD9oBkjq5yU-OUnj3ABoC7tUQAvD_BwE

238. The Tension between the Jurisdictional Immunity of International Organizations and the Right of Access to Court.

https://www.researchgate.net/publication/379240986_The_Tension_between_the_Jurisdictional_Immunity_of_International_Organizations_and_the_Right_of_Access_to_Court

239. European Union Assistance to Kosovo related to the rule of law. URL: www.eca.europa.eu/EN/publications/SR12_18

240. Development Cooperation Report 2023. URL: https://www.oecd.org/en/publications/development-co-operation-report-2023_f6edc3c2-en.html

241. Vienna Convention on the Law of Treaties. 1969. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf

242. Browne S. Aid and Influence: Do Donors Help or Hinder? London: Earthscan, 2006. 192 p.

243. Agreement between the Government of Ukraine and the Government of the United States of America Regarding Humanitarian and Technical Economic Cooperation. URL: https://www.icnl.org/research/library/ukraine_agreement/

244. Agreement on Security Cooperation and Long-Term Support. URL: https://denmark.mfa.gov.ua/en/ukraine-and-denmark/agreement-security-cooperation-and-long-term-support

245. Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії. URL: https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-88277

246. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про фінансове співробітництво (асигнування 2006 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276_075#Text

247. Угода між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про створення Американсько-Українського інвестиційного фонду відбудови. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_001-25#Text

248. Alvarez J. International Organizations as Law-Makers. Oxford: Oxford University Press, 2006. 660 p.

249. Rieffel L. Restructuring Sovereign Debt: The Case for Ad Hoc Machinery. Washington DC: Brookings Institution Press. 2003. 368 p.

250. Foote C., Block W., Crane K., Gray P. Economic Policy and Prospects in Iraq. Journal of Economic Perspectives. 2004. Vol. 18. No. 3. P. 47-70.

251. Dolzer R., Schreuer C. Principles of International Investment Law. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2012. 456 p.

252. Investment Protection in Times of Armed Conflict. URL: https://jusmundi.com/fr/document/publication/en-investment-protection-in-times-of-armed-conflict?content-open=true

253. «Не заміна руху до НАТО». Британія першою з G7 підписала з Україною історичну безпекову угоду. Як це допоможе захистити українську незалежність у наступні десять років. URL: https://forbes.ua/war-in-ukraine/ne-zamina-rukhu-do-nato-britaniya-pershoyu-z-g7-pidpisala-z-ukrainoyu-istorichnu-bezpekovu-ugodu-forbes-diznavsya-ii-detali-13012024-18495

254. Resolution adopted by the General Assembly [on the report of the Sixth Committee (A/56/589 and Corr.1)]. URL: https://docs.un.org/en/a/RES/56/83

255. United Nations Charter. URL: https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text

256. Declaration on the Right to Development. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-right-development

257. Andrews M. The Limits of Institutional Reform in Development: Changing Rules for Realistic Solutions. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. 268 p.

258. Paris Declaration on Aid Effectiveness. URL: https://www.oecd.org/en/publications/paris-declaration-on-aid-effectiveness_9789264098084-en.html

259. The Paris Declaration 2005. URL: https://humanists.international/policy/the-paris-declaration-2005/

260. Busan Partnership Outcome Document. URL: https://www.effectivecooperation.org/content/busan-partnership-outcome-document

261. Tony Killick. Donor Conditionality and Policy Reform. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/15_Donor_Conditionality_and_Policy_Reform.pdf

262. Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:en:PDF

263. Feyzioglu T., Swaroop V., Zhu M. A Panel Data Analysis of the Fungibility of Foreign Aid. World Bank Economic Review. 1998. Vol. 12. No. 1. P. 29-58.

264. Singer P. Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry. Ithaca: Cornell University Press, 2003. 368 p.

265. DAC Recommendation on Untying Official Development Assistance. URL: https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-5015

266. Thematic Study The Developmental Effectiveness of Untied Aid: Evaluation of the Implementation of the Paris Declaration and of the 2001 DAC Recommendation on Untying ODA to the LDCs. URL: https://media.odi.org/documents/3391.pdf

267. A Conceptual Framework to Analyse Consequences Of Post-Conflict Reconstruction Interventions. URL: https://www.researchgate.net/publication/387533814_A_CONCEPTUAL_FRAMEWORK_TO_ANALYSE_CONSEQUENCES_OF_POST-CONFLICT_RECONSTRUCTION_INTERVENTIONS#:~:text=The%20study%20highlights%20the%20crucial%20significance%20of,execute%20more%20efficient%20and%20contextually%20appropriate%20interventions.

268. Бойко І.С. Арбітражна практика Постійної палати третейського суду щодо міждержавних морських спорів. URL: https://www.inlawalmanac.mgu.od.ua/v17/13.pdf

269. Конференція з питань відновлення України (URC 2022), Лугано, Швейцарія. URL: https://lrhub.org.ua/ua/posts/16

270. Партнери надали нові пакети допомоги Україні до четвертих роковин початку повномасштабного російського вторгнення. URL: https://interfax.com.ua/news/general/1147291.html

271. Шмигаль: Британія, Данія і Швеція відбудовуватимуть українські регіони, чекаємо пропозицій від інших. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3475779-smigal-britania-dania-i-svecia-vidbudovuvatimut-ukrainski-regioni-cekaemo-propozicij-vid-insih.html

272. Договір союзних держав із Німеччиною (Версальський договір). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_081#Text

273. Світовий досвід стягнення репарацій та відшкодування завданої шкоди. URL: https://protocol.ua/ua/svitoviy_dosvid_styagnennya_reparatsiy_ta_vidshkoduvannya_zavdanoi_shkodi_1/

274. Паризькі мирні договори 1947. URL: https://esu.com.ua/article-883829

275. Санья Ромайке. Спеціальна доповідь No.2 Правосуддя перехідного періоду в Німеччині після 1945 та 1990 років. URL: https://www.nurembergacademy.org/fileadmin/publications_images/pravosuddja-perekhidnogo-periodu-v-nimechchini-pislja-1945-ta-1990-rokiv/TJ_in_Germany-UKR-FINAL.pdf

276. Дейтонські угоди: як «недосконалий мир» зупинив війну… і законсервував конфлікт. URL: https://www.ostro.org/articles/dejtonski-ugody-yak-nedoskonalyj-myr-zupynyv-vijnu-i-zakonservuvav-konflikt-i547864

277. Досвід Компенсаційної комісії ООН та висновки для відшкодування Україні. The Compensation Fund. URL: https://dc.org.ua/news/dosvid-kompensaciynoyi-komisiyi-oon-ta-vysnovky-dlya-vidshkoduvannya-ukrayini

278. United Nations Compensation Commission. URL: https://micicinitiative.iom.int/united-nations-compensation-commission-uncc-0

279. The Compensation Fund. URL: https://uncc.un.org/en/what-we-did/payment-claims/compensation-fund

280. Мирний договір з Японією. URL: https://www.jnsm.com.ua/h/0908P/

281. Японія та Південна Корея: розділені історією. URL: https://adastra.org.ua/blog/yaponiya-ta-pivdenna-koreya-rozdileni-istoriyeyu

282. Реєстр збитків для України. URL: https://rd4u.coe.int/uk/faq/general

283. Tobias Kretschmer. Pavlos C. Symeou bAbsorptive capacity components: Performance effects in related and unrelated diversification. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0024630124000037

284. Afghanistan: Lessons learnt from20 years of supporting democracy, development and security. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/702579/EXPO_STU(2023)702579_EN.pdf

285. International Peacebuilding and Local Involvement: A Liberal Renaissance ? URL: https://dokumen.pub/international-peacebuilding-and-local-involvement-a-liberal-renaissance-9780367024123-9780429399756.html

286. European Council Conclusions, 23 June 2022. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/23/european-council-conclusions-23-june-2022/

287. Пархоменко Н.М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види. Київ, 2014. 282 с.

288. Петров Р.А. Особливості транспозиції «acquis» ЄС у правову систему України в процесі імплементації Угоди між Україною та ЄС про асоціацію та Угоди про Енергетичне співтовариство. Lex Portus. 2017. № 3. С. 27–51.

289. Демчук Д., Шипілова Л. Виклики та можливості адаптації українського законодавства до стандартів ЄС. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 3. URL: http://lsej.org.ua/3_2025/12.pdf

290. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 29. Ст. 367.

291. Право Європейського Союзу / за заг. ред. Р. А. Петрова, О.В. Ткаченка. Київ: Істина, 2020. 368 с.

292. Інформаційна довідка щодо acquis communautaire Європейського Союзу / Управління наукового та правового забезпечення апарату Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33780.pdf

293. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

294. Рішення Конституційного Суду України від 12 липня 2000 р. у справі № 1-6/2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-00

295. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 50. Ст. 540.

296. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2023 рік / Урядовий офіс координації євроатлантичної інтеграції при Секретаріаті Кабінету Міністрів України. Брюссель, 2024. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-pro-vykonannya-Ugody-pro-asotsiatsiyu-mizh-Ukrayinoyu-ta-YEvropejskym-Soyuzom-za-2023-rik.pdf

297. Ukraine – Enlargement and Eastern Neighbourhood / European Commission. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/countries/ukraine_en

298. Ukraine successfully completes its screening process / European Commission, 30 Sept. 2025. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/news/ukraine-successfully-completes-its-screening-process-2025-09-30_en

299. Ukraine ready to open first cluster of EU accession chapters. New Union Post, 20 May 2025. URL: https://newunionpost.eu/2025/05/20/ukraine-first-cluster-eu-accession/

300. Доктрина acquis у праві Європейського Союзу та її відображення в правовій системі України. Юридична наука України. 2019. № 6. URL: http://jnas.nbuv.gov.ua/j-pdf/prukr_2019_6_8.pdf

301. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки: Указ Президента України від 11.05.2023 р. № 273/2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023

302. Опубліковано звіт за результатами первинної оцінки стану імплементації актів права ЄС: повідомлення Кабінету Міністрів України від 14 груд. 2023 р. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/opublikovano-zvit-za-rezultatamy-pervynnoi-otsinky-stanu-implementatsii-aktiv-prava-ies

303. Accession of Ukraine to the European Union. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Accession_of_Ukraine_to_the_European_Union

304. War and Sanctions database / Kyiv School of Economics. URL: https://kse.ua/war-and-sanctions/

305. Мицик В.В., Бурменський М.В., Буткевич О.В. Міжнародне публічне право: підручник: у 2 т. / за ред. В. В. Мицика. Харків: Право, 2019. Т. 1: Основні теорії. 416 с.

306. Циверенко Г. П. Відповідальність держав у міжнародному праві. Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2022. № 5. С. 201–207.

307. Giorgetti Ch. International Claims Commissions. Establishing a Legal Framework. Cheltenham: Edward Elgar, 2013. 250 p.

308. Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts: Res. A/RES/56/83 of the UN General Assembly, 12 Dec. 2001. Annex: Articles on State Responsibility, with

commentaries / UN ILC. New York : United Nations, 2001. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf

309. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010

310. Визначення агресії: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001

311. Factory at Chorzów (Germany v. Poland), Merits, Judgment of 13 September 1928 : PCIJ Series A. No. 17. URL: https://www.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_17/54_Usine_de_Chorzow_Fond_Arret.pdf

312. Revisiting the Chorzów Factory Standard of Reparation / Nordic Journal of International Law. 2021. Vol. 90, No. 2. P. 190–228. URL: https://brill.com/view/journals/nord/90/2/article-p190_190.xml

313. Міжнародно-правове регулювання застосування реституції як форми матеріальної відповідальності держав / Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/316069

314. Resolution 687 (1991) : S/RES/687 (1991), 3 April 1991 / UN Security Council. URL: https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/596/23/pdf/nr059623.pdf

315. Resolution 692 (1991): S/RES/692 (1991), 20 May 1991 / UN Security Council. URL: https://uncc.un.org/en

316. Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1986. URL: https://www.icj-cij.org/case/70

317. Promotion of a durable peace in Ukraine through the protection and promotion of human rights : Res. A/RES/ES-11/5 of the UN General Assembly, 14 Nov. 2022. URL: https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n22/630/66/pdf/n2263066.pdf

318. Giorgetti Ch., Kliuchkovsky M., Pearsall P., Sharpe J. K. Historic UNGA Resolution Calls for Ukraine Reparations. Just Security. 15 Nov. 2022. URL:

https://www.justsecurity.org/84244/historic-unga-resolution-calls-for-ukraine-reparations-ua/

319. Resolution CM/Res(2023)3 on the establishment of the Register of Damages caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine : adopted by the Committee of Ministers on 12 May 2023 / Council of Europe. URL: https://rd4u.coe.int/uk/documents

320. Про приєднання України до Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 08.11.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3498-IX

321. Реєстр збитків для України: загальна інформація / Рада Європи. URL: https://rd4u.coe.int/uk/faq/general

322. Документи Реєстру збитків для України / Рада Європи. URL: https://rd4u.coe.int/uk/documents

323. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010

324. Відшкодування для України: моделі, перспективи, виклики : аналітична доповідь. Київ: Центр "Нова Європа", 2023. URL: https://pravo.ua/shliakhy-vidshkoduvannia-ta-kompensatsii-shkody-vid-ahresyvnoi-viiny-pohliad-iurystiv

325. Сафонович О. Окремі аспекти відшкодування майнової та немайнової шкоди в умовах воєнного стану. Юридичний вісник. 2023. № 2. С. 24–31. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v2_2023/2_2023.pdf#page=24

326. Правові механізми відшкодування шкоди жертвам воєнного конфлікту в Україні / Науковий вісник УжНУ. Серія: Право. 2024. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/312336

327. Воденніков О. Мистецтво юридичної війни: шкода, спричинена під час активних бойових дій. LB.ua. 5 вересня 2022 р. URL: https://lb.ua/blog/oleksandr_vodennikov/528385_mistetstvo_yuridichnoi_viyni_shkoda.html

328. Відповідальність РФ за вчинені злочини / Український інститут міжнародної політики. URL: https://uiip.org.ua/uk/novyny/vidpovidalnist-rf-za-vchyneni-zlochyny

329. Situation in Ukraine : Warrant of Arrest for Vladimir Vladimirovich Putin / International Criminal Court, 17 March 2023. URL: https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and

330. Реституція та відшкодування шкоди жертвам воєнних злочинів: доказові аспекти та міжнародна відповідальність / Науковий вісник УжНУ. Серія: Право. 2025. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/351051

331. Доповідь «Наше спільне майбутнє» (Доповідь Брундтланд) / Міжнародна комісія з навколишнього середовища та розвитку ООН. 1987. URL: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf

332. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development : UN General Assembly Res. A/RES/70/1, 25 September 2015. URL: https://sdgs.un.org/2030agenda

333. Право і безпека. Цілі сталого розвитку в аспекті зміцнення національної безпеки України / Харків: ХНУВС, 2025. № 3 (98). URL: https://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/download/884/722

334. Мамутов В. К. Правове регулювання господарської діяльності у воєнний і повоєнний час. Вісник НАН України. 2022. № 5. С. 47–55.

335. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник. Харків: Еспада, 2006. 776 с.

336. Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології. Київ : Юридична думка, 2008. 336 с.

337. Алаярві Н. Верховенство права і сталий розвиток: правовий вимір / наук. пер. за вид.: Alajarvi N. Rule of law and sustainable development. Int. Journal of Law and Policy, 2018. Т. 12, № 4. С. 201–218.

338. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development : UN General Assembly Res. A/RES/70/1, 25 September 2015. URL: https://sdgs.un.org/2030agenda

339. UN Peacebuilding Commission. URL: https://www.un.org/peacebuilding/commission

340. Lugano Declaration / Ukraine Recovery Conference, 4–5 July 2022, Lugano, Switzerland. URL: https://ukraine-recovery.org/lugano-declaration/

341. Ukraine Facility / European Commission. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/countries/ukraine_en

342. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019

343. Деякі питання забезпечення досягнення Цілей сталого розвитку в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р. № 1190. URL: https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina

344. Конституціоналізація сталого розвитку: досвід Швейцарії та перспективи для України / Право і суспільство. 2023. № 4. С. 11–19.

345. Haggard S., Tiede L. The Rule of Law and Economic Growth: Where are We? World Development. 2011. Vol. 39, No. 5. P. 673–685.

346. Постконфліктне законодавство: досвід Боснії та Герцеговини для України / Юридична наука. 2023. № 7. С. 34–42.

347. Зелена трансформація України. Завдання України з досягнення ЦСР до 2030 року. URL: https://greentransform.org.ua/zavdannya-ukrayiny-z-dosyagnennya-do-2030-roku-tsilej-stalogo-rozvytku/

348. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056.

349. Directive (EU) 2024/1260 of the European Parliament and of the Council of 24 April 2024 on combating corruption. Official Journal of the EU. L 1260. 24 April 2024.

350. Конвенція про місцеве самоврядування : підписана в Страсбурзі 15.10.1985 р.: ратифікована Законом України від 15.07.1997 р. № 452/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036

351. ProZorro – публічні закупівлі України / Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: https://prozorro.gov.ua

EPLO
European Public Law Organization
Office in Ukraine

Вих.: S 18/2026
від 10.06.2026р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Бушка Олександра Олександровича на тему: «Міжнародно-правове забезпечення повоєнного відновлення держави: теорія і практика», представленого на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 29 Міжнародні відносини за спеціальністю 293 Міжнародне право

Результати дисертаційного дослідження Бушка Олександра Олександровича на тему: «Міжнародно-правове забезпечення повоєнного відновлення держави: теорія і практика», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 «Міжнародне право», впроваджені у діяльність Європейської організації публічного права (European Public Law Organization, EPLO) (далі – Організація).

Положення дисертаційного дослідження використані при підготовці аналітичних матеріалів та ініціатив Організації, спрямованих на сприяння зміцненню верховенства права, розвитку демократичного врядування та підтримці інституційних реформ у державах, що переживають постконфліктне відновлення, зокрема в контексті реалізації міжнародно-правових зобов'язань у сфері повоєнного відновлення, відшкодування збитків від збройної агресії та євроінтеграційних перетворень.

У дисертації здійснено комплексний науково-правовий аналіз міжнародно-правових механізмів повоєнного відновлення держави, систематизовано практику функціонування універсальних та регіональних інструментів постконфліктного врегулювання, досліджено питання ефективності договірного та інституційного регулювання у відповідній сфері в контексті дотримання

Yevhena Hutsala Ln 3, 6th floor, Pecherskyi dist., Kyiv, UA 01011
T:. +380 50 368 40 46; E: yvoloshyn@eplo.int; E: voloshinua@ukr.net; WS: www.eplo.int

принципу верховенства права та стандартів належного урядування. Наукові висновки та практичні рекомендації дослідження узгоджуються з пріоритетними напрямами діяльності Організації та становлять методологічну основу для її освітньої, дослідницької та проєктної роботи.

На підставі проведеного дослідження розроблено науково обґрунтовані рекомендації щодо:

– удосконалення міжнародно-правових механізмів координації допомоги державам у постконфліктний період, зокрема в частині розмежування функцій міжнародних організацій, фінансових інституцій та держав-донорів;

– посилення інституційної архітектури міжнародних компенсаційних механізмів, зокрема щодо правових підстав, процедур розгляду заяв та механізмів формування компенсаційних фондів;

– розвитку правових механізмів імплементації євроінтеграційних реформ як складової повоєнного відновлення держави та забезпечення їх незворотності;

– формування системи міжнародно-правових гарантій сталого розвитку держави в повоєнний період на універсальному, регіональному та двосторонньому рівнях.

Отримані результати дисертаційного дослідження використано при:

– підготовці аналітичних висновків, позицій та пропозицій Організації щодо вдосконалення міжнародно-правового регулювання у сфері постконфліктного відновлення держав та підвищення ефективності відповідних інституційних механізмів;

– розробленні методичних матеріалів і навчальних програм для учасників освітніх та виконавчих програм Організації з питань міжнародно-правових механізмів повоєнного відновлення, верховенства права та демократичного врядування в постконфліктних умовах;

– підготовці аналітичних досліджень, доповідей і тематичних публікацій у рамках дослідницьких ініціатив Організації, присвячених правовим аспектам постконфліктного врегулювання та міжнародно-правовій відповідальності держав за збройну агресію;

– організації та проведенні навчальних семінарів, тренінгів і науково-практичних заходів для представників органів публічної влади, правників, науковців і міжнародних експертів з питань міжнародно-правового забезпечення повоєнного відновлення та реалізації відповідних міжнародних зобов'язань;

– здійсненні проєктної діяльності Організації у сфері інституційного розвитку та технічного співробітництва з державами, що перебувають на етапі постконфліктного відновлення, зокрема в частині правової підтримки реформ у сферах верховенства права, державного управління та євроінтеграції.

Практична цінність результатів дослідження для Організації полягає у формуванні науково обґрунтованої доктринальної та методологічної бази для провадження освітньої, дослідницької та проєктної діяльності у сфері міжнародно-правового забезпечення повоєнного відновлення держав відповідно до чинних міжнародно-правових стандартів і принципів. Результати дисертації сприяють підвищенню рівня правової аргументації у наукових публікаціях та аналітичних матеріалах Організації, адресованих міжнародним інституціям, органам державної влади та академічній спільноті.

Застосування положень дисертаційного дослідження у діяльності Організації сприяє зміцненню її інституційної спроможності у сфері підтримки правової реформи та демократичного врядування в постконфліктних державах, а також підвищенню ефективності реалізації її місії щодо зміцнення верховенства права та демократичних інституцій через правову освіту, інституційний розвиток і глобальне співробітництво.

Керівник організації _____

(підпис) (ПІБ)

«10» червня 2026 р.

EUROPEAN PUBLIC LAW ORGANIZATION • OFFICE IN UKRAINE • RES PUBLICA 1995 ATHINA

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Бушка Олександра Олександровича на тему: «Міжнародно-правове забезпечення повоєнного відновлення держави: теорія і практика», представленого на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 29 Міжнародні відносини за спеціальністю 293 Міжнародне право

Результати дисертаційного дослідження Бушка Олександра Олександровича на тему: «Міжнародно-правове забезпечення повоєнного відновлення держави: теорія і практика», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 – міжнародне право, впроваджені у практичну діяльність юридичної фірми «Asters».

В умовах збройної агресії Російської Федерації проти України та підготовки до масштабного повоєнного відновлення держави діяльність відповідних практик Asters безпосередньо пов'язана з міжнародно-правовими аспектами відбудови, залученням міжнародної фінансової допомоги, документуванням збитків, завданих агресією, а також правовим супроводом реформ у контексті євроінтеграційних процесів. Це зумовлює значну практичну цінність результатів дисертаційного дослідження для подальшого розвитку експертної та правозастосовної діяльності фірми.

Концептуальні положення та науково-практичні висновки дисертаційного дослідження використані Asters як доктринальна основа для формування правових позицій і надання консультацій клієнтам у справах, що стосуються міжнародно-правового забезпечення повоєнного відновлення, зокрема в контексті зобов'язань України за міжнародними договорами у сфері постконфліктного врегулювання, інструментами підтримки ЄС, зокрема Ukraine

Facility, а також у рамках механізмів відшкодування збитків від збройної агресії, включаючи Міжнародний реєстр збитків для України (RD4U).

На підставі проведеного дослідження розроблено науково обґрунтовані рекомендації щодо:

– застосування міжнародно-правових механізмів документування та відшкодування збитків, завданих фізичним і юридичним особам внаслідок збройної агресії, при наданні правової допомоги клієнтам у процесі підготовки та подання заяв до Міжнародного реєстру збитків для України та інших компенсаційних механізмів;

– правового структурування угод про залучення міжнародної фінансової та технічної допомоги в рамках проєктів повоєнного відновлення з урахуванням типологічних ознак і структурних елементів двосторонніх угод про відбудову як самостійного різновиду міжнародних договорів;

– забезпечення відповідності діяльності клієнтів умовам міжнародних донорських програм та грантових угод, зокрема щодо принципу умовності та цільової спрямованості міжнародної допомоги в рамках інструментів ЄС і міжнародних фінансових інституцій;

– правового супроводу клієнтів у процесі приведення їх діяльності у відповідність до вимог acquis ЄС в контексті євроінтеграційних реформ як складової повоєнного відновлення держави.

Отримані результати дисертаційного дослідження використано при:

– підготовці правових висновків (legal opinions) та аналітичних меморандумів щодо правової природи міжнародних інструментів підтримки відновлення України, юридичної сили відповідних міжнародних зобов'язань та правових механізмів їх реалізації на національному рівні;

– наданні правової допомоги клієнтам у справах, пов'язаних із документуванням збитків від збройної агресії, підготовкою доказової бази та виробленням правових стратегій захисту майнових прав постраждалих у рамках наявних міжнародних компенсаційних механізмів;

– правовому супроводі переговорного процесу та структуруванні договірних відносин між українськими суб'єктами та іноземними партнерами в

рамках проєктів з відновлення інфраструктури, залучення інвестицій та отримання грантового фінансування від міжнародних донорів і фінансових інституцій;

– підготовці аналітичних матеріалів і правових позицій Asters в рамках публічної адвокації щодо вдосконалення національного законодавства у сфері повоєнного відновлення та приведення його у відповідність до міжнародних стандартів і вимог acquis ЄС;

– розробленні внутрішніх навчальних програм і методичних матеріалів для юристів і партнерів Asters з питань застосування міжнародно-правових механізмів повоєнного відновлення, відшкодування збитків від агресії та правового забезпечення євроінтеграційних реформ у практиці надання консультацій і вирішення спорів;

– здійсненні комплаєнс-аудиту та розробці рекомендацій для корпоративних клієнтів щодо приведення їх діяльності у відповідність до умов міжнародних програм підтримки відновлення, вимог прозорості використання донорських коштів та стандартів належного урядування, що є обов'язковими умовами участі у програмах міжнародної допомоги.

Практична цінність результатів дослідження для Asters полягає у формуванні науково обґрунтованої доктринальної бази для підвищення якості правових висновків і консультацій у справах, пов'язаних із міжнародно-правовим забезпеченням повоєнного відновлення, а також у забезпеченні відповідності правових позицій Asters актуальним міжнародно-правовим стандартам і практиці міжнародних судових та фінансових інституцій у відповідній сфері.

Партнер
юридичної фірми «Asters» _____ /Бялий Гліб Анатолійович /
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

«28» травня 2026 р.

М. П.

ДОДАТОК 3

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЇВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»
(НУ КАІ)

проспект Гузара Любомира, 1, м. Київ, 03058, тел. (044) 497-51-51, факс: (044) 408-30-27
E-mail post@kai.edu.ua, Http://www.kai.edu.ua, код ЄДРПОУ 45853942

Від 16.06.2026 № 13/73 На №_____ від _____

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор
з наукових досліджень та трансферу технологій
доктор технічних наук, професор
Сергій ПАВЛЮК
"16" червня 2026 року

АКТ

Комісія у складі:

голова – декан факультету права та міжнародних відносин Національного університету «Київський авіаційний інститут», кандидат юридичних наук, доцент ЖУКОРСЬКА Я.М.

члени комісії:

– в.о. завідувача кафедри міжнародного та європейського права, доктор філософії, старший викладач НЕМЧЕНКО К.С.

– професор кафедри міжнародного та європейського права, доктор юридичних наук, професор БАБІН Б.В.

цим Актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри міжнародного та європейського права Факультету права та міжнародних відносин Національного університету «Київський авіаційний інститут» БУШКА Олександра Олександровича на тему: «Міжнародно-правове забезпечення повоєнного відновлення держави: теорія і практика» на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 «Міжнародне право» впроваджені в діяльності Національного університету «Київський авіаційний інститут».

Проаналізовано основні результати дослідження Бушка О.О. зокрема, наукові праці, в яких опубліковані теоретичні та практичні положення дисертації:

1. Бушок О.О. Концепція повоєнного відновлення в історичній ретроспективі. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. №2. С. 1148-1152. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.02.172
2. Бушок О.О. Роль міжнародних організацій у повоєнному відновленні держав: практичні аспекти реалізації. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. №4. С. 356-361. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.04.3.51
3. Бушок О.О. Забезпечення дотримання прав людини в процесі повоєнного відновлення. *Національний вісник Ужгородського Національного Університету. Право*

С.91-96. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.90.5.11

4. Замула А.Ю. Бушок О.О. Міжнародні механізми подолання наслідків сексуального насильства в період постконфліктного відновлення. *Національний вісник Ужгородського Національного Університету. Право*. 2025. Том 5. № 92. С.174-181. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.92.5.25

5. Бушок О.О. Post-war reconstruction of states in contemporary international law: the role of international organizations and the experience of Ukraine. *Європейські перспективи*. 2026. №1. С.293-300. DOI: 10.71404/EP.2026.1.37

У процесі виконання наукового дослідження аспірант взяв участь у науково-практичних конференціях:

- у XXIV Міжнародній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «ПОЛІТ. Сучасні проблеми науки» 2-5 квітня 2024 р., м. Київ, Національний авіаційний університет;
- у XI Всесвітньому конгресі «Авіація у XXI столітті» – «Безпека в авіації та космічних технологіях» 25-27 вересня 2024 р., м. Київ, Національний авіаційний університет;
- у Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики» 12 квітня 2024 р., м. Київ, Національний авіаційний університет.

Сформульовані пропозиції у науковому дослідженні Бушка О.О. будуть використані в процесі підготовки методичного забезпечення та викладанні дисциплін «Міжнародне гуманітарне право», «Право міжнародних організацій», «Вступ до спеціальності «Міжнародне право»» та інших освітніх компонент.

Комісія розглянула та узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 «Міжнародне право», наукові праці аспіранта Бушка О.О. та на основі проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить необхідний теоретичний та методологічний рівень, а також практичну значимість, використовується у науково-дослідній роботі Національного університету «Київський авіаційний інститут» під час проведення загально-теоретичних і галузевих досліджень з питань удосконалення концепції повоєнного відновлення в умовах трансформації правової системи України та європейської інтеграції.

Голова комісії
к.ю.н., декан — Ярина ЖУКОРСЬКА

Члени комісії
доктор філософії, в.о.завідувача кафедри — Костянтин НЕМЧЕНКО

д.ю.н., професор — Борис БАБІН